TARTALOM a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus folyóirata 2010. december

Öreg égi porta
kapuja
nyitva már,
amonnan jődögél
lefelé
egy szamár.
Dávid a holdfényben
nézi csak
s hegedül:
a szamárhát ívén
maga a
Kisded ül.
Vári Fábián László: Csonkahét (részlet)

Hatások – fejlesztés, oktatás

TARTALOM

Előszó: *Mátyus Aliz* ... 3
G. Furulyás Katalin – Hunyadi Zsuzsa – Péterfi Ferenc: Kísérletek a közösségi részvétel erősítésére Tardoson ... 4
Borosán Lívia: Személyiségértelmezés a reformpedagógiákban ... 18
Borosán Lívia: Pályaorientáció ... 23
Kovács Ilma: Az elektronikus tanulás egyre változatosabbá válik ... 32
Udvarhelyi Éva Tessza: Vándorok kultúrák között. Az interkulturális tanulásról ... 37

OLVASVA – ÚJRA OLVASVA

Fehér József: A Zempléni Múzsa szellemiségének irodalmi és társasági közéleti alapjai ... 43
Pécsi Györgyi: Izgalmas közöny. Szükség van-e magyar irodalmi folyóiratokra? ... 46
Suhai Pál: Szívgyökér – levél Papp Árpád költői világáról Németh István Péternek ... 50
Pusztai Ferenc: G. Varga Györgyi válogatott nyelvészeti írásai ... 52
Iványi Tibor: A „paraszt" szó fejlődéstörténete, jelentésváltozatai ... 54

ARCKÉPEK

Benyhe János 1926–2010. ... 58
Vilcsek Béla: Nekrológ helyett – Utassy Józsefről ... 61

FELNŐTT TANULÓK HETE

„Vizsgán innen, vizsgán túl" – A nyertesek pályázatai *Tóth Zsóka* előszavával.
Bíró Szilvia, *Fábián Krisztina*, *Galbács Tiborné*, *Korcsmáros Györgyné*, *Miklós János*, *Pászti Péter és Pásztiné Szűcs Andrea*, *Reisz Edina*, *Stankovics Erika*, *Széger István*, *Tóthné Pataki Csilla* írásai ... 65

ESEMÉNYTÁR

IX. Csángó Nap Csíkszeredában *(Halász Péter)* 84
Dinnye a cseresznyéskosárban. Általános Művelődési Központok Országos Egyesületének vándorgyűlése *(Trencsényi László)* 88
Kodály Zoltán és Bartók Béla gyűjtőútján a Felvidéken *(P. Tófeji Valéria)* 90
Az Európa Kulturális Fővárosa Pécs, 2010. program keretében megvalósuló kulturális intézmények *(Egry Dóra)* 94

E számunkat Petri György söralátét-verseivel, feljegyzéseivel és Forgách András rajzaival illusztráltuk.

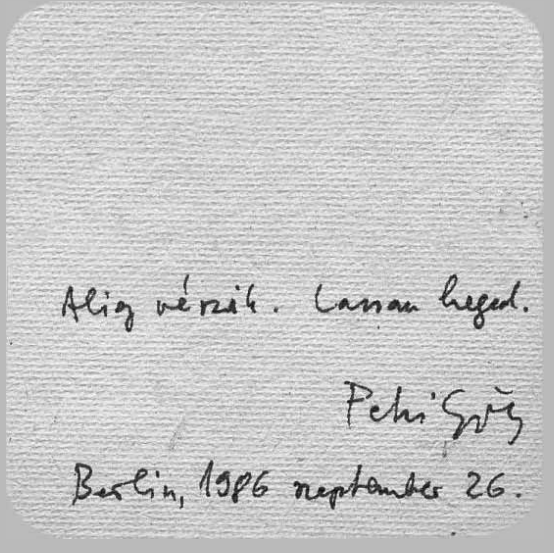

Előszó

2010-ben sokszor jutottam el felnevelő városomba, Pápára, részese lehettem ünnepeknek, beleláthattam egy kisváros vonzó életébe.

Még júniusban egyszer a városi kórus teremtett ünnepet hallgatóinak az evangélikus templomban. Könnyű ruhákban csoportosultak az ismerősök a templomkertben, ők beszédesek, a hangulat emelkedett volt. Október 6-án a református templomban az aradi vértanúk napját ünnepelték magukra adó gimnazisták, számukra valóan, állóképekben merevedett ki a tizenhárom egy-egy élethelyzete.

Kövy Zsolt református lelkész – a Tudományos Gyűjtemények levéltárosa és könyvtárosa, majd igazgatója, a város rendszerváltást követő alpolgármestere, a református gimnázium újraindításának kezdeményezője, a Pápa Város Erdélyért Alapítvány kuratóriumának elnöke, a Pápai Jókai Kör alelnöke, a Pápai Művelődéstörténeti Társaság tiszteletbeli elnöke, több mint 300 cikk szerzője – utolsó útja, a református templomból az alsóvárosi temetőbe, véget érni nem akaró menet kíséretében, elején a dunántúli lelkészek hosszú sorával, a Fapiac új házának erkélyéről családja karéjából lenéző kisfiúnak majd örökké emlékezetes kép marad.

November elején a Pápai Művelődéstörténeti Társaság választott új vezetőséget, az összejövetelt a Jókai Kör tette ünneppé, az először Balatonfüreden, a Jókai villa megnyitásakor bemutatott, Bódi Lászlóné által összeállított, Jókai műsorával. A közgyűlést Körmendy Kinga – az Országos Széchenyi Könyvtár levéltárosa – Széchenyi előadása tette még emlékezetesebbé, Széchenyi leveleinek idézésével.

Még azon az estén – s egy esti vonatindulás előtt Budapestre, még a napba ez is belefért –, a Pápai Nagy László Kör és a Pedagógus Művelődési Ház Nagy Lászlóra emlékezett, a költő pápai tanulmányai befejezésének 65. évfordulója alkalmából. Huszár János Nagy Lászlóhoz fűződő emlékeit idézte fel, közös diákkorukból. Nagy László nem tartott velük, nehéz járása miatt, diáksétáikon a városban, de kint állt a házuk közelében, ahol testvéreivel, s nagyanyjával élt – a Zöldfa, ma Világos utcában –, s várta őket. Az előadó szavaiból a közös iskoláról, az 1930-as, '40-es évek pápai Római Katolikus Polgári Fiúiskolájáról is érzékletes kép kerekedik ki, az iskola értesítőjének bemutatása révén. Ne képzeljük, nem bizonyítvány ez az értesítő, hanem egy, az iskoláról képet mutató könyvecske, szülőknek, családoknak.

Ha mindehhez hozzá teszem, hogy az őszi rendezvények már úgy zajlottak, hogy minden – a város főterén átsiető – ember, ha egy rátekintésre is, megállt a pápai Fő tér ásatásainál, nem mondok kevesebbet, mint hogy – amint ez a Napló online változatából, Nagy Imre tollából is kiderül – az egész várost ünnepi izgalomban tartja a kibontakozó középkori temető, csontvázakkal. S mindez egy barokk főtér közepén, egy klasszicista nagytemplom előterében. Pereg a történelem a városlakók szeme előtt.

Mátyus Aliz

G. Furulyás Katalin – Hunyadi Zsuzsa – Péterfi Ferenc

KÍSÉRLETEK A KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTEL ERŐSÍTÉSÉRE TARDOSON

Megkeresés

2006-ban egy energikus, ambiciózus és „világlátott" fiatalembert választott a Komárom megyei Tardos község polgármesterének. A faluban született és nevelkedett Csabán Béla, aki sok éves – jórészt karitatív szervezeteknél töltött – külföldi „kalandozások" után hazatért; változásokat, friss lendületet és új típusú önkormányzati munkát ígért a falubeli választóinak.

A tardosi polgármestert Borbáth Erika főigazgató ajánlotta figyelmünkbe azzal, hogy ott érdeklődnének a közösségi rádiózás lehetősége iránt. A Közösségfejlesztési Osztálynak jelentős gyakorlata van ezen a területen, így Kovács Edittel a helyi rádiózás kapcsán látogattuk meg 2006 decemberében Csabán Bélát Tardoson. Igyekeztünk megismerni alaposabban „a hely szellemét" – azaz a tardosi körülményeket, megkerestünk néhány helyi embert, intézményt, s közben igyekeztünk a közösségfejlesztői munkáról számukra benyomásokat nyújtani. Az intézetben egy kisebb konferencián éppen a települési tervezés közösségi megoldásait mutattuk be, amelyre eljöttek néhányan a faluból. Kedvet kaptak valami szélesebb együttműködésre – ebben látták a közösségfejlesztés ottani esélyeit –, így azt javasolták, próbáljunk meg közösen elindítani egy közösségi bevonási folyamatot a falu középtávú terveinek az elkészítéséhez. Az volt Tardos szándéka, hogy induljon el a község Településfejlesztési Koncepciójának megújítása.

A faluról

Az első egyeztetések, megbeszélés után megtudtuk: Tardos község Komárom-Esztergom megyében, a Gorba hegy alatt fekszik, 1600 lélek lakja, többségük szlovák nemzetiségű. Tata, Tatabánya, Lábatlan, Süttő, Esztergom közelsége meghatározó hatással van a település életére. Bár munkahely szinte alig van a településen, azért útra kell kelni, az intézményhálózata – bár állapotában igen vál-

tozó fizikai minőségű, de – teljes: az iskola nyolc osztállyal működik, az óvoda, a művelődési ház nagyteremmel, klubszobával, internet elérhetőséggel felszerelt könyvtárral várja az érdeklődőket, akik meg is érkeznek minden nap. Nincs nap, hogy ne próbálna a kórus, a néptáncosok, a színjátszók. Sportkör, szépen gondozott focipálya, új játszótér van a falu szélén. Működik az önkormányzati testület, a Hivatal épülete szép. Orvos és gyógyszertár is elérhető a településen. A porták jelentős része gondozott, a közterek is ápoltak. A helytörténeti kiadványok sora jelzi, hogy a község életének dokumentálása közös, belső igény.

A falu közepén álló katolikus templomot orsó alakban veszik körül, szinte körülölelve Tardos legrégebbi házai, a többnyire már csak idősek által lakott közös udvaros házak. A házakat egymás mögé építve egy közös bejárattal, úttal ellátva próbáltak spórolni az építtetők a házhelyekkel. (A föld termőértéke soha nem volt nagy, soha nem tartott el mindenkit a művelése; ami volt, az is kevésnek bizonyult, így minden talpalatnyi területtel igyekeztek optimálisan gazdálkodni.) A közös udvaros házakban született a mai tardosiak derékhada, szinte mindenki itt gyerekeskedett, aztán a falu új parcellázású utcáiban építettek családi házakat a hetvenes évek második felében, a nyolcvanas évek elején.

A falu közepén, a legszembetűnőbb helyen állnak ezek a régi házak. Némelyikük már néptelen, félig romos, van köztük önkormányzati tulajdonú, mint ahogy magánkézben lévő is.

Ha nem volt örökös, vagy nem akart Tardoson maradni, vagy nem volt szüksége már az ősi házra, eladták. Többnyire Tatáról, Tatabányáról kiköltöző rossz helyzetű családok vették meg ezeket, alacsony áron.

Az új polgármester már a kampánya alatt számba vette, hogy ipart nem tud a település magához vonzani, mint ahogy nem is lenne szerencsés a falu legnagyobb értékét, a zöld környezetet ezzel terhelni. A turizmus mint fejlesztési irány szintén szép tervnek tűnt, de hamar bebizonyosodott, a belföldi turizmushoz szükséges lenne legalább egy egész évben működő étterem (ez azóta megvalósult), valamint néhány, a kulcsos vendégház színvonalát meghaladó szálláshely.

Előzetes megegyezés

2007-ben együttműködési tervet fogalmaztunk meg – előbb egy féléves feltáró munkára, majd a helyiek külön kérésére egy huzamosabb közös fejlesztőmunkára. Éppen ezekben a hónapokban alakult át intézeti szervezetünk Kutatási és Fejlesztési Főosztállyá, s innentől hívtuk meg, s kapcsolódott be intenzíven a korábbi Kutatási Osztály részéről Furulyás Katalin és Hunyadi Zsuzsa a munkába.

Fő célkitűzésünk az volt, hogy a község településfejlesztési koncepcióját előkészítsük, illetve ehhez a legtöbb anyagot összegyűjtsük, s a helyiek bevonásával javaslatokat tehessünk.

A munka során igyekeztünk a községből minél több emberhez eljutni, minél több embert megnyerni annak, hogy vegyen részt egy közös tervező munkában.

A tardosiak nyitottnak mutatkoztak erre, bár a munka egyik alapvető tapasztalata, mennyire nem jellemző a gyakorlatban, hogy az emberek véleményére kíváncsiak, s hogy milyen nehéz megfelelő segítséget adni abban a helyzetben, amikor mindenki véleménye és felelőssége számít, elengedhetetlen a közös irányok, célok, feladatok megfogalmazásánál.

A munkacsoport nem akarta és persze nem is tudta volna a megoldások biztos tárházát, a bölcsek kövét szállítani a faluba. Ott szinte minden tudás rendelkezésre állt, mi csupán egy tükröt vittünk, amiben a faluról élő képet meg lehetett vizsgálni, s alkalmat adtunk az érvek megfogalmazására, a párbeszéd kialakítására. E folyamat során legfeljebb arra vállalkozhattunk, hogy csoportosítsuk az adatokat, a véleményeket, a faluról szóló elképzeléseket, a jövő lehetséges útjait.

A közösségi tervezésről

Az Intézet munkacsoportja – Hunyadi Zsuzsa, Kovács Edit, G. Furulyás Katalin, Tarnai Mária, Péterfi Ferenc vezetésével és a tardosiak egyre bővülő körével – 2007-ben kezdte a közös terepmunkát. A munkacsoport közösségfejlesztőkből, szociológusokból áll, így a munkaformák, módszerek értelmezése önmagában is érdekes feladatot jelentett.

A község vezetése többnyire felismerte a közösségi tervezés ma még sajnos nem magától értetődő előnyeit: az összegyűjtött információ a közösség kezében marad, a terv nem kívülről ráerőltetve, hanem az érintettek fejében jön létre, az emberek kapcsolatba kerülnek egymással, s az együtt gondolkodás során kialakítják többségi vagy közös, konszenzuson alapuló álláspontjukat.

A közösségi tervezéshez szükség van felkészülésre a döntéshozók, a szakértők, a civilek részéről is. A közös tervezés esetén azonban talán a legnehezebben megtanulható elem a hatalommegosztás: a vezetés és az együttműködés belülről fakadó igénye, az aktivitás, valamint a közös felelősség vállalása a másik oldal részéről.

A lakosság megszólítása

A munka első lépéseként a helyzetelemzés elkészítéséhez gyűjtöttünk információkat egy-egy településrész kulcsszereplőitől. Megpróbáltuk őket a beszélgetések, az interjúk révén is aktivizálni. A véleményformálók, a települési vezetők körén túl a civil szereplőket is megszólítottuk, tőlük újabb és újabb címeket, neveket kaptunk, kiket kellene mindenképpen megkeresnünk. Az ELTE művelődésszervező szakos hallgatói segítették munkánkat, három napon keresztül interjúztak a faluban.

Ebben a munkafázisban a falu büszkeségeit, erősségeit, jó adottságait, valamint a gyengeségeket, a javítandó hiányosságokat, a falu legfőbb problémáit gyűjtöttük össze.

Az interjúk főbb témakörei a következők voltak:

– Mire büszke, miért nagyon jó tardosinak lenni?
– Milyen értékeket tart fontosnak a település életében? Mi az, ami nagyon jó itt?
– Mi az, amit nem tart jónak, ami rossz?
– Milyen változtatást tartana jónak? Milyen terveket kell mindenképpen szem előtt tartani?
– Miben venne saját maga részt?

Az interjúalanyok kiválasztásának szempontjai:

– A véleményformálók, aktívak, „látható emberek" kérdezése;
– Hólabda módszer, akiket ők ajánlottak;
– A falun belüli területi „kiegyenlítettség";
– A hallgatók – véletlen kiválasztással, spontán interjúkkal lazították az „elsődleges mintát".

Az interjúzás legelemibb élményei:

– Zavar, tanácstalanság, ünnep, vívódás, igény arra, hogy legyen folytatása a közös munkának;
– Az interjúalanyok megjelenése a közösségi megbeszéléseken, kialakuló/felelevenített aktivitások, a „számítanak ránk" érzése;
– Teljesen megdöbbentő, újszerű élmény, hogy kíváncsiak a véleményemre;
– Közüggyé vált a kérdezés.

Második lépésként az interjúk tapasztalatainak összegzésével, az önmagukról készített „gyorsfényképpel" álltunk a falu lakói elé. A lakossági találkozón három fő kérdéskör (pozitívumok – a falu értékei; negatívumok – problémák, megoldási javaslatok) köré csoportosítva mutattuk be az interjúkban felvett információkat. Ezen az összejövetelen a megoldandó feladatokat is rangsoroltattuk.

Az első interjúk tapasztalatai, az első tükör

Négy témakör szerint összefoglalva az interjúkat a következő kép alakult ki (idézünk a lakossági fórumra összeállított előadás diáiból, interjúrészletekkel kiegészítve):

A település környezetéből és az infrastruktúrájából adódó értékek:

– A természeti táj, a települést körülölelő hegyek, erdők, szép környék, panoráma. Az egészséges, tiszta levegő. A csend és a nyugalom. Barlangok, sziklafalak. A kéktúra útvonal, a bányahegy.

„A szép fekvése említhető, nagyon sok kiránduló érkezik ide, evvel mindenképpen számolni kell. A bánya felé vezető úton, ahol mindennap közlekedik, rengeteg turistával találkozik.

A bánya felé vezető útról letérve található az a csodálatos kőszikla-képződmény, amit a sziklamászók kezdenek felfedezni. Francia sziklamászók speciális útikönyvében is szerepelt ez a ritkaság, amit helyben szinte nem is ismernek." (Interjúrészlet: Á. J.)

– A Malomvölgy és környezete nagy lehetőségeket rejt.
– Tata, Tatabánya közelben, könnyen megközelíthetőek, sok szolgáltatás, munkahelyek. Egy órányira 5–6 város elérhető innen (s onnan is ez a hely).
– Az arányos *falusias jelleget* és méretet mindenképpen megtartani, csak végiggondolt növekedést ajánlanak. Vannak szép, formás falusi házak, porták. Szép, rendezett közterületek, utcák, járdák, utak stb.
– Kálvária, új játszótér. Utak és járdák jók.

Az emberi és kulturális értékek:

– Becsületes, dolgos, munkát és családot szerető emberek lakják, szorgalmasak az emberek, jókedvűek, kitartóak.
– Erős szálakkal kötődnek a településhez, bár ez lazulni is látszik, főként az ifjak körében, mégis vannak, akik szeretik a falut, nem mennének el, értékelik a nyugalmat.
– Az itt élőkben megvan az összetartás, a megbecsülés, a település iránti elköteleződés. Patrióták.

„Akkor érzem jól magam, ha meglátom a Tardos táblát." (Interjúrészlet: K. N. P.)

– Szlovák értékek ápolása nagyon fontos: szlovák énekek, mondókák könyve.

„Ha a tanulás nyelve nem szlovák, s otthon se használják következetesen, az öregek nyelve marad. Az iskolában, az óvodában a gyerekek már tanulják a szlovákot, de ez a nyelv az »irodalmi szlovák«, amelynek nagyon nagy az eltérése a beszélt szlováktól, ami sok esetben táj-

egységenként is igen eltérő. Így előfordul, hogy a nagymama ijedten hallgatja az unoka tanult szlovákságát, s az unoka is furcsán hallgatja a beszélt szlovákot. Az unoka teljesítményét senki nem akarja lerombolni, így megcsodálják az iskolai szlovákot, de válaszolni arra nemigen tudnak.

Most aztán meg annyi a vegyes házasság, hogy követhetetlenek a dolgok. Egyik vejem sváb, az én férjem magyar volt, most az unokám akkor micsoda?" (Interjúrészlet: V. K.)

– Erős, összetartó az egyházközösség, befogadó a közösség.

– Jó a kapcsolat a szomszédokkal, szívesen beszélgetnek egymással az emberek, fiatalok is.

„Közel van a családom, a gyerekeim, itt van eltemetve mindenkim, a temetőben is nagyon jó találkozni, sírgondozás közben jól elbeszélgetünk. […]

Minden belefér az időmbe, annyira jó itt lenni, nem hiányzik semmi. Haragosom nincsen, egészséges vagyok, hála Istennek. Hobbim a hímzés, a horgolás, a gobelin. Lekötöm magam, sokat olvasok, szlovák és magyar lapokat is járatok, felváltva olvasom őket. […]

A Felsőfaluban lakunk, amíg lesétálok az Óvoda közig, értesülök és értesítek az eseményekről, számon tartanak és számon tartom mindazt, ami érdemes erre." Interjúrészlet: V. K.)

A falu általános problémái:

– 1600 fő nem tart el egy falut, nőni kellene. Inkább kisgyerekes családokat kellene támogatni az ideköltözésben. Veszélyes is a bővülés, mindenféle népek jönnek, nem ismerik a helyi szokásokat, a kultúrát stb.

– Központ *(közös udvaros rész)*: bár építészeti értéket képvisel, szinte minden tardosinak van valamelyik portával személyes kötődése, mégis fizikailag, emberileg is problémás, csúnyán néz ki, rontja a faluképet, nehéz sorsú családok (városból kiköltöző szegények) vettek ott lakásokat, nehéz eladni, nincs értéke, az önkormányzat nem tudja felvásárolni, turizmusra sem igen alkalmas.

„Egyesek szerint mindenáron ezt a különleges jellegzetességet meg kellene őrizni, fejleszteni, legalább az utcai homlokzatot rendbe hozni. Nagy értéket képvisel a templom körüli 'utcás építkezés' hagyománya, s ennek építészeti öröksége. A falusi turizmus bevezetésének egyik lehetőségét látom benne, annak persze egy sajátos válfaját, amikor nem a falusiak a vendéglátók, hanem a házakat kiajánlva tőkéseknek, vagy eladva multiknak egyfajta vendégházakként üzemelhetnének ezek a régi házas ingatlanok. Újfajta vállalati üdülőként, ahol esetleg a befektető a felújítás fejében néhány hétig, hónapig használja az építményt s a kertjét, egyéb időkben az eredeti tulajdonos (az önkormányzat) használná azt". (Interjúrészlet: Z. Z.)

Mások szerint le kell rombolni, mert a szegénységre és elhanyagoltságra emlékeztetnek. Sorházként előkerttel új épület-együttest kellene kialakítani. Omladoznak a közös udvaros házak. A régi iskola területe az egyház tulajdonában van, kihasználatlan, állaga romlik.

„A templom környékének ügyét mindenképpen rendezni kellene. Ott közös udvarok vannak, ez a legszegényebb településrész, régen 15–16 család is lakott egy közös udvarban, most öt vagy hat, de az is sok. A földhiány, a minél kisebb szántóföldveszteség miatt jöttek létre ezek a speciális lakó együttesek.

A háború után, aki tehette s akarta, felköltözött a Felsőfaluba. Szép házat tudott építeni, bőven volt házhely kimérve. Meg lehet nézni, kik maradtak ott, nem maradtak meg a módosok, aki tehette, eljött onnan.

Nagy gondot jelent, hogy a közös udvarokba Tatabányáról, a Mésztelepről (rossz hírű szegénytelep) százezer forint lelépéssel lecsúszott emberek jöttek a faluba, mert ezért a százezerért itt meg tudták venni a közös udvarok valamely lakását. Ez nagyon megterheli a falut, nem kellenek ide ilyen emberek. Az önkormányzatnak kellene felvásárolni ezeket a házakat, hogy ne tudjanak betelepülni ezek az emberek. Jönnek, hozzák az egész nagycsaládjukat, s állnak sorba segélyért. […]

Legegyszerűbb lenne ledózerolni, bevetni fűvel, ettől értékesebb lenne a falu. Persze, ha jönne Ráday és a sok tőke, akkor talán lehetne valamit kezdeni, de anélkül? A turizmusnak így nincs realitása, nem fog kiülni a turista a közös udvarba a szemétdomb és a bömbölő zene mellé." (Interjúrészlet: M. M.)

– Falukép: vannak elhanyagolt, leromlott porták.

– Stagnálás érzete alakult ki az emberek egy részében: a környezet (Süttő, Vértestolna, Tata stb.) fejlődése mellett úgy érzik, Tardoson nem nagyon változott semmi.

„Fejlett és iparosodott település volt, a savanyú, rossz minőségű talaj miatt soha nem a mezőgazdaság volt a húzóerő, sokkal inkább a tsz melléküzemágai, a bánya, a ktsz, az építőipari vállalkozás adott munkát, jó megélhetést az embereknek. Tatabányáról is átjártak dolgozni, sőt a község fejlettebb volt, mint Tarján. (Ami mára „bezzeg-faluvá" fejlődött, míg Tardos egy helyben toporog. – Beszúrás tőlem: F. K.)

A tsz-t szétszedték, így a melléküzemágaik is megszűntek, a bánya elveszítette a nagy megrendeléseit (inkább csak viccelődünk azon, hogy a metróépítés hoz-e fellendülést a tardosi márványbányának). A gazdasági visszaesés, a megszerzett magasabb presztízs elvesztése csalódottságot okoz, rossz a hangulat a faluban, csendes lett, nagyon is csendes. Munkaalkalom még csak adódik,

de sokan ingáznak, vagy vállalkozókként alvállalkozások alvállalkozóiként, lefölözött haszonért, messze idegenben dolgoznak." (Interjúrészlet: M. M.)

– Nincs helyben munka, megszűnt a ktsz, a tsz melléküzemágai, különösen a nők számára nincs munka.

„Mert nagy a baj falun: a tsz-ek szétestek. Pedig legendásan működött a tsz, három másik tsz-t vertünk meg minden versenyben, annyi volt a bevétel, alig győztük szétosztani, mindenfelé kirándultattuk a népet ingyen… Volt mészoltó, baromfikeltető, nyúlvágóhíd stb. A tsz-t szétugrasztották, nincs agronómus, ami gazdaságos nagyban, de kicsiben nem: »diszperzites vödörből nem lehet trágyázni. Fel van szántva a határ, tántorognak a földön a szar traktorokkal, de a 10 koronás föld futni jó, meg lovagolni. A kisgazdaságoknak nincs támogatás, de ha volna is, nincs a komának kidobni való pénze, tengődik, nem tudja kiadni a pályázatíróknak a pályázat összeállítását, maga meg nem tudja megírni. Nem lehet megtanítani a parasztot – ekkora bütykös ujjal fog netezni, szájöblögetés után?« De még nem jött az idő, nem adják el a földeket, még tartják. Most minden munkaerőt kivisznek a faluból, nem ott marad a haszon, eljárnak a Hill-topba. A munkabér nulla, amennyit én is adnék a cselédnek, ne azon hízzon. Dolgos volt ez a nép, sokat dolgoztak, loptak is persze, mind a három vezető tudta. Ott maradt a településen a haszon, az embereknél, a falusiaknál. Most a munkaerejét kiviszi a faluból, és alig hoz valamit visszsza." (Interjúrészlet: Z. Z.)

Az Óvoda ebédlőjében rendezett „falugyűlés" jó hangulatú volt, összesítőnket reálisnak érzékelték.

A tardosiak a falu problémáit, a megoldandó feladatokat a következőképpen rangsorolták, illetve a következő lehetséges lépéseket látták:

1. Legfontosabb feladat a falu központjának és az itt található közös udvaros házak ügyének a rendezése;

2. Kicsi a falu, intézményei túlméretezettek, egy hajdanvolt pezsgő iparú, fejlődő községre emlékeztetnek. Az 1600 lakosra felvehető fejkvóták nem elegendőek egy ilyen méretű intézményrendszer fenntartására.

Lehetséges lépések:

a) az intézményrendszer lefaragása, kicsinyítése vagy megtartása a jelenlegi szinten;

b) parcellázni, új utcákat nyitni, betelepülőket gyűjteni, növelni a lakosság számát (de érzékelhető volt a félelem a beköltözőktől; a vélemény, hogy jobb lenne, ha megmaradna az „ismerősség" kellemes érzete, ha a falu természetes növekedésével kellene csak számolni.

3. Erősen jelen van a gondolkozásban a stagnálás, a lemaradás érzete.

Ez ellen a lehetséges lépések:

a) fejlesztés minden áron, ipartelepítés (ugyanakkor a már meglévő vállalkozások egybegyűjtésére sincs alkalmas ipari terület);

b) munkahelyteremtés, erre azonban az önkormányzat önmagában képtelen, a szétesett tsz, ktsz már nem szervezhető újra; felmerült a „köves hagyomány" valamilyen integrációja.

Amire biztosan számítani lehet:

– a település méreteihez képest imponáló civil–közösségi–amatőr művészeti jelenlét;
– viszonylagos homogenitás;
– újítási, megújulási szándék.

A lakosság aktivizálása, a megszólítások szervezettebbé tétele

A közösségi aktivizálási folyamat további lépéseként a következő feladatok mutatkoztak:

Külön találkozókon megszólítani az intézményvezetőket, a vállalkozók körét, a fiatalokat, a különféle csoportokat, köröket, közösségeket; az iskolásokat, óvodásokat és talán legnehezebb feladatként a közös udvaros házak lakóit, véleményükkel pontosítani az eddig felmért helyzetképet. E párbeszédek közben elérni azt, hogy rádöbbenjenek saját felelősségükre, lehetséges saját erőforrásaikra, s fogalmazzák meg, milyen vállalásokra hajlandóak.

A csoportinterjúkra, beszélgetésekre 2008 tavaszán került sor, ezek levezetését és feldolgozását munkacsoportunk vállalta. A helyi szervező munkát és a beszélgetések szereplőinek „megszólítását" igyekeztük a helyiekre bízni.

A munka egyik legszebb pillanata volt, amikor két önkéntes (Dékány Terézia és Tebele Nóra) elvállalta, hogy a legnehezebben kimozdítható közös udvaros házak lakóit rábírja, hogy eljöjjenek közös dolgaikról eszmét cserélni. Többszöri személyes megkeresésük eredményeként a legizgalmasabb beszélgetésre került sor. Évek óta egymással nem beszélő, haragban lévő szomszédok váltottak egymással szót, néha fennhangon, de aztán mégis békében elválva.

A fentiek folytatásaként 2008 tavaszán, aki tudta, az önkormányzattól kölcsönkapott eszközökkel rendbe szedte a portáját, s több konténer szemetet, sittet vittek el a falu központjából. Párbeszéd kezdődött a lakók és az önkormányzat között. A házak felújítására, megmentésére nincs könnyen elővehető forrás, de a rendrakás mellett sikerült azt is elérni, hogy nem szemet hunyva

mennek el a megszólított tardosiak e házak mellett. A falunapon rendszeresen meghirdetett „dicséretes tardosi porta" verseny keretében azóta a közös udvaros házak kategóriájában is hirdettek győztest.

Más akciók is elindultak. Az egyikben a fiatalok az ifjúsági klub felújítását kezdeményezték, a másik a kisközösségi rádió beindítása volt, harmadikként pedig egy sétány gondolatával kacérkodva a Malom-völgybe vezető patak medrének tisztítását tűzték ki célként.

Az akciókból eddig a rádió beindítása volt a legsikeresebb: az ORTT kisközösségi rádiók pályázatán megnyerték a frekvenciaengedélyt. A rádiós műsor készítésének, a technikai eszközök használatának első fogásait a Kunbábonyi Civil Kollégium Közösségi Házban háromnapos tréningen tanulták a rádiósok. A Gorba Rádió 2008 decemberében adta első adását. A pályázat elkészítésében, a képzés szervezésében, költségeinek előteremtésében és az adás fizikai beindításában is komoly segítséget nyújtottunk.

Az óvodások rajzpályázaton, az iskolások a „Találjuk ki Tardost!" pályázaton tervezhették a település jövőjét. A feladat nem korlátozódott a két intézmény épületére, azaz az óvodai és tanítási időre; hiszen jobb esetben a gyerekek a szüleikkel, nagyszüleikkel otthon is beszélgettek a dologról. Így ezek az akciók az érintett gyerekek családjait is elérték, közvetve bevonva őket a tervezésről való gondolkodás folyamatába. A pályamunkákat a helyiek a falunapon állították ki.

Területileg tágabb köröket is tematizált ez a közösségi tervezési folyamat. A településen folyó munkákról a tatai kistérség szakmai napján előadásokat tartottunk a környékről érkezők számára. A prezentációk alapján később a Közkincs Kerekasztal megbeszélésen Nagyné Elekes Réka, Tardos művelődési házának vezetője tartott beszámolót.

A tervezett fejlesztési koncepció egyik lehetséges pilléreként 2009 februárjában közvélemény-kutatást is végeztünk a faluban. Ismét az ELTE főiskolás hallgatói járták három napig a települést, 175 főt kérdeztek meg.

Fontos kiemelnünk, hogy itt és az előző évi interjús kérdezéseknél is legalább annyira szolgálták a faluról való gondolkodás, ítéletalkotás, azonosulás folyamatát ezek a kérdezősködések, mint az adatok összegyűjtését. Apropót jelentettek arra, hogy az emberek megfogalmazhassák véleményüket, mérlegeljék, megbeszéljék közvetlen környezetükkel a felmerülő kérdéseket.

A véleménykutatás eredményei

– A tardosiak erősen kötődnek a településhez, többségük (80–90%-uk) mind a maguk, mind a gyermekeik jövőjét itt képzeli el. A családon túl a falu fekvése, a nyugodt légkör, a természet gazdagsága, a természethez való közelség alkotják a kötődés legfontosabb elemeit.

– A lakosság önképe összességében pozitív; a megkérdezettek több mint kétharmada kifejezetten együttműködőnek és barátságosnak gondolja a tardosiak környező településekhez való viszonyát. Érdemes tehát a falu vezetőinek, illetve véleményformálóinak mind a falu ügyeivel, mind a környező településekkel kapcsolatos megnyilvánulása, kommunikációja során a falu barátságos, együttműködő önképére építeni, ráerősíteni.

– Összehasonlítva a falu különböző ügyeivel kapcsolatos érdeklődést, informáltságot, elégedettséget és beleszólási lehetőséget (1. ábra), a tardosiak túlnyomó többsége az érdeklődését helyezte általában a legmagasabbra, alacsonyabb mértékűnek érzi az informáltságát és az elégedettségét ugyanezekkel a dolgokkal kapcsolatban. Legalacsonyabbra a falu ügyeibe való beleszólás mértékét értékelték. Hogy ennek mi az oka: saját mérsékelt ambíciói vagy a külső korlátok érzete, az nem derül ki egyértelműen a válaszokból, ezért ezt az eredményt kezeljük a legtöbb fenntartással.

– A legtöbb vizsgált kérdéskörrel kapcsolatban közepes a megkérdezettek elégedettsége. Leginkább a kulturális, szabadidős programokkal elégedettek a helyiek; ez a terület kerekítve „jó" átlagosztályzatot kapott. Az informáltság mértékét is közepesre, vagy ennél gyengébbre értékelték, több tájékoztatást várnak a dolgokról, mint amennyit kapnak. Az egészségügyi és orvosi ellátással, a környezetvédelemmel, a zöldterületekkel, a közbiztonsággal, valamint az infrastruktúrával kapcsolatos dolgok váltják ki a legnagyobb érdeklődést. Ezek azok a területek, melyekről okvetlenül több, szélesebb körű tájékoztatást kellene adni a lakosoknak. Mivel mind a helyi rádió, mind a helyi képújság ismert és népszerű, érdemes ezek szerkesztésénél is figyelembe venni ezeket az igényeket.

– A polgármesteri hivatal munkájával általában elégedettek; az alkalmazottakat kedvesnek, a nyitva tartást megfelelőnek tartják.

– A falubeliek túlnyomó többsége úgy gondolja, hogy a problémák megoldásához leginkább közös dolgaik megbeszélésére, a közösség megerősítésére van szükség. Bár nem szokás Magyarországon az érintetteket, a helyi közösségeket bevonni a tervezésbe, ez a felmérés is megerősíti, hogy fontos

1. ábra Érdeklődés, informáltság, elégedettség illetve a beleszólás mértéke a falu ügyeibe (1-5 osztályzatok átlagértékei)

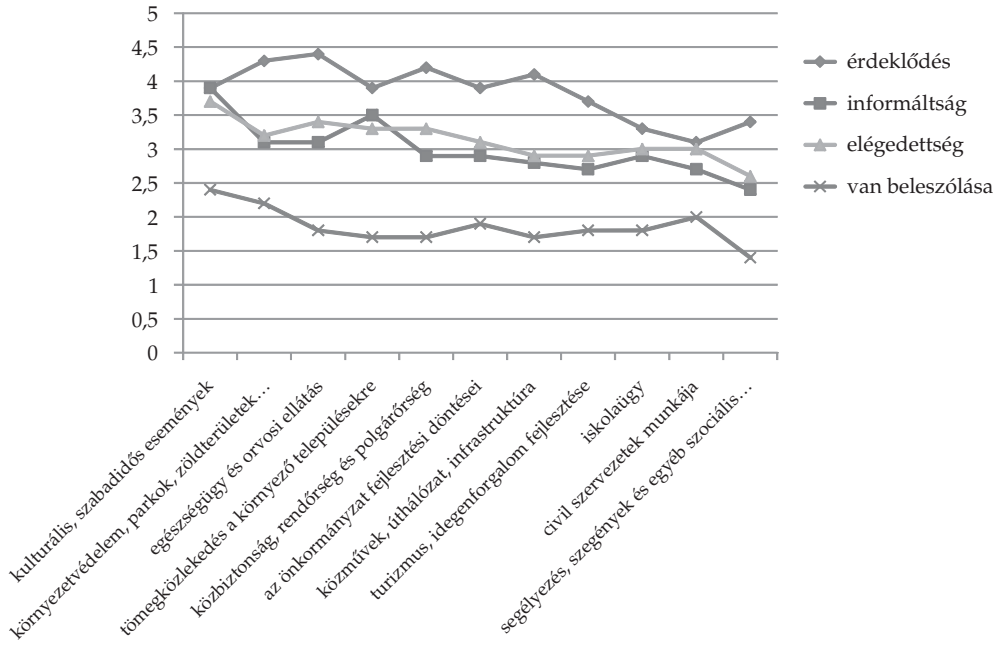

lenne a választott képviselők, a civil társadalom meghatározott képviselőinek és az intézmények képviselőinek bevonásával tudatos tervezési munkába kezdeni.

– A legtöbb tardosi számára a közösség, az emberi kapcsolatok megerősítése mellett az iskola, illetve az óvoda megléte, valamint a tiszta, rendezett utcák, kertek és a jó bolthálózat is elengedhetetlen feltétele annak, hogy jól érezzék magukat a faluban.

– A lakosság aktivizálására, több önkéntes munkába történő bevonására a legfontosabb módszer a személyes megszólítás lenne – a falu ügyeitől, a civil szférától jelenleg távolmaradók egyharmada ezt hiányolja. Mivel minden közösség életében a személyesség a legfontosabb, érdemes lenne megerősíteni a falu véleményformálóinak, a helyi közösségek kulcsembereinek pozícióját, akik tevékenyek és mozgósítani is képesek. Nagyobb feladatvállalásra lenne érdemes bíztatni őket, s a helyi közösségeket is; egyúttal a bevonásuk további erősítésével több kedvet kellene ébreszteni köreikben a felelősségvállalásra a falu sorsának alakításában.

(A teljes összefoglaló itt olvasható: www.mmikl.hu)

Egy rövid összefoglaló prezentáció keretében bemutattuk a véleménykutatás főbb eredményeit a falubelieknek. S bár később a fejlesztési koncepció javaslataival együtt megküldtük a teljes anyagot az önkormányzatnak, legnagyobb sajnálatunkra végül nem sikerült máig sem részletesen kibeszélni e vállalkozás hozadékát a helybeliekkel, s a helyi honlapra sem tudtuk elhelyezni munkánk összegzését.

A közösségi részvétel erősítését elősegítő folyamat fontos állomása egy Kunbábonyban szervezett bentlakásos tervezési hétvége volt, amelyen a falu véleményformálói vettek részt.

Összefoglaló a Kunbábonyban tartott tréningről

A hétvégi program célja – többéves közös munkánkhoz hasonlóan – a helyi lakosság bevonása volt a település egészét, jövőjét érintő tervezési folyamatba. A Közösségfejlesztők Egyesülete egy korábbi pályázatában anyagi forrásokat teremtett a tardosiaknak két hétvégi bentlakásos képzésre Kunbábonyban, amelyen a falubelieknek alkalmuk adódhat közös dolgaik alaposabb megtervezésére. Az egyik alkalmat korábban a helyi rádió

indításához való felkészülésre, a másikat a mostani tervezésre használtuk fel. Ezúttal Vercseg Ilona és Péterfi Ferenc voltak a program trénerei, Tardosról 17 fő érkezett.

Első lépésként a megjelentek bemutatták saját településüket, majd másnap ezt folytatva a később érkezettek feladata az volt, hogy adjanak tanácsot azoknak, akik Tardosra költöznek, hogyan tudnának mielőbb megismerkedni és sikeresen beilleszkedni a faluba.

Erre a következő ajánlások fogalmazódtak meg:
– ismerjen meg bennünket;
– keressen meg helyi közösséget, közösségeket;
– nézzen be a kiskocsmákba;
– menjen el helyi programokra;
– üljön le a házak előtti padokon ülők közé;
– a falusi boltban vásároljon;
– hallgassa a helyi Gorba Rádiót.

Ezen kívül, elinduláskor vázlatosan számba vettük azokat a lépéseket, amelyek Tardoson az elmúlt két évben a közösségfejlesztői kezdeményezés kapcsán két fő cél érdekében történtek.
A helyi kisközösségi rádió létrehozása folyamán:
– segítséget kapott a falu a pályázat megírására;
– hétvégi képzésen volt a tardosiak egy csoportja Kunbábonyban, ahol a rádiózási alapismereteket gyakorolták, s elkezdődött a lehetséges rádióműsor tervének összeállítása;
– tanácsadással segítséget kapott az alapítói kör a rádió alapítás konkrét lépéseihez;
– az első adás elindításánál technikai és egyéb segítségnyújtás történt helyben, az új stúdióban.

Sor került a különféle aktivizáló kezdeményezéseink összefoglaló bemutatására, az interjúzásoktól az azokat követő közösségi párbeszédekig.

Első este még közösen megnéztük és megbeszéltük a *Módszerek* című dokumentumfilmet, amely az óvodás gyerekekkel történő munka keretében mutatja be, milyen tipikus következményei vannak a különféle vezetői magatartásoknak, szerepvállalásoknak.

Második este ellátogattunk a szomszéd faluba, Kunadacsra, ahol egy közösségi tanácsként működő Szakmai Tanácsadó Testület alakult egy éve, amelyben a falu civil szervezeteinek, különféle intézményeinek és az önkormányzatnak a képviselői rendszeres párbeszédet folytatnak és egyeztetnek a község lakóit és közösségeit érintő aktuális kérdésekről.

A fennmaradó teljes időben a *Jövőműhely* elnevezésű *közösségi tervezési módszerrel* dolgoztunk, amely három szakaszból áll.

A *kritikai szakaszban* a résztvevők egyéni munkával a legfontosabb problémákat, akadályokat gyűjtik össze, amelyek a falu fejlődését gátolják, nehezítik. Ezeket pontosítjuk, csoportosítjuk, majd a résztvevők rangsorolják a számba vett sokféle akadályt. Az így kialakult sorrend a következő:
1. az itt élők hozzáállása (közöny, a kompromisszumkészség hiánya);
2. a közösségi párbeszéd hiánya (itt a falu egészének közösségét értettük);
3. gazdasági okok, pénzhiány;
4. az elismerés hiánya és más külső nehézségek.

Egyidejűleg a legfontosabb értékeket is számba vették a résztvevők:
– a falu függetlensége (munkahelyi termelés és szolgáltatás, valamint az energia tekintetében);
– összetartás;
– hagyományőrzés (falusias arculat tekintetében, nevelésben, oktatásban);
– környezettudatosság, természetvédelem;
– fiatalok megtartása;
– identitás – gyökerek: tudjuk-e kik vagyunk;
– nyitás kifelé.

A *fantázia szakaszban* három kiscsoportban dolgoztak a résztvevők. Feladatuk az volt, hogy tegyék félre a mai korlátokat, pénzügyi vagy egyéb gátlónak tűnő feltételeket, s kreatívan próbáljanak megálmodni egy lehetséges jövőképet: milyennek szeretnék Tardost 10–15 év múlva elképzelni?

Itt három vízió, terv készült, amelyet utána alaposan be is mutattak az egyes csoportok a teljes plénum előtt. Gyakran használjuk közösségfejlesztőként ezt a módszert, de elmondhatjuk, hogy ez esetben három különösen színvonalas és felelősen megfogalmazott programot állítottak össze az egyes csoportok. (Ezek a remek tervek ott Kunbábonyban rajzokkal, vizuálisan lettek megjelenítve, Nagyné Elekes Réka készített is róluk fotókat, amelyek a részletek felidézésére, a továbbgondoláshoz segítséget jelenthetnek.) Az is nyilvánvalóvá vált, hogy valójában nem rugaszkodtak el szélsőségesen a valóságtól, s hogy ezek a fantázia-programok egyáltalán nem megvalósíthatatlanok, ha a benne résztvevők – és a falu lakói – valóban akarják és mindent megtesznek érte.

Végül a Jövőműhely harmadik lépése, a *megvalósítás szakasza* következett. Ebben a fázisban a résztvevők bármelyik csoport víziónak szánt tervéből kiválaszthattak egy-két konkrét megfogalmazott ötletet, célt, és annak megvalósítására kellett megint kiscsoportokban a projektet részletesebben kidolgozni.

Ehhez szempontokat is kaptak a csapatok, megválaszolandó kérdések formájában: Miért ezt választották?; Mit szeretnének vele elérni?; Mit kell tennünk ehhez, kikkel (milyen belső és külső együttműködőkkel) kell összefogniuk?; Milyen (külső és belső) támogatásra van szükség?; Mennyi idő kell a megvalósításhoz?; Ki, minek a kidolgozásáért vállal felelősséget ebben a folyamatban?

Voltak a különböző csoportokban olyanok, akik párhuzamosan hasonló terveken dolgoztak – ez a továbbiakban szélesebb összefogáshoz is vezethet.

A született tervek címszavakban:
1. csoport:
– Pincesor megújítása, rendezése;
– Civil székház létrejöttének segítése;
– Családi napközi indítása a faluban.
2. csoport:
– Malomvölgyi tó környezetének továbbfejlesztése;
– Az önkormányzat vendégházának (főként annak környezetének) fejlesztése;
– Erdei tornapálya megújítása, fejlesztése.
3. csoport:
– Malomvölgyi tó fejlesztése;
– Falumúzeum – kultúra fejlesztése (bánya – és Gerecse Múzeum létesítése ugyanott);
– A bánya visszaszerzése és újrahasznosítása.

Szűk lett az idő – mindig szűk – a részletek egyeztetésére és kimunkálására, felmerült a résztvevőkben a folytatás, a továbblépés szükségessége. Nyilvánvalóvá vált, hogy ez saját egyeztetést, további párbeszédeket, összefogást és kitartó munkát igényel. Úgy nyilatkoztak a munkában közreműködők, hogy szívesen vállalják ezt otthon.

Felmerült, hogy a külső, segítő szakemberek – mintegy tükörként a belül lévőknek – segíthetik ezt Tardoson is. Hogy jó lenne, ha mi, fejlesztő szakemberek elmennénk a faluba, végigjárnánk a szóba került helyszíneket, összehívnánk még néhány otthon maradt, de a közösség számára fontos további embert, és akkor a következő lépéseket konkrétabban elhatározhatná a közösség.

„Ha szükséges, ha hívtok és összejön a csapat, mi megtaláljuk a módját az odautazásnak."

Összefoglalva
A Tardoson két évig zajló közösségi aktivizálási folyamat fő célja volt a helyiek minél szélesebb körének a mozgósítása, bevonása a falu jövőjéről szóló tervezési folyamatba. Sokféle módon igyekeztünk olyan helyzetet teremteni, hogy megértsék a helyiek a saját szerepüket, és ráébredjenek saját erőforrásaikra. Ez segíthet abban, hogy cselekvővé váljanak, bekapcsolódjanak egy korábban nem megszokott szerepet vállalva a saját közös jövőjük alakításába.

Sokféle – főként falun belüli – oka volt annak, hogy ez a munkafolyamat Tardoson eléggé szakadozott volt. Több kisebb projekt keretében végül is a következő konkrét lépések történtek az eltelt két év során:
a) Beszélgetéseket, interjúkat készítettek a Művelődési Intézet munkatársai a falu kb. 20 számottevő személyiségével, majd további szélesebb körben készültek interjúk, az ELTE Főiskolai hallgatóinak egy csoportja közreműködésével. Összesen 70-nél több interjú készült.
b) A közösségi beszélgetések tapasztalataiból készült összesítést visszajuttattuk a helyieknek (a megkeresettekkel: helyi vállalkozókkal, civil szervezetek képviselőivel, fiatalokkal, intézmények vezetőivel, a „közös udvaros házak" lakóival nyilvános beszélgetés folyt).
c) Tardosi gyerekek az óvodában rajzoltak, az iskolában fogalmazásokat készítettek arról, milyen falut szeretnének. E művek kiállítására a falunapon került sor.
d) Elindult a helyi Gorba rádió (pályázatírás, elméleti és technikai segítségnyújtás az MMIKL részéről).
e) Kistérségi találkozón mutattuk be a közös tervezési folyamatot a kistérség településeiről érkezett polgármestereknek, vendégeknek.
f) Életrajzi interjúkat készítettünk a „közös udvaros házakban" élő idősebb emberekkel.
g) Kérdőíves vélemény kutatás készült 175 fő megkeresésével az ELTE főiskolásainak és az MMI munkatársainak közreműködésével a tervezés segítésére. Ebből írásos összefoglaló született, s a tapasztalatok egy részének bemutatására vetítéses találkozón került sor 2009 őszén a tardosi Könyvtárban.
h) Közösségi tervezést elősegítő képzési tréninget szerveztünk Kunbábonyban a tardosiaknak.

Végül az összegezhető tapasztalatok alapján egy javaslati anyagot készítettünk, amely a község önkormányzatának megújított településfejlesztési koncepcióját segítheti. Befejezésül ennek két fejezetét idézzük.

Tardos jövőbeli szerepe
A népesség várható alakulásáról összefoglalóan elmondható, hogy a jelenlegi lakosságszám 1667, ami a fiatalok elvándorlása ellenére állandónak tekinthető. Ez a beköltözők jelentékeny számának

köszönhető. Főként Tatabányáról és a fővárosból költöznek ki a nyugalomra vágyók, természet közeli életteret keresők. Tartósan reális célja lehet a falunak, hogy – éppen vonzó természeti és jó közlekedési adottságai miatt – a következő évtizedben a fiatalokat itt tartsa, illetve az elszármazottak egy részének visszatérését előmozdítsa.

Tardos befogadó, növekedésre képes község. A lakossági akarat függvényében sor kerülhet új telkek kimérésére vagy ipari területek lehatárolására. A növekedés feltételeiként és korlátaiként a következő szempontok fogalmazódtak meg:

– 1600 fő nem tart el egy falut, nőni kellene, de nem szabad városiasodni.

– Sokkal nagyobbnak, mint 2000 fős falu nem kellene lenni.

– Inkább kisgyerekes családokat kellene támogatni az ideköltözésben.

– Veszélyes is a bővülés, „mindenféle népek jönnek", nem ismerik a helyi szokásokat, a kultúrát. Hogyan fognak beilleszkedni? Milyen változtatásokra kényszerül az átalakulás során az eredeti lakosság?

A társadalmi folyamatok kezelését célzó elképzelések

A helyi *komfortérzet* vizsgálatánál *a helyi közösség megerősítése került az első helyre: az egymásra figyelés, a jó szomszédi viszony kapta a legmagasabb értékelést.* Alapszükségletnek, többnyire fejlesztésre szoruló szükségletnek tartják a falubeliek ezeket. Már csak az a kérdés merül fel óhatatlanul a közösségfejlesztő szakemberben, hogy ha mindenki vágyik rá, miért nem valósul meg ez a szándék. Tán mindenki a másikra vár, hogy megtegye az első lépést? Talán épp a közös gondolkodás, a közös tervezés segítheti ezt a folyamatot?

A lakosságnak *a szociális ügyek iránti csekély érdeklődése* kapcsán lehetséges okként említhetjük a szolidaritás alacsony szintjét. Különösen fontosak az információk mennyisége és az érdeklődés szintje közötti összefüggések: talán *emelni lehetne a társadalmi érzékenységet a kibeszélés, a problémák felszínre hozásán keresztül.* Ezt a tételt igazolni látszik, hogy a közös udvarok problémáinak kibeszélése, az ott élők és az önkormányzat érdekeinek egyeztetése igen pozitív kicsengésű és eredményes volt az elmúlt évben.

Összehasonlítva a falu különböző ügyeivel kapcsolatos érdeklődést, informáltságot, elégedettséget és beleszólási lehetőséget, a falu adottságainak felmérésénél a tardosiak túlnyomó többsége a maga személyes érdeklődését helyezte általában a legmagasabbra, alacsonyabb mértékűnek érezte az informáltságát és az elégedettségét ugyanezekkel a dolgokkal kapcsolatosan. Legalacsonyabbra pedig a falu ügyeibe való beleszólás mértékét értékelték. Ennek számos oka lehet: az érintettek mérsékelt ambíciója vagy a külső korlátok érzete – az nem derült ki egyértelműen a válaszokból, melyik a döntő ok. Az informáltság mértékét is közepesre, vagy ennél gyengébbre értékelték, több tájékoztatást várnak a dolgokról, mint amennyit kapnak. Az egészségügyi és orvosi ellátással, a környezetvédelemmel, a zöldterületekkel, a közbiztonsággal, valamint az infrastruktúrával kapcsolatos kérdések váltják ki a legnagyobb érdeklődést. Ezek azok a területek, melyekről okvetlenül több, szélesebb körű tájékoztatást kellene adni a lakosoknak. Mivel mind a helyi rádió, mind a helyi honlap, a kábel TV, az esetenként megjelenő újság ismert és népszerű, érdemes ezek szerkesztésénél is figyelembe venni a fenti igényeket.

Általános tapasztalat, hogy Tardos lakói milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak életterük fizikai/építészeti adottságainak és a társadalmi szokásoknak. Az identitás, a gyökerek, a hagyományőrzés és -teremtés (főként a szlovák nemzetiségi kötődések) gyengülő, de mégis megőrzendő értékei a közösségnek. Erős az egyházi értékek jelenléte is. Ugyanakkor megfigyelhető ezeknek a mindenki által elismert értékeknek az erodálódása is. A helyi fejlesztésnek egyszerre kellene ezeket a humán értékeket respektálnia és megerősítenie, és ugyanakkor megteremtenie a mai szükségletek kielégítését lehetővé tevő korszerű feltételeket.

A környezet alakításának legfontosabb irányelvei

A *természet értékeinek* óvása, a falu jellegének őrzése elsődleges érdek. Kiemelkedően magas a tardosiak érdeklődése *a természeti környezettel* kapcsolatos ügyek iránt. Ez a falu egyik legnagyobb erőssége, és ebből eredően legnagyobb lehetséges közösségi erőforrása is.

Az *épített környezet* tekintetében igen fontos a falu karakterét jelentő régi épületek és emlékek szerepének megőrzése, az identitást segítő építészeti hagyományok megtartása, miközben elsőrendű feladat az újonnan készülő házaknak, épületeknek a faluképbe való beillesztése is. A faluközpont településszerkezeti és építészeti megújítása mellett továbbra is a korábbi fejlesztési koncepcióban már hangsúlyozott közparkok és közterek rendezése látszik elsődlegesen fontosnak.

Infrastrukturális és szolgáltatási ellátások fejlesztése

A fejlődés meghatározó adottsága – az infrastrukturális és a szolgáltatási adottságok tekintetében is – a település földrajzi helyzete, elérhetősége. Tardos Tatától 12, Tatabányától 25, Komáromtól 32 km-re helyezkedik el. De ha a szélesebb beágyazottságot vesszük: Győrtől 70, Budapesttől 52, Bécstől 130, Pozsonytól 140 km-re fekszik – tehát sokfelé és sokfelől építhet kapcsolatokat.

A településen belüli infrastruktúra tekintetében a legtöbb tardosi számára a közösség, az emberi kapcsolatok megerősítése mellett az iskola illetve az óvoda megléte, valamint a tiszta, rendezett utcák, kertek és a jó bolthálózat is elengedhetetlen feltétele annak, hogy jól érezzék magukat a faluban.

Helyi gazdaság fejlesztésére vonatkozó közösségi elképzelések

A településfejlesztési koncepciót előkészítő feltárásban felvetődött a kérdés, hogy „Milyen módon kellene előteremteni a falu számára a pénzügyi forrásokat, ha a falu pénze elfogyna?"

A kívülről elvárt támogatás és a saját belső erőforrások sorrendjét illetően megoszlottak a vélemények. A legadekvátabb megoldást az Európa Uniós pályázati forrásban látják a hiány pótlására – első helyen ez kapott kiemelkedően magas, 78%-os szavazatot.

Nem megnyugtató, hogy a gazdaság fejlesztésével, fejlődésével kapcsolatos felelősséget a tardosiak településüktől jó távolra, még csak nem is az ország kormányára, hanem az EU-ra teatálják rá. A második leggyakoribb válasz – az előző aránynak a fele – az intézmények átszervezésében látja a megoldást, akár a létszámcsökkentést is bekalkulálva. A kutatásból az derül ki, hogy az eladósodást és a helyi adók növelését egyértelműen nem támogatnák a tardosiak.

A fejlesztés során prioritást élvező célkitűzések összefoglalása

A prioritások kijelölésénél annak a megállapításával kezdjük, hogy Tardos korlátozott mozgástérrel rendelkezik, ha a fejlesztése kapcsán kizárólag a (később részletezetten egyáltalán nem kevés) saját erőforrásaira épít. (Ennél csak az lenne nagyobb felelőtlenség, ha nem építene rá, ha nem csatornázná be a fejlesztési programba.)

A harmadik külső erőforrás a szűkebb és tágabb környezettel való összefogásból, együttműködésből származik. Itt kevésbé a régió és a megye, inkább a kistérség, a mikrorégióban működő önkormányzatok, szervezetek, közösségek jöhetnek számításba. Már jelenleg is ilyen kooperáció az általános iskola fenntartása és működtetése tagiskolai formában. A faluban készített kérdőíves kutatás azt mutatta, hogy a közvetlen szomszédokkal az alkalmi rivalizálás mellett jó esélye lehet olyan összefogások kialakításának, amelyekben a települések egymással kölcsönös alárendelődésre képesek (az együttműködést formálisan azok önkormányzatainak kellene markánsan képviselniük).

Nagy biztonsággal megjósolható, hogy közép- és hosszútávon Tardos kiemelkedő természeti és környezeti adottságai jelentősen fel fognak értékelődni, vonzóak lesznek a külső erőforrások működtetői számára. Annak érdekében, hogy e megkeresések, felajánlások (kísértések) alkalmával jó esélyekkel tudjon tárgyalni a település, *első számú prioritásnak azt tartjuk, hogy Tardos saját keretein belül tisztázza a település érdekeit, céljait, tehát hogy világosan megfogalmazza az itt élők által is támogatott programját.* Így tudna biztos alapokkal együttműködési tárgyalásokat folytatni akár a kistérségen belüli potenciális partnereivel, akár a megjelenő külső befektetői és más érdekcsoportokkal.

Ebben az esetben azt a benyomást lenne képes kelteni a külső partnerek szemében, hogy van határozott jövőképe, célja, s tudatosan ehhez válogat a lehetséges partnerek között, nem pedig a felbukkanó, esetleges partnerek alakítják az ő policyját. Igaz, a tudatos, határozott szándékok és feltételek megfogalmazása egyfelől kényelmetlenül is érintheti a lehetséges partnereket, hiszen nagyjából kész feltételekkel találják magukat szembe; másfelől viszont imponáló is lehet, hiszen azt az üzenetet hordozza, hogy az itteni akaratok kiszámíthatóak, kalkulálhatóak – azaz biztonságot, stabil feltételeket, garanciákat kínálnak a befektetni szándékozóknak. Ez pedig a külső partner esetleges kockázatát látványosan csökkentheti. *Egy ilyen viszony lehet a biztosítéka annak, hogy nem alárendelt, hanem egyenrangú, kölcsönösséget feltételező partneri kapcsolatok jellemezzék ezt a kis falut a külvilággal kiépítendő együttműködéseiben.*

A *település központjának rendezése* – s ezzel egyidejűleg néhány szomszédsági alközpont kijelölése és megerősítése a *második prioritás.*

A korábban részletezett sajátos épületi karéj (a „közös udvaros házak"), az építészetileg is meghatározó templom és környezete; a központban lévő kereskedelmi szolgáltató intézmények, a polgármesteri hivatal, az iskola épülete és az óvoda épületében kialakuló intézmény-együttes egyszerre kínálja építészetileg és funkcionálisan, hogy egy

kissé elnyújtott, de vizuálisan mégis harmóniát sugárzó települési központot alakítson ki a falu.

Ugyanakkor a településszerkezetet megvizsgálva jól látható, hogy több szomszédsági egység formálódott a távolabbi és a közeli történelem során: az építések és az úthálózati adottságok révén legalább 5–6 kisebb alközpont tudatos kialakítását érdemes megfontolni a településfejlesztési koncepcióban. Ilyen például a Szent Flórián utca és a Templom tér által kettévágott településrész két oldala, a Rózsadombnak nevezett szomszédság, a Rákóczi Ferenc utcától délre található falurész, továbbá a Kossuth Lajos utca keleti oldala – ami a falu új lakónegyede. Ezeken a helyeken szükséges számba venni, hogyan lehetne az érdekek és a fejlesztések szinkronizálásával elérni, hogy az ellátási és közösségi részfunkciók – legalább részben – közvetlenül helyközelben is megvalósulhassanak.

A településrendezési adottságokhoz tartozik még, hogy kialakításra került egy ipari parkövezet, azaz a Tardosra való letelepüléshez szervezett területet, nyitott utat ezzel a falu. Ez a prioritás együttesen tartalmazza a községkép egészének további javítását az utcák, közterületek esztétikusabbá és komfortosabbá tételével. De biztosítja a társadalmi, kulturális és épített örökség értékeinek további védelmét is.

A falu intézményrendszere a korábban hangsúlyos bányászat központi szerepe miatt a mostani adottságokhoz képest jelentősen túlméretezett, nem fenntartható. Miközben ez nyilván komoly belső érdekeket sért, mégis *kikerülhetetlen a teljes intézményi rendszer átstrukturálása, a mai és a várható jövőbeni viszonyokhoz illesztése.* Ez a folyamat nem pusztán a méretek csökkentését, a leépítést kell jelentse, hanem a szükséges új funkciók megtalálását, mások összeillesztését is. Ennek a már megindult folyamatnak a körültekintő irányítása, megtervezése a *harmadik prioritás.*

A *lakosság kétharmada pozitív jövőképpel rendelkezik* a település jövőjét, fejlődését tekintve. A Tardoson lezajlott kutatás során készült felmérés adatsora határozottan azt támasztja alá, hogy érdemes a lakosság többségének pozitív véleményét, jövőbe vetett bizalmát kihasználni, illetve erősíteni a faluval történő kommunikáció során.

A falubeliek túlnyomó többsége úgy gondolja, hogy *a problémák megoldásához leginkább a közös dolgaik megbeszélésére,* s így a közösség belső megerősítésére van szükség. Ezt tartjuk a fejlesztési koncepció *negyedik prioritásának.* Bár nem szokás Magyarországon az érintetteket, a helyi közösségeket bevonni a tervezésbe, mégis fontos lenne a civil társadalom meghatározott képviselőinek és az intézmények képviselőinek bevonásával tudatos tervezési munkába kezdeni – s ezt mint tartós folyamatot állandósítani.

A településen belüli kommunikáció további fejlesztésére számtalan jelenleg is működő gyakorlat, fórum, technikai eszköz is rendelkezésre áll: a kábel TV élő közvetítései, a képújság, a kisközösségi rádió, az időnként megjelenő nyomtatott hírlevél és a falu internetes honlapja is ezt szolgálja. Fontos volna az interaktivitás fejlesztése, a belső kommunikáció élénkítése, amit e faluban elősegíthet az átlagoshoz képest igen sok önálló kisközösség, egyesület, kör is. A *lakosság aktivizálására,* több önkéntes munkába történő bevonására a modern technikai eszközök mellett a *legfontosabb módszer a személyes megszólítás* – a falu ügyeitől, a civil szférától jelenleg távolmaradók egyharmada ezt a közvetlenséget hiányolja. Mivel minden közösség életében a személyesség a legfontosabb, érdemes lenne további megerősítést adni a falu véleményformálóinak, a helyi közösségek kulcsembereinek, akik tevékenyek és mozgósítani is képesek. Nagyobb feladatvállalásra lenne érdemes bíztatni őket (eddigi munkájuk, érdemeik méltó elismerése ennek az egyik leginkább bevált módszere), s a helyi közösségeket is.

Jól szolgálhatná ezt a prioritást egy újfajta *részvételi demokrácia projekt kimunkálása.* Néhány település példája alapján olyan közvetlenebb és személyesebb képviseleti rendszer felépítését tartjuk megvalósíthatónak, amely a település egészét érintő kérdésekben folyamatos tanácskozási és kezdeményezési csatornát jelenthet. A meglévő civil szervezetek képviseleti rendszere mellett ezt szolgálhatná például az utcafelelősök megválasztása, felkészítése, akikből egy konzultációs testület: *helyi közösségi tanács,* állampolgári bizottság, magisztrátus vagy hasonló jellegű szerveződés alakulhatna. A falut egészében érintő ügyekben ez a szerveződés rendszeresen kialakíthatná álláspontját; ha szükséges és lehetséges, megfogalmazhatná vállalásait, és felkínálhatná azokat végső döntésre ajánlatként a képviselőtestületnek. Egy ilyen rendszer a beleszólás kiszélesítése mellett egyidejűleg *a felelősségvállalás, a részvétel kiteljesedését is jelenthetné (miközben persze nem kérdőjelezné meg a választott önkormányzati testület legitimitását sem).*

Ötödik prioritásnak – nem feltétlenül ebben a fontossági sorrendben – *a fiatalok helyzetének javítását, a közügyek iránti érzékennyé tételét tekintjük.* Mindenek előtt az általános iskolások helyben tartását, az ezzel a koroszt állal kapcsolatos felelősség vállalását kell kiemelnünk. Ez nem csak az intézmény itt

tartását jelenti, de ennek a korosztálynak az oktatáson kívüli szabadidős tevékenységét, közösségi kapcsolatait helyben támogató közpolitika megerősítését is a demokráciára nevelés és az identitás kialakítása érdekében.

Különösen vonatkoznak ez utóbbi szerepvállalások a középiskolába, majd a felsőfokú oktatásba bekerülő falubeli fiatalokra. Határozott lépésekre van szükség annak érdekében, hogy meghallják a hívó szót, és bekapcsolódjanak a helyi közügyekbe, folyamatosan megkapva ehhez a felelősségvállaláshoz a lehetőséget, a megerősítést és a támogatást.

A *munkahelyteremtés, a foglalkoztatás* fejlesztésében önmagában pillanatnyilag kevés közvetlen esélyét látjuk a településnek és a helyi önkormányzatnak. Inkább a kistérségi környezetben mások által kezdeményezett foglalkoztatási programokhoz kellene keresni valamilyen típusú csatlakozás, hozzájárulás lehetőségét. De a fenti prioritások jelentős része olyan közeget, társadalmi viszonyokat és támogató környezetet jelenthetnek a település számára, amelyek meggyőződésünk szerint mindenképpen a *foglalkoztathatóság* feltételeinek javulását eredményezik.

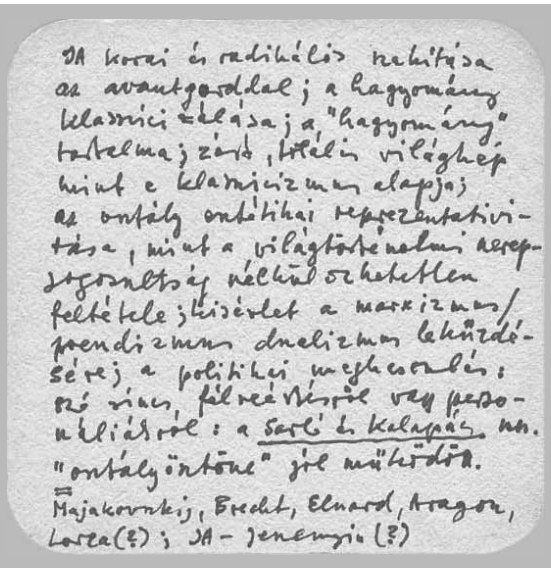

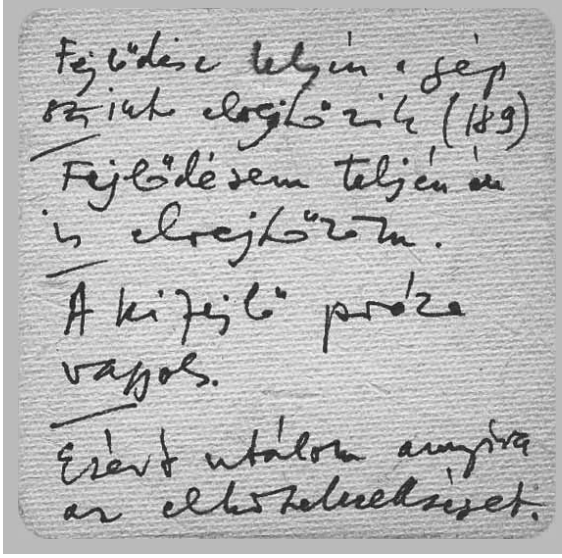

Borosán Lívia

SZEMÉLYISÉGÉRTELMEZÉS A REFORMPEDAGÓGIÁKBAN

A személyiségértelmezések vizsgálatát az a hiányérzet és kritika indukálta, amely neveléselméleti kutatások szintjére emel olyan elemzéseket, amelyek kronológiai, eklektikus, esemény-, illetve intézménytörténeti vizsgálati szempontokat megjelölve, pedagógiailag irreleváns feltételek mentén végeznek kutatásokat. Ezek a tanulmányok kifelejtik a pedagógiai fejlesztés valódi tárgyának, a személyiségnek mint az emberi aktivitás szubjektív feltételrendszerének elemzését. Ez a felfogás pedagógiai szempontból téves, ráadásul a gyakorlatot félrevezető megoldásokat nyújthat.

A tanulmány a neveléselméleti koncepciók személyiségelméleteit kívánja vizsgálni, amelyhez első lépésben pedagógiailag releváns elemzési szempontrendszert kell felállítani, vagyis a személyiség általános pedagógiai definícióját kell megfogalmazni ma, a 21. század Európájában, Magyarországon.

A személyiségértelmezés aktualitása

A 21. század nevelési feladatait számba véve világosan látszik, hogy napjainkban a társadalmi, gazdasági, valamint a(z egyéni) kulturális igények hatására alapvetővé vált a nevelés, az oktatás és a képzés hatékony működtetésének biztosítása, megváltozott a személyiségfejlesztéshez kapcsolódó szerepvállalás és feladatrendszer. A neveléstudomány gyakorlatában a változó körülményekre történő adekvát reagáláshoz elengedhetetlen a hozzá kapcsolódó elméleti ismeretek fejlesztése. Megfigyelhető, hogy ennek a fejlesztésnek, az ismeretek bővülésének éppen azokra a területekre kell koncentrálnia, amelyeket az adott társadalmon kívül, a hozzá legközelebbi tágabb környezetben, jelen esetben az Európai Unióban is fontosnak tartanak. A 21. század ebből kifolyólag éppen elegendő kihívást állít a neveléstudomány elé, így a teoretikusoknak mindenképpen újra kell gondolniuk a személyiségfejlesztés pedagógiai konzekvenciáit.

A személyiségfejlesztés területei implicit módon nyújtják a személyiség általános pedagógiai értelmezését. A személyiségfejlesztő feladatok átgondolásával sok központi oktatási, nevelési probléma kap új dimenziót, sőt lehetségessé válhat a problémák pontosabb meghatározása, a kutatás pontosabb irányítása, mivel az eredményt így már a személyiség, mint integrált egész szempontjából vizsgálhatjuk, és nem csak egyetlen személyiségfejlesztési terület szempontjából. A személyiség fogalmát ezért én is totalitásként definiálom, melynek különböző nevelési funkciói, fejlesztő feladatai léteznek.

A nevelési funkciók modellje, avagy a személyiségszférák meghatározása

A nevelési funkciók (személyiségfejlesztési feladatkörök, irányok) pedagógiai értelemben akkor relevánsak, ha céljaik a személyiség kibontakozását szolgálják, pedagógiai fejlesztési feladatokat látnak el. E nevelési funkciók, akárcsak a személyiség, összetettek, további funkciókból, úgynevezett alfunkciókból épülnek fel. Elméletem szerint a funkciók a személyiség egy-egy szférájának, míg az alfunkciók a személyiségszféra egy-egy komponensének fejlesztéséért felelősek.

A 21. század pedagógiailag releváns feladatkörei közül négy funkció határozható meg: kognitív, individuális, szociális, illetve az orientáló-egzisztenciális nevelési funkció, melyek értelemszerűen személyiségszférákat, ezzel együtt kialakítandó személyiségbeli komponenseket jelölnek.

A funkciók elválaszthatatlanok egymástól, így csupán szoros kölcsönhatásuk, komplementer kapcsolatuk hangsúlyozásával értelmezhetők. Az egyes funkciók pedagógiai kidolgozottsága, tudatossága, fejlettsége közvetlen hatással van a személyiségfejlesztés minőségének alakulására. Az egyes funkciókon belüli részfeladatok eredményessége megalapozhatja, garantálhatja egy másik funkció részfeladatának sikerességét.

A nevelés legfőbb célja a személyiség fejlesztése, amely a négy nevelési funkció pedagógiailag megalapozott, tudatos, tervszerű, folyamatos működtetésével érhető el.

A nevelési funkciók hatásainak mérlegelésekor feltétlenül számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy a különböző fejlesztési akciókkal minden esetben egy komplex személyiségfejlesztési feladatot valósítunk meg. A fejlesztő hatás először a személyiség megfelelő szférájára irányul, mely hatásra a személyiségszféra komponensei mozgásba lendülnek. A mozgás változást eredményez, a komponensek mozgása az adott személyiségszféra változását, más szférákkal való kapcsolódása pedig hosszú távon a személyiség fejlődését eredményezheti.

A szférák közötti mozgás a változás alapfeltétele, és ilyen értelemben a dinamizmus, a fejlődés előfeltétele. A pedagógus feladata a pozitív irányú változás biztosítása. A szférák közötti kölcsönhatás kialakulása szükségszerű, mivel a személyiség egy megbonthatatlan egység, ugyanakkor strukturált egység is. Bármelyik szférára akarunk is hatni, ezt nem tudjuk izoláltan művelni, mindig az egész személyiséget, mint komplex egészet befolyásoljuk, a hatások transzferálódnak a személyiségben. A nevelés során tehát mindig a személyiség egészét fejlesztjük, a maga összetettségében.

A fenti definíció a dinamizmust hangsúlyozza. A dinamizmus egyben a személyiség fogalmának egyik jellemzője, fejlődésének, fejleszthetőségének feltétele. Ebből következően a tanulmány nem kötelezheti el magát egy olyan elmélet mellett, amely nem hangsúlyozza a dinamikus aspektusokat. Ugyancsak elzárkózik a merev technokrata értelmezés elől, hiszen célja mindenkor a személyiség fejlesztése, vagyis a változás elérése. Maga a dinamizmus ebben az értelemben nem más, mint a személyiség változásának feltétele, ezért egy strukturális modell helyett a fejlődés, illetve a nevelő, fejlesztő szándék és a funkcionalitás hangsúlyozása érdekében a személyiség dinamikus-funkcionális modelljét tartom reálisnak. A modell lényege a nevelési feladatokban gyökerezik, de a személyiség szféráit és azok komponenseit határozza meg. Az egyes szférák komponenseinek ismerete lehetővé teszi a személyiség működésének, változásának, módosulásának, fejlődésének és fejleszthetőségének megértését, így válik a hatékonyabb pedagógiai munka kritériumává.

A nevelési funkciók rendszerét az alábbi ábra szemlélteti:

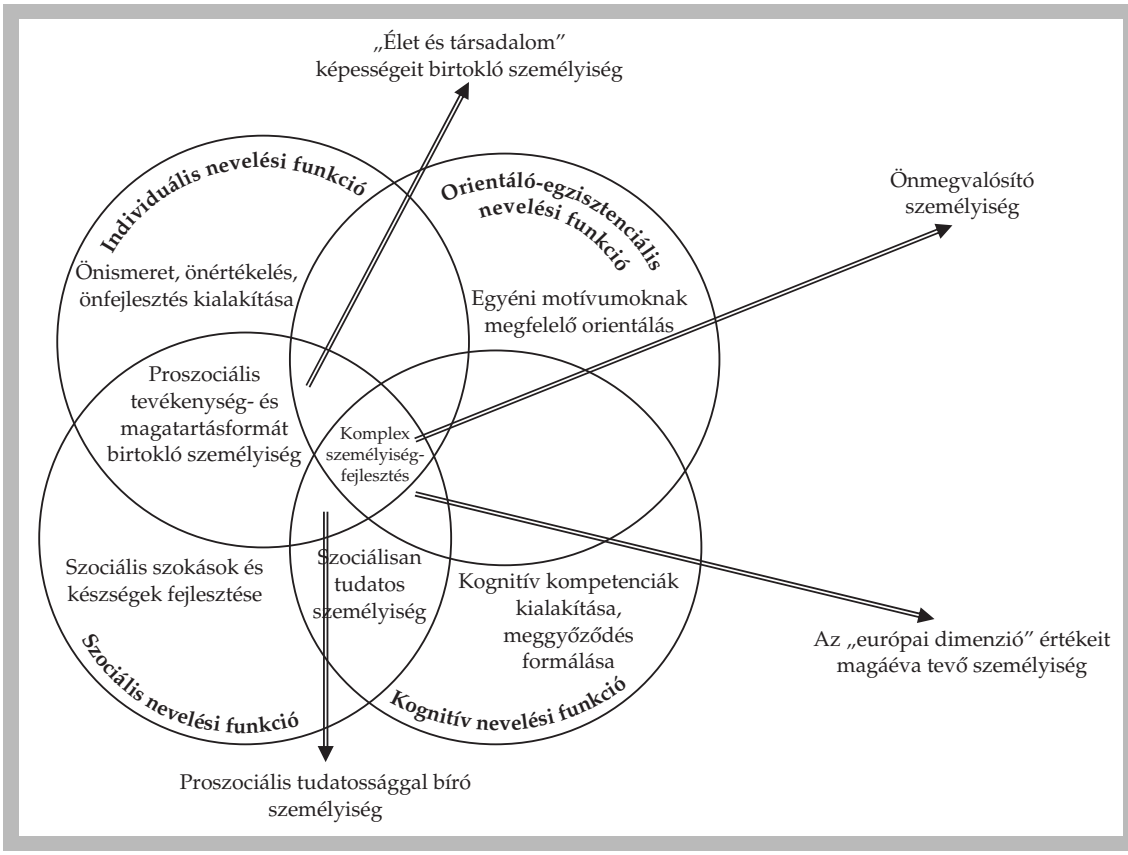

Mint az ábra is mutatja, csak akkor tudjuk megvalósítani az egész személyiség fejlesztését, ha egyenlő mértékben, hatásfokkal alakítjuk mind a négy fejlesztési területet, jelen esetben a kognitív, az individuális, a szociális és az orientáló-egzisztenciális nevelési funkciókat. Végső eredményként olyan személyiségfejlesztő folyamatot valósítunk meg, amely minden tekintetben eleget tesz a 21. század tudományos, gazdasági, valamint társadalmi igényeinek is.

Személyiségértelmezés a reformpedagógiákban

A személyiség általános definíciójaként meghatározható nevelési funkciók alapján a tanulmány az egyes reformpedagógiák személyiségelméleteit kívánja bemutatni, a klasszikus értelemben vett reformpedagógiákon keresztül, a 19. század végének és a 20. század elejének sajátos társadalmi, gazdasági, szellemi, tudományos életében bekövetkező változásokra reagáló pedagógiai szemléletének formálódását elemezve. A kérdés magától értetődik: miért nem az adott kor tudományos eredményeinek függvényében történik a vizsgálat? Azért, mert a reformpedagógiai eszmék, elméletek, nevelési gondolatok ma is élnek, sőt virágoznak, s mert a századfordulós elméletek alapján meghatározott személyiség fejlesztésére ma minden jogi lehetőség adott.

A tanulmány alapjául szolgáló vizsgálat a következő elméletírók rendszereit elemezte: Nagy László, M. Montessori, O. Decroly, E. Claparéde, F. W. Foerster, J. Dewey, G. Kerschensteiner, H. Parkhurst és R. Steiner.

A kutatás hipotézise szerint a vizsgált reformpedagógiai elméletek rendelkeznek pedagógiailag releváns személyiség meghatározásokkal. A kérdés inkább az, hogy a személyiségfejlesztést milyen komponensek, nevelési célok és hatásrendszer kiemelése mellett képzelték el. A vizsgálat elején kiderült, hogy az elméletekben a legtöbbször deduktív vizsgálati módszerekkel lehet majd feltérképezni a személyiség, valamint komponenseinek jelenlétét, sőt minden bizonnyal lesznek olyan elméletek, amelyek pedagógiailag irreleváns gondolatokat fogalmaztak meg a személyiségről.

Az nem volt elvárható, hogy az egyes elméletek az összes személyiségbeli komponenst nevelési célként emlegessék, előfordulásuk mégis különféle orientációkat határoz meg, mely orientációk a személyiségértelmezések megkülönböztetését, s egyben a személyiségelméleti iskolák megjelenését eredményezhetik.

Az összehasonlító kutatás, az összefüggések, kapcsolódási pontok keresésének eredményeként a reformpedagógiai koncepciók elsődleges preferációjuk alapján öt kategóriába sorolhatók:

1. Szükségletelméleti felfogások;
2. Karakterológiai elméletek;
3. Proszociális nevelést célzó, állampolgári nevelést preferáló teóriák;
4. Motivációs bázisú elméletek:
– érdeklődésre építő
– szokásrendszert kialakító felfogások;
5. Tapasztalatszerzésre építő elméletek.

(A hatodik a pedagógiailag irreleváns komponenseket hangsúlyozó kategória.)

A kutatásnak előzetesen nem volt célja a pedagógiailag irreleváns, tehát a pedagógia módszereivel, eszközeivel nem fejleszthető komponenseket hangsúlyozó kategória felállítása, de a kutatás eredményeképpen fel kellett mutatni ezt a kategóriát is.

Az egyes kategóriákhoz tartozó gondolkodók és koncepciók csupán azt jelentik, hogy legtöbb aspektusukat tekintve ehhez a felosztáshoz tartoznak. A felosztás azonban nem jelent kizárólagosságot. Megfigyelhető volt, hogy a koncepciók más megközelítésből másik kategóriába is besorolhatók. Az összefonódások elkerülhetetlenek, ami a reformpedagógusok nyitottságát, tudatosságát jelzik a személyiség minél többoldalú átgondolásában.

A személyiségértelmezési kategóriák jelentése

A szükségletelméleti felfogások kategóriája azokat a pedagógiai koncepciókat takarja, amelyek a személyiséget az egyén szükségleteinek oldaláról kívánják meghatározni. Ez nem egy direkt személyiség meghatározást jelent, inkább arról van szó, hogy ezek az elméletek érzékelhetően a szükségletek pedagógiai folyamatban betöltött meghatározó szerepére utalnak, vagyis arra, hogy a szükségletek lényeges személyiség-komponensek. A felfogások aszerint térnek el egymástól, hogy a szükséglet miként nyer értelmet a pedagógiai folyamat egészének vonatkozásában: a szükséglet mint motivációs eszköz avagy mint nevelési cél kerül definiálásra az elméletekben?

A karakterológiai elméletek sorába azok a koncepciók tartoznak, amelyek a személyiséget a jellem oldaláról kívánták megközelíteni. A különbség e kategória elméletei között abban mutatkozott meg, hogy a jellem fejlesztése milyen komponensek, módszerek és hatásrendszer mentén volt definiálva, illetve hogy a jellem milyen szerepet játszott a pedagógiai folyamatban (szükséges feltétele volt-e a nevelési cél kialakításának, avagy elérendő nevelési célként jelent meg).

A proszociális fejlesztést célzó kategória személyiségértelmezései a személyiséget önmaga és a társadalom számára is hasznos állampolgárként definiálják. A kategória megjelenése a reformpedagógiákban megjelenő személyiségfejlesztési folyamat közösségi jellegének vizsgálatára irányult. A teóriák összehasonlításának alapja a proszocialitásra irányuló elméletek nevelési céljainak és a célokat megvalósító eszközöknek az orientációjában rejlik. A teóriák ilyen kategorizálása után további összehasonlítási lehetőséget nyújtanak a proszociális személyiség komponensei, kialakításuk feltétele és módszerei, hatásmechanizmusuk, illetve tudatos pedagógiai céljuk.

A motivációs bázisú elméletek alatt azokat a felfogásokat értem, melyek a személyiséget alapvetően a motívumok, illetve az egyén motivációjának oldaláról kívánták értelmezni. A kategórián belül az érdeklődést, valamint a szokásrendszert hangsúlyozó elméleteket különválasztottam, ugyanakkor jeleztem a két alcsoport kapcsolódási lehetőségeit. Releváns vizsgálati szempontot jelentett a szokás és jellem, jellem és proszociális tudatosság összefüggéseinek keresése.

A tapasztalat, a tapasztalatszerzés mint személyiség-komponens abban az esetben sorolható a pedagógiailag releváns személyiségbeli összetevők közé, ha a tapasztalatszerzést mint tanulási folyamatot, a tapasztalatot pedig mint új ismeretek, készségek, képességek megjelenését és ebből fakadó új magatartás-, és tevékenységformák kialakulását definiáljuk.

A kategóriák felállítása teoretikus elemzések útján bizonyítja, miszerint a reformpedagógusok fontos nevelési célként definiálták a személyiség fejlesztését, és ehhez sajátos megoldásokat nyújtottak. Ezek a megoldások számunkra ma egy-egy személyiségfejlesztési modellt határoznak meg. A kategóriákat ugyan külön összegeztem, de hangsúlyoztam a reformpedagógusok óriási erényét, a komplexitásra való törekvést, a különböző személyiségelméleti kategóriákkal való folyamatos összefonódást, komplementer kapcsolatot.

A kutatási eredmények összefoglalása

A szükségletelméleti iskolák gondolatai alapján összefoglalóan elmondható, hogy a személyiségfejlesztés folyamatában a szükséglet domináns helyen szerepel, a jellemes, erkölcsös személyiség kialakításának motivációs eszköze, bázisa, a társadalmilag megkívánt állampolgárrá válás garanciája, a proszociális magatartásformák egyéni megjelenésének megalapozója, valamint az egyéni sajátosságokra építő nevelés záloga.

A karakterológiai iskola képviselői elsőrendű nevelési feladatként definiálják az erkölcsös személyiség kialakítását. Érdemük az erkölcs fejlesztésének konkrét pedagógiai folyamatában rejlik, mely az egyén szükségleteire, motivációjára, érdeklődésére, érdekére építve a pedagógiailag releváns komponenseken – szokásrendszer, mintaállítás és belátás kialakítása – keresztül biztosítják az erkölcsileg fejlett személyiség nemzeti hatásait (munkaszeretet, szociabilitás, fegyelem, felelősségérzet, lelkiismeretesség).

A proszociális fejlesztést célzó, állampolgári nevelést preferáló kategória megjelenése bizonyítja az elméletírók személyiségfejlesztéssel kapcsolatos intencionalitását, mely négy pedagógiai célon: a fejlett jellem kialakításán, a proszociális tudatosságon, a hasznos tudás megalapozásán, valamint a nemzetnevelési feladatokon keresztül realizálódnak. A proszociális személyiséghez vezető út feltétele a nevelési célokban megfogalmazott erkölcsi személyiség kialakítása, aki belső szükségletből cselekszik, autonómiára tesz szert és hajlandóságot érez saját erőinek nemzete érdekében történő szolgálatára.

A motivációs bázisú elméletek kutatási eredményeképp elmondható, hogy az érdeklődés és a szokás-kialakítás összefoglalóan nevelési eszközként, motivációs forrásként definiált fogalmakként jelentek meg a jellem fejlesztésének folyamatában. A nevelési cél tehát a jellem fejlesztése, ami a hasznos állampolgárrá válás előfeltétele.

A naturalisztikus hatásszervezési folyamatok, így a tapasztalatszerzésre építő elméletek a hasznos ismereteknek, az életre, a hivatásra való felkészítésnek, illetve a nemzet szolgálatának igényét sugallják. A tapasztalatszerzés hatékonysága a szükségleteknek a személyiségfejlesztés folyamatába történő bevonását sürgetik. Megállapítható volt, hogy a tapasztalatszerzés folyamatát a vizsgált reformpedagógusok szükségletből fakadó cselekvésként értelmezték, ami olyan belső mozgalmasságot indíthat el, mely megfelelő irányítás mellett szokást és meggyőződést fejleszt. A vizsgált elméletek nevelési céljaikban a személyiség fejlesztésén keresztül a nevelés közösségi jellegét is hangsúlyozzák, mely az erkölcsi kitartásban, a társas életközösség működésében, a környezethez történő igazodásban és az egyéni-társadalmi konzekvenciákban realizálódik.

A kutatás felmutatta, hogy a vizsgált rendszerek komoly pedagógiai folyamatfelfogással, metodikával, hatásszervezési elképzeléssel rendelkeznek. Az öt fő alapkategória legfontosabb

sajátossága a személyiségközpontúság, a személyiség fejlesztéséből kiinduló, illetve a személyiség fejlesztését deduktív módon leíró pedagógiai elmélet és gyakorlat. Összefoglalóan elmondható, hogy a reformpedagógusok olyan 21. századi nevelési igényekkel léptek fel a 19–20. század fordulóján, mint az önismerettel, önuralommal rendelkező autonóm, belső szükségletből cselekvő, fogékony, az élethosszig tartó tanulásra alkalmas, választani képes, erkölcsös személyiség nevelése, aki képessé válik a társadalmi mobilitás előmozdítására, nemzete szolgálatára, és aki személyiségének, személyes kompetenciájának optimális kibontakoztatásával szembe tud nézni a 20. század kihívásaival.

Irodalomjegyzék

Bábosik István (2004): *Neveléselmélet*, Osiris Kiadó, Budapest.

Erkki A. Niskanen (1990): *Personality as an Educational Phenomenon*. Research Bulliten. Department of Education, University of Helsinki.

Halász Gábor – Lannert Judit (2003): *Jelentés a magyar közoktatásról 2003.* OKI, Budapest.

Kelemen Elemér (2003): *A PISA-vizsgálat eredményeinek közoktatás-politikai konzekvenciái*, In.: Új Pedagógiai Szemle, 4. szám.

Kovács Sándor (2000): *A hozzáadott érték összetevői az iskolában*, In.: Új Pedagógiai Szemle, 3. szám.

M. Nádasi Mária (1995): *Úton a pedagógiai többszólamúság felé*, In.: *Több út. Alternativitás az iskolázás első éveiben*, IFA–MKM–BTF, Bp.

Mihály Ildikó (2003): *Még egyszer a kulcskompetenciákról*, In.: Új Pedagógiai Szemle, 6. szám.

Nagy József (2000): *XXI. század és nevelés*, Osiris Kiadó, Budapest.

Nahalka István (2003): *A tudás természete*, In.: *Interdiszciplináris pedagógia és a tudás társadalma*, Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék, Debrecen.

Németh András – Skiera, Ehrenhard (2003): *A reformpedagógia és az iskola reformja*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Vass Vilmos (2000): *Az európai dimenzió pedagógiai megközelítései*, In.: Új Pedagógiai Szemle, 12. szám.

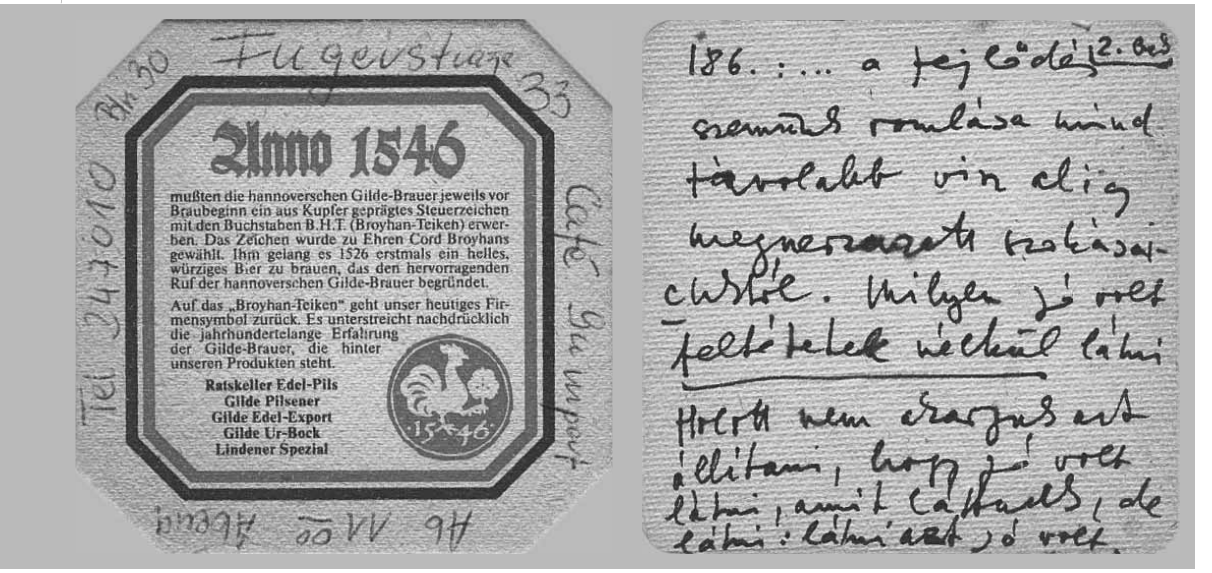

Borosán Lívia

PÁLYAORIENTÁCIÓ

A tanulmány a pályaorientáció és a pályaválasztás fogalmainak tisztázásából kiindulva, a pályaorientáció személyiségfejlesztésre gyakorolt hatásait kívánja bemutatni. Az Európai Unió hatásrendszeréből kiindulva fogalmazza meg a legújabb pedagógiai célokat és mutatja be a pályaorientáción keresztül megvalósítható, az egyén életét egzisztenciálisan befolyásoló mindennapi pedagógiai gyakorlat feladatrendszerét.

1. A pályaorientáció aktualitása, társadalmi hatása

Az Európai Unió, amely a '80-as évek közepétől egyre aktívabb szerepet játszik az oktatás területén, folyamatosan hangoztatja az iskolázottságban, a személyiségfejlesztésben rejlő hosszú távon kapacitáló lehetőségeket. Ma már az élethosszig tartó tanulás értelmezésével, tényezőivel, kialakításával kapcsolatban számos szakirodalmi forrás áll rendelkezésünkre. Az élethosszig tartó tanulás a szociális életképesség egyik sikertényezője: ez a definíció mindenképpen egy új irányt jelez a fogalom pedagógiai megközelítésében, amely még tovább bővíthető az élethosszig tartó pályaorientáció gondolatkörének tisztázásával, hiszen ma már gyakran találkozunk a két fogalom szinonimaként történő használatával, komplementer viszonyuk hangsúlyozásával.

Az Európai Parlament és Tanácsa 2006 novemberi határozata szerint az intézmények számára kiemelkedő fontosságú alapfeladat a pályaorientáció fokozottabb belefoglalása az egész életen át tartó tanulásra vonatkozó stratégiákba.

Nézzük, miről is van szó! Ma már világosan látszik, hogy későbbi életkorra tolódott a szakmaválasztás és a családalapítás ideje, az egyéni életutak, életstílusok sokkal rugalmasabbá, ezzel együtt sokkal kiszámíthatatlanabbá váltak. A tanulás egyre kevésbé tekinthető egy mereven körülhatárolható folyamatnak, sokkal inkább az életpálya egészébe olvad bele *(Zarándy, 2002)*. Az élethosszig tartó tanulás érdemi következménye az ún. tanuló-társadalom megjelenése, ahol a felnőttkori tanulás egy olyan folyamat, amely legalább az aktív kor végéig jelent kihívást az egyén számára. Az aktív életkor meghosszabbodása megkívánja az egyéni készségek folyamatos alakítását. Az egyének életére egyre inkább jellemző a többszöri megújulás, a változás: továbbképzéseken, foglalkoztatásban, szakképzésben, felsőoktatásban való megjelenés, illetve a munkanélküliségből történő továbblépés.

Az Európai Unió bővülésével és a kereskedelmi globalizációval további lehetőségek, ugyanakkor igények jelennek meg az egyének előtt. A jelenlegi társadalmi-gazdasági hatásrendszer mobilitási lehetőségeket nyújt, emellett megköveteli az állampolgároktól saját tanulási és szakmai pályafutásuk minél szélesebb földrajzi keretben történő kialakítását. A kereskedelmi globalizáció a már meglévő kompetenciák folyamatos alakítását kívánja annak érdekében, hogy az egyén az előrelátható változások előtt járjon, a szükséges változásokra reagálni tudjon, s ezáltal biztosabbá váljon életpályája *(EU Tanács állásfoglalása, 2008)*.

A pályaorientáció egy olyan eszköz lehet ebben a helyzetben, amellyel az egyén eredményesebben elégítheti ki munkaerőpiac igényeit, szociális öngondoskodása érdekében. Ezért intézményi és nemzeti szinten egyaránt erősíteni kell a pályaorientáció képességének, illetve a felnőttkori tanulás szükségleteinek kialakítását, amelynek eredményeként az egyén foglalkoztatásba való bekapcsolódása társadalmi és gazdasági előnyöket is jelenthet. A változó gazdasági-társadalmi hatások és a dinamikus felnőttkori szerepek megjelenésének korszakában az intézmények már nem rendezkedhetnek be a statikus szerepek és az egyívű életpályák befutását megalapozó tudás és kompetenciák egyszeri és végleges közvetítésére. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az élethosszig tartó pályaorientációs feladatokat kell az intézményeknek felvállalniuk.

Világosan látszik, hogy ennek a komplex feladatrendszernek nem tesznek eleget azok az in-

tézmények, amelyek a pályaorientációt a jelen pillanatból definiálják, illetve csupán egyetlen tantárgyhoz kapcsolják. Vagyis hagyományos módon kezelik és az osztályfőnöki órák keretébe tervezik a pályaválasztással történő foglalkozást, s ezen belül is leggyakrabban az adminisztratív előkészítést részesítik előnyben (például jelentkezési lap stb.), és nem vállalják fel a nevelési, személyiségfejlesztési feladatokat, így hosszú távon tanulóik egyéni sikerességét gátolják, munkaerő-piaci lehetőségeiket csökkentik, társadalmi mobilitásukat gyengítik. Az új szemlélet legkézzelfoghatóbban azokban az intézményekben figyelhető meg, ahol önálló órakeretet kap a pályaorientáció, és a pedagógusok tisztában vannak azzal, hogy a pályaorientációhoz kapcsolódó ismeretekre feltétlenül szüksége van a tanulóknak.

2. Pályaorientáció vagy pályaválasztás?

A két fogalmat gyakran szinonimaként használják, így itt az ideje a két fogalom elméleti kettéválasztásának. A *pályaorientáció* kapcsán ma már gyakran találkozunk az *életkoncepció formálás* vagy *életpályára történő felkészítés* fogalmak használatával is. A fogalom értelmezése során azt kell világosan látnunk, hogy a pályaorientáció egy kívülről érkező hatás, segítség és támogatás, az egyén autonóm választási szintre való eljuttatása. Forrása mindig a külső szakmai segítségnyújtó, pl. egy pedagógus vagy egy segítő szervezet dolgozója, azzal a kikötéssel, hogy nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a személyeket (pl. család, barátok) sem, akik valamilyen hatásrendszerben direkt vagy indirekt módon befolyásolni kívánják az egyén választását. A pályaorientáció célja segíteni a tanulók pálya- és szakmaválasztási érettségének kialakulását annak érdekében, hogy képesek legyenek megfelelni a választott pálya követelményeinek, elvárásainak, valamint tudatában legyenek pályaválasztási döntésük felelősségének. A pályamódosítás folyamat-jellegéből adódóan olyan döntési képesség meglétét jelenti, amely felkészíti a tanulókat az életpálya során szükségessé váló rugalmas pályamódosításokra. Átfogó képet nyújt a munka világáról, lehetőséget ad a tanulóknak arra, hogy elmélyedjenek az érdeklődésüknek megfelelő területeken, s ezáltal fejlődjön ön- és pályaismeretük. Pedagógiai szempontból természetesen csak azt a hatást lehet pályaorientációként értékelni, amely az egyénből kiindulva, a számára legoptimálisabb döntést alapozza meg.

A pályaorientáció kialakításán keresztül jelenik meg az intézmények számára a személyiségfejlesztés feladata. A szakmák, a munkaerő-piaci igények, a társadalmi-gazdasági változások soha nem statikusak, állandó mozgásban, változásban léteznek, az elvárásokat ezért nehéz pontosan prognosztizálni. Pedagógiai szempontból a hosszú távú cél egy olyan személyiség kialakítása, aki reális önismeretével nyitott a folyamatosan megújuló igényekkel szemben, képes és tud is rugalmasan változni az elvárásoknak megfelelően.

A *pályaválasztás*ban – más szóhasználatban életpálya menedzsmentben – az egyén felelős döntése, a tudatos pedagógiai segítség egyénen keresztül érvényesülő gyakorlati megvalósulása, az orientáció eredménye mutatkozik meg. Cél mindenkor a pályaválasztáshoz nélkülözhetetlen ösztönzők és kompetenciák kialakítása az egyénben, amely élete során folyamatosan irányt mutat és megvalósításra sarkall. A pályaválasztásban a folyamat-jelleg dominál. Egy tartós folyamatról van szó, amely lehetővé teszi az egyén számára, hogy minden életkorban, élete bármely pontján felmérje képességeit, kompetenciáit, érdeklődési területeit, és mindezek tudatában hozza meg felelős döntéseit – akár oktatásról, képzésről, akár foglalkoztatásról legyen is szó.

Az intézményekben az osztályfőnök, a pályaválasztási felelős és a tantestület egésze által végzett pedagógiai jellegű pályaválasztási tanácsadás segítheti elő a megfelelő döntést. Ez a tevékenység szervesen beépül az oktató-nevelő munka rendszerébe. A különböző pályák megismertetése, a tanulók önismeretre nevelése, a szülőkkel való rendszeres kapcsolattartás mind a helyes döntés előkészítését szolgálja. A sikeres pályaválasztás egyben azt is jelenti, hogy a társadalom számára hasznos, az egyén számára pedig értékes önmegvalósításra ad lehetőséget a kiválasztott pálya, illetve szakma.

Az egyén pályaválasztásának minőségében így az orientációs folyamat során végzett munka eredményessége jelenik meg, amely egyúttal hatással bír a szociális életképesség minőségére, az egyén magán- és szakmai élete közötti harmóniára.

3. A pályaorientáció problémaháttere

Magyarországon a pályaorientációs rendszer fejlesztésének szükségességét az indokolja, hogy hiányosak, illetve az egyes szakpolitikai rendszerekben elszigeteltek a pályaorientációs szolgáltatások. Ez nagymértékben hozzájárul a nem tudatos pályaválasztáshoz, növeli a képzés során a lemorzsolódást, valamint a sikertelen pályaválasztások számát. Magas azoknak az aránya, akik nem abban a szakmában helyezkednek el, amelynek gyakorlá-

sára éveken keresztül készültek, emiatt a képzésbe befektetett erőforrások nem vagy nem kielégítően hasznosulnak.

A pályaorientáció gondolatköre a neveléstudomány szakemberei számára számos elméleti és gyakorlati konzekvenciát takar. A „merre tovább?" kérdése mögött olyan pedagógiailag releváns háttértényezők húzódnak meg, mint a gyermek önismerete, önértékelése, tanulási motivációjának háttere, a tanuláshoz (pedagógushoz, iskolához) kialakított attitűdje, ehhez kapcsolódóan az iskola és természetesen a pedagógusok nevelő tevékenysége, többek között támogató, sikerélményhez juttató magatartása. Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül az intézmények által nyújtott képzési kínálatot, az aktuális „divatot", a barátok és legfőképpen a család hatását, a szülők szociokulturális hátterének, szocio-ökonómiai státuszának, az iskolával, gyermekükkel szembeni elvárásainak a pályaválasztásra tett együttes hatását sem.

A serdülőkori fejlődés talán egyik legfontosabb feladata a pályaválasztás, amelyet egy jól irányított pályaorientáció előz meg. Ez alatt az idő alatt a fiatalok újraértékelik a felnőtt világot, megerősödnek saját értékeikben, és kezdik elfogadni korlátaikat, de akár arra is lehetőségük nyílik, hogy a társadalom hasznos tagjának érezzék magukat. Ez közvetve elősegítheti a pozitív énkép kialakulását, de sok esetben a deviáns viselkedési formák előtérbe kerülését is. Ugyanakkor arra a hatásmechanizmusra is figyelni kell, hogy az iskolai sikerek csökkentik a státuszbizonytalanságot, hiszen kilátásba helyezik egy jövőbeni vonzó foglalkozás ígéretét *(Meeus, 1994, idézi Sipeki, 2007).*

Miért fontosak a fenti tényezők, miért kell a kérdéskört komplex módon vizsgálnunk? A választ a pályaorientáció elméleti hátterében kell keresnünk.

A pályaorientáció gondolatköre szorosan kapcsolódik egyrészt az *önismeret, a reális énkép, az önértékelés* kérdéséhez, másrészt az éppen *aktuális képzési rendszerhez* és nem utolsósorban a *napi gazdasági-társadalmi elvárásokhoz*. Leegyszerűsítve a folyamatot: az egyénnek erősségei, korlátai, motivációja alapján továbbtanulási irányok között kell választania az éppen aktuális képzési rendszer kínálatából úgy, hogy közben tudja, választása további életére, egzisztenciájára rövid- és hosszú távon is hatással lesz.

A tanulóknak körültekintően, több tényező mérlegelése után kell dönteniük. Ehhez segítségre van szükségük. Ideális helyzet az lenne, ha minden fiatal megfelelő (személyre szabott) segítséget kaphatna a családjától. Azonban a helyzet nem ilyen egyszerű: a fiatalok egy része nem kap, vagy nem a megfelelő segítséget kapja. Számukra elsősorban az oktatási-nevelési intézmények, illetve a hozzájuk kapcsolódó segítő szervezetek, a pedagógiai és szakmai segítségnyújtás biztosíthatja a pályaorientációt, a pályaválasztásra történő felkészítést.

A hazai fejlesztésben illeszkedni kell ahhoz az Európai Unióban a pályaorientációval kapcsolatban megjelenő fejlesztési irányhoz, amelynek lényege, hogy az egész életen át tartó tanulás csak akkor lehet sikeres, ha pályaorientációs tanácsadás kevesek kiváltsága helyett mindenki számára elérhetővé válik. Ugyanakkor elmondható, hogy a hazai fejlesztés számára kedvező nemzetközi feltételek adódtak azáltal, hogy létrejött az egész életen át tartó pályaorientációs tanácsadás európai hálózata, amelynek egyik legfontosabb feladata az Európában bevált gyakorlati stratégiák terjesztése.

Ebben a közegben az iskolák pályaorientációs funkciója kiemelkedő fontosságú, ezen belül is a tanárok játszanak kulcsszerepet a folyamatban. Mivel állandó kapcsolatban állnak a tanulókkal, ideális a helyzetük a tekintetben, hogy megértsék a gyerekek szükségleteit, céljait, irányíthassák igényeiket és segítsenek nekik legyőzni a nehézségeket *(EU Parlament és Tanács határozata, 2006).* Először is segíteni kell őket saját maguk megismerésében, mivel csak az egyéni sajátosságokat figyelembe vevő, arra alapozó döntés érheti el célját: megtalálni az egyéni szükségleteknek, érdeklődési körnek és képességeknek legmegfelelőbb szakmát, hivatást. Másodszor időt kell fordítani a különböző szakmákkal történő megismerkedésre, törekedni kell a szakmák támasztotta elvárások és egyéni sajátosságok összhangjára. A divatos szakmák mellett alapvető fontosságú a munkaerőpiac oldaláról mutatkozó igények, a társadalmi szempontból preferálható szakmák bemutatása. Végül tudatosítani kell a fiatalokban, hogy választásuk életüket fogja meghatározni, jövőjükre lesz hatással. A választani tudás, a tudatosság egy autonóm, belső szükségletből cselekvő egyént feltételez, így a pályaorientáció célja a szakmaválasztáson keresztül nem más, mint az egész személyiség fejlesztése: az önismeret, önértékelés, döntéshozatal képességeinek kialakításán túl felkészítés az élethosszig tartó tanulás folyamatára.

A tudatosan dönteni képes fiatalnak van csak esélye arra, hogy a felkínált lehetőségek közül a számára legoptimálisabbat válassza ki. Erre a szintre kell eljuttatni a fiatalokat: a cél a *pályaválasztás képességének* kialakítása, az egzisztenciális biztonság megalapozása.

4. A pályaorientáció kulcskompetenciái

A Szent István Egyetem Munkavállalási Tanácsadó szakos végzős hallgatói 1995 óta folyamatosan dolgoznak iskolákban mint pályaorientációs csoportfoglalkozás vezetők. Első vizsgálatuk eredményéből kiindulva – amelyet négy év alatt több mint 130, új szemléletet képviselő gimnáziumi és szakközépiskolai osztállyal együtt dolgozva summázhattak –, a pályaorientáció iskolai gyakorlatára vonatkozóan a mai napig érvényes tapasztalatokra tettek szert. Álljon itt vizsgálatukból egy kis ízelítő.

A pedagógusok inkább preferálják az önismereti elemek megjelenését a tananyagban, az álláskeresési, munkaerő-piaci ismereteket, míg a pályák világában történő eligazodást, pályaismeretet nem tartják fontosnak. A diákok az érdeklődés, képesség fogalmával és a munka mint érték gondolatkörével többnyire tisztában vannak, a gimnazisták magasabb absztrakcióval képesek e fogalmakat megjeleníteni is. Azonban, bár az általuk elképzelt pálya megvalósítási lehetőségeit képesek megfogalmazni, a munka tartalmához kapcsolódó feladatokat már kevésbé látják; a munkakörülményekre, a munka környezeti jellemzőire, a baleseti veszélyekre, az időbeosztás és az életstílus közötti kapcsolatra vonatkozó ismereteik felületesek, véleményüket indokolni többnyire nem tudják. Tervezési készségük bizonytalan: 2–3 hónapra terveznek, a különböző célokhoz ugyanazokat az utakat rendelik, például felvételi vizsga stb. A tanulók kevéssé tudták megfogalmazni egyéni terveikben, hogy mi az, amit a munkával önmaguk számára szeretnének biztosítani. A munka világához kapcsolható értékeket megtölteni nem vagy alig képesek *(Szilágyi K. – Völgyesy P. 1998).*

A következőkben a pályaorientáció szociális életképesség szempontjából releváns összetevőin, vagyis a szervező-végrehajtó, illetve az ösztönző-reguláló kompetenciák csoportjain keresztül kívánom a pedagógiai gyakorlatba ültethető mindennapi, tudatos tervezőmunka feladatait áttekinteni. E feladatokat tantestületi szinten ismerni kell, és közös célként kell elfogadni, akár külön tantárgyként, akár tantárgyakon átívelő koherens rendszerként alkalmazva.

4. 1. A szervező-végrehajtó kompetenciák kialakításához kapcsolható pedagógiai feladatok

A kompetencia-csoporton belül a cél olyan ismeretek, képességek és részképességek, jártasságok fejlesztése, melyek a diákok egyéni pályaválasztását segítik elő: fejlesztik a tanulók önismeretét, elősegítik adottságaik, képességeik, érzelmi-akarati tulajdonságaik, vágyaik, érdeklődési köreik, szociális kapcsolataik feltárását. Emellett elegendő információt nyújtanak a munka világáról, ezen belül az egyes pályákról, szakmákról, foglalkozásokról, ezekhez kapcsolódó elvárásokról, kompetenciákról. Nem utolsósorban lehetővé teszik a tanulók számára céljaik megfogalmazását, előkészítik a megalapozottabb döntéshozatalt a pályaválasztásban.

A célhoz vezető út kiindulási pontjaként a tanulók *önmeghatározását* mint fejlesztendő kompetencia-területet jelölhetnénk meg. A pályaorientációs önmeghatározás különböző részértékek kialakításán keresztül nyer értelmet (pl. helyzetelemzés, normakövetés, információkezelés képessége, alkalmazkodó és együttműködési képesség, teljesítőképesség, valamint a szerepünk és pozíciónk meghatározásának képessége, a karrierhez, pályaválasztáshoz kapcsolódó önismeret).

A *tervezés, stratégiaalkotás* és *megvalósítás* képessége elengedhetetlen kompetencia terület, egyúttal a hosszú távú gondolkodás alappillére. Olyan részértékeken keresztül valósul meg, mint a célmeghatározás képessége, az útkeresés, az utak közötti választás és döntés képessége, a haladás módjának meghatározása, a tevékenységek tartalmának és ütemezésének képessége. A terveknek megfelelő haladás, szükség esetén a tervmódosítás, elemzés, értékelés képessége. E kompetencia-területen belül az életpálya menedzselési kompetenciák fejlesztése az önmenedzselési részképességeken keresztül ugyancsak igényként merülnek fel napjainkban.

A következő lényeges kompetencia az *önbemutatás* képessége – szóbeli és írásbeli szövegalkotás, kommunikáció, retorika részképességének kialakításával *(Lannert, 2007).*

A fenti képességek kialakításának elengedhetetlen része azon *ismeretek* közvetítése, amelyen keresztül begyakorlásra, megerősítésre és tudatosításra kerülnek mindezen képességek. Az ismeretek közvetítéséhez természetesen majd tevékenységeket, feladatokat kell hozzárendelnünk annak érdekében, hogy a hosszútávon fennálló autonóm cselekvés kialakuljon az egyénben. Először tehát gondoljuk végig a közvetítendő ismereteket, később pedig határozzuk meg az ösztönzést segítő pedagógiai lehetőségeket.

A pedagógiai munka során elsődlegesen fejlesztendő kompetenciák a következők:

– szerepismeret (a társadalmi szerepek, különös tekintettel a munkavégzés során elvárható szerepek tudatosítása);

– cél és feladatismeret: itt kiemelendő a pedagógusok tudatosító hatása (el kell magyarázni a diákok-

nak, hogy mit és milyen célból tanulnak, miért lesz hasznos, előnyös számukra az ismeret elsajátítása);
– a pálya kiválasztása szempontjából fontos önismereti elemek, mint pl. a szükségletek, az érdeklődés, képesség, saját értékek, kedvelt munkamódok, munkakörülmények feltárása;
– a követelmények tejesítéséhez szükséges kompetenciák, tudás, normaismeret: a képzési rendszer, a foglalkoztatási szerkezet tekintetében, emellett az egyes pályák, a munka világának elvárás rendszeréről, a munkaerő-piacról, munkajogról;
– a körülményekhez és/vagy a partnerekhez való igazodás következményeinek, a partnerek érdekeinek megismerése;
– adatkezelési ismeretek megszerzése, szöveges információ esetén a lényegkiemelés, az információszerzés és -közvetítés elektronikus eszköztárának megfelelő szintű alkalmazása;
– a tervkészítési módozatok, álláskeresési technikák ismerete.

4. 2. Az ösztönző-reguláló kompetenciák kialakításához kapcsolható pedagógiai feladatok

Ebben a részben azon szükségletek meghatározása történik, amelyek kialakítása – egyéni változatok mentén – szükséges a pályaorientációs szervező-végrehajtó kompetenciák hatékony és „élethosszig tartó" működtetéséhez.

A szervező-végrehajtó kompetenciák csoportjában felsorolt pályaorientációs ismeretek, jártasságok és képességek működéséhez a személyiségfejlesztési végcél kialakítása során a következő szükségletek a legfontosabbak:

Az önmeghatározás kialakításához az önismeretet segítő tevékenységeken keresztül az *önkontroll*, az *önállóság*, az *önelemzés* szükségletének megléte elengedhetetlen.

Az egyén, aki képes elfogadni saját magát, lesz képes a külvilág és társai felé nyitni. A másokhoz való odafordulás szükséglete, a szolidaritás, a segítőkészség, az együttműködés, a csoporttudat, a saját szükségletei és igényei kielégítésének késleltetése mind olyan szükségleti hierarchiát kívánnak, amelyek szociális életképességünk szempontjából meghatározóak.

A közösségi jelleg mellett az egyén sikerességét biztosító szükségletek az önérdek-érvényesítés, a megnyilvánulás szükséglete, amely kiegészül a kíváncsiság, a problémamegoldás, a kitartás, céltudatosság szükségleteivel is.

Természetesen a helyzetértékelés szükséglete egy normatudatos magatartás: a norma- és helyzetismereten alapuló választás, az adott helyzetben működő normákhoz való igazodás vagy a tőlük való tudatos eltérés szükséglete mind hozzájárulnak a saját és közösségi szempontból is konstruktív életvezetésünkhöz.

4. 3. A pályaorientációs kulcskompetenciák kialakításának gyakorlati lehetőségei

Bár a közoktatási és a szakképzési törvényben nagy vonalakban lefektették a pályaorientációs tevékenységek lényegét, a kutatások mégis azt bizonyítják, hogy az intézmények között nagy eltérés mutatkozik abban, hogy milyen tevékenységeket folytatnak a pályaorientáció keretében a tanórákon, illetve hogy az alapfokú képzésben milyen szinten és módon készítik fel a diákokat a továbbtanulásra. Az általános iskolákban azok, akik gimnáziumba készülnek, illetve akik gimnáziumban tanulnak, gyakorlatilag nem részesülnek pályaorientációban, őket kizárólag a felsőfokú továbbtanulásra, a felvételire készítik fel az intézmények, mely felkészítés középpontjában a tantárgyi tudás áll, és kevésbé a személyes kompetenciák vagy éppen a munkaerő-piaci ismeretek. Az utóbbi évek tananyagfejlesztéseinek köszönhetően ugyan megjelentek az általános és a középfokú képzésben is olyan elemek, melyek segítik a pályaorientációt. Így az önismeret, a lisszaboni határozat óta alapkészségnek tekintett szociális és kommunikációs készségek fejlesztése (a hazai középiskolák majdnem felében vettek részt kommunikációs témájú továbbképzésen a tanárok); vagy a társadalomismeret keretében alapszintű közgazdasági ismeretek épültek be a tananyagba. Ez azonban távolról sem elégséges ahhoz, hogy lehetőségeiket és önmagukat jól ismerő, képzési stratégiájukat megtervezni, felépíteni tudó fiatalok kerüljenek egyfelől a felsőoktatásba, másfelől a munkaerőpiacra.

Az oktatási tárcához tartozó megyei pedagógiai intézetek, pedagógiai szakszolgálatok általános és középiskolás diákok részére végeznek pályaválasztási tanácsadási tevékenységet. Szolgáltatásaik köre nem egységes, az információs tanácsadástól az önismeret fejlesztését szolgáló egyéni tanácsadásig széles mezsgyén mozog *(Lannert, 2007).* Emellett a munkaügyi szervezetek pályaválasztási információkat, pályakorrekciós munkaerő-piaci képzési, továbbképzési és foglalkoztatási információkat nyújtanak és személyre szóló tanácsadást végeznek a fiatalok és idősebbek részére is.

A hazai iskolákban történő tanácsadás lehetőségeit szűkíti, hogy az általános és középiskolákban oktató tanárok nagyon kis részének van csak – posztgraduális képzésben megszerzett – képe-

sítése, mint például pályatanácsadó tanár, pályaorientációs konzulens. Ezekre a klasszikus tanárképzésben nincs felkészítés *(Kaszás, 2006).*

Általános probléma, hogy a primer információk még úgy-ahogy összegyűjthetők, de *hiányzik egy olyan karrier-tanácsadási rendszer*, amely nemcsak a tanulási lehetőségek kínálatával, a részvétel formális feltételeivel foglalkozik, hanem a tanulmányok sikeres elvégzéséhez szükséges kompetenciákról, ezek megszerzésének lehetőségeiről, a továbblépésről, az elhelyezkedési esélyekről is támogatást nyújtana *(Halász – Lannert, 2006).*

A fentiekben röviden vázolt mai helyzetet még súlyosbítja oktatási rendszerünk pályaorientációval kapcsolatos számos hiányossága, amelynek részletezése most nem célunk. Sokkal inkább arra szeretnénk megoldásokat kínálni, hogy a mai aktuális helyzetben a pályaorientációs szükségletek, ismeretek, képességek, részképességek, kulcskompetenciák intézményi szinten milyen hatásrendszerben alakíthatók ki eredményesen.

I. Első lépésben foglaljuk össze az intézményektől, illetve a pedagógusoktól elvárt feltételeket:

Az élethosszon át tartó tanulás képességének kialakításához nélkülözhetetlen, hogy az iskola tanulási környezetét tágítsa, azaz az intézményes tanulás kezdeteitől erősítse diákjaiban azt a szemléletet és gyakorlatot, hogy tanulni nemcsak a tanártól, az osztályteremben és az iskolában lehet, hanem a diáktársaktól, a szülőktől, a helyi társadalom szereplőitől stb., valamint az intézmény falain túl, annak közvetlen és tágabb környezetében is *(Bognár 2004).* Ennek két nagyon fontos kerete létezik: az egyik a *Nyitott iskola* koncepciója, a másik az *élménypedagógia* alkalmazása, vagyis a tanulási folyamatban az élményeknek, a tapasztalatokon nyugvó reflexiónak, a megszerzett tudás kipróbálásának, korábbi ismertekkel történő összeillesztésének biztosítása.

Az intézmények ún. *Nyitott iskolává* válása a sikeres pályaorientációs tevékenység egyik alapja. Ez egyfajta szemlélet, attitűd, amely olyan intézményi struktúra, szervezeti kultúra kialakítását igényli, amelyben érdekeltté válik az intézményvezetés, a fenntartó, a szülő a tanulók valódi orientálásában, a lehetőségek széles skálájának felmutatásában. Az életpálya-tervezést komplexen kezelve építik be az iskola életébe. Erre a feladatra a pedagógusokat is fel kell készíteni, a képzésben, önfejlesztésben pedig érdekeltté kell tenni, segíteni kell őket abban, hogy naprakész információval rendelkezzenek a pályaválasztási elméletekről, a munkaerőpiacról, az aktuális keresleti-kínálati viszonyokról. Emellett természetesen ismerniük kell a helyi igényeket, elhelyezkedési lehetőségeket, a rendelkezésre álló külső szervezeteket, akik segítséget, támogatást tudnak nyújtani.

a) Az *intézményen belüli partnerek* bevonása. Azt a szemléletet, hogy nem csak a pedagógustól tudunk tanulni, legelőször az osztálytermen belül lehet kiépíteni. Mindehhez az osztályon belüli egymástól tanulás, a másik osztály diákjaitól való tanulás, illetőleg az iskola más (nem a tantárgyfelosztásban, órarendben hivatalosan rögzített) pedagógusától való tanulás feltételeit kell biztosítani.

b) Az *oktatási rendszeren belüli partnerek* aktivizálásának célja a gyermekek különböző *intézményfokok közötti* átmenetének megkönnyítése. A nyitottabb tanulási környezet megteremtését támogatja *az iskolák horizontális kooperációja.* A kistelepülések intézményeinek kistérségi együttműködése számos jó kezdeményezéshez vezetett, így például ahhoz, hogy egy adott szakterületen legkiemelkedőbb tudással, tapasztalatokkal rendelkező pedagógus foglalkozik a térség valamennyi iskolájában azon a területen tehetséggondozást, fejlesztést, sajátos támogatást igénylő összes tanulóval, és/vagy ő a vezető pedagógusa is az adott témának, akihez tanácsért, segítségért fordulhat a többi iskola nevelője is. Egy másik jól bevált forma az azonos problémára szerveződő intézmények hálózatának kialakítása, amely lehet akár több iskolát átfogó országos rendszer is. Az iskolák horizontális kooperációjának egyik sajátos formája az *országhatárokon átnyúló* együttműködés, pl. a testvériskolai kapcsolat.

c) A *szülők mint partnerek* bevonása. A *szülők, nagyszülők valamely területen létező sajátos tudása* kamatozódhat pl. egy-egy kihalófélben lévő mesterséget felélesztő, életben tartó szakkör vezetőjeként, a helyi hagyományok őrzőjeként. Persze nemcsak a tanórákon kívül vagy a kirándulások alkalmával számíthatnak rájuk több helyen, hanem speciális jártasságuk (pl. egy szakma bemutatása alkalmával) a hagyományos tanórákat is gyakorlat-orientálttá, életszerűbbé teheti, illetve egy-egy projektnap, projekthét megvalósítása során több iskolában számíthatnak értékes közreműködőknek.

d) A *helyi társadalom és szervezetei* ugyancsak *potenciális partnerek.* A civil szervezetek, a helyi és kistérségi társintézmények (könyvtárak, múzeumok, közművelődési intézmények, színházak), a gyermekjóléti, családvédelmi, egészségügyi, egyéb más szociális szolgáltatások a valós élethelyzet által teremtett tanulási alkalmakat tudják biztosítani a diákok számára. A passzív befogadás helyett a diá-

koknak a fenti szervezetek valamelyikéhez történő csatlakozása saját önszerveződésüknek is terepet adhat: jogaiknak, kötelezettségeiknek gyakorlása mellett egyéni és szociális szükségleteiknek, a felelősségvállalás és döntés képességének átélésében kell segíteni őket.

e) A *munkaadók* mint *partnerek* ugyancsak esélyesek. Az intézmények gondolkodását, a rögzült pedagógiai logikát jelentősen átalakíthatja egy-egy munkaadó gazdasági szakember huzamosabb vagy egy-egy óra keretében történő iskolai jelenléte, gyakorlatiasabb szemléletmódja. Az elvárások, lehetőségek, az egzisztenciális boldogulás felvillantásával életközelibbé tehetik a munka világát. Más oldalról, ha egy pedagógus tölt el hosszabb-rövidebb időszakot egy termelő vállalat falai között, az ott szerzett élmények segítenek többek között annak átértékelésében, hogy a valódi életben melyek azok a tudások, amelyek igazán fontosak, mik azok a gyakorlatias ismeretek, amelyek akár a további életpályától függetlenül is mindenki számára nélkülözhetetlenek.

f) *Több partner együttműködése*. A meghatározott öt partner természetesen nem csupán önmagában, hanem egymással szerveződve is nagyon erős hatást fejthet ki egy-egy cél érdekében. A tagok közötti kooperáció ösztönzése a változni, reagálni kívánó iskolák sajátja *(Bognár, 2004).*

II. Második lépésben a kulcskompetenciák kialakításához tartozó tematikai tartalmakat vesszük számba. Fontos megemlíteni, hogy az alábbi tartalmak nem egyetlen tantárgyhoz kapcsolódnak! A szaktanároknak is ügyelniük kell az alábbi tartalmi elemek saját tantárgyon belüli megjelenítésére!

1.) A pályaorientáció, a pályaválasztás, munka fogalmának értelmezése:
– pályaválasztási alapfogalmak: pálya, munka, szakma, foglalkozás, hivatás, képesítés, képzettség stb.;
– pályaelképzelések, pályák, foglalkozások gyűjtése, elemzése;
– családi pályafa készítése.

2.) Önismereti gyakorlatok, az önismeret fontosságának hangsúlyozása a pályaválasztásban:
– Egyéni adottságok, képességek, tulajdonságok vizsgálata:
– testi képességek;
– értelmi képességek;
– szociális képességek;
– érzelmi, akarati jellemzők felmérése.
– Egyéni szükségletek feltárása a motiváció érdekében: csak a szükségletre alapozott tevékenység motivál és kelt érdeklődést.
– Az értékek szerepe a személyiség fejlesztésében, érték tisztázása, életcélok meghatározása.
– Reális énkép megalkotása: milyen vagyok?
– Az én-ideál megrajzolása: milyen szeretnék lenni?
– Az önismeret – önkontroll – önkritika szerepe az önnevelésben, önfejlesztésben.

3) A pályák megismerésének lehetőségei, pályaképek, pályatükrök tanulmányozása, foglalkozás bemutatása, pályaalkalmasság kérdése.

4) A tanulók egyéni képességeinek, lehetőségeinek összevetése a választandó pálya, szakma követelményeivel.

5) Döntés, elhatározás, egyéni pályatervek kialakításának elősegítése.

III. Harmadik lépésben a foglalkozások igényelt szervezeti kereteit, módszereit, eljárásait summázzuk. A hatékony pályaválasztás kialakításához az *élménypedagógia* elemeinek alkalmazása biztos kereteket nyújthat. Az élménypedagógia alapjai sokféle nevelési mozgalomban fellelhetők, mint pl. a szabadtéri nevelésben, a kaland-, szabadidő-, játékpedagógiában, az emberközpontú pedagógiában. A tapasztalati nevelés egyik formájának tekinthetjük: kivezeti a résztvevőket a való világba, hogy ott tegyék próbára értékeiket, tudásukat, képességeiket. A tanulók felfedezéseket tesznek, a tudással ők maguk kísérleteznek ahelyett, hogy mások tapasztalatait olvasnák vagy hallgatnák, ők maguk felelnek saját tudásukért. Egyben személyközpontú pedagógia is ez, hiszen mindig az egyént fejleszti, s általa a csoportra hat.

Az élménypedagógia szerint a foglalkozásokat érdemes csoportos tevékenységi formákban, esetleg kooperatív módszerekkel tervezni. Első lépésben fontos a tanulók és a partner (aki nem minden esetben a pedagógus) közötti bizalom kiépítése. Ez a kiindulási pontja annak a tanulási élménynek, amely szerint vannak felnőttek, akikre lehet számítani támogatás, megértés, szakmai ismeretek terén egyaránt. Az egymástól tanulás a felnőttkor mindennapi élethelyzeteinek csakúgy természetes része, mint a munkahelyen az egyes fogások egymástól ellesése, egymásnak átadása. Ennek formái lehetnek például a diákok egymástól történő tanulási alkalmainak megteremtése, a párhuzamos osztályok vagy különböző évfolyamok számára közösen szervezett tanulási lehetőségek. Az élethosszig tartó tanulás képességének alapozásához egyik fontos elem, hogy minél többször nyíljék alkalom akár az osztálytermen belül szervezett kooperatív tanulásra vagy projektmunkára, akár

a különböző évfolyamokat is átfogó projekthétre, témahétre. A csoporton belüli, csoportok közötti vitahelyzetek, döntésszituációk instruálása, az eszmecserék biztosítása fontos a normák indirekt módon történő közvetítésében, ugyanakkor ezek lehetővé teszik a társas együttlét szabályrendszerének élményszerű kipróbálását. Lényeges kritérium, hogy a valódi élet és a vitafoglalkozások témái között szoros kapcsolat legyen, hogy olyan mintákat állítsunk, amelyeket a mindennapi gyakorlatba át lehet ültetni.

A csoportos tevékenységek mellett az önálló munkáknak is teret kell nyerniük az önfejlesztés érdekében. Ilyenkor már, a személyiség megismerése után, egyénre szabott feladatokat is ki lehet jelölni. A pályaorientáció folyamatában fontos elv az önálló döntés, választás elősegítése, ami azt jelenti, hogy az orientáló pedagógus nem a diák helyett választ, hanem elvezeti őt a megfelelő választáshoz. Nem egy meghatározott pályát javasol csupán, hanem pályaköröket, amelyek a választást a képességek és az érdeklődés szerint teszik lehetővé.

A tapasztalatszerzés folyamatához megfelelő keretet a Nyitott iskolák szervezeti, pedagógiai koncepciója nyújt. Tervezetten, a partnerek bevonásával olyan helyzeteket kell létrehozni, amelyek elősegítik, hogy a tanulók a célokra fókuszáljanak, időt biztosítsanak az egymás közötti kommunikációra, a rossz szokások, eredménytelen válaszok túllépésre, a konstruktív szokásrendszer kialakítására. Gyakran alkalmazott módszer az egyes szakmák bemutatása során a videofilm vetítése, azonban érdemes a tanórákra munkavállalási tanácsadónak, illetve egy-egy pálya képviselőinek (akár szülőnek, gazdasági szakembernek) a meghívása is. Az előadás mellett a kérdezésnek, beszélgetésnek is teret kell nyerniük ezekben a helyzetekben, az életszerűség így még inkább biztosítható. A tematikus beszélgetések segítik a diákokat abban, hogy összekapcsolják saját tanulási tapasztalataikat a valódi élethelyzettel, segít felismerni képességeiket és erősségeiket azáltal, hogy megnevezik azokat, így tudatosítják bennük erőforrásaikat, amelyeket jövendő életükben felhasználhatnak, illetve azokat a negatívumokat, melyeket kerülniük érdemes.

Az önismeret kialakításához még a kérdőívek kitöltése, az önértékelő eljárásokhoz a diákok körében kedvelt számítógépes változatok alkalmazása javasolhatók. Minden munkafolyamat lezárásaként elő kell segíteni a folyamatos tanulói önreflexiók megjelenését, fejlesztését.

A végrehajtás után nagy gondot kell fordítani az értékelésre, a pozitív visszajelzések közvetítésére, a feladatokban rejlő tanulságok levonására és a más területeken alkalmazható képességek felismertetésére. Itt be lehet iktatni az egyéni konzultációkat, az önértékelési feladatokat (önreflexiók írásban vagy szóban), illetve egymás munkájának értékelését.

Ahhoz, hogy hatékony viselkedésbeli változás következzen be, figyelmet kell fordítani a tapasztalatszerzés során szerzett tudás felhasználásának megtervezésére, egyénre nézve és csoportra vonatkoztatva egyaránt.

Irodalom

Bábosik I. – Koncz I. (szerk.) (2008): *A szociális életképesség megalapozása az iskolában,* Professzorok az Európai Magyarországért, PEM Tanulmányok – IX. Budapest.

Bognár Mária (2004): *Nyitott iskola – tanuló társadalom,* In.: Kósa Barbara, Monostori Anikó, Simon Mária (szerk.): *Az Országos Közoktatási Intézet konferenciája,* 2003, OKI, Bp.

Csikósné Sipeki Irén (2007): *A pályaválasztás pedagógiai vonatkozásai,* In: Bábosik I. –Torgyik J. (szerk.): *Pedagógusmesterség az Európai Unióban,* Eötvös Kiadó, Budapest.

Dewey, John (1976): *Pedagógiai hitvallásom, In: A nevelés jellege és folyamata,* Tankönyvkiadók, Budapest.

Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.) (2006): *Jelentés a magyar közoktatásról,* OKI, Budapest.

Horváth – Novák – Lovász – Papp (szerk.) (2006): *Pályaválasztás, továbbtanulás 2007,* OKKER Kiadó, Budapest.

Kaszás Judit (2006): *Pályaorientáció, pályaválasztási tanácsadás, karrier-tanácsadás,* Kézirat, Országos Közoktatási Intézet, Kutatási Központ.

Kolb, A. – Kolb, D. (2001) *Experiential Learning Theory Bibliography 1971–2001,* Boston, Ma.: McBer and Co, http://trgmcber.haygroup.com/Products/learning/bibliography.htm

Lannert Judit (szerk.) (2003): *Hogyan tovább? Pályaválasztási aspirációk a tizenévesek körében három kistérségben,* OKI, Budapest.

Lannert Judit (2007): *Tanulási életút-tanácsadás és versenyképesség,* In.: Simon Mária – Kósa Barbara (szerk.): *Hatékonyság és minőség: aktuális kérdések a hazai közoktatásban – Közoktatás és versenyképesség,* Oktatáskutató és -fejlesztő Intézet, Bp.

Meeus, W. (1994): *A foglalkoztatási identitás státusz fejlődése és a szociális támogatás serdülőkorban,* In: Ritoók Pálné (szerk.): *Pályalélektan. Pályafejlődés elméletek,* Kézirat, ELTE, BTK Pályaszocializációs és Munkapszichológia Szakcsoport, Budapest 103–120.

Ritoók Magda (2008): *Pályafejlődés – pályafejlődési tanácsadás.* Egy negyven évet átfogó longitudinális pályakövető vizsgálat tanulságai, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

Smith, M., K. (2001): *David A. Kolb on experiential learning, the encyclopedia of informal education,* Letöltés: http://www.infed.org/biblio/b-explrn.htm (2009. 02.11.)
Szilágyi K. – Völgyesy P. (1998): *Pályaorientációs foglalkozások tapasztalatai,* In.: Szakképzési Szemle, 14. évf. 3. szám, 90–95.
Zarándy Zoltán (2002): *Gondolatok az „európai polgár" kompetenciájáról,* In.: Új Pedagógiai Szemle 11. szám, elektronikus hozzáférés 3. p.
Az oktatás és az Európai Unió, Országos Közoktatási Intézet; *Az oktatás és az európai integráció,* Letöltés: http:/www.oki.hu/printerFriendly.php?kod=oktatas-xx-oktatas.html (2009. 02.11)
Az Európai Parlament és a Tanács 1720/2006/EK határozata (2006. november 15.) az egész életen át tartó tanulás terén egy cselekvési program létrehozásáról,
Letöltés: www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004…_/com_com(2008)0061_hu.pdf (2009. 02.11.)
A Tanács és a tagállamok kormányainak a Tanács keretében ülésező képviselői által kialakított állásfoglalása (2008. november 21.) a pályaorientációnak az egész életen át tartó tanulás stratégiáiba való fokozottabb integrálásáról, In.: Az Európai Unió Hivatalos Lapja 2008/C 319/02
Letöltés: http://epa.niif.hu/00800/00877/01894/pdf/C_2008_319_0004_0007.pdf
(2009. 02.11.)

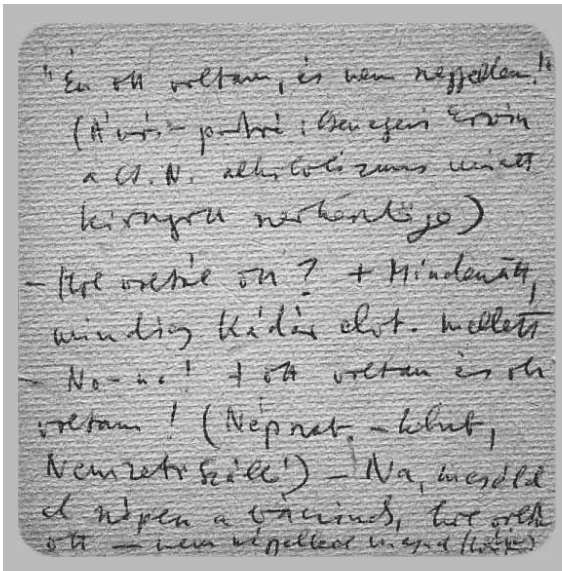

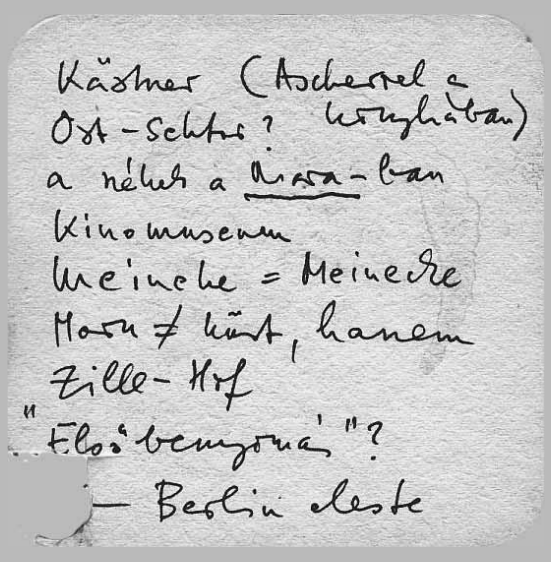

Kovács Ilma

AZ ELEKTRONIKUS TANULÁS EGYRE VÁLTOZATOSABBÁ VÁLIK[1]

A gyakran emlegetett e-learning, vagy magyarul az elektronikus tanulás a felhasználók szemében gyakran egy egységes, képernyős megjelenítésű tananyaggal történő foglalatoskodást jelez, amihez többnyire nem csak számítógépre, hanem internetes elérhetőségre is szükség van.

Aki már látott egyszer életében egy ilyen módon feldolgozott tananyagot, joggal vagy jog nélkül (ki tudja?) feltételezheti, hogy minden elektronikus tananyag olyan, amilyet ő már látott, azaz mind egyforma.

Nem véletlenek az ilyen közelítések, hiszen a terület új, a legtöbb embernek ismeretlen. Annyira új, hogy még a szakma sem kezeli a szükségleteknek megfelelően a jelenséget.

Ahogyan én látom

Az elektronikus tanulás (e-learning) kifejezés használatának kezdete (1990/91 Amerikában és kb. 1994/95 Európában) óta folyamatosan módosul a mögötte rejtőzködő fogalom is. Viták természetesen még sokáig lesznek, de ma már kezd elfogadottá válni, hogy létezik az elektronikus tanulásnak egy szűkebb, illetve egy tágabb értelmezése. A megkülönböztetés alapja a hálózat használata. A szűkebb értelmezést használók csak hálózati megoldásra gondolnak, a tágabb felfogás nem tartja kötelezőnek a hálózat alkalmazását, de adott esetben az adathordozók mellett nem zárja ki azt sem az elektronikus eszközhasználatból.

Magával az „elektronikus" szóval a magyar nyelvben, illetve az azt rejtő „e" előtag használatával az e-learning angol szóban mindenképpen hangsúlyozottá válik az információk digitalizálása, és azok elektronikus úton történő közvetítése az oktatásban/képzésben.

A másik hangsúly a tanulás szóra helyeződik a hajdani tanítással szemben.

Az e-learning technológia szerepe, akár akarjuk, akár nem, olyan fokú lesz a közeljövőben, hogy mind a tanulói, mind a tanári oldal gyakorlatának részévé válik. Az elmúlt években a leggyakrabban a vállalati képzésben kapott hangsúlyt, de fokozatosan teret nyer a felsőoktatásban és a szakképzésben, sőt a közoktatásban is.

Következésképpen a tanulás szervezése is meg kell hogy változzék, hiszen magukhoz a tananyagokhoz és az emberi oktatási „forrásokhoz" másként férhetünk hozzá a jövőben, de így van ez már napjainkban is.

A hozzáférés új módja azonban nem jelent feltétlenül és minden esetben távoktatást! Sokan ugyanis ezt gondolják. Ennek a tévhitnek az eloszlatása igen fontos lenne.

Az új hozzáférési mód alapvetően a megváltozott tanulási környezettel járó tanulási stratégiák, stílusok és módszerek kérdését veti fel a képzés legkülönbözőbb szintjein és formáiban! A tanulmányom címében jelzett „változatosság" szóval – többek között – ezekre a tényezőkre kívánok utalni.

Az oktatási/képzési formák, eszközök és módszerek keveredésének sajátos időszakát éljük.

A lassan közismertté váló „blended learning" (kevert képzés, tanulás) látszólag ártalmatlan kifejezés, végeredményben egy nagyon komplex realitást tükröz és a képző szervezet gyakorlatban történő kialakítása során éppen a legnagyobb nehézségi forrást rejti magában.

Központi problémaként ugyanis a tanuló önirányítási képességének a kérdése vetődik fel, szorosan kapcsolódva az önképzési kompetenciák fejlesztéséhez.

Képzésszervezés esetén a gyakorlatban szakterületenként és szintenként másként vetődik fel a kérdés. Nem csak a rendszer alapját alkotó tanulási

1 Kovács Ilma: *Távoktatástól – távoktatásig,* 329–336. p. http://mek.oszk.hu/04500/04524/ (2010. november 20-i letöltés). A tanulmány szerkesztett változata megjelent: AGRIA MEDIA 2006, „A digitális tanítási–tanulási környezet új tanári kompetenciákat és növekvő tanulási teljesítményt feltételez"(„Digital teaching and learning environments require new teaching competences and increasing academic achievement"), EGER, 2007., 382–390.

koncepciók és az alkalmazott technológiák térnek el egymástól, hanem a formális tanulási rendszerek, és így a képző szervezetek is más-más szabály szerint működnek.

Az alábbiakban szeretnék felvillantani néhány létező irányt, amelyek az elektronikus tanulási rendszerek gazdagságát, azaz a változatosság nagyságrendjét jelezhetik.

A változatosság nagyságrendjét jelző irányok

Blandin[2] szerint négy nagy alapvető képzési terület (2001) két paraméter szerint; tagolódása vázolható fel aszerint, hogy:

– kis vagy nagy létszámú hallgatóság számára szerveződik a képzés;

– a szervezet terméket vagy szolgáltatást kíván nyújtani.

Ha oktatási terméket akarunk előállítani, akkor többnyire csoportoknak készítünk egységes tananyagot, ún. tudásátadási pedagógiai céllal. Amikor szolgáltatást akarunk nyújtani, az egyes emberre koncentrálunk és tudást közvetítő pedagógiát alkalmazunk.

A két paraméter keresztezése négy nagy képzési területet eredményez: szolgáltatás közelre és távolra, termék készítése kis- és nagycsoportok számára (kézműves vagy ipari eszközökkel).

Eszerint a különböző képzési területeken nem csak a képzők szerepe más, hanem a tanulónak a saját képzésére irányuló lehetőségei is.

A képzési területek gyakorlatban történő keveredése különböző modellek születéséhez vezet (gazdasági modell, ha a beruházások és jövedelmezőség irányából közelítünk, vagy termék-, és értékrendszerek, vagy különböző szerepek és funkciók modelljei stb.). Ezek is mind-mind a változatosság jelei. És akkor a szakmákról és képzési szintekről még nem is tettünk említést.

Egyes formális tanulási rendszerek kedvezően befolyásolják a tanulók önképzési kompetenciáit, mert úgy szerveződnek, hogy képesek legyenek fejleszteni a tanulók önirányítási képességét. Ez a szolgáltatást nyújtó intézményekre jellemző. A konstruktivista típusú tanulásra gondoljunk[3], amely a tanulás folyamatára koncentráló aktív pedagógiát helyezi előtérbe és individualizált képzési szolgáltatást nyújt.

Ezzel szemben a „levelező típusú" képzések, ahol a tartalomra koncentráló sztenderdizált tudásátadás történik, sokkal kevésbé alkalmasak az önképzési kompetenciák fejlesztésére.

A képzési rendszerekbe rejtett tanulási koncepció elemei tehát nagyon fontos szerepet játszanak, mivel biztosítékul szolgálnak a tanulók önirányítási képességeinek fejlődéséhez. Hangsúlyozzuk: a szolgáltatást nyújtó szervezet számol az egyénnel és sajátosságaival, tudást közvetít úgy, hogy egyéniesített képzési lehetőségeket biztosít a tanuló számára.

Kit érint az elektronikus tanulás változatossága?

A képzés szervezőit, a tananyagok fejlesztőit, a tanulás támogatását végző tanítót/oktatót/tutort, de főképpen magát a tanuló személyt érinti, legyen ő gyermek avagy felnőtt. Ahány szervezet, annyiféleképpen csinálja.

A technológia oldaláról közelítve változnak a hangsúlyok, a keretrendszerek (a képzési menedzsment), a tananyagfejlesztés és a választott – hallgatókat, tanulókat érintő – oktatási modell tekintetében. Nincsenek üdvözítő szabályok.

Szükségletek

Az oktatás/képzés területén mindig sajátos és sokszínű szükségleteket kellett kielégíteni, és ez – számomra teljesen érthető módon – most is magával hozza a változatosságot.

Mind a szükségletek, mind pedig a fenti gondolatok jelzik, hogy az elektronikus tanulás változatosságát, sokszínűségét a rá hatással lévő – pedagógiai, szervezeti, gazdasági, szabályozási, technikai, szociális – területek sokszínűsége is befolyásolja. Következésképpen, ha egy intézmény elektronikus tanulásra akar áttérni, számolnia kell mindezen jellemzők, azaz „erők" hatásaival.

Ha a tanulás felosztása irányából közelítünk

Lényeges megkülönböztetéssel találhatjuk szemben magunkat a három alapvető tanulási forma esetében, hiszen más elektronikus tanulási szervezetre, megint más elektronikus tananyagokra és tanulási támogatásra van szükségünk

– a formális tanulás,

– a nem formális tanulás

– az informális tanulás esetében – és azok adott területein, szintjein és szakaszaiban.

Forma, eszköz és mód

Egy korábbi AGRIA MEDIA konferencián (2002) elhangzott és azóta több előadásomban és tanulmányomban jelzett felosztásra is szeretnék utal-

2 BLANDIN B. (2002, *„Les mondes sociaux de la formation"*, Éducation permanente, N° 152 p. 199–211)

3 Ilyenek Franciaországban az APP-ék, Ateliers Pédagogiques Personnalisés „Egyénre szabott" Pedagógiai Műhelyek. Lásd: Kovács Ilma: *Távoktatás Franciaországban 1993–1994,* Nemzeti Tankönyvkiadó Universitas Rt., Budapest, 1995., 353 p.

ni, azaz az elektronikus tanulás felhasználásának területeire. Ezek ugyan csak a legkézenfekvőbb és külső szervezeti/szervezési közelítésekre fókuszálnak, de – úgy gondolom – érzékelhetően jelzik a változatosságot.

A változatosság három fő jellemzője az, hogy az elektronikus tanulás kezelhető formaként, eszközként és módként is felfogható, mindig attól függően, hogy mire, azaz milyen céllal akarjuk felhasználni.

Az e-learning szakmai elemzői egyre gyakrabban hangsúlyozzák, hogy a távoktatást nem szabad összetéveszteni az elektronikus tanulással. Az én alábbi osztályozásom szerint az elektronikus távoktatás csak egy területe az elektronikus tanulásnak.

1. Oktatási/képzési forma

Amennyiben oktatási/képzési formaként működtetjük, teljesen önálló képzési rendszer lehet.

Ilyenek például az új technológiák felhasználását biztosító modern távoktatási rendszerek, azaz a távoktatási szervezetek, vagy az önállóan működő virtuális egyetemek, a konzorciumokban szervezett internetes vagy virtuális kampuszok stb.

Ide lehet sorolni az összes – didaktikai szempontból zárt rendszerű – továbbképzési formát, akár munka mellett, akár munka helyett, azaz munkaidőben a munkahelyen történik, továbbá a tanfolyami és vállalati képzések sokaságát, az internetes és intranetes kurzusokat.

Megjegyzés: Ebben a megközelítésben az elektronikus tanulás mint oktatási/képzési forma alkalmas a formális és nem formális tanulás igényeinek a kiszolgálására.

2. Oktatási eszköz

Önálló oktatási (tanítási és/vagy tanulási) eszközként kezelhető, amely

2.1. beilleszthető a jelenléti oktatásba/képzésbe és a tanfolyami képzésekbe, például:

– ha internetes forrásokra összpontosított tanulási környezet felhasználására gondolunk, de oktatói irányítás mellett. Főleg a felsőoktatást jellemzi,
– ha kiegészíti a tanár/oktató munkáját;
– ha a tanuló egyéni tanulási szakaszait támogatja;
– ha a vizsgára való felkészülést gyakoroltatja a tanulóval;
– ha vizsgáztatás céljából készül;
– ha teljes tantárgyak vagy modulok oktatásának kivitelezésére alkalmazzuk és így illesztjük be egy nappali vagy tanfolyami képzés egészébe stb.

Megjegyzés: Napjainkban ez utóbbiak készítése történik leggyakrabban a felsőoktatásban és a szakképzésben Magyarországon.

2.2. csak az önálló, egyéni tanulást szolgálja. Oktatási céllal készül. Felhasználása során kapcsolódik vagy nem kapcsolódik oktatási rendszerhez.

Megjegyzések:

– A rendszerelméleti megközelítés a 2.1. esetében (kivételt képez a legelső változat) számol egy – az eszközhöz képest külső – működő oktatási/képzési rendszerrel, a 2.2. esetében nem vesz figyelembe külső „kényszerítő" rendszert, csak a saját rendszere szerint irányít.
– Mindazonáltal lehet szó egy és ugyanazon eszközről a 2.1. és a 2.2. esetében. Kivételt képez itt is a 2.1. első megoldása.
– Bár mindkét esetben a felhasználás irányából közelítek, és az „eszköz"-jelleget szeretném kihangsúlyozni, fontosnak tartom megemlíteni, hogy mindegyik esetben komplex belső módszertanra épülő, több tanítási és tanulási módszert ötvöző, új technológiákat felhasználó eszközre és oktatástechnológiára gondolok, és nem egyszerű ún. illusztrációkra vagy kiegészítőkre. Ez utóbbiak készítése természetesen bármikor lehetséges.

Ebben a megközelítésben az elektronikus tanulás mint eszköz egyaránt alkalmas a formális, a nem formális és az informális tanulás igényeinek a kiszolgálására is.

3. Önképzési mód

A tanulás informális módja. Célja az önként vállalt egyéni tájékozódás, kutatás, tanulás. Maguk az eszközök nem oktatási/képzési céllal készülnek!

Az elektronikus eszközök felhasználása esetén az egyén ösztönös vagy tudatos, de mindenképpen egyéni ambíciókkal közelít ezen új technológiákhoz tartozó eszközökhöz és egyéni keresési vagy tanulási módszerekkel dolgozza fel a talált információkat. Mindezt iskolarendszeren, illetve képzési szervezeteken kívül vagy azokkal párhuzamosan teszi.

Ide már felsorolni sem lehet a jó ideje hasznosított számítógépes programokat, játékokat, adathordozókon található alkalmazásokat, és a véget nem érő lehetőségeket nyújtó internetes forrásanyagot stb.

Különbség a felsőoktatási és a vállalati képzések között

Említést kell tennünk az egyre érzékelhetőbb különbségről a vállalati és szakképzési e-learning, illetve a felsőoktatás elektronikus tanulási lehetőségei között.

Köztudott, hogy Nyugaton az e-learning komoly sikereket ért el a vállalati képzések területén az ezredforduló éveiben. A felsőoktatás vonatkozásában egyre többen hangsúlyozzák, hogy nem

lenne helyénvaló annak a tanulási modellnek az importálása, amelyet a szakképzésben és a vállalati képzésben kifejlesztettek és jól hasznosítottak. Tanulni – mindazonáltal – sokat lehet belőle.

A felsőoktatás igen változatos képet mutat az elektronikus eszközhasználat vonatkozásában. Terjed a jelenléti képzésben szakterülettől és intézménytől függően eltérő minőségben és mennyiségben. (A távoktatás külön területéről később szólok.)

A felsőoktatás más célkitűzések mentén szerveződik, mint a vállalati képzés, és ezt nem lenne helyes szem elől téveszteni. Igaz ugyan, hogy ott is szó van bizonyos „érvényesített tudás" tudományos közösség által történő „átadásáról", annak érdekében, hogy diplomával jelzett hitelesítést adjanak ki róla. Igaz ugyan, hogy tudásátadást említettem, de az e-learninges anyagok pl. jelenléti képzésbe történő beépítésénél a leggyakoribb cél az, hogy minél több – hagyományos oktatási elemmel kombinált – problémamegoldást gyakoroltassunk. Biztosítsuk az egyéni fejlődési lehetőségeket, a tanár–diák interakciót és a csoportos munkavégzés lehetőségeit. Használjunk olyan információtechnológiával támogatott rendszereket, amelyek egyrészt vonzóbbá teszik a tanulást a hagyományosnál, másrészt, amelyek aktivizálni képesek a hagyományos keretek között korábban elsajátított tudáselemeket.

Fejleszteni kell a hallgató fogalmi és koncepció-elemző képességét, olyan körülményeket kell teremteni, hogy elsajátíthassa ezeket kiselőadások, viták és tanácskozások során, majd ellenőrizni is kell, hogy ez meg is történt az elsajátítás során. Mindez nem zárja ki azt, hogy igyekezzünk minél jobban kihasználni a felsőoktatás hallgatóinak tanulási önállóságát, és biztosítsuk számukra a megfelelő egyéni, önálló tanulási eszközök használatát. A gyakorlatban egyre jobban terjed a képzés szervezése szempontjából igen hasznosnak tűnő interaktív tábla alkalmazása, és változatos elektronikus vizsgáztatási módokkal is találkozhatunk.

Mindez természetesen csak jól átgondolt rendszerjellegű szervezésben vezethet optimális eredményre.

A felsőoktatásban a módszertanilag „erősen" kidolgozott tananyagok helyett hasznosabb lenne olyan irányba vinni a hallgatókat, hogy megerősítést nyerjenek a metakognitív és automatizációs képességeik, hogy a hallgatók minél hamarabb egyedül legyenek képesek létrehozni jó/érdemleges/helytálló dokumentációs anyagokat.

És akkor még nem említettük a különbséget a felsőoktatás alapozó képzése és a mesterképzés között, ami a változatosságot jelentősen megnöveli.

Külön kategóriát alkot az elektronikus távoktatás területe

A magyarországi felsőfokú távoktatásban – a MAB útmutatója értelmében – az elektronikus keretrendszer használata természetes követelményként szerepel.

A jelenlegi gyakorlatban a változatosságot több jellemző vonatkozásában is érzékelhetjük.

– a keretrendszer,
– a tananyagcsomag,
– a tanulásirányítás,
– a jelenléti találkozások beépítése stb. területén.

1. Az elemző több keretrendszerrel találkozhat, azaz nincs egyetlen „mindenható" képzés-menedzsment Magyarországon.

Többségükben megtalálhatók:

a) a tananyag megjelenítő
b) a kurzusmenedzsment
c) a rendszeradminisztráció
d) a tananyagszerkesztő alkalmazások.

Van, ahol az elektronikus tanulmányi rendszer nem csak információs, szervezési és nyilvántartási rendszerként működik, hanem tanulástámogatási funkcióval is rendelkezik, így ennek segítségével az oktatók folyamatosan bővíthetik, kiegészíthetik tananyagaikat, cserélhetik a feladatokat stb. A rendszer alkalmas az elektronikus tutorálásra is.

Van, ahol a távoktatási képzés a menedzsment részeként kezeli:

a) a NEPTUN rendszert,
b) az intézmény honlapját,
c) a tanulmányi csoportok ügyintézőinek a tevékenységét.

Van, ahol az átjárhatóságot a többszintű jogosultságkezelési rendszer biztosítja. Jogosultságok: hallgató, tutor, tanulmányi osztály és tananyagkészítő, valamint a rendszeradminisztráció. A rendszer nyitott, moduláris felépítésű, könnyen bővíthető. Felhasználói oldalról nem kíván különös előképzettséget, csupán böngésző programra van szükség.

Van, ahol olyan jól kidolgozott logisztikai rendszer működik jelenleg, hogy biztosítékul szolgálhat a távoktatási alapszakok beindításához annak ellenére, hogy a rendelkezésre álló keretrendszer még nem mindenben felel meg a követelményeknek.

2. A tananyag, a tananyagcsomag

Van, ahol csak elektronikus formában érhető el a tananyag.

Az elektronikus tananyagok tartalmukat és műfajukat tekintve szöveges anyagokat, illusztrációkat, multimédiás elemeket, utalásokat egyéb forrásokra, letölthető dokumentumokat és jegyzékeket tartalmaznak, de helyet kapnak az önellenőrzéses

és a beküldendő feladatok is. Vizsgasorokat és mintasorokat is talál a hallgató, megkönnyítendő az egyéni félkészülést.

Jól hasznosítható tanulást segítő funkciók találhatók a navigációs rendszerben és az egyéb segítő funkciókban (pl.: tananyag 3 nézetben: vázlatban, normál és bővített nézetben), nagyításban, nyomtatásban, megjegyzések hozzáfűzésében stb.

Van, ahol a tananyagokat nyomtatott és elektronikus formában is megkapják, illetve elérhetik a hallgatók. A tananyag heti bontással és hierarchikus felépítéssel támogatja az önálló tanulási szakaszokat.

Van, ahol a képzéshez alapvetően nyomtatott tananyagokat használnak, amelyeket többféle multimédiás eszköz egészít ki, alkalmazkodva a szakmai igényekhez.

Az egyik csoportot alkotják a nyomtatott eszközök: tanulási útmutató, a törzsanyag és a segédanyagok. A másik csoport igen gazdag: ez a nem nyomtatott eszközök tárháza. Itt a tájékoztatókon kívül rengeteg segédletet talál a hallgató.

Például:

– digitalizált könyvek és jegyzetek (köztük tanulás-módszertani anyagok a távoktatásban részt vevő hallgatók felkészítésére, szakdolgozat készítése stb.),

– e-tesztek (elektronikus úton keresztül elérhető önellenőrzéses tesztek minden tárgy minden tanulási egységéhez),

– e-learning alapú tantárgyi modulok (például számítástechnika vagy az informatika c. tárgy esetében, amelyek mintafeladatok megoldásának bemutatásával támogatják az egyedül tanuló hallgatót, de tartalmaznak külön vizsgateszt-programot is),

– továbbá CD-ROM és DVD is rendelkezésre áll nagyon sok tárgyból.

A követelményeknek megfelelően általános a tantárgyanként készült tanulási útmutatók készítése, ezek igen eltérőek, és vegyes színvonalúak.

3. A tanulásirányítás

Van, ahol a hallgató tanulásirányítása magával a távoktatási tananyaggal történik, azaz a tartalomba beépített elektronikus távirányítás módszereivel. Pl.: beépített tanácsok, utasítások, kérdések, önellenőrzéses feladatok stb. Mindez elérhető az intézmény keretrendszerén, ha a hallgatónak van internet-hozzáférése és rendelkezik megfelelő böngészővel.

Gyakori, hogy a hallgató a félév elején személyesen veszi át a tancsomagot. A tanulásirányítás egyik fontos eszköze a tananyagcsomag. Előfordul, hogy a féléveket 3-4 napos ún. bevezető, eligazító konzultációkon témavezetők és tutorok indítják, így alapozzák meg a tanulás irányítását. Az elektronikus rendszer lehetővé teszi az interneten keresztül történő egyéni, azaz testreszabott konzultációkat is, lehetőség van a chat-re és a fórumra is.

A nyomtatott és elektronikus eszközök tartalmazta tanulásirányítás mellett szinte mindenütt dolgoznak tutorok (csoportos és egyéni tutorálás) a konzultáció során és/vagy elektronikus úton.

Van ahol a tanuláshoz szükséges kapcsolati rendszer teljesen kiépített, van ahol sok a hiányosság, azaz figyelmen kívül marad a rendszerjellegű tervezés és szervezés.

Összegzésképppen két dolgot szeretnék hangsúlyozni:

1. Nagyon fontosnak tartom, hogy a célkitűzéseket ne keverjük össze, mert ezek kezelhetetlen gyakorlathoz vezetnek!

A dokumentációs és emberi erőforrások új helyzete, azaz a megváltozott körülmények felvetik a tanulási tevékenységek szervezésének és a tanulók/hallgatók tanulás támogatása kérdésének záros határidőn belül történő újragondolását. Mindezt a keresett célok pontos megjelölésével:

– a tudáshoz való jobb hozzáférés;
– a vizsgán elért eredmények javítása;
– felkészítés az egész életen át tartó tanulásra;
– a költségek csökkentése stb.

2. A második megjegyzés a költségekre vonatkozik. Egy megfelelő képzési kínálat kiépítése számos kompetenciát igényel és mozgósít, amelyek megterhelik a kiadási költségeket. És mihelyt feláll egy távképzési szervezet, azt folyamatosan működtetni kell:

– működésben kell tartani az infrastruktúrát;
– fejleszteni kell a tartalmat;
– fejleszteni kell az eszközöket;
– támogatni kell a hallgatókat tanulási tevékenységük során stb.

És mindez újabb és jelentős működtetési költségeket generál, ha azt akarjuk, hogy a képzésre beiratkozó maximális létszám érje el a kitűzött célt, azaz csökkenjen a lemorzsolódási arány. A kérdés viszont nem a költségek csökkentése, hanem az, hogy a szükségleteknek jobban megfelelő kínálat révén ne növeljük a költségeket!

Udvarhelyi Éva Tessza

VÁNDOROK KULTÚRÁK KÖZÖTT[1]

Az interkulturalitás mint élmény

Mindenki, aki Bongobongóban él, sárga napszemüveget hord. Ezért természetes, hogy mindennek, amit látnak – az égnek, a fáknak, az ételeknek – egy kis sárga árnyalata van. Mindig is így volt, és Bongobongo lakosai elég nagy megelégedéssel élnek sárga világukban.

Ebbe a világba megérkezik egy vendég, Adanac lakosa. Mint talán már hallottak róla, minden adanaci kék napszemüveget hord. Amikor reggelente felkelnek, megcsókolják gyönyörű, kék gyerekeiket, és ablakukon kinézve szép, kék réteket, erdőket, és farmokat látnak a tökéletesen kék ég alatt.

Mint kulturálisan érzékeny látogató, az adanaci úgy érzi, hogy az egyetlen dolog, amit tehet, hogy megpróbálja megérteni a világot a bongobongói perspektívából. Beszerez tehát egy sárga napszemüveget és felveszi a saját, kék napszemüvege fölé. Némi megelégedéssel szögezi le: 'Aha! Most már értem. Itt Bongobongóban minden zöld!'[2]

Az „interkulturalitás" roppant összetett és bonyolult képzet, amely szolgálhat egyszerűen bizonyos szituációk leírására: azokéra, amelyekben kulturálisan különböző résztvevők egymással interakcióba lépnek. Ebben az értelemben egy interkulturális helyzet annyiban különbözik egy multikulturális helyzettől, hogy míg a multikulturalitás a sokféle kultúra *egymás mellettiségét* hangsúlyozza (jellemző példaként az amerikai társadalmat szokták felhozni, de természetesen lehetetlen elképzelni, hogy az egymás mellett élő kultúrák egymástól teljesen elszigetelve, egymás mellett élve, de egymásra nem hatva léteznének), addig az interkulturalitás a különböző kulturális csoportoknak az *egymással való kapcsolatba lépését*, interakcióját jelenti (ilyen például a brazil társadalom).

Azonban az „interkulturális" kifejezés használható normatív kategóriaként is, amely a kulturális sokféleség egyfajta igen konkrét megközelítésére – ideológiájára – utal. Az ebben az értelemben vett interkulturális megközelítés célja, hogy kinyissa a társadalomban élő egyén szemét arra, hogy egy tágabb kontextus része, és hogy e felismerés segítségével képes legyen figyelembe venni a különböző kommunikációs helyzetekben résztvevők kulturális identitását – és ezáltal megértse a saját magáét is – valamint, hogy kreatív megoldásokat találjon az identitások és kultúrák sokféleségéből eredő különbözőségek áthidalására.

A következőkben az interkulturális kifejezést mind leíró, mind pedig normatív értelemben fogom használni. Mint azt a fenti példamese is mutatja, amikor valaki a sajátjától eltérő kultúrába csöppen – például egy hosszabb külföldi tartózkodás során – ott mindenképpen kapcsolatba kell kerülnie a helyiekkel, nem maradhat meg saját kis burkában, hiszen valahogyan boldogulnia kell. Persze a külföldi tartózkodáson kívül még nagyon sokféle formában találkozhatunk ugyanezzel az élménnyel. Gondoljunk csak arra, amikor egy új társaságba keveredünk, és kívülállónak érezzük magunkat; vagy amikor új munkahelyre kerülünk, és még nem ismerjük a szabályokat; vagy iskolát váltunk, és az osztályban mi vagyunk azok, akik sohasem értik a vicceket; vagy például vidékről nagyvárosba költözünk, ahol minden olyan nagynak, értelmetlennek és embertelennek tűnik. Ugyanilyen helyzetbe kerül az is, aki nagyvárosból falura, kertvárosból lakótelepre költözik, vagy éppen egykeként beköltözik egy kollégiumba. Mind-mind interkulturális helyzetek ezek: olyan helyzetek, amelyekben a különböző módokon szocializálódott emberek találkoznak egymással – és a másokkal való találkozáson keresztül önmagukkal.

1 Részlet a szerző 2007-ben azonos címen megjelent könyvéből.

2 Forrás: Centre for Intercultural Learning. Elektronikus dokumentum. www.dfait-maeci.gc.ca/cfsi-icse/cil-cai/what_is_intercultural_effectiveness-en.asp?lvl=3 (2007. 06. 23.)

A kulturális különbözőségek mértéke hatással van arra is, hogyan működünk együtt, s képessé tesz, illetve megakadályoz minket abban, hogy megértsük egymást és hatásosan együtt tudjunk élni, dolgozni. Az úgynevezett interkulturális kompetencia többek között azt jelenti, hogy valaki sikeresen képes boldogulni egy olyan helyzetben, ahol a kulturális különbségek nagyon markánsan vannak jelen. Ha jól belegondolunk, még nagyobb utazásokra, váltásokra sem kell hogy sor kerüljön életünkben ahhoz, hogy szükségét érezzük ennek a kompetenciának. Még saját családunkon belül is különböző kulturális rendszerek, generációk, szakmák és értékek találkoznak, nem is beszélve a tömegközlekedésről, munkahelyünkről, baráti társaságunkról, mindennapi találkozásainkról, a városunkban, országunkban élő különböző eltérő etnikai, kulturális vagy szociális csoportokkal való együttélésünkről. Nem kell tehát külföldre menni ahhoz, hogy interkulturális kompetenciánkat teszteljük, használjuk vagy fejlesszük.

Az interkulturális kompetencia – az Artemisszió Alapítvány meghatározása szerint – képesség arra, hogy úgy boldoguljunk egy kulturálisan heterogén környezetben, hogy eközben megvalósítsuk önmagunkat és együttműködjünk másokkal. Ezen kívül képesség arra, hogy sikeresen kommunikáljunk eltérő kulturális háttérrel (tudásokkal, értékekkel, előfeltevésekkel) rendelkező partnerekkel. Az interkulturális kompetencia képesség az önvizsgálatra és a saját kulturális identitásunk vagy identitásaink tudatosítására saját magunkban és másokban, valamint képesség arra is, hogy megértsük az etnocentrizmus, a sztereotípiaképzés, az előítéletek és a diszkrimináció jelenségeit és működési mechanizmusait. Emellett az interkulturális kompetencia képesség arra, hogy megértsük a világban található kulturális sokféleség eredetét és következményeit és hogy a kulturálisan heterogén találkozásokat és interakciókat egyfajta tanulási lehetőségként fogjuk fel. Összefoglalva, az interkulturális kompetencia képesség arra, hogy a kulturális sokféleségből előnyt kovácsoljunk magunk és mások számára, továbbá arra, hogy sikeresen tudjunk részt venni az interkulturális kommunikációs helyzetekben.

A továbbiakban külföldön hosszabb időt eltöltött fiatalok egyedi és egyéni – de ezzel együtt sokszor nagyon is tipikusnak tekinthető – érzései, élményei, és értelmezései segítségével rajzolom meg az interkulturális tapasztalat egy konkrét típusának vázát. Ezek az élmények éppen annyira egyéniek, amennyire minden ember az őt érő élményeket és a vele megtörtént eseményeket a maga egyedi módján éli át. Viszont éppen ennyire általánosíthatóak is: sok ember találja magát szembe ugyanezekkel a helyzetekkel és kérdésekkel, és ad nagyon hasonló válaszokat. Sokéves, a nemzetközi programok szervezésében szerzett tapasztalataim segítségével próbáltam meg összeválogatni a külföldi lét főbb szakaszainak jellegzetes megnyilvánulásait, nehézségeit, örömforrásait: az elindulás, a megérkezés, az idegenség és beilleszkedés és a hazatérés szinte mindenkinél valamilyen formában megjelenő és az elkészített interjúkból markánsan kirajzolódó mozzanatait.

Az emberek nagyon sokféleképpen tapasztalják meg a kulturális adaptáció különböző formáit, amelyek egy része nem feltétlen kapcsolódik egy nemzetközi élményhez. Ebben a könyvben azonban az interkulturális tapasztalatoknak csak egy konkrét típusát – a „külföldön élést" – vizsgálom meg. De még magának az utazásnak (helyváltoztatásnak, mobilitásnak) is rengeteg oka és formája létezik. Ebben a kötetben a külföldi szakirodalomban angolul „sojourner"-nek vagyis utazónak nevezett emberek csoportjával foglalkozom. Ők azok, akik nem valamilyen (például gazdasági, politikai, kulturális) kényszer hatására hagyják el az országukat, hanem tanulni, önkénteskedni, kutatni vagy egyszerűen kalandvágyból indulnak külföldre: céljuk nem feltétlen az adott kultúrában való végleges letelepedés, oda általában egy meghatározott céllal és meghatározott időtartamra utaznak. Ami megkülönbözteti őket a közel egymilliárd turistától, akik évente a világban utazgatnak, az, hogy ők az idegen kultúrában sokkal hosszabb időt töltenek el és ezért mindennapi életüket ehhez igazítják – nem pedig fordítva. Noha nem minden megkérdezett interjúalanyt lehet tökéletesen beilleszteni ebbe a meglehetősen képlékeny kategóriába, e könyv nem kíván foglalkozni a nemzetközi migránsok olyan csoportjainak élményeivel, mint például a menedékkérők, a menekültek, az üzletemberek vagy a turisták.

Az interkulturális élmények egyik leglényegesebb eleme az oly sokat emlegetett ún. *kulturális sokk*. Ez a néha már elcsépeltnek tűnő és sokszor túlságosan leegyszerűsített módon használt kifejezés valójában az interkulturalitás egy koncentrált formájára utal. Kulturális sokknak azt az állapotot szokták nevezni, amikor valaki egy számára ismeretlen társadalmi környezetben, kultúrában egyfajta meglepetéssel és idegességgel kevert zavarodottságot érez. A pszichológiában elterjedt ún. kritikus incidens technikát az 1960-as évek óta al-

kalmazzák az interkulturális élmények elemzésére. A kritikus incidensek a kulturális sokk tipikus példái: olyan helyzetek, amelyekben különböző referencia-keretekkel rendelkező emberek találkoznak, ütköznek, ami által a felek gyakran konfliktusba is kerülnek. Éppen a konfliktusok kialakulása miatt nyújtják ezek a helyzetek az interkulturális tanulás lehetőségét. Margalit Cohen-Emerique a kulturális sokkot ön-sokként (angolul: self shock), azaz identitás-sokként írja le.[3] Ez kevésbé elvontan azt jelenti, hogy egy-egy kritikus incidens, vagy kulturális sokk-helyzet során az azt átélő úgy érzi, hogy legalapvetőbb értékei kérdőjeleződnek meg, és hogy identitását, étékeit támadás érte. Ezt érzi például egy konzervatív muszlim házaspár, akit egy dán iskola felszólít, hogy az osztállyal együtt engedje el lányát az uszodába, és akik számára teljesen elfogadhatatlan, hogy a lány szinte meztelenül mutatkozzon fiúk előtt. De ugyanezt érzi ebben a helyzetben az osztályfőnök is, aki számára elfogadhatatlan, hogy valaki ilyen nevetségesnek tűnő indokkal ne vegyen részt a kötelező iskolai foglalkozáson. De hasonló a helyzet két sokkal kevésbé távolinak vélt kultúra tagjaival is: Írországban egy francia fiatalokból álló csoportot vacsorázni hívott egy ír társaság, ahova a franciák borral és mindenféle ajándékkal felszerelkezve érkeztek. Azonban hatalmas megdöbbenésükre az írek hihetetlen rövid idő alatt befalták a vacsorát, és már álltak is fel az asztaltól. A franciáknak szinte még idejük sem volt belekezdeni a vacsorába, amin annyira megsértődtek, hogy dühösen távoztak. Azonban ebben a helyzetben sem volt másról szó, minthogy a franciáknál a vacsora egy társas rítus, amely a beszélgetés fő színtere és hosszasan elnyúlik, míg az íreknél egyszerű étkezés, mely megelőzi a beszélgetésre, társas együttlétre szolgáló esti bulit.

Ezekben a helyzetekben nagyon sokszor minden fél „rosszul" (vagyis nem-együttműködően), destruktívan vagy éppen passzívan reagál, mert foggal-körömmel védi „hadállásait" – vagyis identitása, referencia-kerete alapvető sarokköveit. Egy-egy ilyen szituációban gyakran érezhetjük úgy: nem érdekel minket az oly sokszor hangoztatott tolerancia, elfogadás és nyitottság, mert itt nem a másikról, hanem rólunk van szó – meg kell védenünk önazonosságunkat. Ezért szólnak az interkulturális konfliktusok és maga az interkulturális tanulás is legfőképpen az önmagunkról való tanulásról: a konfliktus bennünk keletkezik, a „másság", a „kulturális különbség" nem egy objektív, rajtunk kívül álló, adott dolog, hanem abból születik, amit mi másnak, eltérőnek, furcsának, veszélyesnek látunk – saját magunkra nézve.

A kulturális sokk nem feltétlenül egyszeri szituáció, igen gyakran állandósul és egyfajta állapottá válik. A kulturális sokk tehát lehet sokkal több is, mint egy konkrét kritikus incidens. Egy idegen kultúrában, közösségben való letelepedésnek megvannak a maga jól beazonosítható szakaszai, tipikus nehézségei és örömei. Nagy szakirodalma van a kulturális sokk különböző fázisainak, és a kulturális adaptáció számos modellje létezik. Van, aki szerint például az adaptáció fázisai U-alakban írhatóak le[4], van, aki szerint inkább hasonlítanak a W-re[5], és van, aki szerint a J-betű vonalát követik[6]. Ami közös ezekben a modellekben, hogy ezek a szakaszok egyfajta hullámzásként foghatóak fel. A különböző betűalakok is erre utalnak: a külföldi lét különböző szakaszaiban az ember néha fent (azaz nagyon jól, „nyeregben") érzi magát, néha pedig lezuhan a mélybe (csalódott és visszahúzódó). Steven Rhinesmith amerikai kultúrakutató jól ismert modelljében az interkulturális adaptáció nyolc különböző lépcsőfokát különböztette meg azok esetében, akik egy számukra idegen közeghez próbálnak alkalmazkodni. Ezek a következők: *kezdeti aggályok* (amikor az embernek lehetősége nyílik arra, hogy végre külföldre utazzon és mégis felvetődik benne a kérdés, hogy vajon milyen is lesz és érdemes-e ebbe belevágni); *kezdeti lelkesedés* (ez főként a közvetlenül az elindulás előtti és közvetlenül a megérkezés utáni korszak, amikor az utazó az új élmények hatására nagyon feldobott állapotban van); *kezdeti kulturális sokk* (az utazó ekkor találkozik először számára érthetetlen és furcsa dolgokkal, amelyek az újdonság varázsának elmúltával inkább idegesítik, mint kíváncsivá teszik); *felületes alkalmazkodás* (az utazó egyre inkább képes elfogadni a felszínen „más" dolgokat, egyre kevésbé fárasztja a külföldi lét); *szellemi elkülönülés* (ez az utazó kritikus korszaka, amikor gyakran hangoztatja, hogy „bezzeg nálunk ezt nem így csinálják"); *integráció/elfogadás* (ekkor kezdi el az utazó megérteni, elfo-

3 Margalit Cohen-Emerique – Jeanine Hohl: *Quand l'alterité menace l'identité professionnelle.* Agenda Interculturel, Octobre 1999. 4–11.

4 S. Lysgaard: *Adjustment in a foreign society: Norwegian Fulbright grantees visiting the United States.* International Social Science Bulletin (1955) 7. sz. 45–51.

5 J. T. Gullahorn – J. E. Gullahorn: *An Extension of the U-Curve Hypothesis.* Journal of Social Issues, 19. évf. (1963) 3. sz. 33–47.

6 J. Stewart Black – Mark Mendenhall: *The U-Curve Adjustment Hypothesis Revisited: A Review and Theoretical Framework.* Journal of International Business Studies, 22. évf. (1991) 2. sz. 225–247.

gadni a helyi kultúrát olyannak, amilyen, és lassan megtalálni benne saját helyét és szerepeit is); *visszatérő aggályok* (a beilleszkedés után az utazót elkezdi gyötörni a tudat, hogy nemsokára haza kell térnie – éppen akkor, amikor már minden olyan jól megy); *sokk/újra-beilleszkedés* (ez a hazatérés utáni korszak, amikor az utazó úgy érzi, hogy saját kultúrája, régi közössége is kissé idegenként hat számára).[7]

De mit is jelentenek és hogyan jelennek meg az interkulturalitás és a kulturális sokk különböző fázisai ilyenkor az egyes ember számára?[8]

Elindulás

Több interjúalanyom is beszámolt a külföldön tartózkodás különböző, jól meghatározható szakaszairól. Ezek közül az egyik legkifejezőbb a következő leírás:

„Az első néhány nap az első szakasz. Ekkor egy nagyon takaros hasmenésem volt. Nem tudom, hogy miért. Nem ettem semmi olyan kaját. Inkább pszichés eredetű volt. Bár érdekes, hogy nem éreztem semmiféle zavarót, negatívat, vagy feszültséget. És mégis. A második szakasz a beilleszkedés: amikor minden a papírforma szerint zajlik. Elmegyek dolgozni, megismerkedek emberekkel, hazamegyek, kinyitunk egy bort a lakótársakkal, beszélgetünk. A következő szakasz az, amikor nem akarok hazajönni: ez most annyira jó, hogy muszáj megtartani, ahogy van. Ez volt az a szakasz, amikor elkezdtem kint munkát keresni, utánajárni, hogyan lehetnék ott angol tanár. Ez az, amikor nagyon elkezdenek komolyodni a kapcsolatok. Amikor azt mondod, hogy muszáj, hogy ez így megmaradjon. Az utolsó szakasz az utolsó két hónap volt. Hat hónapig voltam kint, és az utolsó kettő alatt volt, amikor már úgy éreztem, hogy amit itt meg kellett tanulnom, azt már megtanultam, akár már mehetnék is haza. Úgyhogy végül is hazajöttem."

Egy másik országba, kultúrába való „átköltözés" gyakran olyan szakaszokból áll, mintha valaki teljesen újrakezdené az életét: mintha felnőttből visszaváltozna csecsemővé, és egy új helyen, új környezetben újra elkezdene felnőni:

„Mielőtt ideköltöztem, mondtam a barátomnak, hogy olyan, mintha a Holdra készülnék. Jövök Magyarországra, tehát otthon le kellett mondanom a bankszámlámat, felmondtam a munkahelyemen, otthagytam az iskolát, felmondtam a lakásomat. Mindent. Ki kellett takarítanom a lakást, minden bútort el kellett vinnem. Mintha késsel vágták volna el az életemet. Arra gondoltam, hogy fél tízre érkezem majd meg Ferihegyre, és úgy fogom elhagyni a repteret, mint egy újszülött. Rájöttem, hogy új életbe vágtam bele: minden olyan nehézséggel szembe kell majd néznem, mint ami például a házas élettel jár együtt, vagy amikor gyereke születik az embernek, vagy új kutyája lesz, új barátnője, amikor egy új városban, új munkával kezd vadonatúj életet."

Találkozás a másikkal

Sokan mondják, hogy azért indulnak külföldre, hogy „megismerjék a másik kultúrát". De a legtöbben nincsenek vele tisztában, hogy mit is jelent valójában ez az oly sokat hangoztatott mondat. Az előzetes várakozásokkal ellentétben a „másik" kultúra megismerése nem feltétlenül annak megszeretését jelenti. A kulturális különbségekkel való szembesülés nagyon sok esetben inkább csalódást, konfliktusokat és nehézségeket jelent. Hiszen a megismerés egy intellektuális törekvés, azonban a kulturális különbségek leginkább fizikai, zsigeri, lelki és érzelmi téren érintik az embert. A kulturális sokk érzése – főként a kezdeti fázisban – leginkább lelki és fizikai szinten jelenik meg:

„Itt másképpen reagálok bizonyos dolgokra, mint otthon. Sokszor meglepődök: most miért érint ez engem ennyire érzékenyen? Otthon ezt nagyvonalúan észre se venném. Itt meg érzem magamon, hogy felfigyelek rá."

Egyáltalán nem könnyű szembesülni saját reakcióinkkal, amelyeket a kulturális sokk váltott ki belőlünk, és azzal a csalódással, hogy semmi sem olyan, mint „otthon", semmi sem olyan, mint amilyennek vártuk:

„Az elején olyan rossz volt, hogy azt hittem, maradandó lelki károsodás fog érni. Nem értettük, hogy miért éreztük magunkat olyan rosszul. Nem tudtunk rájönni. Megérkeztünk a lakásba, ami nagyon piszkos volt, és azt éreztük, hogy haza akarunk menni. Minden egyszerre csak ránk esett: mi nem ilyet vártunk. A város is talán csalódás volt. Amikor rosszul éreztük magunkat, mindent hibáztattunk.

7 Boglár Lajos: *A tükör két oldala.* Budapest, Nyitott Könyv, 2005. 140–142.; Steven Rhinesmith: *Bringing home the world.* New York, Walsh & Co, 1985.

8 Az itt közölt tanulmány alapja az a 2004 őszétől 2007 tavaszáig tartó kutatás, amelynek során harminc magyar és külföldi fiatallal készítettem interjút interkulturális élményeikről. Az itt közölt idézetek mind tőlük származnak.

De már attól is rosszul voltunk, hogy miért nem vagyunk itt boldogok. Nem tudtuk, hogy ez normális-e vagy nem, és magunkat hibáztattuk, hogy miért nem tudjuk jól érezni magunkat. Az elején nagyon sokat aludtam, szinte egész nap. A munkahely is csalódás volt. De volt két szuper napom, amikor úgy éreztem, hogy a helyemen vagyok, és ez után a két nap után már sokkal jobb kedvűen mentem dolgozni, nem lógattam a fejem, hanem néztem, hogy mi van körülöttem, hogy utazom velük [a helyiekkel] a vonaton, hogy közöttük vagyok."

A fizikai és lelki szinten megjelenő reakciók ellenére szinte bizonyos, hogy ezeket a rossz érzéseket és nehézségeket, amelyeket olyan sokan átélnek, valójában a kulturális különbségek váltják ki: éppen azok a dolgok, amiért az ember odament:

„Az volt a célom, hogy megismerjem Portugáliát. Nem voltam soha dél-európai országban. Ezért volt kihívás. Gondoltam, hogy más lesz a mentalitás. De az elején frusztrált, hogy hangosabbak, és hogy nem pontosak. Nem voltam tudatában, hogy ők tényleg mások. Amikor beszélnek, a gesztusaik mások. Minden furcsa. Mindent meg kell szokni. Az illatok nagyon befolyásolnak. Itt annyira mások az illatok, hogy az elképesztő. És Lisszabon falusias. Otthon széles utcák, magas házak vannak, rendezetten egymás mellett. Itt meg zsúfoltság van. Ez egy kicsit frusztrál. Otthon nem ölelgetjük, csókolgatjuk egymást ismeretlenül. Ők meg jönnek, és puszi-puszi. Tényleg messze van otthontól. Tényleg mások az ételek, tényleg minden más, és ezt nem nagyon realizáltam otthon. Ott még egy ilyen álomvilág volt bennem, hogy majd ott lesz a tenger és minden rendben lesz. Más, amikor turistaként jössz, és más, hogyha tényleg többet élsz köztük, hogyha köztük kell lenned."

Noha a fenti példában az interjúalanyom tudatosan azért ment egy dél-európai országba, hogy „mást" lásson, gyakran még ott is különbségeket talál az ember, ahol nem is számít rá:

„Bennem az élt egy kicsit, hogy Európában nagyjából ugyanolyanok vagyunk. Nagy vonalakban szinte ugyanazt esszük, ugyanazt isszuk, ugyanakkor kelünk fel, és nem is fordult meg a fejemben, hogy egy belgáról kiderülhet, hogy ő teljesen máshogy gondolkozik, vagy máshogy él."

Persze vannak, akik szerint nagyon sok múlik azon, hogy mi magunk mennyire tudatosan próbáljuk a különbségeket csupán különbségként, és nem jobb vagy rosszabb dologként látni:

„Az, hogy hogyan érzed magad, leginkább rajtad múlik. Azon, hogy mennyire nehezíted meg a saját helyzetedet. Hogy a dolgokat, még a legkisebbeket is, problémának látod-e: Magyarországon késnek a vonatok, semmi sem automatizált, minden szar, nagyon sok a hajléktalan stb. A kérdés az, hogy ezek neked problémát jelentenek-e, vagy sem."

Későbbi beilleszkedésünk szempontjából nagyon sok múlik azon, hogyan kezeljük saját érzéseinket, mennyire vagyunk képeseket „jelen lenni", vagy mennyire „fulladunk bele" a kulturális sokk kiváltotta érzésekbe, amelyek sokszor egy nyíltan meg nem fogalmazott honvágyat, a megszokott iránti vágyunkat takarják.

„Hozzáállás kérdése majdnem minden. Az, hogy én optimistán fogom-e fel, vagy hogy úgy fogom-e fel, hogy ez mire akar engem tanítani. Tehát nem egy problémát látok abban a helyzetben, nem hagyom el magam, nem szentségelek, nem hibáztatok másokat, hanem megoldásra törekszem, konszenzusra és kompromisszumra. [Amikor kint voltam Lengyelországban,] folyamatosan jelen volt, hogy ezt műveljem magamban, ezt fejlesszem, és odafigyeljek rá. Én úgy gondolom, hogy saját magunkon múlik a legtöbb. Amit kiadunk, azt sokszorosan visszakapjuk kívülről is. Jobban odafigyelnek rád, és nemcsak azért, mert te külföldi vagy, hanem mert érzik ezt a fajta jelenlétet, hogy ott vagy, ott akarsz lenni, kíváncsi vagy, és iszonyatosan dolgozik benned valami megismerési vágy és tettrekészség."

A nyitottság parancsa – mint a kulturális különbségek feldolgozásának egyik leghatásosabb útja – nagyon sokszor elhangzott az interjúim során. Persze az is változó lehet, hogy ki mit ért nyitottságon:

„Nyitottság kell, és befogadás. Tehát, hogy nem nézel senkit hülyének. Mert nem arra gondolsz, hogy 'Úristen, ez mit csinál?' hanem, hogy 'talán ezt náluk így csinálják'. Ha megvan ez a nyitottság a világra, akkor tanulni is sokkal könnyebb a világról, meg kapcsolatba kerülni más emberekkel."

A kezdeti kulturális sokkot követően, miután az embernek sikerül túlesnie a fizikai és lelki megrázkódtatáson, általában elkezdi megpróbálni megérteni (és elfogadni) azokat a különbségeket, amelyekkel találkozik:

„Amerikában a 'friend' [barát] teljesen mást jelent. Azt már korábban is hallottam, hogy ez Amerikában másképpen van, de kint konkrétan megtapasztaltam, hogy nem olyanok a barátságok, mint itt. Lazábbak. Volt ott egy lány, akivel sokat voltam együtt. De én nem mondanám rá, hogy a barátom. Viszont ő mindenkinek úgy mutatott be, mint a barátját, 'my friend'. Magyarországon ez nem így működik: két találkozó után senki se hívja a másikat barátjának. Persze nem tiltakoztam, de így hihetetlen sok barátom lett nagyon gyorsan. Viszont ezek a barátságok nem tartósak. Mégis ebben a formájában fogadtam el őket, és nem is vártam szoros barátságot. És így nagyon jól működött: nagyon sok embert megismertem, akik barátjuknak hívtak, és a nyakamba ugrottak, amikor megláttak."

Léteznek bizonyos univerzális kérdések, amelyekre minden kultúra választ keres. És noha a kérdések egyetemesek, a válaszok elképesztően sokfélék lehetnek…[9]

9 Az írás további részében szó kerül az idegenségről és beilleszkedésről, a hazatérésről, valamint az interkulturális tanulásról mint egyéni tanulási folyamatról.

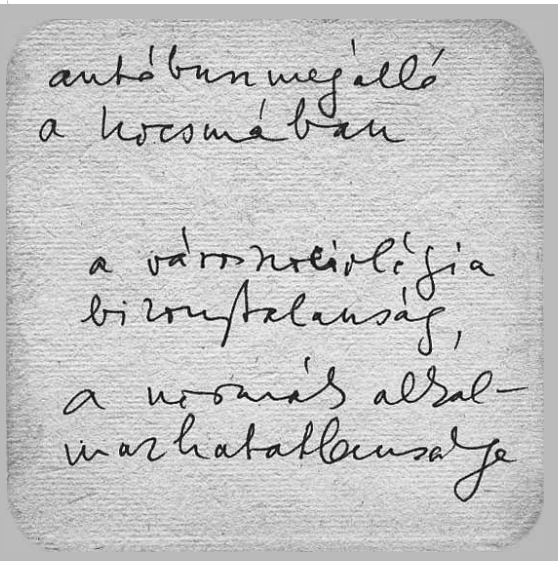

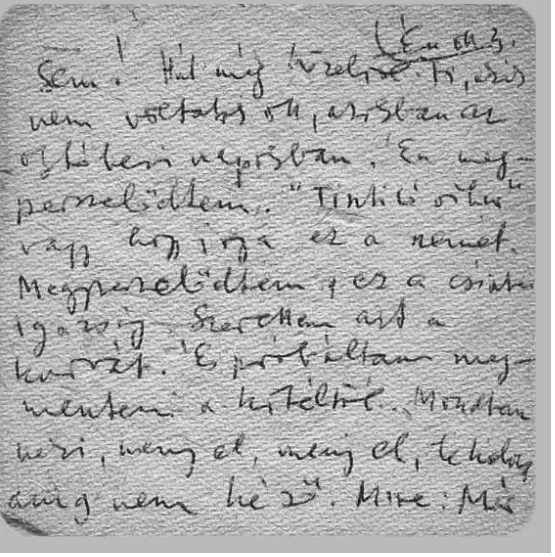

Fehér József

A ZEMPLÉNI MÚZSA SZELLEMISÉGÉNEK IRODALMI ÉS TÁRSASÁGI KÖZÉLETI ALAPJAI[1]

A Zempléni Múzsa forrásvidéke a reformkori *Zempléni Casino* művelődési társaskör eszmeiségében keresendő. A kaszinó-mozgalmat Széchenyi István indította el 1827-ben azzal a céllal, hogy „*hazánkban is legyen egy olyan megkülönböztetett díszes gyülekezőhely, melyen főbb és előkelőbb és jobb nevelésűek, eszes, értelmes férjfiak, a társasági rendnek mindenik osztályából egymással vagy barátságos beszélgetés végett találkozzanak, vagy többféle újságokat s hasznos gazdasági, tudományos, művészi hónaposírásokat olvassanak, magokat pedig üres óráikban múlathassák*". Zemplénben, Sátoraljaújhelyen az elsők között alakult meg a kaszinó 1831 elején. Balásházy János, a neves közgazdasági író volt a fő szervezője; alapító tag volt Kazinczy Ferenc is, jegyzője 1831-ben a fiatal Kossuth. A pezsgő életet élő kaszinó 1834-ben a Sennyey-féle kúriába költözhetett át (később ez lett a Városháza, ma a sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeum épülete), ahol több mint 200 tagnak biztosította a gondolatcserét, a magyar nyelv ügyének szolgálatát, a művelődést, a színházi életet, a legfrissebb könyvek, újságok, folyóiratok olvasását és természetesen a szórakozást is.

A kaszinónak neves emberekből álló vezérkara és tagsága volt a megalakulás utáni években: Balásházy János, Kazinczy Ferenc, Kossuth Lajos mellett ott találjuk Lónyay Gábort, Sennyey Károlyt, Szemere Miklóst, Vass Antalt, báró Vécsey Pált, Boronkay Albertet és másokat. E kaszinónak lett a titkára Kazinczy Gábor 1841-től. Még ugyanebben az évben a kaszinó vezetősége tiszteletbeli tagoknak felkérte „nagyfényű hazánkfiát" Széchenyi Istvánt, a „nagy polgárt" Wesselényi Miklóst, a „tiszteletbeli polgártársat" Kossuth Lajost, és a „nagy férfiút" Deák Ferencet. Széchenyit személyesen is fogadták a kaszinóban 1846. július 30-án. A kaszinó gazdag könyvtárral rendelkezett, 15 féle újságot járattak (7 magyar, 7 német, 1 latin nyelvűt), bálokat, színházi előadásokat, hangversenyeket szerveztek, a bevételeket közcélokra, jótékonyságra fordították. A kaszinó vendége volt Petőfi Sándor 1847. július 10-11-én.

Az elmondottak után nem szükséges bizonygatni, hogy a Zempléni Múzsa 10 évvel ezelőtti alapítását is hasonló célok vezérelték. Szellemi pezsgést, társasági-művelődési mozgalmat indítottak értelmiségi-baráti körben, mint a reformkori zempléni kaszinó.

Időben a következő példa az Erdélyi János kiadásában és szerkesztésében megjelentetett *Sárospataki Füzetek* 1857-1869 között. A folyóirat egy Pesttől távoli szellemi központ kialakítását tartotta fő céljának, amelyet több mint 10 éven át színvonalasan meg is valósított. Egyház-, nevelés-, tudomány- és irodalomtörténeti tanulmányokat, értekezéseket, tárca rovatában egyháztörténeti kútfőket, forráskritikákat, könyvismertetéseket közölt. Tudományos, és hangsúlyozottan protestáns folyóiratként határozta meg magát. Kétségtelen az, hogy a Zempléni Múzsából – felekezeti részrehajlás nélkül ugyan, de – kiérződik egyfajta kálvinista küldetéstudat

1 Elhangzott a Zempléni Múzsa alapításának 10. évfordulója alkalmából 2010. szeptember 24-én, Sárospatakon rendezett szakmai konferencián.

(dicséretére legyen mondva). A Sárospataki Füzetekből hiányzott a szépirodalom és a képzőművészet, mégis az az érzésünk, hogy az alapító főszerkesztő egyfajta etalonként tekintette, s a mostani folyóiratot a jelen időkhöz igazította.

Mint regionális (táji) szellemtörténeti elől az *Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez* című helytörténeti folyóirat 1895 októberétől 1928 decemberéig jelent meg kezdetben havonta, majd 1913-tól negyedévenként. Szakfolyóiratként határozta meg magát, fő céljául azt tűzte ki, hogy összegyűjti a Zemplén vármegyére vonatkozó történelmi, földrajzi és más társadalomtudományi anyagot, amelyből később átfogó, összefoglaló megyetörténetet írhatnak. Matolay Etele alispán és Dókus Gyula vármegyei főjegyző kezdeményezésére indult, Dongó Gyárfás Géza levéltáros szerkesztette. Megjelentek benne régészeti, természeti földrajzi, történeti földrajzi, településtörténeti, családtörténeti, művelődéstörténeti, nyelvészeti, irodalomtörténeti, néprajzi cikkek, tanulmányok, adatközlések, sőt szépirodalom is (költemények, novellák, folytatásos regények). A vármegyében élő értelmiségiek közül került ki szerzői gárdája, de szívesen fogadták fővárosi és más megyékből származó tudósok, kutatók írásait is. Országos hírű tudósok, mint Thaly Kálmán, Hodinka Antal, Doby Antal, Csánki Dezső, Mitrovics Gyula, Nagy Gyula, és helyi írók, Matolay Etele, Becske Bálint, Bajusz József, Zombori Gedő, Ambrózy Ágoston, Dókus Gyula írásait közölte a folyóirat. A tudományok, a művészetek minden ága, a közélet minden területe megjelent a lapban. Nemcsak a maga idejében, de azóta is az egyetlen olyan vidéki, megyei folyóirat, amely negyedszázadnál hosszabb időt élt meg magas színvonalú közleményekkel. Ma is nélkülözhetetlen a Zemplén vármegye és Újhely város múltjával foglalkozó történészeknek, valamint a társtudományok művelőinek. Van tehát követendő folyóirat-példája a Zempléni Múzsának; kívánjuk, hogy teljesítse az elkövetkező évtizedekben!

A *Zemplénvármegyei Kazinczy Kör* elsősorban társasági közéleti, de irodalmi példa is. Az 1902-ben alakult és 1950-ig működött közművelődési egyesület a kulturális élet legjelentősebb tényezője volt megyénkben. Megfogalmazott céljai: a magyar irodalom és művészet pártolása, ismertetése, terjesztése, a közművelődés nemzeti szellemben való előmozdítása, társas szórakozási alkalmak szervezése. Tagjai köztisztviselők, tanárok, egyházi személyiségek, orvosok, földbirtokosok, jogászok, ügyvédek, a művelt értelmiségiek és családtagjaik. Társas összejöveteleket, felolvasásokat, zenei és szavaló estélyeket, műkedvelő és hivatásos színházi előadásokat szervezett, kiállításokat rendezett. Saját könyvtárat tartott fenn, folyóiratokat, újságokat járatott, kapcsolatokat tartott az országban működő különböző irodalmi és közművelődési társaságokkal. Irodalmi pályázatokat írtak ki, megemlékeztek a legjelentősebb irodalmi-történelmi évfordulókról. 1904-ben évkönyvet adtak ki. Szakválasztmányai: magyar irodalmi és történelmi, képzőművészeti és műipari, zenészeti és színészeti. 1942 és 1944 között a kör részt vett az *Új Magyar Museum* (a kassai Kazinczy Társaság tudományos, irodalmi és művészeti szemléje) szerkesztésében. A kört jogilag 1948-ban szüntették meg, gyakorlatilag 1950-ben fejezte be működését. Különös jelentősége, hogy fennállásának idején a közművelődésnek még nem voltak hivatásos munkatársai és intézményei. Ennek egységes szervezeti kereteit és elgondolását csak az 1920-as években kezdte kidolgozni a Vallás- és Közoktatási Minisztérium. A Zemplénvármegyei Kazinczy Kör ezt a hiányt töltötte be. Ma a zempléni művelődési életnek egy szeletét képviseli a mi társadalomtudományi és kulturális folyóiratunk immár 10 éve, jó színvonalon.

Szellemi elől a kevésbé ismert Fáy András Társaság (1941-1948) is, a zempléni táj irodalmi és művelődési egyesülete, mely Szerencs székhellyel működött. Alapító elnöke Farkas Andor (1878-1956) újhelyi polgármester, költő, zeneszerző volt, aki az 1930-as évektől Taktaszadán élt. 1941-ben létrehozta a Fáy András Társaságot és annak folyóiratát, a *Zempléni Fáklyát*. Az irodalmi folyóirat évente négyszer jelent meg. Fő célja a zempléni vidéken, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs, Tokaj környékén élő írók, költők, szellemi erők összefogása volt. Legjelentősebb szerzői: Gulyás József, Thaly Kálmán (utánközlések), id. Ambrózy Ágoston, Harsányi Zsolt, Mécs László, Hegyaljai Kiss Géza, Mitrovics Gyula, Novák Sándor, Kántor Mihály, Juhász Jenő. Összesen 11 száma jelent meg; a lapszámokat és a Társaság dokumentumait a pataki Református Gyűjtemények őrzi.

A legfőbb inspiráló tényező a folyóirat indításra a közelmúltból (és jelenből) a sátoraljaújhelyi székhelyű Kazinczy Ferenc Társaság és annak munkája, kiadványai. (Megjegyezzük, hogy az 1990-es évek első felében a Társaság is gondolt egy évnegyedes folyóirat indítására „Zempléni Szemle" címmel, de erre szerteágazó tevékenysége miatt nem került sor. A Múzsa ezt a hiányt tölti be.)

A Kazinczy Ferenc Társaság 1985 áprilisában alakult. Tevékenysége hármas célú: 1. a Kazinczy-kul-

tusz ápolása, emlékhelyeinek gondozása; Kazinczy Ferenc életművének feltárása és ismertetése, 2. az egykori abaúji és zempléni területeken a népi hagyományok kutatása, ismertetése és ápolása; a terület irodalmi és történelmi emlékhelyeinek gondozása, 3. a közműveltség, főként a szép magyar beszéd terjesztése. Emlékülléseket, előadásokat, kiállításokat rendez, pályázatokat hirdet, jutalmat tűz ki, emlékérmet, díjakat alapít; véleményt nyilvánít, javaslatokat tesz közérdekű művelődési kérdésekben, szorgalmazza történeti becsű tárgyak, dokumentumok gyűjtését. Évente *Széphalom* címmel évkönyvet ad ki. Ez utóbbi hatalmas vállalkozásnak a közeljövőben jelenik meg huszadik kötete. Az évkönyvek egyenként 400-600 oldalas kötetei tartalmi gazdagságukkal, tematikai változatosságukkal, közleményeik frissességével országos példát adnak: hogyan lehet vidéken szellemi műhelyt teremteni, fórumot biztosítani elsősorban a helyi értelmiségnek, tudományos kutatóknak, művészeknek. Azt gondoljuk, hogy a Kazinczy Ferenc Társaság egyéb kiadványaival, pl. Kazinczy Könyvtár sorozatával is példát adott, melyet a Zempléni Múzsa igen jó színvonalon követ immár 10 éve.

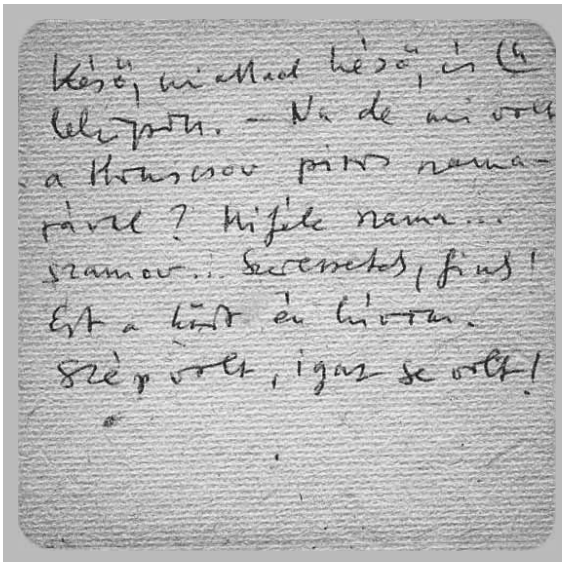

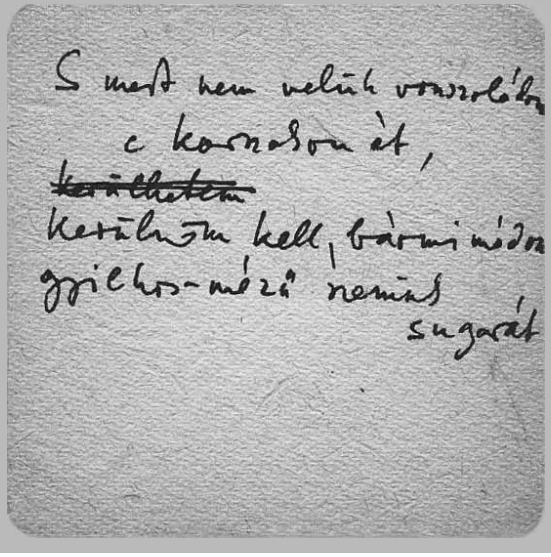

Pécsi Györgyi

IZGALMAS KÖZÖNY[1]

„Vak dióként dióban zárva lenni"

Számunkra, az irodalom ilyen-olyan művelői számára nem kérdés, hogy szükség van-e magyar szépirodalmi folyóiratokra. Ezerszer elmondtuk, hogy nyelv, irodalom és nemzeti önazonosság az európai kultúrában föltételezi egymást, hogy magas szintű anyanyelvi létforma nem létezik magas szintű irodalom nélkül, hogy egyetlen modern társadalom se, különösen a nyelvi létükben örök veszélyeztetettségnek kitett kis nyelvi kultúrák társadalmai nem mondhatnak le arról, hogy az irodalmi nyilvánosság intézményrendszerének a működését valamennyire biztosítsák. (Miközben azt is tudjuk, hogy költészet akkor is születik, ha létét semmiféle társadalmi bizalom nem erősíti meg, és akkor is szétsugárzódik és őrződik valamennyire, ha hiányoznak az intézmények.)

Számos ponton vérzik a magyar irodalom és a magyar folyóirat-irodalom ügye. A működést illetően kritikus a helyzet, természetesen, de nem erről szeretnék beszélni. Hanem arról, hogy miközben változatlanul nagyon súlyos írások is és izgalmasan szerkesztett lapok is megjelennek, olyan mértékű a társadalmi és szakmai közöny a folyóiratokkal szemben – a folyóiratok példányszáma drasztikusan visszaesett, a vásárlói, előfizetői réteg minden erőfeszítés ellenére sem növelhető, az utóbbi évtizedben csak elvétve volt olyan folyóiratszám, amelyik áttörte volna a nagy, közvélemény-formáló médiumok érdeklődésének falanxát, ezek is inkább közéleti, társadalmi kérdésekhez kötődtek, mint a Helikon Szilágyi Domokos-ügynöki, a Hitel tematikus számai –, hogy ez a közöny már-már izgalmas.

Abban, úgy vélem, valamennyien egyetértünk, hogy az elmúlt húsz év radikálisan megváltozott környezetében az irodalom vonatkozásában valami megfeneklett. Azt javaslom, próbáljuk megfogalmazni, mi az oka a folyóiratokat fogadó izgalmas közönynek és próbáljuk meg újradefiniálni a folyóiratok helyét. Előre bocsátom: nem tudom a választ, a dilemmáimat mondom, még ha kijelentő módban is.

*

A mögöttünk álló húsz évünk történelmi korszak, korszakhatáron állunk, egy új történelmi korszak végén és egy másik elején. A korszak a 1989/90-es rendszerváltozásokkal, a szovjet típusú kommunista világrend összeomlásával kezdődött, és a 2009/10-es világgazdasági válsággal záródott.

Megpróbálom nagyon vázlatosan jellemezni az elmúlt húsz évet.

Alapvetően és világméretűen megváltozott a makro környezet. Az 1989/90-ben csődbe jutott, szétesett posztkommunista országok a gazdasági, kulturális elzártságukból egy fölívelni látszó nyugati formációhoz próbáltak fölzárkózni, Nyugat-Európához, ennek intézményes formájához az Európai Unióhoz, eközben azonban egy nem várt trend, a globalizációs trend is bejelentette elvárásait, amire valamilyen módon szintén reflektálniuk kellett. Kulturális téren sem egészen a várakozásoknak megfelelő folyamatok részesei illetve elszenvedői lettek. Molnár Tamás fogalomhasználatával a század második felében az európai kultúrát mindenütt fokozatosan kiszorítja és fölváltja az új, a transz-atlanti kultúra – az amerikai kultúraértelmezés és -gyakorlat primátusa, bár nem teljesen azonos azzal –, amely alapvető értéknek a fogyasztást tekinti, illetve, a társadalmak eltömegesednek, a hagyományos értelmezői közösségek szétesnek, lecserélődik az elit: a költészet hagyományos szakrális szerepét a társadalom mérnökei, a médiaipar és a tudatipar veszi át. A kultúra, vagy maradjunk csak a könyv- és folyóirat-kultúránál, szétválik ipari könyv- illetve kultúratermelésre és úgynevezett rétegkultúrára. A folyamat eredményeként a rétegirodalom is, nem elitizálódik, hanem marginalizálódik, zárványlétbe szorul. Molnár Tamás szerint a folyamat nyugaton korábban kezdődött, a II. világháború után, masszívabb, gazdaságilag stabilabb háttérrel, éppen ezért a nyugat-európai társadalmak a kommunista világrend összeomlásáig bizonyos immunitást ki tudtak termelni a transz-atlanti kultúrával szemben (pl. a nemzeti

1 Elhangzott a Kárpát-medencei magyar irodalmi folyóiratok találkozóján, Árkoson, 2010. szept. 9-én.

kultúra intézményeit megerősítették), 89/90 után viszont fölgyorsultak a folyamatok.

Az elmúlt történelmi korban megjelent egy új tényező, az elektronikus információhordozó, az internet, amely az élet minden területére óriási hatást gyakorol, a kultúrára is. Egyrészt az információhoz való hozzájutást elképesztő arányban demokratizálja, másrészt fölerősíti az eltömegesedést, az írott szöveg esetében a szavak hiperinflációját. A folyamat fordított arányosságban zajlik, szétnyílik az olló: az internet térnyerésével azok, akik előállítják a szöveget, egyre gyarapodnak, miközben a befogadás zsugorodik, az érdeklődő, figyelmes olvasóréteg elillan. (Mindenki beszél, senki sem hallgat, mindenki ír, senki sem olvas.) Kommunikációs torlódás, stau van, ami az organikus társadalom, illetve a társadalom értelmezői közösségeinek szétesettségéből adódik.

Hasonló nagyon gyors és generális változások lezajlottak korábban is az európai társadalmakban, például a 20. század fordulóján. Akkor az avantgárd, a különféle izmusok erőteljes válaszokat adtak – most mintha az izmusok sokaságából csak az impresszionizmus finomsága, élvetegsége lenne jelen, de hiányoznának az energikus irányzatok. Az utolsó nagy szemléleti megújulás, amely erőteljes és generális szellemi mozgást indított el az irodalomban, a latin-amerikai mágikus realizmus volt, amelyből a posztmodern stílus is kifejlődött. A nyolcvanas évek végére nyugaton részben leszálló ágba jutott a posztmodern, viszont nem tudta leváltani új irányzat, így az elmúlt húsz év uralkodó korstílusa változatlanul a posztmodern stílus maradt. Az ezredfordulóra jellemző késő-posztmodern karakterét az értékrelativizmus, a tabuk fölszámolása és legitimációja jellemezte. Érdekes, hogy 89 után a nyugati kiadók figyelme a posztkommunista országok irodalma felé fordult, mondván, a nyugati irodalom kimerült, elfáradt, friss szemléletet, energikusságot vártak a posztkommunista íróktól, ehelyett az történt, hogy azok, élükön az orosz írókkal, elkezdték átvenni a nyugati írói modort és technikát. Összességében, minden látszólagos dinamizmus, és sokféle keresgélés ellenére is úgy vélem, az elmúlt húsz évben lelassultak a szellemi folyamatok. A jelenség valószínűleg összefügg azzal, hogy az utolsó értelmiségi lázadás a 68-as nemzedéké volt, és érdemben nem született meg sem a globalizmus, sem a transz-atlanti kultúra értelmiségi kritikája.

A rendszerváltozással a csődbe jutott posztkommunista országok nem a becsvágyaik szerinti, az ideákban létező európai kultúrához csatlakozhattak, hanem egy átalakulóhoz, amelyben a hagyományos európai kultúra maga is defenzív helyzetbe került. Az elmúlt húsz évben a transz-atlanti kultúra növekedése expanzív lett, miközben az azt üzemeltető globalizációs világgazdaság a második évtized végére megroppant. (Nemcsak a görög, de az amerikai, az angol, a német gazdaság is megrendült, és természetesen a magyar is.) Ugyanakkor az évtized végére nyilvánvalóvá vált, hogy a kultúra transz-atlanti modellje sok vonatkozásban nem tetsző.

*

Lépjünk közelebb témánkhoz. A nyolcvanas években szocializálódtam, akkor minden fontos dologról az irodalmi folyóiratokban olvastam. A rendszerváltozáskor hatalmas volt a várakozás, hogy helyükre kerülnek a dolgok, értelmes eszközök szolgálják az értelmes célokat. Megszűnt a cenzúra, bármit ki lehet mondani, ám a gondolat, mint a föllőtt tűzijáték rakéta, szétszóródik ezerfelé, és mintha a semmibe hullna. (Ma talán én sem azért olvasom a folyóiratokat, mert szellemi izgalomra vágyok, vagy hogy azokban olvassak életem, sorsom, létem legfontosabb dilemmáiról, hanem mert a munkámhoz tartozik.) A magyar irodalomra fokozottan érvényes a fönt vázolt trend, társadalmi ügy helyett a szakma szűk belügye lett, az irodalom kiszorult a közvélemény-formáló médiumokból, napilapokból, televízióból, rádióból – egésze csak kampányok idején (Ünnepi Könyvhét), rendszeresen mindössze töredéke képes mediatizálódni. Természetesen a kortárs magyar irodalom ügye nem volt soha a sokak ügye, mindig csak a keveseké. A mű szempontjából tulajdonképpen mindegy is, hány olvasója van, a nemzet és a társadalom szellemi kondícióját illetően azonban nem. Számszakilag: a kilencvenes évek elején indult a Magyar Könyvklub, a klub fénykorában 400-450 ezer ember kapcsolódott a klubhoz, a magyarországi társadalom mintegy 5%-a – ma ez az aktív, ill. aktivizálható rész jóval kevesebb, lehetséges, hogy nem több 1-2%-nál (a határon túli magyar közösségekben ez az arány egyelőre magasabb), ám ennek a figyelme is szétszóródott – a magyar irodalomnak, ill. intézményeinek ezt a szétszóródott tömeget kellene valahogy megtalálnia.

A magyar irodalom alapvetően folyóirat-irodalom ma is. Az alkotó, mint a folyamat eleje, és a könyv, mint a folyamat vége között helyezkedik el. Mint a pulzus, a folyóiratok kitapinthatóan jelzik a szellemi vérkeringés kondícióját, a folyamatok irányát, és kanonizációs szerepük révén mérik a teljesítményét. Egy stabil kultúrában a lapstruktú-

ra jól strukturált, vannak konstans funkciói, mint mondjuk a nemzeti irodalom hagyományának mindig újraértelmezett megerősítése, és vannak mozgékony, gyorsan változó szerepei, mint amelyek a kor szellemi mozgásait, folyamatait képezik le. Kérdés, hogy a föntebb sorolt átfogó és radikális környezetváltozásokra miként reagált a magyar irodalom kulcs-szegmense.

A magyarországi, ill. a magyar nemzeti irodalom lapstruktúrája a szocializmusban alakult ki, a rendszer- és világrendváltozás után tulajdonképpen az a struktúra maradt meg és ekként konzerválódott, mindössze számos új szereplő belépésével sokszereplős lett. Valójában nem történt meg a rendszerváltozás, nem jött létre új struktúra.

A meghatározó, az irodalmi kánonképzésben szereppel bíró – régi vagy új alapítású – folyóiratok – Holmi, Jelenkor, Látó, Kortárs, Székelyföld, Korunk, Híd, Alföld – a környezetváltozásokra defenzív választ adtak: alapvetően akadémikus lapokká váltak. Ezen lapok belső arányai, az írások nyelve, alapvetően nem változott, sőt a kritikáé, tanulmányé nehézkesebbé, teoretikusan megterhelve körülményesebbé vált. Az akadémikusság részben értékvédő reflexből, a felelősség fölismeréséből adódik, hogy ti. meg kell őrizni a folytonosságot, nem szabad engedni, hogy hóbortos ötletek fenekestül fölforgassák a magyar irodalom hagyomány- és értékrendszerének struktúráját. Másrészt abból, hogy a lapstruktúra csak ebben a konzerválódott formájában tudott fönnmaradni. Támogatást csak akkor kaphatott és kaphat egy lap, ha garantált minőséget hoz létre, a támogatás rövid távra – rendszerint egy évre – szól, és éppen csak az akadémikus fönnmaradásra elegendő. Az akadémikus pedig, noha szükségszerű, hogy legyen, mindig unalmas. Miközben a folyóiratok szeme láttára robbant és zajlott a roppant izgalmas információs forradalom, amelyik átrendezte a szövegterjesztés alapjait és egész struktúráját.

A magyar irodalom lapstruktúrája megdermedt, és csak nagyon kevés lap tudott ebből a merev rendszerből kilépni. Arányaiban csekély a radikális kezdeményező lapok száma, az egészen merész kísérletezésre alig-alig van példa, ezek a kilencvenes évek elejére, illetve az utóbbi évized végére, tehát a korszakhatárokra jellemzőbbek inkább (mint volt a rövid életű, anarchista Az irodalom visszavág, a kolozsvári Serény Múmia, vagy a ma is élő vajdasági DNS, meg a miskolci Spanyolnátha).

A körültekintő, a folytonosságot is fönntartó, ugyanakkor az új megszólalási módot és nyilvánossági formát kereső, tehát fontolva haladó kezdeményezésre az utóbbi években már több példát találunk, sőt néhány műhely nemcsak statikus, de dinamikus honlapot is elindított. Igaz, a támogatott lapokat ma már az NKA is kényszeríti az internet felé, de úgy érzem, hogy az irodalmi folyóiratok megkésve mozdultak, főleg az ún. akadémikus lapok.

*

A körülmények eddig is iszonyatos sebességgel változtak, ezután is változni fognak, bizonyos sebességre, változásra azokat a nagy hagyományú lapokat is rákényszerítik, amelyek nem akarnak versenyzőként részt venni a kommunikációs sztrádán – ezeket, szerintem a presztízsük csak ideig-óráig tudja fenntartani. A folyóirat megjelenési formájával legalább annyira generálhatja, inspirálja a szellemi mozgást (ami szerintem lelassult, nemcsak a magyar irodalom vonatkozásában, de világszerte), mint a hagyományos szerkesztői szemlélet érvényesítésével (szerzők, szövegek válogatása), illetve az olvasók felé is a formával tud elsősorban nyitni, különösen, ha a folyóirat tartalma önmagában nem elég izgalmas, vonzó.

A 2010-es év szerintem korszakhatár, bár egyelőre nem észlelhető, hogy merre mozdul a világtrend, az látszik, hogy rákényszerülnek a legerősebb államok is, hogy újraértelmezzék az alapkérdéseket, mint állam és gazdagsági, pénzügyi hatalom, nemzet és egységesülés viszonya stb. A „társadalmi tudatban" bizonyos, hogy az elektronikus információs ipar minden területen expanzívabb lesz, illetve, hogy az irodalomnak és intézményeiknek alapvetően a szórakoztatóiparral, tudatiparral szemben kell megvédeniük a maguk integritását, ezek ellenében kell szétsugározniuk a magyar irodalom mozgását és teljesítményét. Tehát nem hagyható figyelmen kívül, hogy igen erős kommunikációs versenyben kell részt vennünk.

A következőkben néhány megfontolásra érdemes dilemmát, problémát említenék:

1. Nem megkerülhető az internetes nyilvánosság. Az utóbbi években az internetes nyilvánosság részben, főleg kiegészítő nyilvánosságként megjelent az irodalmi folyóiratoknál, de elmaradt attól a ritmustól, amelyiket a társadalom – főleg a fiatalabb nemzedékek sora – már fölvett. A világ kommunikációs formája egyelőre gyorsabban változik, mint ahogy ez a folyóiratokban manifesztálódik. Nem lesz elegendő, ha a folyóirat a statikus, szétsugárzó pozícióban rögzíti magát, ha az internetes megjelenés csak párhuzamos megjelenést jelent (tehát ha csak a betördelt lap számai jelennek meg).

A print formátumot az elektronikus piac által keltett divat fokozatosan kiszorítja – az előfizetők, olvasók csak az interneten keresztül növelhetők, viszont az internetes nyilvánosság nem válthatja le teljesen a print-változatot, sőt, ha a print formátum megszűnik, a lap elveszti legitimitását. Valószínű, hogy felhasználói szintű informatikai ismeretekről az irodalmi szerkesztő sem mondhat le, folyamatos készültségben kell lennie, hiszen az elektronikus hordozó nagyon gyorsan avul. (3D-s formátum, web-2 – kontra hagyományos honlapok.)

2. Komolyabb vizsgálódást kell folytatni ezen a területen: az internet nemcsak technika, hanem hatással van a nyelvre, nyelvhasználatra és a gondolkodásra is. Komolytalannak tartom az aggodalmat, hogy az írásbeli kultúrát fölváltja a vizuális kultúra. Ugyanakkor nem mondhat le az irodalmi lap sem az új típusú vizualitásról, amely valamilyen módon az információrobbanás része és függvénye. Amikor az új kutatások afelé tartanak, hogy a beszédet vagy a számítógépet is agyimpulzusok irányítják, a statikus szövegtermelő folyóirat-modell rövid időn belül anakronisztikussá válhat.

3. Szellem, művészet csak *közös létben* tud megszületni és formálódni – szétestek az értelmező közösségek. Új értelmezői közösségeket kell létrehozni, megszervezni. Szükséges az olvasókkal való többé-kevésbé rendszeres személyes kapcsolat – de új típusú találkozásokkal. Az eltömegesedés egyik jellemzője, hogy csak kisugárzás van (tv, rádió, könyv) nincs mód a visszacsatolásra – erre is föl lehet használni a web-2-t.

4. Csak az létezik, ami kommunikálva van, a kommunikálás része a mediatizálás – az irodalmi folyóiratok mediatizáltsága a nullával egyenlő. El kell érni, hogy erőteljes jelenléttel a közvélemény-formáló médiumokban újra megjelenjek.

5. Kérdés, hogy a sokszereplős folyóirat-struktúrában termelődik-e annyi minőségi szöveg (szépirodalom és műértelmezés), hogy csak irodalommal megtölthetők-e a lapok. Lehet-e funkciója az irodalmi folyóiratoknak a társművészetek beemelése – és ezáltal is a művészetek integrálása? Szükséges lehet-e a tömegkultúra trendjére, jelenségeire való folyamatos reflektálás? Vagy akár a természettudományok, alkalmazott tudományok bizonyos szegmenseinek a beemelése?

6. A kérdés második fele: miközben a külföldi kortárs irodalom eladott példányszáma és olvasottsága jóval magasabb a magyar írók könyveinél, nem volna-e célszerű, nagyobb arányú kitekintés, monitoring a kortárs külföldi irodalmakról? És sorolhatók a dilemmák: műfajok megújítása, bevezetése stb.

7. A szövegek hiperinflációja, a nemzeti kultúra töredezettsége, szétesettsége miatt továbbra is szükséges az úgynevezett kánonképző folyóiratok kiemelt megerősítése. Tíz évvel ezelőtt a nyugati kiadók a gyártási költség 10%-át fordították kommunikációra (reklámra s egyébre), ma a kommunikációs költség a gyártási költség 15-20%-a. A magyar irodalmi folyóiratok gyakorlatilag nem kalkulálhatnak kommunikációs költséggel (tehát nem csak, vagy nem elsődlegesen direkt reklám).

A lapstruktúra korszerű, versenyképes megújítása igen nehezen képzelhető el átfogó kultúrpolitikai stratégia nélkül. A folyóiratok a nemzeti kultúra alapintézményeinek részei. A mecenatúrát nem az életben maradásukhoz, hanem versenyképességük megőrzéséhez kellene igazítani. Különben gyarmati kultúra maradunk.

Befejezésül: nem vagyok föltétlen odaadó híve az információs forradalomnak, az internetnek, a web-2-nek, meg a többi kütyünek, valójában a hideg ráz a kommunikáció, meg a verseny, meg különösen a kommunikációs verseny fogalmaktól is. Hogy használom ezeket a fogalmakat és megpróbálom érteni a logikájukat, azon közben egy pillanatra sem vesztem szem elől, hogy a költészet, természetesen, továbbra is világértelmezés és létértelmezés. S hogy a költészet válasza, természete szerint sokféle lehet és kell is, hogy legyen. Nagy kérdés azonban, hogy a kortárs magyar irodalom nem kerül-e bármilyen ok miatt vagy formában fáziskésésbe saját korával.

Suhai Pál

SZÍVGYÖKÉR – LEVÉL PAPP ÁRPÁD KÖLTŐI VILÁGÁRÓL

Németh István Péternek
2010. október. 1.

Kedves Pista! Ne gondold, hogy ha nem is adok hírt magamról hetente vagy naponta, legalább ilyen sűrűn ne jutnál eszembe. Most is, amikor a kaposváriak és a Typografika 2009-es Papp Árpád-kötetét *(Szívgyökér)* forgatom, eszembe jut, hogy könyvet szándékozol írni Papp Árpád ritmusáról, ritmusairól. S azt is tudom, hogy e témában lenne mit megbeszélnünk egymással. Mindenekelőtt azt, hogy e versritmus nem egyszerűen a szótagok szokásos szintjén szerveződik, hanem a gondolatritmus nagyobb nyelvi egységeinek a síkján, így a mondatokén, mondatszerkezetekén is. Sőt, ha továbbmegyek, és egész életművére tekintek, a mániásan újraírt, újra kiadott teljes korpusz szintjén is. Az általa művelt, nem kevéssé kassákos szabadversre gondolok, amelyet jó klasszika filológusként át- meg átsző, az idézett mesterénél karakteresebben átsző a görögös metrum gyökérszálaival – sorvégeit szereti így kifuttatni. S hogy sorképzésének e tulajdonsága mennyire következetes, mutatja az egyszeri történet is, amely szerint keményen ellenállt Sík Csaba, a Magvető szerkesztője javaslatának: a kötetterjedelem növelése érdekében a sorhosszúságok megkurtításának. Sajnos nem tudom fejből idézni, de valami ilyesmit mondott: „megírásuk idején ihletemet nagy lélegzetvétel jellemezte, ebből következnek a terjedelmes sorok, ehhez, a nagy levegőhöz továbbra is ragaszkodni szeretnék".

Nos, ez már nem csak ritmikai kérdés. A nagy lélegzetvétel és ez az eltökéltség a hűségben Papp Árpád költészetének, sőt mi több, írói–emberi magatartásának általában is alfája és ómegája. '56 szellemisége ez, amelyhez mindvégig ragaszkodott, s amely, bátran merem állítani, ennyire következetes és közvetlen formában leginkább az ő költészetében mutatkozik. Hiszen ha van '56-os nemzedék, akkor az övé az. Bátyja ő Nagy Gáspárnak, aki minden érdemeivel együtt is legföljebb gyerekkori élményeit idézhette a forradalomra visszatekintve. Papp Árpádnak nem kellett „visszatekintenie". A hajdani nemzetőr az eseménynek cselekvő részese volt és maradt mindhalálig. Személyes példát kell idéznem, mert nekem is közvetlen benyomásaim, sőt mi több, élményeim vannak e magatartásról. Egyik unokabátyám, bányászként, a tatabányai munkástanácsok vezetője volt. Emelt fővel vonult ('57-ben?) börtönbe is. Keménységére jellemző, hogy a családi legendárium szerint első kihallgatása alkalmával, amolyan adjonistenként, hozzávágta a vallatókhoz a széket („úgyis megvernek, legyen miért" – úgymond). Ilyen kemény fából faragták Papp Árpádot, s ő meg a verseit.

S ráadásul a klasszikus kultúra, a görög szellemiség birtokában. Számára a logosz, mint a kezdetek kezdetén, *egy* volt. Egyik esszéjének harmadik személyű vallomásában így nyilatkozott erről: „ama »kezdetben vala« logosz-t ő ma is egylényegűnek tekinti, jóllehet az idők során széthasadozott anthropo-, mitho-, glosszo-, techné- és horribile dictu: polito-logoszra, ill. logiára; felfogása szerint a dráma, a vers, a tanulmány, a fordítói jegyzet stb. nem eleve más-más értékű, csupán más műfajú kísérlet a valóság feltárására…".

Kőbe vésendő szavak, magam is így gondolom, s be kell vallanom neked, Pistám, hogy nemcsak gondolom, de ennek szellemében igyekszem írni én is sokféle műfajú alkotásaimat – hogy lesz-e egyszer valaki, aki képes szinoptikus módon egybelátni e dolgokat, az más kérdés. Papp Árpád életművében viszont lehetetlen nem észrevenni e klasszikus alapozottságot, a múzsák testvériségét – még szétszabdalt, csőlátású korunkban is (vagy annál inkább). S hogy e szintetizáló–szinkretizáló törekvés mennyire eleven és szándékos volt benne (térjünk csak vissza Papp Árpádhoz), azt jól mutatja saját szabadversének jellemzése: „az úgynevezett szabadvers-forma minduntalan áttöri a próza és a vers közti határt, leomlik benne a líra, dráma, epika közti válaszfal…".

Vagyis visszatér a kezdetekhez, az egységes logoszú világhoz. Hogy ez a visszatérés mennyire nem csak ritmikai vagy filozófiai föltevés volt a számára, az számomra (!) napnál világosabb. Valódi revolúció volt ez, a szó eredeti értelmében:

'visszaforgatás-felforgatás'. Mindkét jelentésmozzanatot hangsúlyosnak vélem: ez a forradalmár költő bárhova ment, visszatért: „Magyarország sebezte meg", emlékezete „csupa eleven seb" volt, a költőt és szakírót lehetetlen elválasztanunk e poéta doctus „magyarságélményétől". S közben a „nea piiszitől", a görög újköltészettől, de már az ezt előző nemzedéktől, s horribile dictu: a klasszikus görögségtől is fogad be írói ösztönzéseket, sőt műfordításaival népszerűsíti is őket. Egy tömbből faragott ember, akinek világában minden mindennel összefügg.

Érdemes hát nyomába eredned, kedves Pista. Kívánom, hogy messzire juss, s a zsákmánnyal, a nagy elől mintájára, s ama revolúció eredeti értelmében vissza is térj közénk.

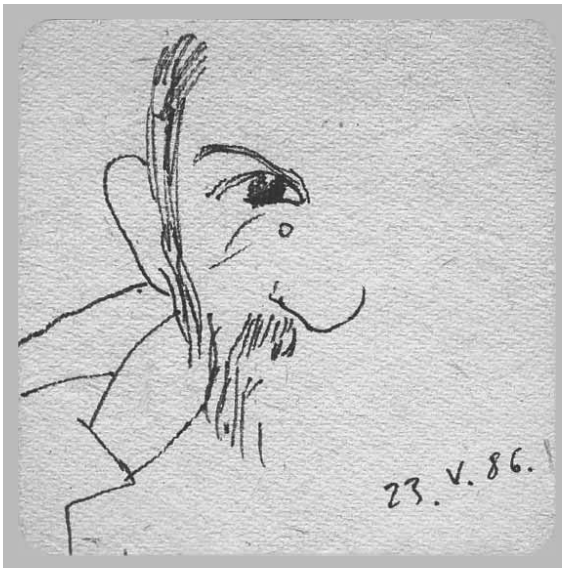

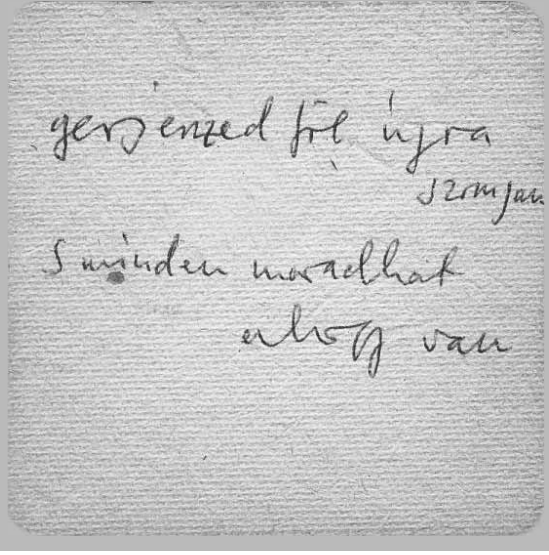

Pusztai Ferenc

G. VARGA GYÖRGYI VÁLOGATOTT NYELVÉSZETI ÍRÁSAI

Egy szakmai gyűjteményes kötet nemcsak az egykori szerző tükörképet mutatja meg, hanem tükröt tart mindannyiunk elé is, mert a megidézett teljesítménynek – mint közös emléknek – tanúságtevői, mintegy hitelesítői vagyunk. A kötet G. Varga Györgyi lányának, Gáspár Juditnak áldozatos kezdeményezéséből jelent meg. A szerkesztés és lektorálás munkáját egykori tanítványai, Ladányi Mária, Gerstner Károly és P. Lakatos Ilona végezték el. Magam – életkorom miatt – tanítványa nem lehettem, de több éven át szobatársa voltam az egyetemen.

Az Előszót Ladányi Mária fogalmazta meg, figyelemreméltóan szokatlan aláírással: „a szerkesztők nevében: Ladányi Mária". A tanítvány tanárának egyéniségét „a hallgatókkal együtt dolgozó kutatótanárként" örökítette meg. Természetesen egyetemi katedrára aligha állhat olyan tanár, akinek szakmai munkája nem teszi elevenné az átadott ismeretanyagot. G. Varga Györgyi pontosan megrajzolt tanári képe azonban többet, fontosabbat tár elénk. Megmutatja, hogy e követelmény nem merülhet ki abban, hogy a tanár témái anyagát továbbadja. Az egyetemen oktató tanár ugyanis nemcsak kutató tanár, hanem – ahogy az Előszó helyesen egybe is írja – kutatótanár. A szakmát úgy tanítja, hogy szakmára is tanít. Ennek a kívánalomnak a jegyében, G. Varga Györgyi 1973-tól 1985-ig vezetett hallgatói számára egy regionális köznyelvi kutatócsoportot, egy szakmai műhelyt. A most bemutatott kötet szerkesztői is tagjai voltak ennek a csoportnak. Az itt megszerzett műhelytapasztalatok nem kötötték meg a résztvevők tudományos érdeklődését, nem tették egy vágányúvá pályájukat, mert vannak köztük olyanok, akik a nyelvváltozatokkal foglalkoznak, de olyanok is, akik az általános nyelvészetnek, az etimológiának vagy a lexikográfiának lettek napjainkra már ismert, sőt elismert szakemberei.

G. Varga Györgyi főként három tudományterülettel foglalkozott: a magyar leíró nyelvtan, a magyar történeti nyelvtan és a magyar nyelvváltozatok kérdéskörével. Igazi, hiteles képet akkor alkotunk róluk, ha a tudománytörténeti környezetükben vesszük számba őket. *Egyrészt* a kései ómagyar kor névmásairól írt nagy fejezete a hiányzó alapművek egyikének, A magyar nyelv történeti nyelvtanának lett fontos része. A 20. század utolsó fél évszázadának meghatározó feladata és teljesítménye volt alapművek korszerű pótlása, mint például az értelmező, az etimológiai, a szinonima szótáré és nem utolsó sorban a leíró, majd a történeti nyelvtané. *Másrészt* leíró nyelvtani munkáiból kiemelendők azok a tanulmányai, amelyekben határkérdésekkel foglalkozott: a „nem tiszta szófaji kategóriákkal", az átmeneti szófajokkal, vagy a mondatértékű szavakkal, illetve a szóértékű mondatokkal. A kutatót fenyegető szemléleti csapdák között gyakori az, hogy valaki a fától nem látja az erdőt, de az is, hogy a tágabb összefüggéseket merev határokkal ábrázolja. G. Varga Györgyi vissza-visszatérő kérdései, a kérdéseket éles fénynyel megvilágító példái ma is aktuálisak. Bizonyítékként emlékezzünk csak Nádasdy Ádámnak a Pannonhalmi Szemlében megjelent, „A szavakon innen és túl" című remek esszéjére! *Harmadrészt* az ún. budapesti köznyelv alakváltozatairól írott, könyv alakban is megjelent disszertáció valóban „a hazai szociolingvisztika egyik alapdokumentuma". Gondoljunk csak arra, hogy a magyar szociolingvisztika mai, kicsiszolódott módszertani lehetőségei, széles skálájú kutatási eredményei, mintái *előtt* jelent meg ez a munka, 1968-ban!

Személyes emlékeim, emberi élményeim közül kettőt idézik fel. Mindenkinek vannak meglevő és vannak hiányos vonásai, karakterjegyei. Varga Györgyi tanárnővel sokszor voltam együtt feszült, ingerült helyzetekben. Mondhatnám úgy is: több frontvonalon többször szagoltam vele együtt puskaport. Egyetlen olyan esetet sem tudok azonban felidézni, amely az ingerült, felcsattanó Varga Györgyit elevenítené meg. Egyetlenegyet sem. Ez annyira feltűnő volt, hogy sokáig gondolkodtam rajta. Mára meggyőződésem, hogy az indulattól feszült, szikrázó vitázókra úgy nézett, hogy azok éppen zavarban vannak, tévesen gondolkodnak, rossz útra tévedtek. Egyszóval, bajban vannak. Tanulságul szolgált számomra – visszamenőleg is –

ez a szemlélet, azaz a viselkedés, a látvány *mögé* nézés. Egy másik emlékem azonban kezdettől világos volt. Ha találkoztunk, afféle névjegy mondatként mindig ezt kérdezte: „Hogy vannak?" Nem azt, „hogy van?", hanem többes számban. Hogy vannak – együtt, egymással? Természetesen ez is élő tanulság számomra.

A kötet címe: „G. Varga Györgyi válogatott nyelvészeti írásai". Fölötte van egy idézet: „… csak testetlen szavaim ragyognak…". A válogatás kéziratának címlapján ez még főcím volt. Radnóti kevéssé ismert versének szavai kétségtelenül jól illenek a kötet címlapjára, mert Radnóti Varga Györgyi kedves költője volt. A temetésén is a Nem tudhatom hangzott el Balassa Péter emberi, mert póztalan búcsúztatójaként. Filosz módra hajoljunk azért közelebb is az idézett szavakhoz. A költőnek a szavai ragyognak csak – mindmáig. Mi más? Igen, G. Varga Györgyinek is a szavai –, íme, mindmáig.

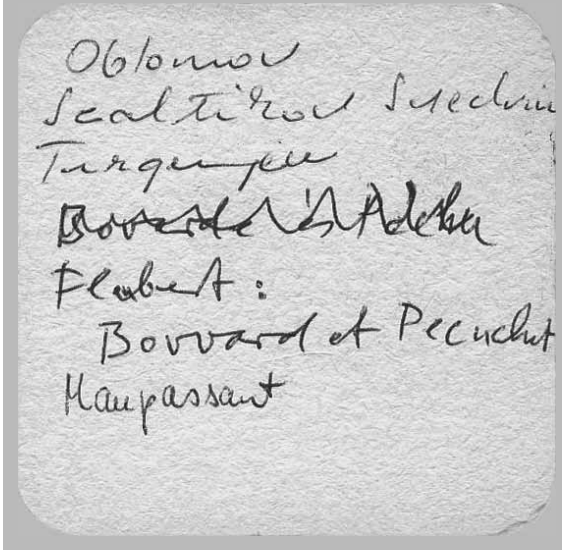

Iványi Tibor

A „PARASZT" SZÓ FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE, JELENTÉSVÁLTOZATAI

„Paraszt" és „cseléd" szavaink szláv eredetű jövevényszavak. Rendkívül izgalmas, ma is aktuális, eleven kérdésekkel találkozhatunk, ha megvizsgáljuk, milyen utat járt be „paraszt" szavunk az átvételtől egészen napjainkig.

Történeti áttekintés

Az első adatok 1920-ból származnak (OklSz) „Vgrinum filium Parazth". A szó minden kétséget kizáróan szláv eredetű, s ez a tény többszörösen is bizonyítható.

Az alapalak óegyh. szl. „prosta" (-a,-o) hímnemű alakja, amelyet átvettünk s továbbfejlesztettünk. A szó elején feloldódott a mássalhangzó torlódás, így keletkezhetett a „poroszt", majd ebből a „paroszt" (az első szótag o-ja nyíltabbá vált). Bár meg kell jegyeznünk, ma sem csak egy formában él a szó („paraszt"), mert előfordul még a „paroszt", „pariszt", „prosztó" – főleg nyelvjárásokban, illetve az argóban.

Az átvétel körülményeivel kapcsolatban MELICH JÁNOS úgy véli (MNy. 6:64), hogy a hímnemű alak érvényesült („prosz"), mivel elsősorban szláv (egyházi) eredetű volt a szó. Először tehát férfi szerzetest jelentett, ezért honosodott meg a hímnemű alak. „Egy *pap* fraterteul … es ket *parazt* fraterteul." (NySz) – az egyik szerzetes clericus (egyh.), a másik laicus (világi).

KNIEZSA ISTVÁN cáfolja (MNySzlJöv) Melich állítását, miszerint az egyh. szl. jelentés (laicus) lenne az alapalak, amelyet átvettünk. Szerinte inkább a *simplex* (egyszerű) változatot tekinthetjük forrásnak, ez ugyanis ilyen jelentésben más szláv nyelvekben és a magyarban is előfordul, viszont a laicus (világi szerzetes) alakváltozatából nem magyarázható a többi jelentés. Valóban Kniezsa állítása áll közelebb az igazsághoz, s ez világosan kiderül a korai és későbbi jelentésváltozatok, árnyalatok lényegi, közös tartalmából, melyet egy szóval foglalhatnók össze: egyszerű (simplex).

Jelentésváltozatok

A „paraszt" címszónak két alapvető jelentése van: az egyik főnévi, a másik melléknévi. Eredetileg melléknév volt a szó, a főnév jelentéstapadással alakult ki a magyarban is.

Az eredeti alak (prost) jelentése: együgyű, nyílt, szabad, egyszerű, őszinte.

A szláv nyelvek jelentésváltozatainak közös eleme: *egyszerű, közönséges:*

Szerbhorvát – prőst: *egyszerű, közönséges,* durva, mentes (vmitől)

Szlovén – prost: *egyszerű, közönséges,* szabad, kötetlen

Szlovák – prosty: *egyszerű, közönséges*

Orosz – 'prosztoj': *egyszerű, közönséges,* szerény, természetes, őszinte, együgyű, naiv, balga, silány, közrendű (TESz)

Más nyelvekben is a fentiekhez hasonló jelenségeket tapasztalunk, vagyis a megfelelő szó jelent földművest, és egyszerűt, durvát is.

Lat.: agrestis: vad, mezei falusi, paraszt, faragatlan rusticus: falusi, földműves, otromba egyszerű, őszinte

Ném.: der Bauer: földműves, paraszt

Bäuerisch: egyszerű, goromba, vad (TESz)

Láthatjuk tehát, milyen szorosan kapcsolódnak a földműves munkához szinte ugyanazok a jelzők: egyszerű, durva, közönséges. Majd később ezek a jelzők lefoglalódtak a földműves megnevezésére.

Rövid fejlődéstörténet

Tekintsük át röviden szavunk fejlődéstörténetét a magyar nyelvben. Először is a *melléknévi* jelentés alakulását:

u. (1448 k.): egyszerű, becsületes
: közönséges, mindennapi
: világi (nem egyházi)
: egyszerű művü, dísztelen (ruha, bútor, fegyver, edény)

1 Régi magyar mesterségek – családneveink tükrében. Részlet az Oktatási és Kulturális Minisztérium és az Anyanyelvápolók Szövetsége 2009. évi közös anyanyelvi pályázata 2. helyezettjének munkájából.

: köznépi, nem nemes
: nyers, durva
: tudatlan, tanulatlan
: szimpla, nem teljes (virág)
: szelíd
: sovány (hús)
: esztelen, féleszű (TESz)

A *főnévi* jelentések:

u. (1448 k.): durva, faragatlan ember, *földműves*
: világi személy
: megműveletlenül hagyott föld
: gyalog (mint sakkfigura)
: köznépi, nem nemes személy
: üresen, megműveletlenül hagyott része valaminek (TESz)

Szavunk jelentésének hangulatváltozásai
Az adatokból világosan kitűnik, hogy szinte kivétel nélkül pejoratív értelműek is. Mert az nem véletlen, hogy a szó egyszerre jelentette a földművest és az egyszerűt, durvát. Nyilvánvaló, hogy ebben a szemléletmód is tükröződik, amely semmire sem becsülte, sőt alantasnak tartotta a földműves munkát, s ezért látta el csupa negatív jelzővel. Erről majd még bővebben is szólunk az értelmező- és tájszótárak adatait elemezve, illetve az élőnyelvi jelenségek vizsgálatánál.

Előbb azonban lássunk még néhány példát (NySz alapján), mintegy igazolásául az eddig felsorolt adatoknak:

paraszt szabású (subrusticus)
„Hath ymegh neegye hymbe zedett, kettey parazt" (RMNy II.35.)
világi (laicus)
„Vala egy frater predicator zerezetbely es ez vala parazt frater" (Marg.L. 134)
nem nemes (plebeius)
„nemes népek… paraszt nemzet" (RMK II.37)
durva, műveletlen (barbarus, idiotes)
„barbarusoc es czac bárdolatlan parasztoc" (Helt. krón. Élőb.l.)
„Akar irás olvaso, akar együgyü tanulatlan parazt." (Born. Préd. 464.b.)
„sült parazt nevet nem viselne e …" (Pázm. Préd. 84.)
„vad, paraszt nemzetség" (Pázm. Kal. 67.)

Itt sem véletlen, melyik volt a legelterjedtebb változat (durva, műveletlen). Úgy látszik, már nyelvemlékeink korában is a legnagyobb sértésnek az számított, ha valakit „paraszt" jelzővel illettek. Különösen PÁZMÁNY PÉTER és a protestáns prédikátorok hitvitáiban van ennek gazdag példatára.

A „paraszt" szó használatát, jelentését nagymértékben befolyásolták a társadalomban végbement alapvető történelmi változások. Azok a folyamatok, amelyek a társadalomban lezajlanak, nyomot hagynak természetesen a nyelvben is. A forradalmak (akár ipari, akár társadalmi) hatására egyes szavak vagy teljesen eltűnnek, mert érvényüket vesztik, megszűnik a létalapjuk, vagy átalakulnak, elvesztve régi jelentésüket. Azután vannak még olyan átmeneti állapotok, amikor a szó még nem halt ki, mivel irodalmi nyelvünkben, esetleg a szaknyelvek valamelyikében még előfordul, de a köznyelvben, a hétköznapi beszédben már gyakorlatilag nem fordul elő (alabárdos, sámán, tegez).

Teljesen kihaltak már a régebbi életmódra utaló egyes szavaink (kündü, zoltán, harcha), valamikor mesterségeket jelentettek ezek a szavaink: pintér, tímár, kádár stb. Ma már egyre inkább csak családnevekként élnek tovább, s szinte senki sem emlékszik eredeti jelentésükre.

A „paraszt" csaknem összes jelentése még a középkorból való. Láthattuk az imént felsorolt példáinkon, mennyire negatív szemléletmódot tükröznek ezek a szavak, szóösszetételek.

Értelmező szótáraink elemző módszereire nagyban rányomta a bélyegét korunk szemléletmódja, a társadalmi helyzet:

paraszt: „Szorosan ért. a legújabb korsz.-ig, jobbágytelket bíró, s földműveléssel foglalkozó nem nemesi származású mezei lakos." (Cz.–F.)

„Földműveléssel foglalkozó szegénysorsú ember" (Ball)

„Földművelő" (Balassa)

„Földműveléssel hivatásszerűen foglalkozó személy" (Ért.Sz.)

Összehasonlítva a két legnagyobb szótárt (Cz.–F. és Ért.Sz.) nyomon követhetjük pontról pontra a legalapvetőbb különbségeket.

Már a Cz.–F. is sértőnek érzi a *paraszt* megnevezést, s ajánlja inkább a „gyöngédebb" *földműves, szántóvető* szinonimákat. A mezővárosok földművelésből élő lakói különösen sértőnek érzik azt, hogy csak úgy „leparasztozzák" őket szekeresgazdák, kapások, szőlőmívesek.

Ezen nincs mit csodálkoznunk, mert még vagy száz esztendő múltán is a földhöz juttatott családok (saját földön végeznek ugyanolyan munkát,

állataik vannak szép számmal, s sokszor csak az a különbség köztük s a „parasztok" /falusiak/ között, hogy másféle házban laknak, mégis úgy beszélnek a falusiakról, mint „parasztokról", amiből kiérezni, hogy magukat nem tartják annak.

Igaz azonban az ellenkezője is: a nincstelen (de faluban lakó!), a cselédekkel együtt dolgozó zsellér, aki legtöbbször szegényebb is a cselédeknél, mégis különbnek tartja magát náluk (faluban lakik, meg földje is volt valamikor).

A földosztás után, amikor a volt uradalmi cselédek is önállósodtak, s némelyik egészen kiváló gazdává lett a sajátján (elérve, sőt megelőzve a falu legmódosabbjait is), azért még mindig egy kicsit lenézték őt a falusiak. Ez is csak azt bizonyítja, hogy a társadalmi változásokat korántsem követik olyan gyorsan a szemléletbeli változások.

Nem volt ez másképp 1945 után Kícsegpusztán (Újmajor), Fodor Ferenc, Öregapám és Iványi Gyula, az Apám családjával sem. Akik egykori uradalmi cselédekből a földosztás után rögtön egyéni gazdákká lettek, nem is akármilyenekké. Az Apám, a huszonéves, tehetséges gazda irányította ezt a családi gazdaságot, mindaddig, míg az egykori uradalomból állami gazdaságot nem szerveztek, és az egykori cselédek, majd később egyéni gazdák újra cselédekké nem lettek, de immáron az állam cselédeivé.

Térjünk vissza értelmező szótáraink összehasonlításához (Cz.–F. és Ért.Sz.). A legszembetűnőbb, hogy a címszavunkkal alkotott bizonyos összetételek vagy csak egyik szótárban találhatók, vagy ha elő is fordulnak ugyanabban a formában, az értelmezésben már lényeges különbségek vannak:
parasztélet: Cz.–F.: pejoratív színezetű
Ért.Sz.: tárgyilagos
parasztész: Cz.–F.: nem is tárgyalja
Ért.Sz.: nyilvánvalóan pozitív jellegű
parasztfiatal: Cz.–F.: nincs – helyette: parasztlegény, parasztsuhanc, siheder – ami már inkább pejoratív színezetű
Ért.Sz.: tárgyilagos
parasztfelkelés, parasztforradalom, parasztlázadás: Cz.–F. nem tárgyalja, helyette a „parasztzendülés" található csupán – ugyanúgy, mint Ballaginál, aki szintén csak „parasztzendülésről" ír, méghozzá így: „parasztok fellázadása a hatóság ellen"
Ért.Sz.: felkelés elnyomók ellen
parasztnyúzó: természetesen nem szerepel máshol, csak az Ért.Sz.-ban, s ehhez sem kell kommentár
parasztszolga: csak a Cz.–F. tárgyalja: 1945 után ilyen szót nem használhatunk, különösen a „szolga" miatt
parasztfőiskola, parasztképviselő, parasztpárt: csak az Ért.Sz.-ban szerepelnek, mivel később keletkeztek
Pusztán érdekességként megemlíthetünk néhány példát Ballagi szótárából is, ezek ugyanis nem szerepelnek az Ért.Sz.-ban:
parasztkenyér: fekete kenyér
á.é.: a paraszti élet
parasztkodik: földműves életmódot folytat
de ma ez már másképp értendő: durván, műveletlenül viselkedik
parasztmunka: földműves munka
durva, darabos, fáradságos (minden ilyen munka parasztmunka)

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy nem mindegy, kinek a szájából halljuk ugyanazt a szót, mert másképp hangzik, ha paraszt, s másképp, ha nem paraszt mondja, másképp, ha rokonszenvvel, s megint másképp, ha ellenszenvvel viseltetik a „paraszt" név viselői, a parasztok iránt.

A gyakorlatban tapasztalható, hogy még maguk a parasztok is gyakran gúnyosan, lekicsinylően beszélnek saját életmódjukról, viselkedésükről. Ez különösen akkor fordul elő, ha nem egymás között vannak. Lehet, hogy így próbálják a nem-paraszt idegen (pesti vendég, „úriember", a náluk előkelőbbnek gondolt személy) előtt bizonyos fokú kisebbségi érzéseiket kompenzálni?

Tájszótáraink adatai

Tájszótáraink bőven hoznak példákat a fentiekre, de még más, ritka értelmezésekre, összetételekre is.

Meglepő módon csak egyedül az Orm.Sz. (1952) írja a „paraszt"-ról, hogy „jobbágy, eredetileg földműves, megalázó szó a régi világban". A „Szeg.Sz." is csak röviden, egy szóval közli: „földműves". Tájszótáraink (jellegüknél fogva) elsősorban a kevésbé ismert, helyi kifejezéseket, jelentésváltozatokat gyűjtötték össze.

Az Orm.Sz., a Szam.Sz. és az MTSz. is közli a „szűrnek, vászonnal, kendőnek, ruhának kivarratlan része" értelmezést. Csaknem mindegyikben előfordul a „durvára őrletett liszt", „dísztelen cserépedény".

Érdemes még kiemelnünk néhány ritka értelmezést az MTSz-ből: „gyászruha", „sovány hús" „ebéd", „jámbor állat".

Különösen gazdag a Szeg.Sz. gyűjteménye, mely erősen negatív, sőt trágár jelentéseket is tartalmaz (parasztgalamb, parasztrendőr, parasztszar). A használati tárgyak pejoratív ízű elnevezése mintha ezt fejezné ki: „Hát ez csak olyan egyszerű kérem, olyan parasztos".

Történeti összegzés

A parasztság életében sok minden megváltozott 1848, a jobbágyfelszabadítás után. Alapvetően azonban csak 1945 hozott igazi forradalmi változást. A földosztással, majd a közös gazdaságok szervezésével sikerült kilépnie parasztságunknak a még szinte feudális állapotából. Döntő változások következtek be a társadalom szerkezetében, s magán a parasztságon belül is. Az iparosítás maga után vonta a parasztság létszámbeli csökkenését, a fejlődésben gépesíteni kellett a mezőgazdaságot, kiképezni az új szakembergárdát.

Már-már ott tartunk, hogy életformában, műveltségben alig különbözik majd egymástól az, aki mezőgazdasági, illetve ipari jellegű munkából él, vagy éppen „értelmiségi". Szándékosan nem írtam parasztot és munkást, hiszen ezek az elnevezések már közel sem pontos megfelelői a valós helyzetnek.

Mert vajon paraszt-e minden mezőgazdasági dolgozó, mezőgazdaságból élő (mérnök, üzemgazdász stb.), s ha kiderül, hogy nem is értelmiségiek, akkor hova sorolandók?

S vajon nincs-e még mindig pejoratív értelme is annak, hogy „paraszt". Nehezen tudunk közömbösen beszélni róla, inkább vagy melldöngetve, vagy szégyenkezve – lesajnálóan, esetleg megértően bólogatva.

Ha még van pejoratív értelme a szónak, akkor meddig marad (esetleg örökre, s talán csak ez marad? – „egyszerű, durva, közönséges"). Eltűnik-e akkor a pejoratív színezet, ha majd ugyanolyan megbecsülésnek örvend a mezőgazdaságban végzett munka, mint az ipari vagy egyéb, s nem jelent leminősítést, ha valaki paraszt éppen? Vagy mégiscsak új elnevezéseket kell találnunk? Ilyen szó például a „gazda" (lásd: az utóbbi években a „gazdatüntetés" kifejezést), amelyet nyilván azért talált ki a sajtó, mert nem tudta, hogy nevezze meg azokat, akik egyébként méregdrága traktoraikkal tüntettek… Parasztoknak mégsem nevezhették őket, mert annak még mindig (de meddig még?) nagyon rossz, negatív csengése, hangulata van, illetve egyre kevésbé jelenti az újabb nemzedékek számára a földművest, szántóvetőt, hanem ma már inkább a durva, közönséges embert értik alatta, mivel maga az eredeti paraszti élet teljesen eltűnőben van – legalábbis az „átlagemberek" tudatában…

Olyan kérdések ezek, melyekre nem lehet egyszerűen igennel vagy nemmel válaszolnunk.

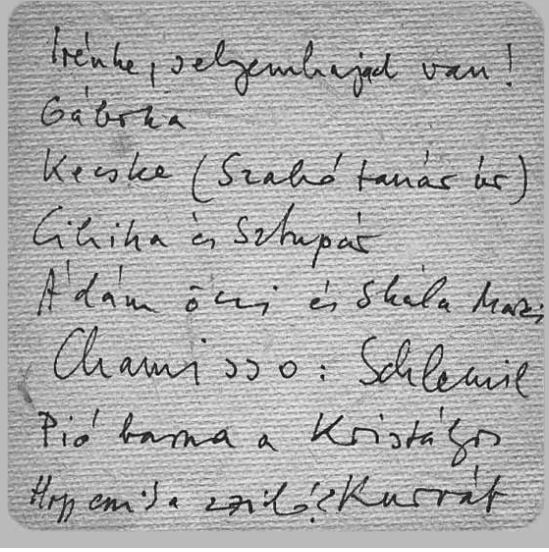

ARCKÉPEK

Benyhe János

1926–2010.

Ereje teljében, csillogó szellemi képességei birtokában, kedves ünnepe, október 23-a délelőttjén, az Írószövetség Arany János-díj átadására menet tragikus hirtelenséggel hunyt el az 1926-ban Hódmezővásárhelyen született Benyhe János, a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével és József Attila-díjjal kitüntetett műfordító, publicista és irodalomtörténész.

1945–50-ig a Pázmány Péter Tudományegyetem angol–francia–olasz szakát végezte, 1945-től 49-ig az Eötvös Collegium lakója volt. Ahhoz a nagy Eötvös-kollégista nemzedékhez tartozott, amelyet a fordulat évében szétkergettek, s amely nem, illetve csak megkésve futhatta be azt a pályáját, amelyet tehetsége kijelölt volna a számára. Domokos Mátyás és Lator László jó barátjaként Benyhe János is a kiadói világban talált otthonra.

1957-től az ELTE spanyol tanszékének előadója, az Európa Könyvkiadó felelős szerkesztője. 1986-tól a Corvina Kiadó szerkesztője, majd főszerkesztője. Noha óriási nyelvtehetségként angolból, franciából, spanyolból, portugálból is fordított, elsődleges területe a latin-amerikai irodalom volt, s olyan írókat fedezett fel, mint García Márquez, Vargas Llosa, Onetti, Cortázar. Legutóbbi mestermunkája már nyolcvan éves kora fölött Cortázar bravúros Sántaiskolájának *magyarítása. Számára nem volt megoldhatatlan feladat: Cervantes klasszikus nyelvét éppoly természetesen kezelte, mint a modernekét. Benyhe János amellett, hogy hatalmas műfordítói életművet hagyott hátra, nagyon sokat tett azért, hogy utódokat neveljen. Több műfordító-nemzedéket indított el egyetemi szemináriumain. Amikor a rendszerváltozás után, 1990-ben új diplomatákat kerestek, őt is megtalálták. 1995-ig ő volt Brazília magyarországi nagykövete, amely tisztet, hála széleskörű műveltségének és kiváló nyelvtudásának, ragyogóan látta el. 1990-től az Írószövetség műfordítói szakosztályának elnöke. Az Anyanyelvápolók Szövetsége elnökségének tagja, 2001 óta a Magyar PEN Klub főtitkára. Több száz kötet fordítója.*

Beszélgetés Benyhe Jánossal[1]

– Hány nyelven beszél?

– Nehéz válaszolni rá, mert nagy kérdés, mit jelent az, hogy beszél valaki egy nyelvet. Ezért nem is számoltam soha. Ha azt tudakolja, hány nyelvet tanultam, akkor könnyebb dolgom van. Hamarjában: angol–francia–olasz szakos voltam az egyetemen, aztán aki gimnáziumba járt abban az időben, tanult latinul – én is. Meg németül.

– Ez már öt!

– Megtanultam spanyolul és portugálul, később hollandul, katalánul, oroszul is.

– Miért?

– Mert akkoriban általában ezek a nyelvek következtek a skálán azoknak, akik túljutottak az előző ötön.

– Hódmezővásárhelyen hogyan válhattak az idegen nyelvek egy kisdiák hobbijává?

– Külvárosban, magányosan nőttem fel, és hamar rájöttem, hogy hátrányos helyzetből indulok. Föltámadt bennem a természetes becsvágy, hogy kiegyenlítsem az elmaradásom. Lassanként rájöttem – akár megfogalmaztam magamban, akár nem –, hogy nekem százszor annyit kellene tudnom, mint másoknak, hogy lépést tarthassak velük. Örök hálával tartozom a szüleimnek, akik eltűrték a vesszőparipáimat, hogy mindenfélét tömtem magamba: történelmet, művészeteket, földrajzot, zenét, nyelveket. S a nyelvek iránt megmagyarázhatatlan érdeklődés lángolt bennem.

– Hogyan tanult? A kiejtést például hogyan sajátította el?

– Rádiónk nem volt, televízió még nem létezett. Külön módszert dolgoztam ki magamnak. Azon az alapon, hogy nincs olyan nyelv a világon, bármi-

1 A nagyinterjú megjelent 2005 júniusában a Heti Válaszban, Benyhe János *Dohogó* című, NYELV–ŐR–JÁRAT alcímű kötetének könyvheti megjelenése alkalmából. A beszélgetést Devich Márton készítette.

lyen furcsán hangzik a fülünkben, amely ne lenne ésszerű, sőt gazdaságos. A nekünk legidegenebbül hangzó távol-keleti, délkelet-ázsiai nyelveknek is gazdaságos a beszédmódjuk. Az emberek sehol sem szenvednek a saját nyelvüktől, még ha mi fonetikai akrobatikának érezzük is a beszédjüket. Úgy gondoltam, jó, ha az idegen ajkúak beszédsebességére figyelek. Tizennégy éves fejjel addig gyakoroltam jól kiválasztott idegen mondatokat, amíg bicsaklás nélkül le nem tudtam pergetni őket. Sokan félbolondnak tartottak, hogy a kertben járkálva hangosan, prózában „skálázok".

– Ehhez a módszerhez azért jó fül is kellett.

– Gyerekkoromban muzsikusnak készültem.

– Mikor járt először külföldön, hogy vált be a módszere?

– Harminchat éves voltam. Amikor kiszálltam Párizsban a repülőgépből, úgy éreztem, hogy világéletemben ott éltem, a nyelvtudásom tökéletesen beilleszkedett a környezetemébe. És nem okozott semmilyen meglepetést a franciák kiejtése, beszédsebessége, hanglejtése. Vagyis sikeresnek bizonyult a módszer.

– A tehetség birtokában sima és tudatos volt az az út, amely a nyelvtudományokig, a műfordításig vezetett? Tudta, hová szeretne eljutni?

– Semmit sem tudtam. Úgy érettségiztem le, hogy csak azzal kerültem tisztába, mit nem szeretnék. Rengeteg ilyesmi volt. S hogy mit szerettem volna? Csupa élhetetlen dolgot. Amelyekből, emberi számítás szerint, felkopik az ember álla. Olvasgatni. Fordítgatni. Jó-jó, de ki fog ezért fizetni nekem? Esetleg taníthatnék. Arra mégsem vágytam. Érettségi után – 1945-ben – fogalmam sem volt, hogy mihez kezdjek. De sokszor ragyogott a sorsom fölött jótékony csillag. Iskolatársam ajánlotta figyelmembe az Eötvös Collegiumot, mondván, ott imádják az ilyen csodabogarakat, mint én, aki „összevissza tanulja magát". Beadtam a jelentkezésemet. És az az eszeveszett önművelés – amelynek majdnem áldozatul estem a világ végén – úgy kamatozott, hogy a kiváló tanárok, Keresztury Dezső igazgató, Ligeti Lajos, Szauder József, Gyergyai Albert, Képes Géza és a többiek szinte kézről kézre adtak. Gáldi tanár úr például tüstént spanyol barokk költőket olvastatott velem, portugál klasszikusokat, és hasát fogta nevettében: „maga XVI. századi portugál kiejtéssel beszél!" Persze, mert nem is tudtam, hogy annak idején egy brazil kiejtést tanító könyvecske került a kezembe. A tanár urat bizony nem az európai portugállal kápráztattam el. Nos, csakugyan szerették a csodabogarakat: felvettek. Az én életutamnak is nagy tanulsága, hogy készen kell állnunk a szerencse fogadására, mert csak egyszer-kétszer kopogtat az életünkben.

– Szerencse vagy isteni kegyelem?

– Igen, kegyelem. Mindenképpen csoda. Én annak tartom, hogy olyan magas színvonalú képzésben részesülhettem, amely keveseké lehetett.

– Hogyan tudta kamatoztatni megszerzett tudását?

– Senki sem kért a „tudományomból". Akkorra éppen eltörölték a szakjaimat a gimnáziumokban. Kétségbeesésemben beadtam vagy tizenkét vállalathoz a jelentkezésemet, ahol idegen nyelvű kereskedelmi levelezőt kerestek. Utáltam. Nem értek a kereskedelemhez, se a pénzhez. Aztán a sors a könyvkiadás felé terelt. Egyik volt kollégiumi társam, aki a Révai kiadónál dolgozott, megbízott egy portugál regény fordításával. Az első portugál, pontosabban brazil regényfordításom – Jorge Amado egyik könyve – 1952-ben jelent meg. Attól kezdve spanyol, portugál, olasz, francia lektori jelentéseket kértek tőlem a kiadók, de Anna Frank holland nyelvű naplóját is én ajánlottam először magyar kiadásra; ilyesmikből éltem, évekig nem volt állásom. Egészen addig, amíg az Európa Könyvkiadó szerkesztője nem lehettem.

– Hány könyvet fordított?

– Sok százat. Részben önálló köteteket, regényeket, kisregényeket, részben novellagyűjtemények fordításában vettem részt. Például Maupassant novelláiból jelentős százalékot fordítottam, de ugyanígy Stendhal vagy Camus életművéből. Sok spanyol klasszikust és modern irodalmat, Cervantes, Alarcón, García Lorca, Borges és mások műveit.

– A Don Quijoté*nak, amit egyszer már lefordított, nemrég, Cervantes születésének négyszázadik évfordulója alkalmából újra nekiállt. Miért?*

– Úgy van ez az újrafordítás, hogy az első fordító munkája után már egyik sem igazán új. Márpedig Magyarországon Győry Vilmos remek munkája volt az első, amely spanyol eredetiből született. 1955-ben közreműködhettem Szász Béla fordításának kiadásában, majd 1962-ben jelentősen átdolgoztam Győryét. De nem ettem bolondgombát, hogy kidobjam Győry vagy Szász kiváló megoldásait. Nagy hiba volt például, hogy Shakespeare vígjátékának, *A makrancos hölgy*nek címét az új fordítás *A hárpia megzabolázásá*ra változtatta. A korábbi cím olyan, mint egy elegáns paripa, az új, mint a négyökrös szekér. Hatalmas a különbség. A jó fordító mindig elődeinek vállára állva korszerűsít. A jubileumi Cervantes-kiadásra gyökeresen és következetesen annak a szemléletnek a szellemében korszerűsítettem a *Don Quijoté*t, amely az utóbbi évtizedekben alakult ki bennem.

– Mi ez a szemlélet?

– Nyelvünk mondattanával kapcsolatos. De ebben a kérdésben is valakinek a vállán állok. Fogarasi János már 1838-ban megírta zseniális tanulmányában, hogy mi nem a magunk nyelvének a szerkezetével élünk. Indoeurópaias nyelvszerkezetet húztunk, tukmáltunk rá a saját nyelvünkre. Fogarasi hangsúlyozta először, hogy a magyar mondatban az állítmány előtt álló szó viseli a mondat értelmi hangsúlyát. Tegnap találkoztam a barátommal a Váci utcán – ez azt jelenti, hogy nem tegnapelőtt. Tegnap a barátommal találkoztam a Váci utcán – ez azt, hogy nem a szomszédasszonnyal. Tegnap a Váci utcán találkoztam a barátommal, ez pedig azt jelenti, hogy a nem a Lánchídon akadtunk össze. Ma nem így beszélnek az emberek, már nem is érzik a különbséget. Egy körülbelül ezer év óta a latin, ötszáz év óta pedig a német nyelv által befolyásolt nyelvszerkezettel élünk, amely a vérünkké vált. Ennek a rossz szokásnak kívánok kesztyűt dobni a *Don Quijoté*ban, és itt, a Heti Válasz kulturális rovatának hasábjain is a tárcasorozatomban.

– Amelyben azért sok más nyelvhelyességi kérdésben is állást foglal. Mit szólnak hozzá a hivatásos nyelvművelők, hogy műfordító a „fődohogó"?

– Ma az a nyelvszemlélet a divatos, hogy nem szabad befolyásolni a nyelvfejlődést, és kifogásolni a helytelen nyelvhasználatot, mert valakinek a személyiségi jogaiba gázolunk, ha meg akarjuk tanítani a helyes beszédre. Persze eltérhetnek a vélemények abban is, hogy mi a helyes, és mi nem. A divatot képviselő, „leltárbiztos" nyelvészek candide-i derűlátása szerint minden úgy van jól, ahogy van. Úgy vélik, az ő feladatuk csak az anyanyelv állapotának nyilvántartásában, a nyelvi tények felmérésében merül ki. Senki ne kotnyeleskedjen bele a nyelv változásának folyamataiba. Ez rettenetes.

– Íme, így születhetett a cím: Dohogó. *És hogyan a tárcák?*

– Mikor hogy. Megakad a szemem egy mondaton az újságban, beszédfoszlányt kapok el a villamoson, meghallok egy riportot a televízióban, telefonál egy barátom. Ügybuzgó segítőim bőven vannak, akik felhívják a figyelmemet egy-egy jelenségre.

– Szerkesztőségünkbe gyakran érkeznek olvasói levelek a tárcáihoz. Gondolta, hogy ilyen népszerűek lesznek ezek a kis írások?

– Azért szeretik őket, mert nem tudományos szakcikkek. Nem szaknyelvészként írom őket – bár én is tanultam lingvisztikát, germanisztikát, neolatin és általános nyelvészetet – , hanem a szó stendhali értelmében dilettánsként. Ő festészetkedvelőnek, zenekedvelőnek, azaz dilettánsnak nevezte magát, ez a szó csak később kapott negatív értelmet, hogy hozzá nem értő, amatőr. Én büszkén vállalom Stendhal dilettantizmusát.

– Féltenünk kell a magyar nyelvet?

– Az évszázadok során folyamatosan változik a szókincs, a nyelvszerkezet. Ez rendjén van. De csak akkor, ha a nyelvünk rendszerén belül, szervesen mennek végbe a változások. Ha erőszakkal, akár a felvilágosult abszolutista II. József rendeletére, vagy mai globalizációs okokból, az baj. Ezért kell őrködnünk felette. Kötelességünk.

ARCKÉPEK

Utassy József

(1941–2010.)

Nekrológ helyett – Utassy Józsefről
(1941. március 23. – 2010. augusztus 27.)

„Nehéz összerakni az augusztus 27. és szeptember 8. közötti időszakot – írja az Utassy-emlékszámban a főszerkesztő, Péntek Imre (Pannon Tükör, 2010/5). 27-én, délelőtt 10 óra körül hívott fel Zsóka a szerkesztőségben, hogy kora reggel a költő, a barát és férj – végleg eltávozott. Ott, a zalaegerszegi pózvai Külső-Kórházban, ahol néhány napja látogattuk, s ahol csak zihálló lélegzete jelezte: teste még küzd… Aztán bejött, elmondta, amit tudott. Az évek óta összehalmozódott betegségek egyszerre lobbantak fel, s tették ki a pontot az életút végére. S most az a kötelességünk, hogy értesítsük a sajtót, rádiót és televíziót, hogy Utassy József, Kossuth-díjas költő eltávozott e földi világból. S életműve immár lezárulva, elfoglalja helyét az egyetemes magyar irodalom univerzumában." – A barát és költőtárs tényszerű beszámolójának utolsó mondata a legfájdalmasabb, ugyanakkor ennek az utolsó mondatnak az érvényessége a leginkább kétséges. Kérdés, hogy a régóta elkerülhetetlen tragédia bekövetkeztével vajon a költő életműve valóban az őt méltán megillető helyre került, kerülhetett-e a magyar irodalom történetében?

Utassy József halálának hírére, miként az lenni szokott, számtalan nekrológ született. Sok barát, ismerős érzett késztetést arra, hogy nyilvánosan is, nekrológgal vegyen búcsút a huszadik század második felének egyik legnevezetesebb magyar költőjétől. A nekrológ önmagában is különleges műfaj. Pályatársak és rokonszenvezők szomorú aktualitású tisztelgésének műfaja az elhunyt iránt. Az írott és elektronikus sajtó általában kötelességszerű megemlékezése valamely neves kortárs halálhíre alkalmából. Meghatódott, érthető módon elfogódott és elfogult hangvételű, ugyanakkor nagyon sok tanulsággal szolgáló műfaj. Sokan (el)várják, méricskélik hosszát és szerzőjének őszinteségét, hitelességét, annál kevesebben olvassák és értelmezik annak tanulságait. Pedig a nekrológ adott esetben nagyon is fontos és meglehetősen pontos jelzés lehet egy éppen lezárult életút megítélésének várható alakulástörténetéről. Az Utassy József halálát követően napvilágot látott megnyilatkozásokra különösen érvényes ez a megállapítás. Azokban a közösen átélt életesemények felidézésén túl rendre felmerül az életmű jelentésének és jelentőségének kérdése is. A kérdés ugyanis mindegyre ugyanaz: a gyász- és kegyeletteli napok elmúltával mutatkozhat-e kellő esély és igény arra, hogy az elhunyt költő élete és munkássága végre az őt megillető méltó elemzésben és elismerésben részesüljön?

A tisztelgések és megemlékezések sorát szintén a család jó barátja, a pannon irodalmi lap kiadóvezetője, Péntek Imre nyitotta meg, s ő volt az, aki e tisztelgések és megemlékezések fő irányait is megjelölte a temetésen elmondott beszédében. Búcsúztatójában magától értetődő módon szólt az összekovácsoló erejű egyetemi évekről, a kollégiumi szobák hangulatáról, a közös borozgatásokról, az első versekről, irodalmi szervezkedésekről és a nagy elszánásról: „gyönyörűket írni". Arról az egyszerre szakmai és baráti szövetkezésről, amelynek, úgymond, „kitüntetett pontja volt Dzsó egyénisége, személye. Pazarul gazdag költészete aranyfedezetével, kérlelhetetlen, meg nem alkuvó magatartásával, metszően éles és pontos ítéleteivel. Igazodásunk sarkcsillagát szemléltük benne. S ma még jobban érzékelhető: nem tévedett. És nem tévedtünk. Társunk volt, amikor fénykorát élte: ahol csak megjelent, hatott, hódított. Kérlelhetetlen igazságaival, verseinek megfoghatatlan édességével, mely első hallásra elbűvölte a közönséget. Sokan vélték felfedezni benne a nagy elődök reinkarnációját. Amikor »nagy szeme fénybe borult / homloka, arca kigyúlt./ Március angyala jött hozzá kipirultan a láztól / diktált

néki, dalolt:/ forradalom szaga volt.«. A felfelé ívelő pálya csúcsán, fiatalok rajongó pillantásától kísérve, a zsúfolt termekben. S láttuk összetörve, a »kórtól ragyogva«, a Pokolból jövet. Csodálatos tehetsége, elhivatottsága átsegítette ezeken a holtpontos időszakokon is, és a kínból, megalázó emberi helyzetekből, őrületből gyönyörű versek születtek."

A halotti beszédnek vagy nekrológnak legenda-építő ereje vagy szerepe is van. Megfogalmazója az érintett közeli ismerőseként, elsők között foglalja össze és jelöli meg az elhunyt legjellemzőbb személyiségjegyeit és tevékenységének legfőbb eredményeit. Péntek Imre beszéde (és nyomában számos publikáció) ebből a szempontból is nagyon tanulságos. Pontosan kirajzolódik belőle (belőlük) mindaz, amit az irodalmi közvélekedés Utassy-életnek és -életműnek, Utassy-munkásságnak vagy -jelenségnek gondol. Az Utassy-élet(mű), -munkásság vagy -jelenség legfontosabb jellemzője ebben a megközelítésben pedig nem más, mint hogy adott egy merészen felfelé ívelő költői pálya, mely csúcspontját (azt a bizonyos fénykort) valahol a hatvanas–hetvenes évek fordulóján éri el. Az ígéretes költői pálya kibontakoztatója a Kilencek néven és az *Elérhetetlen föld* antológiával 1969-ben színre lépő és elhíresült csoportosulás legmeghatározóbb egyénisége, Utassy József, aki kezdettől fogva az irodalmi társadalomjobbítás vagy -orvoslás kiemelkedő letéteményese és fő zászlóvivője, az igazság magabiztos és megingathatatlan képviselője és hirdetője (köz)életben és művészetben egyaránt. (Évszámok, találkozások, személyek egyébként is szinte sorsszerűen végigkísérik életútját. Életének első tizennégy évét a számára oly kedves, több versében is megidézett, gyönyörű nevű kisfaluban, Bükkszenterzsébeten tölti. Csoda hát, hogy 1968-ban nőül vett hűséges és odaadó társát Horváth Erzsébetnek hívják? A családi révbe érkezést alig egy esztendővel követi a szakmai, a nemzedéki és antológiabeli fellépés, amit társaival együtt olyan neves támogatóknak köszönhet, mint Juhász Ferenc, Kormos István vagy Nagy László. Ugyanebben az évben jelenik meg első verseskötete, a *Tüzem, lobogóm!* is, hogy a következőre, a *Csillagok árvája* című azután nyolc esztendeig kelljen várakoznia, a hatalom elzárkózó tiltása miatt. S ugyancsak az 1969-es évben születik meg tragikus sorsú fia is, akinek mindössze két évtizednyi, szenvedéssel teli élet adatik meg. Öröm és bánat, siker és kudarc, szárnyalás és mélyrepülés furcsa elegye e különleges költői életút, a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt.)

Utassy József életében és költészetében a nagy fordulópont a hetvenes évek közepe táján következik be, nyilvánvalóan nem kis részben az említett ellentmondásos életeseményeknek és végletességeknek a következtében. Több visszaemlékező is jogosan utal rá, hogy körülbelül úgy 1974-től, hosszan tartó betegségétől kezdődően figyelhető meg közéleti tevékenységében és írásaiban, hogy fokozatosan alábbhagy bennük a pályakezdeti forradalmi hevület, mindinkább teret veszít a nemzedéki vezérszerep érvényesítésének igénye, akadozik a publikálás, az emberi és írói jelenlét folyamatossága, mind nyomasztóbb terhet jelent a gyermek gyógyíthatatlan betegségének tudata és mindezek nyomán a saját egészségi állapot, az idegrendszer megrendülésének állandósuló fenyegetettség-érzete. A nagy elődök reinkarnációja, akarva-akaratlanul, kezd a nagy elődök túlélőjévé válni. (Nem véletlen, hogy a néhány hónappal a halála előtt készített portréfilmben életét és pályáját maga is két nagy szakaszra tagolja, s azt panaszolja, a sors mekkora igazságtalanságának tartja, hogy ennyire megkésve, csak 2008-ban kapta meg a Kossuth-díjat.) Az életút második nagy szakaszában viszonylagos visszaszorítottságának, visszaszorultságának és visszhangtalanságának jellemző példája az az eset, amelyről az említett Pannon emlékszámban a főszerkesztő-helyettes, Szemes Péter számol be: „Kezdő doktorandusz hallgatóként egy, a pécsi egyetemen a 70-es évek magyar irodalmáról rendezett konferencián rendkívül hűvös fogadtatásra talált, s személyemmel és munkámmal szemben nagyfokú bizalmatlanságot szült, mikor a Kilencekről és Péntek Imréről tartottam előadást, kiemelve Utassy méltatlan recepcióját is (Szabolcsi Miklós »publicisztikus tehetségnek« nevezte). Mint később kiderült, azt várták, hogy Nádas Péter drámáiról fogok beszélni, hiszen az jobban illeszkedett a tanszéki trendhez."

Az életút és pályaalakulás hatás- és fogadtatástörténetének talán legnagyobb ellentmondása és végletessége azonban – s a búcsúbeszédek és nekrológok évada ennek felmutatására is alkalmat kell teremtsen –, hogy miközben a hetvenes évek közepétől életben és költészetben alapvetőnek nevezhető fordulat következik be, addig a szűkebb és tágabb értelemben vett (személyes, nemzedéki, olvasói, szakmai) környezet továbbra is a pályakezdeti időszak tevékenysége és eredményei alapján ítéli meg (vagy éppenséggel el) a későbbi időszak tevékenységét és eredményeit. A kortársi visszaemlékezések és kritikusi megközelítések

mintha továbbra is egyfajta legendaépítésben, életút és pálya egyneműsítésében lennének érdekeltek és érintettek. A probléma legalábbis kettős. Egyrészt életút és pályaalakulás, ez már az eddigiekből is egyértelműen látszik, egyáltalán nem tekinthető egyneműnek vagy egyenes ívűnek. Másrészt magával az érintettel szemben a legigazságtalanabb korábbi önmagát és törekvéseit későbbi önmagára és törekvéseire rávetítve számon kérni. S még valami. Talán a legfontosabb. Mert eredendően esztétikai természetű kérdés (vagy legalábbis kizárólag annak szabadna lennie). A gyászbeszédek és nekrológok alapján végképp úgy tűnik, hogy mind sürgetőbb és időszerűbb az Utassy-recepció vagy Utassy-kép árnyalása, esetleges felülvizsgálata vagy átértékelése. A kortársi visszaemlékezések és személyes tapasztalások által megerősített további legendagyártást fel kell(ene) váltania a kor tudományos színvonalán álló, szigorúan szakmai szempontokat érvényesítő megközelítésnek. Mai horizontról nézve ugyanis nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy az utóbbi időben a költői életútnak éppen azok – a kortársak által előszeretettel emlegetett és legjelentősebbnek tartott – darabjai veszítettek leginkább egykori fényükből, amelyeket mindenekelőtt az aktuálpolitikai forradalmi hevület, a szókimondó karakánság, az igazmondó elszánás jellemzett. Mai szemmel nézve például a korszak emblematikus, azóta is sokat idézett verse *A XIX. század költői*re és annak szerzőjére való nagyon közvetlen utalásával, választékosnak szánt szóhasználatával és igencsak tompa rímeivel ma már sokkal inkább harsánynak, direktnek és meglehetősen kimódoltnak hat, mintsem kellőképpen kiérleltnek, megformáltnak vagy őszintének:

Zúg Március

Én szemfedőlapod lerántom:
kelj föl és járj, Petőfi Sándor!

Zúg Március, záporos fény ver,
suhog a zászlós tűz a vérben.

Hüvelyét veszti, brong a kardlap:
úgy kelj föl, mint forradalmad!

Szedd össze csontjaid, barátom:
lopnak a bőség kosarából,

a jognak asztalánál lopnak,
népek nevében! S te halott vagy?!
Holnap a szellem napvilágát
roppantják ránk a hétszer gyávák.

Talpra, Petőfi! Sírodat rázom:
szólj még egyszer a Szabadságról!

A pálya egészének ismeretében, ezzel szemben, mind határozottabban állítható: Utassy József nem szorítható be egyszerűen a váteszes, küldetéses, közéleti költő skatulyájába; költészetének nem feltétlenül ez a forradalmi hevületű, közéleti elkötelezettségű, igazságosztó rétege a legidőtállóbb tartománya. Napjaink irodalmi tudatához és ízléséhez, ha tetszik, elvárási horizontjához sokkal közelebb áll a pálya második szakaszának eddig talán nem értékének megfelelően kezelt, a megelőzőekhez képest sokkal személyesebb és mélyebb, meditatívabb és megformáltabb vonulata. Álljon itt is egyetlen, ugyancsak rövid sorú strófákból építkező vers igazolásul, mely a játékos, dalszerű megszólalással szinte észrevétlenül képes magába rejteni a szeretett társ elvesztése és a halál közeledte iránti félelem érzetét:

Erzsikém!

Neked kaszálnom kellene a rózsát,
mert te vagy itt a tisztesség, a jóság:
neked kaszálnom kellene a rózsát!

Álmomban olykor hetvenhét harang szól,
és megkondul az ég is messzehangzón:
jaj, meg ne halj! riadok föl. S te alszol.

Szívemből már kihalt a vágy, szorongok.
Hozz Erzsikém, bánat ellen piros bort,
és játssz velem, bolondozz és bolondozz!

Ha meghalunk, büszkén halunk meg. Halkan,
ahogy elhal a gordonkán a dallam.
Elmúlásunk ünnep lesz. Halhatatlan.

A két vers, a két korszak, a kétfajta világlátás és versbeszéd mindazonáltal szorosan összetartozik. Egymástól nem elválasztható. Egymás ellen nem kijátszható. Ugyanegy szívhez és lélekhez tartoznak. Utassy Józsefhez. Igaza lehet Tóth Erzsébetnek, aki a legszebb nekrológot írta róla, 2010. augusztus 28-án, egy nappal a halála után: „Most már tudom: ő volt a mi utolsó szentünk. Az utolsó bölény. Ő volt az, aki természetesen mondhatta: »Talpra Petőfi! Sírodat rázom!« És »Lopnak a bőség kosarából!«. Aki szégyen nélkül írhatta: Haza.

Magyarország. Nem izgatta, hogy más idők járnak. Ő nem ismert más időket. Nekünk, akik kis pisisek voltunk a költészetben, és mindent meg akartunk újítani, Utassy szent volt. Bátor. Hős. Világháborús árva. Mindenki megírta a tisztelgő versét neki, a kikezdhetetlennek. Aki úgy írt verset, ahogy a madár dalol. Tisztán, egyszerűen, harsogva szántva a levegőt, mint a rigó. Nem csilingelt soha, a dalszerűsége ellenére. Kegyetlen, kemény sorai voltak, soha egyetlen fölösleges félszó. Mintha büntetés járna a fölöslegért. Nagyra nőtt, furcsa életművek körül zengett aztán a dicsérő kórus, akik meg a fölöslegre esküdtek. Csak legyintett rájuk, talán nem is fogta föl, mi történik. Vagy ha felfogta, nem izgatta nagyon. Az alapkérdésekig visszamenni, azokat zengeni újra és újra. […] Jöttek kánonok, divatok, paradigmák, az utolsó húsz évben nemigen láttam nevét a névsorokban. Ő a belső időhöz igazodott, ahol nincs divat és nincs paradigma. És nincs egyetlen fölösleges szó. De van Isten, Édesanya, haza, Magyarország, csillag. Ezek az elárvult és elárult és elfeledett szavak fényt kaptak tőle és hitelt. Igen, lehet még így. Neki lehetett. Drága Dzsó! Hosszú betegséged alatt is tudtuk, hogy élsz, küzdesz. Alig változik valami. Verseid megszólalnak bennünk ezután is, vigasztalsz, velünk leszel. Köszönjük, hogy voltál."

Vilcsek Béla

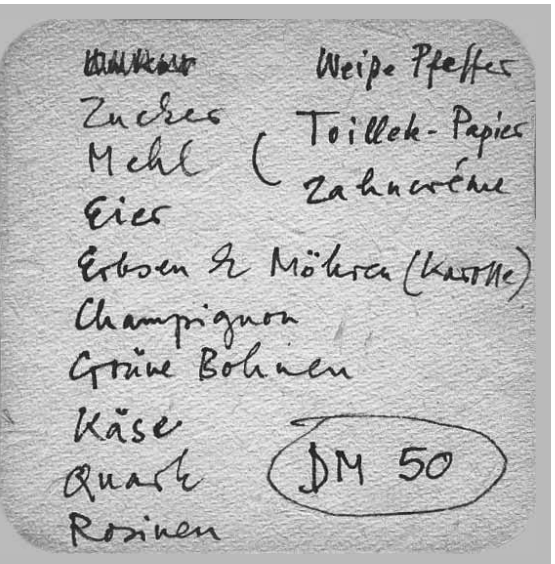

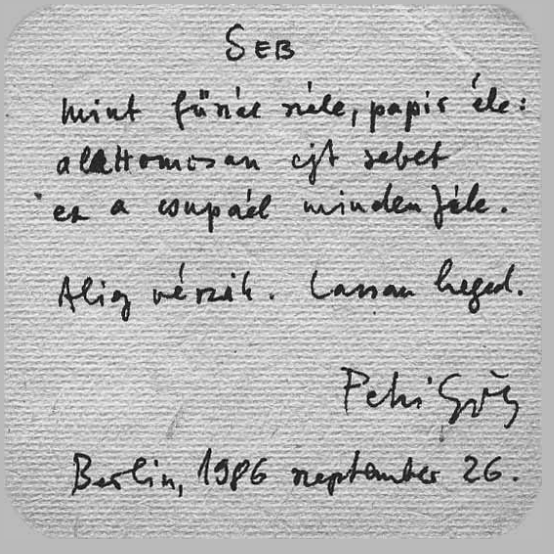

„VIZSGÁN INNEN, VIZSGÁN TÚL”

A nyertesek pályázatai

A felnőttek tanulásáról legritkábban a felnőtt tanulókat kérdezik.

Talán ezért is sikerül évről-évre szóra bírni őket a Felnőtt tanulók hetéhez kapcsolódó pályázaton, amelyet a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, a Magyar Pedagógiai Társaság és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat írt ki „Vizsgán innen, vizsgán túl” címmel 2010 tavaszán.

A felhívás azok részére szólt, akik munka mellett vagy éppen munka nélkül vállalják a tanulást, továbbképzést, átképzést, mert úgy gondolják, hogy erre szükségük van. Arra vártunk választ, milyen helyzet, állapot, felismerés indította a pályázókat tanulmányaik folytatására, újrakezdésére, milyen döntések előzték meg a tanulás megkezdését, és hogy azokat egyedül, családdal vagy más segítséggel hozták meg.

Milyen problémákkal, meglepetésekkel szembesültek tanulmányaik folyamán, hogyan győzték le a nehézségeket, milyen örömök, elismerések érték őket ezen időszak alatt?

Mennyire felelt meg az elvárásaiknak a felnőtt fejjel vállalt tanulás?

Bizonyítványukat, diplomájukat kézbe véve hogyan értékelték a mögöttük álló időszakot? Milyen változásokat hozott/hozhat a képzésben való részvétel, milyen jövőt jelent számukra saját belső igényeik és a munkáltató oldaláról tekintve?

Életszemléletükben hozott-e, és miben változást a tanulás időszaka?

A pályázók megható őszinteséggel tárták föl döntéseik hátterét és mutatták be azokat a felismeréseket, amelyek az iskolapadba ültették őket. A minden (újra)kezdet nehéz után megbirkózni a lehetetlennel is nagyszerű példáival találkoztunk, és azzal is, hogy nem elég, még tovább kell lépnem, mert képes vagyok rá.

Minden felnőttkorban vállalt döntés mögött szerencsés, ha ott van a család, közös a vállalás, és sok esetben közös a tanulás és a házi munka is!

Ezek az írások példát, erőt és hitet adhatnak a tanulás előtt állóknak, a képzőnek és munkáltatóknak pedig azt az oldalt mutatják meg, amelyről kevesebbet beszélünk.

A pályázati díjkiosztóra többnyire nem egyedül érkeztek, jöttek a családtagok, a gyerekek is. Az ünnepségen a pályázók könyvjutalmat, planetáriumi belépőt, a díjazottak pedig 1 éves Élet és Tudomány előfizetést vehettek át. Ez alkalommal volt a bemutatója a „Felnőtt tanulók – tanuló felnőttek” című filmnek, amelyet a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus „Látószög” Stúdiója forgatott a korábbi sikeres pályázókkal.

A filmet (40 perc) szívesen továbbadjuk a művelődési intézményeknek, képző- és munkahelyeknek, hogy levetítsék a felnőttképzéssel kapcsolatos rendezvényeiken.

A felnőtt tanulók pedig a http://felnottanulas.wordpress.com/ címen érhetik el azt a blogot, amelyen bekapcsolódhatnak a felnőttkori tanulás problémáit és örömeit megbeszélők körébe.

A kuratórium által megjelenésre kiválasztott pályázatok az alábbiakban olvashatók.

Tóth Zsóka

Bíró Szilvia

Felnőttként tanulni? Nem volt elég, amikor muszáj volt?

Miért van az, hogy sokan és egyre többen vágnak újra bele a tanulásba?

Azt hiszem, többféle válasz létezik. Valakit a munkahelye küld; mások remélik, hogy tanulmányaik révén találnak majd munkát; megint mások „csak" bizonyítani akarják maguknak, hogy erre is képesek. Satöbbi.

A pedagógiai szakirodalomban egy ideje megjelent az „élethosszig tartó tanulás" fogalma (kívánalma?). Legyünk rugalmasak, tudjunk váltani, ha kell, álljunk több lábon és legyünk kíváncsiak az új dolgokra. Tudjuk saját magunkat motiválni, legyünk nyitottak. A munkaerőpiacon mindezzel növelhetjük értékünket. (És nem utolsósorban saját magunk előtt is.)

Ráadásul, nem lehet olyan könnyen becsapni, manipulálni minket, ha van rálátásunk a dolgokra.

Egyébként, ha jobban belegondolunk, nem is olyan új keletű gondolat az, hogy tanulnunk kell, míg csak élünk. „ A jó pap holtig tanul" – mondták a régi öregek is.

Nos, mások indítékairól nem tudok nyilatkozni, csak a magaméról.

Én másodgenerációs értelmiségi vagyok. Nagyszüleim parasztok illetve kereskedők voltak. Édesapám már a mérnökségig vitte, édesanyám óvónő volt, majd később adminisztrátor.

Nálunk a családban mindig is értéke volt a tudásnak. Ez jelentette a jobb jövő reményét. Mondván, hogy a tudás az egyetlen, amit soha nem vehetnek el az embertől, a szüleim nagyon fontosnak tartották, hogy én is továbbtanuljak. Mellesleg a családi hozzáállás hatására eleve kialakult bennem az erre való igény.

És itt már nem pusztán a papírról, a diplomáról van szó, hanem a világ iránti érdeklődésről. Például én a mai napig önszorgalomból fejlesztem az angoltudásom, olvasok a kvantumfizikáról, pszichológiáról, természettudományról, robottechnikáról, bármiről… A versek és regények iránti érdeklődés pedig eleve a szakmámhoz tartozik, mivel magyartanár vagyok. Egyszóval „érdekel minden emberi történés". Ilyen vagyok. Azt tartom, hogy – mint minden – ez is a családban kezdődik.

Éppen ezért én is úgy nevelem a gyerekeimet, hogy érezzék a tudás értékét. Minden este olvasunk együtt, és próbálok a legjobb tudásom szerint válaszolni a kérdéseikre.

Tudni szeretek, nem tanulni. De ezért a tudásért hajlandó vagyok elviselni a tanulás fáradalmait.

1991-ben végeztem nappali tagozaton magyar–kommunikáció szakon az egri főiskolán. Életem legszebb évei voltak. Rengeteget kellett olvasni, de én nem bántam. Érdekelt. Szívtam magamba a tudást. 18 éves koromban, még a főiskola előtti nyáron férjhez mentem.

Persze, korántsem volt könnyű a fősuli mellett a háztartást is vinni. Nem mondom, hogy mindig mindent sikerült tökéletesen megoldani, de a férjem is türelmes volt, így minden ment egészen jól. Magyarból jó, kommunikációból jeles eredményt értem el. Volt, mikor több ösztöndíjat kaptam, mint amennyi a férjem fizetése volt.

Sajnos, ezután jött a nagy kijózanodás pillanata. Egy teljes évig nem találtam munkát, pedig megmozgattam minden követ. Gyermekkoromtól tanár szerettem volna lenni.

Aztán egy év után nagy nehezen sikerült hozzájutnom egy napközis nevelői álláshoz. A munkahelyem elég messze volt a falutól, ahol éltem, ezért már reggel el kellett indulnom, ha nem akartam elkésni a munkából. Este nyolcra értem haza. Csináltam, de nem élveztem. Sajnos az igazgatóval nem jöttem ki jól: nem tetszett a gyerekekhez való hozzáállása (főként roma gyerekek voltak). Ráadásul az iskolában összesen egy napközis csoport volt: az enyém. Elsőstől nyolcadikosig oda járt minden gyerek! Szomorú sorsokba láttam bele.

Sokszor feltettem magamnak a kérdést: hát ezért tanultál? De muszáj volt csinálni: kellett a pénz, és amúgy sem tudtam volna már tovább otthon ülni haszontalanul. Ahogy mondani szokás: „ez nem az én műfajom".

Éreztem, ha ez így megy tovább, teljesen ki fogok égni.

Időközben szerencsére várandós lettem.

Három évig otthon voltam a nagyobbik fiammal. Rengeteget foglalkoztam vele, igyekeztem tökéletes lenni háziasszonyként is. (Alapvetően maximalista vagyok. Nem könnyű teljesítenem a magammal szembeni elvárásokat.)

Egy idő után arra ébredtem rá, hogy ez az élet nem elégít ki. A régi munkahelyemen megszűnt a szerződésem. (Nem sajnáltam nagyon.) El kellett gondolkoznom azon, hogy mihez fogok kezdeni, ha lejár a GYES.

Most már nem voltam olyan naiv, mint pályakezdőként. Tudtam, hogy egyszakos általános iskolai tanárként nem lesz túl nagy esélyem a munkaerőpiacon. A kommunikáció szakkal pedig legfeljebb Pesten helyezkedhettem volna el. Oda meg nem akartam menni a család miatt. Tudtam, hogy tanulnom kell még valamit. De nem csak ez volt az ok. Képtelen lettem volna már tovább otthon maradni. Hiányzott valami más. Lehet, hogy ezt nem szép kimondani, de önmagában az anyaés háziasszony-szerep nem elégített ki.

Tudtam azt is, ez az utolsó esély, hogy ingyen tanulhassak. És ez is lényeges szempont volt, mivel – őszintén szólva – nem vetett fel a pénz. (Mára már ezt a lehetőséget is elvették a nőktől.)

Sokat gondolkodtam azon, hogy mit tanuljak. A történelem szak mellett döntöttem. Sejtettem, hogy nem lesz könnyű, sokat kell magolni. Egy ismerősöm viccesen úgy fogalmazott: történelem? – ahhoz fenék kell! Gondoltam, hát nekem az van.

Időközben a pocakomban már ott gömbölyödött a második gyerek…

Nos, sokan azt mondják, hogy bölcsészből már van éppen elég. Én például az ún. reál tantárgyakból is jó voltam. Választhattam volna azt is. Vagy tovább tanulhattam volna pénzügyi vonalon, mondjuk. Meg tudtam volna csinálni. De mit tegyek, ha ez volt a szívem szerint való döntés, ha ez tudott igazán lelkesíteni???

Emlékszem, a két hónapos fiammal mentem beiratkozni a levelező szakra. A főiskola folyosóján meg kellett szoptatnom.

Nagyon izgultam, hogyan fog minden menni egyszerre. Szerencsére apukám tudott segíteni. Sokszor ő vigyázott a gyerekekre, mikor konzultációra mentem, vagy vizsgára.

A férjem akkor még vállalkozó volt, tele munkával. (Sajnos, azóta tönkrement a vállalkozása.) Szóval, nem volt könnyű. Sokszor kétségek gyötörtek, hogy helyesen döntöttem-e.

Főleg a vizsgaidőszakok voltak nehezek. Amint fentebb is említettem, maximalista vagyok. Így aztán nem „blicceltem", mindent becsületesen megtanultam a vizsgákra. Nem a jegyek miatt, hanem mert ezzel tartoztam önmagamnak, és mert valóban érdekelt a történelem. Érteni akartam, hogy mi és miért történt az emberiséggel, hogyan jutottunk odáig, ahol most tartunk.

Meg kell mondjam, a férjem egyre nehezebben viselte az én nagy tanulásomat. Bűntudatom volt a gyerekek miatt is. Mégsem adhattam fel a harcot.

Kellett a sikerélmény is. Megtettem érte mindent, így a siker sem maradt el.

Az első vizsga előtt valósággal rosszul voltam. Egy félelmetes hírű tanárnál kellett vizsgázni. Jeles eredményt értem el, miközben sokan megbuktak. Aztán megnyugodtam. Innentől kezdve tudtam, hogy menni fog.

Persze két kicsi gyerekkel nem volt már olyan egyszerű, mint annak idején, nappalis koromban.

Előfordult, hogy miközben a kétéves fiam az ölemben ült, a kicsit meg a babakocsiban ringattam, az ókori görögöket tanulmányoztam.

Néha „bemenekültem" tanulni édesapám lakására, míg ő a gyerekeket istápolta nálunk otthon.

Meg aztán a karácsony se volt az igazi, hiszen éppen akkor volt a vizsgaidőszak. Úgy oldottam meg, hogy félkész halászlevet meg kroketteket vettem. Így csak a mézeskalácsot meg a mustáros húst kellett megcsinálnom. (Ez utóbbiban kivételesen a férjem is segített.) A bejglit anyósom küldte. Valahogy azért megoldottuk.

Mondanom se kell, nagyon büszke voltam, mikor végre átvehettem a diplomámat. És persze az volt az első, hogy megköszöntem a családomnak, hogy mellettem álltak ebben az egész őrületben. Az ő türelmük és segítségük nélkül nem ment volna.

Sajnos, mindezt a lelkesedést egy kicsit letörte, hogy ismét egy évig hiába kerestem munkát. Már szinte bármilyen állás jó lett volna, csak legyen. Közben elkezdtem angolt tanulni a munkaügyi központ támogatásával. Gondoltam, hasznos lesz. Meg aztán szeretem is ezt a nyelvet. Máig hobbim, hogy angol újságokat olvasok.

Nagy nehezen végre egy évvel ezelőtt találtam egy magyar szakos állást. Ráadásul úgy néz ki, hogy előbb-utóbb a történelem is az enyém lesz, mivel a történelmet tanító igazgató hamarosan nyugdíjba megy. (Talán éppen ezért választottak engem. Tehát úgy néz ki, gyakorlati szempontból is megérte történelmet tanulni.)

Sajnos a munkahelyem megint távol van a településtől, ahol lakom. De hát nem lehet válogatni. Nincs miből. Egész nap odavagyok. Hajnalban indulok a busszal (a buszmegálló 30 percnyi távolságra van a házunktól). Ráadásul egyszer át kell szállnom. Ez főleg télen nehéz, ugyanis 40 percet kell várnom a szomszéd településen a buszomra. Mivel a gyerekeim sem a lakóhelyünkön járnak oviba, hanem éppen ellentétes irányban,

mint ahova dolgozni járok, a munka után még el kell mennem busszal értük az oviba (másfél órás út!). A rossz közlekedés miatt így este hét körül vagyunk otthon. Mondanom sem kell, emellett a ház körüli teendőkre nem nagyon jut időm. Ráadásul sokszor haza kell vinnem a munkát (dolgozatjavítás, a dolgozat feladatainak kidolgozása, iskolai műsorok megírása, készülés az iskolai programokra stb.).

Egy ideig angol tanfolyamra jártam a munka mellett, de ez már tényleg nem tett jót a családi életünknek. Beláttam, hogy ennyit nem ér meg az egész, és inkább abbahagytam a tanfolyamot. Most buszozás közben autodidakta módon próbálom e téren szinten tartani a tudásomat.

Szeretném „megcsinálni" a mesterképzést is mindhárom szakomból, de ilyen körülmények között ez már tényleg sok lenne. Várok. Hátha egyszer még lehetőség nyílik erre is.

Summa summárum: azt hiszem, az a legfontosabb, hogy az embernek legyen igénye a tudásra. De még ez is kevés, ha a körülötte lévők nem segítenek, nem támogatják az embert.

Fábián Krisztina

Tizenöt évesen egy nagyközségből kerültem városi gimnáziumba és kollégiumba. A középiskolás évekre nem szívesen emlékszem; bár az általános iskolában nagyon jó tanuló voltam, a gimnáziumban folyton azt hallottam, hogy hármas matematika jeggyel egyetlen főiskolán sem boldogulok majd. Talán nem is csoda, hogy – bár beadtam a jelentkezésemet Vendéglátóipari Főiskolára – szinte megkönnyebbültem, amikor megkaptam az elutasításról szóló értesítést. Édesanyámék kicsit aggódtak, én viszont fellélegeztem; untam a tanulást, nem voltak sikerélményeim, nem volt motivációm. Úgy érzem, a gimnáziumban nem kaptam biztatást, inkább hibáimmal, hiányosságaimmal való állandó szembesítést.

A következő évek munkával teltek. Vállalkozóként üzemeltettünk büfét, ruhaboltot, voltam adminisztrátor és üdülőgondnok. Voltak olyan éveim, amikor üdülőkbe jártam takarítani; lehet, hogy hihetetlen, de ezt a munkát is szerettem! Az egyetemet, főiskolát végzett ismerőseimmel beszélgetve mindig élt bennem az érzés, hogy a felsőoktatás csupán a legokosabbaknak való, nekem esélyem sem lenne. A munka mellett elvégeztem 1–2 tanfolyamot, amelyek az új tudás megszerzésén túl azt a felfedezést is tartogatták számomra, hogy NEM VAGYOK BUTA. A vizsgáim a legjobban sikerültek. Bátorságot merítve belőlük, beadtam a jelentkezésemet alapfokú német nyelvvizsgára, amire otthon, egyedül készültem fel. Sikerült!

Hamarosan kisfiam született, akivel 3 évig otthon maradtam, de a tanulás ízét ekkorra már megszerettem. Nem volt kérdéses számomra, hogy továbbtanulok. Csupán a szakirányt nem tudtam meghatározni…

Ebben az időszakban magánéleti válságba kerültem, kerültünk a párommal. Ahhoz, hogy kapcsolatunkat meg tudjuk menteni, mediációt vettünk igénybe. Ugyanebben az időben lehetőség nyílt szociálpedagógus szakon, levelező tagozaton pótfelvételire jelentkezni egy pedagógiai főiskolára. A családdal megbeszéltük a lehetőséget, s mivel támogattak benne, beadtam a jelentkezésemet. Eközben a segítő szakemberhez is jártunk. Miközben a kapcsolati problémánkat sikerült megoldanunk a szakember segítségével, beszélgettünk a főiskoláról is. A mediátor abban is segítséget nyújtott, hogy megtanuljak bízni magamban, abban, hogy képes vagyok elvégezni a főiskolát. Elmondta, hogy a tanulás évei alatt képes leszek sok mindent másképp látni és rengeteg pozitív változást hoz majd életünkbe ez az iskola.

Ami különös számomra, hogy akkor a szociálpedagógiáról mindössze annyit tudtam, hogy egy segítő szakma, semmi többet.

A szeptember hamar elérkezett; 32 évesen, a családom kíséretében vonultam be a kollégiumba, ahol egy egész hetet kellett eltöltenem a párom és gyermekem nélkül – életünkben először. Mivel gyermekem még csak három éves volt, féltem, féltettem, ugyanakkor tudtam, hogy az apukája és a mamija mellett a legjobb kezekben lesz. Nyugtattam magam, hogy hamar elrepül az egy hét, és újra találkozunk. Mivel tudom, hogy a kicsi gyerekeknek milyen felfoghatatlan még az idő, még otthon készítettem neki minden napra 1–1 apró meglepetést, amit vagy találós kérdés megoldásával vagy labirintuson való eligazodás után találhatott meg otthonunkban. Édesapjával pedig az asztali naptárban bejelölték színes ceruzával azt a napot, amikor jönnek majd értem, valamint kisfiam minden egyes eltelt napot kiszínezhetett a naptárban. A napok talán így gyorsabban és kicsit izgalmasabban teltek.

Az én napjaimba is beköltözött az izgalom; legelőször akkor, amikor az eltelt egy hét előadásainak anyagát nézegettem; rádöbbentem, hogy eddig nem voltam tisztában azzal, mit is vállaltam. Nem tudtam, hogyan lesz a sok írott anyagból tétel, azt meg főleg nem, hogyan tudok ennyi mindent megjegyezni 1–1 vizsgára. Azt sem tudtam, hogyan

kell a beküldendő dolgozatokhoz hozzáfogni, egyáltalán hol tudok szakirodalmat beszerezni. Abban azonban biztos voltam, hogy nem fogom feladni; megmutatom magamnak, a családomnak és a világnak, hogy képes vagyok rá.

Az első félév az ismerkedés ideje volt; a tanulótársakkal, a tananyaggal, a tanulás technikájával, az előadók elvárásaival. Szerencsére a kollégiumban töltött időszak alatt barátokra is találtam. A szobatársaimmal megkedveltük és a további hét félévben is segítettük egymást. Nagyon sokat jelentett nekem a családom segítségén túl a lányok – akik maguk is édesanyák, dolgozó nők – biztatása, példamutatása.

Nehézséget jelentett számomra, hogy a főiskola könyvtárából mindössze 1–2 napra kölcsönöztek szakirodalmat. Mivel távol laktunk, megoldhatatlannak tűnt időben visszajuttatni a kölcsönzött könyvet, így más lehetőség után néztem. Egy hozzánk közelebbi városban találtam rá a megyei pedagógiai könyvtárra, ahová aztán rendszeresen jártam kölcsönözni.

A tanulást nem könnyű összeegyeztetni a munkával, a családdal, gyermeknevelléssel. Ezt úgy sikerült megoldani, hogy kifejezetten nyári munkahelyet kerestem; egy üdülőben lettem gondnok. Így a többi évszakban csak a háztartással, családdal kellett összehangolnom a tanulást. Egy dologra már az első félévben rádöbbentem: kizárólag akkor tudok tanulni és dolgozatot írni, amikor egyedül vagyok. Így többnyire az estékre, hajnalokra tartogattam a tanulnivalóimat. Ha hétvégére is maradt feladat, a kisfiamat a páromra, anyukámra is nyugodt szívvel bízhattam.

Mivel a diploma feltétele alapfokú nyelvvizsga volt, nekem már nem kellett volna nyelvet tanulnom. Azonban úgy döntöttem, ezt sem hagyom ki; beiratkoztam egy tanfolyamra, amely középfokú nyelvvizsgára készített fel. Meg is lett az eredménye, hamarosan kezemben tarthattam a nyelvvizsga bizonyítványomat!

Fokozatosan rádöbbentem arra is, hogy az elsajátított tananyagot nem csak leendő munkahelyemen tudom majd hasznosítani, hanem az életünk egyéb területein is. Különösen a pszichológiát kedveltem, ezen belül is a gyermeki lélek „működése” érdekelt nagyon.

Az is hamar bebizonyosodott számomra, hogy a főiskola nem egy mumus; nem kell félni tőle, ha megfelelően készülök a vizsgákra, nem nagyon érhet meglepetés. Megtanultam büszkének lenni a tudásomra, a jó eredményeimre. Személyiségem sokat változott. Talán a több, szociális terepen szerzett gyakorlatnak is köszönhető, hogy nyitottabbá, türelmesebbé, empatikusabbá, toleránsabbá váltam. Önbizalmam nőtt, kommunikációs képességem fejlődött. Nem csupán a számítógép általános kezelésében szereztem gyakorlatot, a dolgozatok írása szövegszerkesztési ismereteimet is jócskán bővítette.

Az utolsó tanév elején kiderült: újra babát várok. Nagyon örültem neki, bár tudtam, korábbi egészségügyi problémáim miatt veszélyeztetettnek nyilvánítanak majd. A családi kupaktanács úgy döntött, hogy addig folytatom a főiskolát, amíg bírom; ha bármi negatív változás állna be állapotomban, egy évet halasztok majd.

Az utolsó előtti félév vizsgáit rendben letettem s még elvégeztem a legutolsó, 100 órás szakmai gyakorlatot is a helyi általános iskolában. Már a záróvizsga tételeit kezdtem kidolgozni, amikor – terhességem 33. hetében – egyik reggel hirtelen elfolyt a magzatvizem, és még aznap este, a vártnál 7 héttel hamarabb, világra jött a kislányunk. A következő napokat, heteket a kis koraszülöttel családunk többi tagjától 180 kilométerre töltöttük; a kicsi lányom eleinte az inkubátorban, én pedig az anyaszállón. Akkor úgy érzetem, hogy az aggodalom a kicsiért minden eddig tanult dolgot kitörölt a fejemből. Aztán ahogy teltek a napok, úgy erősödtünk mindketten. Lassan el kellett döntenem, mi legyen a záróvizsgával. A következő látogatásra a családom már a tételeimmel felszerelkezve érkezett; az anyaszállón, a két etetés közötti időben hozzáfogtam a tanuláshoz. Nem mondom, hogy egyszerű volt figyelmemet a tananyagra irányítani, hiszen gyakran azon kaptam magam, hogy gondolatban a koraszülött osztályon fekvő kislányomnál járok. Szép lassan azonban újból belejöttem a tanulásba.

Amikor a kicsi lány elérte a két és fél kilós súlyt, hazaengedtek minket. Megint csak hasznát láttam a tanultaknak; már nem volt ismeretlen számomra a testvérféltékenység miértje, tudtam, milyen jelekre kell figyelni a kislány fejlődési szakaszaiban. Hamarosan DSGM gyógyterápiára kellett hordanunk őt, amiről először szintén elméletben tanultam az egyik félévben.

A hazaérkezésünk után három hétre következett az államvizsga. Nem tűnt egyszerű vállalkozásnak, hogy lehetőleg ne nélkülözzön engem sokáig a kicsi, de a jó szervezéssel ezt is megoldottuk, méghozzá úgy, hogy sikerült jelesre vizsgáznom.

A diplomaosztó ünnepségre az egész családom elkísért. Itthon mindannyiuknak megköszöntem, hogy mellettem álltak és segítettek, hogy tanulhas-

sak. Nem kis áldozat volt ez részükről sem! A párom minden vizsgára autóval vitt el és az autóban megvárt, hiszen ez volt a feltétele annak, hogy vizsga után viszonylag hamar hazaérjek. Anyukám gyakran vigyázott ilyenkor is a kisfiunkra.

A kislányom a kezdeti nehézségek után szépen fejlődött, mára okos, gyönyörű óvodás lett.

Amikor a kislány a második évét betöltötte, településünkön az éppen induló Családsegítő Szolgálatba családgondozót kerestek. Tudtam, nem szabad tovább várnom, hiszen végzettségemnél fogva alkalmas vagyok a feladat ellátására. Szerencsére kisvárosunknak van bölcsődéje és tudtak helyet biztosítani kislányunknak. Bár eleinte óriási lelkiismeret-furdalásom volt amiatt, hogy nem maradhatok itthon vele három évig, de később megnyugodtam; a kicsi szeretetteljes környezetbe került.

Már két éve dolgozom a végzettségemnek megfelelő helyen, ahol megtaláltam a számításaimat. A munkatársaim és a kliensem is elfogadtak. Nagyon szeretem a munkámat és örülök, hogy – bár kicsit későn – nekifogtam a tanulásnak, és ezt a pályát választottam!

Galbács Tiborné

Aki talál, megismer, aki keres, talál,
s az keres, aki azt gondolja, tudatlan.
(Platón)

Korlátok között élünk. Ám ha ismerjük korlátainkat és magunkat annyira, hogy végiggondoljuk, mit is szeretnénk elérni, akkor már csak annyi a feladatunk, hogy kitűzzünk magunk elé egy elérhető célt. A többi már szinte magától megy…

Mérlegképes könyvelői végzettséggel és érettségivel 45 éves koromig tökéletesen elboldogultam a munkaerőpiacon. Ám egy kormányrendelet következményeként ahhoz, hogy vezető munkakört betölthessek, a meglévő képzettségem mellé egy diplomával is rendelkeznem kellett. Így tehát közel 25 éves szakmai gyakorlattal felvételiztem a Gazdasági Főiskolára. Úgy éreztem magam, mint akit sarokba szorítottak… Egy év halasztást kértem a jelentkezéssel szinte egy időben. Képtelen voltam belekezdeni a tanulásba.

Motiváció

Természetesen nem az volt a problémám, hogy tanulnom kell, hanem az, hogy olyan tantárgyakat kell tanulnom, amiket a szakmában eltöltött hosszú idő miatt a gyakorlatban valószínűleg jobban tudok, mint a tanáraim. Maga a tanulás mint követelmény nem érintett negatívan. Régóta játszottam a gondolattal, de rám is igaz volt az, ami annyi nőre: család, gyerekek, karrier, hosszú volt a sor, ami a kötelezettségeimet illeti. S valahol a végén ott voltam ÉN. Most azonban már minden nehézség nélkül tanulhattam, csak valami olyat szerettem volna tanulni, ami érdekel, ami új ismereteket nyújt, amiben örömem lelhetem. Első gondolatom a szabad bölcsészet volt, ám valami olyan képzést kerestem, ami kicsit „kézzel foghatóbb" lesz közel 50 éves friss diplomásként. Így találtam rá az andragógiára. Érdekes tantárgyak, merőben új terület, és mégis a titkos vágyam, a bölcsészet területe.

Amint megtaláltam azt a szakot, ami kedvemre való volt, egészen más szempontok alapján értékeltem a helyzetemet. Többé már nem kényszerből kellett tanulnom, hanem egyszerűen elérkezett az én időm. Attól, hogy én választottam, hogy önként jelentkezetem, minden megváltozott. Kitöltöttem a jelentkezési lapot három főiskolára. Azzal koronáztam meg döntésemet, hogy első helyen az ELTE-t jelöltem meg. Mikor megkaptam az értesítést, hogy felvételt nyertem, már valóban úgy éltem meg a helyzetemet, mint egy nyertes! Hol volt már a kényszer! Átvette helyét a lehetőség!

A kezdet

45 évesen tanulni csak teljes odaadással lehet. Az első évben rengeteg nehézségem volt. Munkahelyemen nem tolerálták a döntésemet, még szabadságra sem engedtek el, tehát felmondtam. Hiába volt kormányrendelet, a munkáltatókat nem érdekelte a diploma, csak a szakmai gyakorlat. Fél évig voltam munka nélkül. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem fordult meg a fejemben, hogy feladom. Hiszen két gyerekem van, s a férjem jövedelméből nem tudtunk volna megélni. De a családom egy emberként amellett volt, hogy ne hagyjam abba. Igaz, ez részükről inkább anyagi megfontolás eredménye volt, de a kételkedésemet eloszlatta. Így tehát teljes erőmmel a tanulással foglalkoztam, miközben a szélrózsa minden irányába pályázatokat küldtem. Első év végére sikerült olyan munkahelyet találnom, ahol, ha nem is támogatták, de nem akadályozták, hogy folytassam a tanulmányaimat.

Idő

Amíg otthon voltam, sikerült úgy átszervezni a napi teendőimet, hogy kora estétől csak a tanulással foglalkozhattam. Ennek nagyon nagy hasznát láttam, amikor újra dolgozni kezdtem, hiszen gyakorlatilag már kész időbeosztás szerint éltem. Egész életemben szakmai képzéseken vettem részt,

tapasztalatból tudom, hogy úgy nem lehet eredményesen tanulni, ha minden rendszer nélkül, lopott órákban tanulok. Ez mindig lemaradást eredményez, s azt bepótolni szinte lehetetlen. Hétköznap munka után „kikapcsolódásként" a háztartás napi teendőit végeztem el, és a kora esti óráktól tanultam. A hétvégéimet a házimunka töltötte be. A gyakorlatban nem volt túlságosan megterhelő.

Amikor korábban felvetődött a továbbtanulás gondolata bennem, az idő volt az a tényező, ami miatt mindig elhalasztottam. A gyerekeim kicsik voltak, a férjem 24 órás munkarend szerint dolgozott, ha akkor belekezdek a tanulásba, idő hiányában eleve kudarcra ítéltem volna magam. Most azonban a gyerekek már nagyok, ha úgy tetszik, a magam ura vagyok…

Saját elhatározás

Már nem is gondoltam a Gazdasági Főiskolára. Most kedvemet leltem az előadások látogatásában, tagja voltam egy tanulókörnek, rengeteg új ismerősöm lett, élveztem az esti nyugodt tanulást, a házi dolgozatok elkészítését. Hiszen én választottam meg a témát, az időt, de még az egyetemet is! A második évnek már azzal az elhatározással kezdtem neki, hogy pályát fogok módosítani! Úgy érzetem, elég volt a számviteli területből, valami egészen új elképzelés körvonalazódott bennem. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy elfecsérelt időnek gondolnám az eddigi munkámat. Szó sincs róla. Azonban minden téren jót tett nekem, hogy valami újba kezdtem. Miért kellene feltétlenül rutinmunkát végezni? Elképzelésem jó talajt talált munkahelyemen. Itt ugyanis felnőttképzéssel foglalkoznak, csak én a számviteli területen dolgoztam eddig. Harmadik év közepénél jeleztem az igazgatónak, hogy szeretnék átkerülni a felnőttképzési területre. Azt hiszem, erre mondják, hogy jókor, jó helyen…

Tanulmányi eredményem híven tükrözte a lelkesedésemet, s a siker sem maradt el, hiszen amellett, hogy a munkahelyemen elfogadták, sőt támogatták a szándékomat, az egyetemen állami támogatott képzésre soroltak át harmadik évre költségtérítésesből a tanulmányi eredményem miatt.

Lassan úgy a közvetlen, mint a tágabb környezetem elfogadta, hogy a felnőttképzést választottam.

Új utakon

Tehát újra pályakezdő vagyok! Korosztályomból a legtöbben nem értenek egyet a döntésemmel. S ez talán – ha általánosítunk – az egész életen át tartó tanulás gondolatának jelenlegi magyarországi fogadtatását is tükrözi.

Mint végzett andragógus tudom a tanulmányaimból, hogy nem az én korosztályom a célzott korosztály a „Lifelong Learning" szempontjából, hanem a mostani fiatalok. Ők már természetesnek veszik majd, hogy folyamatosan tovább- illetve átképezzék magukat, ha a munkaerőpiac változásai ezt az igényt támasztják velük szemben. Azonban a főiskolákon szerencsére nincs kint a felirat, hogy „csak fiataloknak". Így a 45 éven felüli korosztály is kamatoztathatja tudását, ha van indíttatása és kitartása, senki sem gátolja a tanulásban. Nyilvánvalóan, az én korosztályom jól járt azzal, hogy a tandíj bevezetésével egy időben a ponthatárokat is lejjebb vitték, hiszen csak így volt lehetséges, hogy a 25 éves érettségi vizsgámmal megszerzett pontokkal felvételt nyerhettem. Valóban volt olyan vélemény, hogy a pénzünkért ott ülhetünk, ám egyfelől ez a nappalis hallgatókra ugyanúgy vonatkozik, másfelől pedig azért mégis döntően lehetőséget jelentett, nem pedig negatív megkülönböztetést. Nincs olyan képzési forma, ami mindenkinek egyformán jó. Azonban egy középkorú embertől már elvárható, hogy ismerje saját magát annyira, hogy mérlegelje a lehetőségeket és a buktatókat.

Nagyon jó olyasmit tanulni, ami megfelel az érdeklődésemnek. És várakozáson felül jó volt felnőtt fejjel egy tanuló közösség tagjának lenni. Ez rengeteg jó dolgot hozott mindenkinek. A tanárokkal kölcsönös tiszteleten alapuló kapcsolatom alakult ki. Legtöbbjükkel közel azonos korosztályhoz tartoztam. Ma, amikor annyit lehet hallani a tanár–diák viszályokról, ez különlegességnek számít, holott ennek kellene természetesnek lennie. Igazából én éppen ebben látom a jövő szempontjából a lehetőséget. Ha megvalósulhat az, hogy valóban egész életükben tanulnak majd a fiatalabb nemzedékhez tartozók is, az ő gyermekeik már természetes dolognak fogják tartani, hogy jó kapcsolat van tanár és tanuló között. A tanulás nem egy szükséges rossz lesz, hanem egyszerűen az életük része. Hiszen ez lesz immár a kézzelfogható példa előttük.

Gyermekeim szerint megfiatalodtam. Valóban egészen más lett az életszemléletem, amellett, hogy az alaptermészetemben nem történt változás. Hiszen az alaptermészetem az egész tanuláshoz való viszonyulásomat befolyásolta, egy felnőtt már erősen szelektálja az új információkat aszerint, hogy azok beleillenek-e a saját kialakult felfogásába, vagy sem. Ám sokkal könnyebben veszem a változásokat, amik elkerülhetetlenül hozzátartoznak

az élethez. Szellemileg hihetetlen mértékben megfiatalodtam, ezt érzem magamon. Tulajdonképpen valahogy nyitottabbá váltam nem csak az új dolgok, hanem az emberek irányában is.

Jövőkép

Ha úgy tetszik, megtaláltam azt az elfoglaltságot, amivel kitölthetem a felnőtt gyerekeim után maradó szabad időt. Szeptembertől angol nyelvet tanulok. Ez nem „vérre megy". Amennyiben sikerül nyelvvizsgát tennem, akkor úgy tervezem, hogy tovább megyek MA képzésre, szándékom szerint természetesen az ELTE-re, andragógia szakra. Ám van „B" tervem is arra az esetre, ha a nyelvtanulásba beletörik a bicskám. Ebben az esetben felnőttképzési szakértő képzésre jelentkezem majd. Ott nem bemeneti követelmény a nyelvvizsga.

Július 29-én vettem át a diplomámat, és olyan szerencsés vagyok, hogy augusztus 1-től már át is helyeztek felnőttképzési referensi munkakörbe, munkahelyemen belül. Ezen a téren tehát nincs okom panaszra. Egy év múlva a felnőttképzési területre már gyakorlati szempontból is lesz némi rálátásom, s ez segít majd a végleges választásban arra vonatkozóan, hogy merre menjek tovább.

A jelenleg hatályos jogszabályok értelmében a diploma megszerzése után négy év szakterületen megszerzett szakmai gyakorlat birtokában lehet regisztráltatni magamat felnőttképzési szakértőnek. Itt alapszakmának már jól fogom hasznosítani a számviteli területet.

Ez így együtt már szép életpálya lehetne… s ha rajtam múlik, lesz is.

Korcsmáros Györgyné

„NON SCOLAE, SED VITAE"

Három gimnáziumi osztállyal és lelkemben nagy daccal indultam neki a nagybetűs életnek. Nem én akartam félbe hagyni az iskolát, hanem így alakult. Apám a rokonok hívására elküldött Stockholmba, és remélte, ott is maradok. No, nem azért, hogy megszabaduljon tőlem, hanem az én jobb jövőm reményében. Ez 1964-ben történt.

Minden nagyon szép és jó volt, nem győztem magamba szívni a sok csodát. Egy évig. Addig bírtam. Visszahívott a szívem, a diákszerelem. Apám tombolt. Ettől kezdve örökös harcban álltunk egymással. Végül úgy vetettem véget a hadiállapotnak, hogy munkába álltam, és az akkor divatos módon, szüleim tudta nélkül, titokban férjhez mentem (hiszen közben betöltöttem a tizennyolcadik évemet és fenemód öntudatos leányzó voltam), és tíz év alatt szültem hat gyereket.

A tíz év gyorsan elszaladt, lejárt a GYES, munkába álltam, természetesen betanított munkásként. Hiszen sem érettségim, sem szakmám nem volt. Csakhogy sehol nem találtam a helyem.

Nem a munkával volt baj, hanem az emberekkel, a munkatársakkal. Fogalmam sem volt, miért, de előbb-utóbb vagy velük, vagy a főnökömmel meggyűlt a bajom. Az utóbbiak aztán a szám miatt kirúgtak, az előbbiek miatt én számoltam le. A végén odalett az önbizalmam, és már előre féltem a konfliktusoktól, a munkahelyektől. Pokol volt így munkába járni.

Az élet folydogált és a világ változott. Új dolgokkal találtuk magunkat szembe: munkanélküliség, munkanélküli segély. Naná, hogy én is találkoztam, méghozzá jó gyorsan ezekkel. Szégyelltem is magam miatta, és amikor – mint mondani szokták – „pecsételtetni" mentem és hosszú sorban ácsorogtam, zavaromban a falon függő irományokat olvastam olyan képpel, mintha rettenetesen érdekelne a tartalmuk.

Aztán tényleg felkeltette az éppen utolsó a figyelmemet. A következő állt az A/4-es lapon: Tanfolyam. Gyógynövény gyűjtő, termesztő, feldolgozó, drogkészítő tanfolyam. Azonnal tudtam: igen, ez kell nekem! Ezt az én kedvemért hozták létre.

A jelentkezési határidő vége éppen az a nap volt, amikor ráakadtam a kiírásra. Az emeletre irányítottak, és a lépcsőkön nem a lábaim, hanem szárnyak vittek fel.

Hamarosan már az ajkai buszpályaudvaron vártam a diákokkal a Pápára induló buszt, mert én is nappali tagozatos voltam a mezőgazdasági iskolában.

Negyvenhárom éves voltam, három unokával büszkélkedtem, de most egyenesen felvágtam, hogy iskolába járok. A gyerekeim csodálkozva bámulták a változást, amin átestem. A három kisebb kölyköm még középiskolás volt. Nem díjazták, amikor mosogatás, porszívózás került a napi teendőik közé.

– Tanulnom kell – próbáltak hárítani.

– Nekem is! – a válaszomtól leesett az álluk.

Észre sem vettem, de kezdtem felvenni diákos szokásokat viselkedésben, öltözködésben, a világot is másképp, vidámabban szemléltem.

Na és a tananyag! Én csak „boszorkány tudománynak" neveztem. Éppen nekem való volt. Kiegészítő tantárgyként vállalkozói ismereteket is okítottak, de ezt nem nagyon szerettem. Később viszont nagyon jól jött. Az „osztálytársak" itt kedvesek voltak hozzám, senki nem bántott, jól éreztem magam köztük. Lubickoltam az életben ez alatt a

kilenc hónap alatt. Szívemből sajnáltam, amikor vége lett.

A megszerzett tudás nagyon jól jött. Évekig gyógynövény gyűjtésből éltünk. A privatizáció viszont mindent elrontott. Mármint nekünk. Minden talpalatnyi földnek lett gazdája, és a tulajdonosok már (jogosan) nem nézték jó szemmel, ha a földjükön garázdálkodtunk, vagy csak pénzért akarták megengedni a gyűjtést, de volt, aki sehogy sem. Így vége lett.

De csak a gyűjtésnek, mert a tudásom megmaradt, sőt a tapasztalatok és a könyvek tanulmányozása során gyarapodott.

Csak most lettem igazi boszorka! Először magamon próbáltam ki a tanult növények hatását, majd népes családom követelt gyógyítást, most már a fél falu bizalommal fordul hozzám. Egy-egy látványos gyógyulás után határtalanul boldog vagyok. Életem nagy áldása lett ez a tanfolyam.

Mivel megszűnt a gyűjtés, megint üzemben kezdtem dolgozni, és már meg sem lepődtem, amikor megint az utcán találtam magam.

Már tervekkel felvértezve, sőt titkon egy kicsit örülve mentem egyenesen a munkaügyi hivatal tanulmányi osztályára, ahol céltudatosan kiválasztottam a vagyonőr tanfolyamot. Ugyanis harmincnyolc éves koromig a gyerekeimmel együtt judóztam. A régi sporttársak közül nagyon sokan biztonsági őrként dolgoztak már évek óta. Mindig irigyeltem őket, amiért nem egy gyári csarnokban kell elviselni azt a sok marhaságot, ami miatt én mindig annyit szenvedtem. Gondoltam, most megfordítom a dolgok menetét, és én „cseszegetek” másokat, mert megérdemlem. Most nem Pápára, hanem Veszprémbe jártam iskolába. Varietas delectat! És ez így is volt! Vidáman és önbizalommal kezdtem bele a dologba. A csopaki rendészeti iskola tanárai okítottak bennünket. Nagyon hamar rájöttem, egy „normális” ember naponta rengetegszer követ el törvénysértést anélkül, hogy tudatában lenne. Én is. De csak eddig! Az alkotmányjog, büntetőjog, polgárjog kinyitotta a szemem. Na, és kaptam még egy nagy-nagy elégtételt a tanulmányaim során: rájöttem, hogy az előző munkahelyi konfliktusaim során az esetek többségében nekem volt igazam, csak nem tudtam a megfelelő paragrafust citálni. De ez bizonyos fokig mindegy volt, mert szerintem akkor is kirúgtak volna. Nem tűrik az okos melóst a buta főnökök!

Ezt is akkor tanultam meg. Fergeteges pszichológia órákon vettünk részt, amiket Döbröntei Gábor vezényelt le. Megtanított belelátni az emberek titkos gondolataiba, kilesni a titkukat egy mozdulatból, egy szemrebbenésből. Imádtam ezeket az órákat! Önvédelem órán még menő is lehettem, hála a judónak. Tisztelték még a fiúk is az öreglányt. Ebben az időben már elmúltam ötvenéves. De nem is gondoltam az éveim számára.

Mint mindennek, ennek a tanfolyamnak is vége lett.

A gyerekeim nevetve vigasztaltak:

– Nem baj, Anyu, majd csak kirúgnak még valahonnan, mielőtt nyugdíjba mész!

De én nem akartam kirúgatni magam, mert marhára élveztem a vagyonőrséget. Veszprémben én voltam az első és egyetlen nő, aki éjszaka és egyedül mert szolgálatot vállalni. Volt az egyik üzemben egy társam, aki majd megőrült értem, úgy szeretett. Egy németjuhász kutya. A kollégák mindig ellopták szegény ennivalóját az otthoni kutyáik számára. Én feltápláltam, és mivel nappal egy szűk kennelben raboskodott, az éjszakai járőrözést mindig futva csináltuk. Vigyázott is rám, kimondhatatlanul. Brandy-nek hívták. Még most is magam előtt látom beszélő szemeit.

Aztán „elkövettem” egy nagy fogást. Hogy én milyen hülye és becsületes voltam! „Megfogtam” a saját főnökömet, sőt „felnyomtam”! Csak szegény Brandy siratott meg. Talán, sőt biztos, hogy azóta már nem is él az a szegény állat.

Én viszont újra munkát kerestem és találtam: kis falum könyvtárát, teleházát és kultúrházát vezettem. Főnököm a polgármester. A bevett szokáshoz híven ment minden a maga útján.

Jöttek a választások. Én is jelöltettem magam. Miért is ne? Hiszen állampolgári jogom! Neki joga lett volna kirúgni, de nem rúgott ki, csak nem hosszabbította meg a szerződésemet.

Most már cseppet sem búsultam, mert a teleházban nagyon sokszor éreztem hiányát az angol nyelvnek. Ismét Veszprémben találtam magam angol alapfokú nyelvvizsgára felkészítő tanfolyamon. Ötvenhét évesen. Németül jól tudok, de ez más volt. Néhány frissen végzett diplomás, akinek szüksége volt a nyelvvizsgára, megpróbált „kóstolgatni”, de Döbröntei tanár úr óráinak hála, nem vettem fel a kesztyűt, sőt, győztesen kerültem ki a harcból és kivívtam magamnak a tiszteletet.

A szűkebb környezetem csak csodálkozott: – Ennyi idősen minek iskolába járni?

Nem értették, milyen jól szórakoztam, amikor most már értettem, milyen marhaságokat viselnek a pólójukon például felirat formájában az emberek. És élveztem, hogy az interneten mennyi információhoz jutok. Hogy az unokáimat a gyerekeim az

angol leckével hozzám küldik. Hát igen, jó az öreg a háznál!

Szóval lett egy ablak, ahol én már bekukucskálhattam.

A szóbeli vizsgán nem lett meg az elegendő pontom, mert mindig belekevertem német szavakat. Igazán nem kenődtem el, mert már tudtam, mit nem tudok, és azt is, hogyan kell pótolni, és hogy nem vagyok hülye. Az írásbeli viszont felért egy katarzissal. A veszprémi egyetem nagy előadójában került rá sor. Ó, milyen büszkén foglaltam helyet a lépcsőzetes sorokban, és mint igazi vizsgázó, aminek tétje van! Érettségi nélkül az egyetemen vizsgázom! Ez annyi mindenért kárpótolt! Egy cseppet sem izgultam, csak büszke és boldog voltam, kibékültem magammal, a hosszú évek kudarcai elúsztak a semmibe! És az írásbelim sikerült! Mégis van bizonyítványom! Azóta már a szóbelin is átmennék.

De még nincs vége! A tanulás utáni szüret csak ezután következett. Ugyanis kiderült, a nyugdíjazásomhoz még szükség van másfél hónapra. Irány a munkaügyi hivatal és a hirdető tábla. Most igazán véletlenül a munkahelyekre voltam kíváncsi. Elhatároztam, nem félek, akármilyen kínzásoknak vetnek alá, azt a másfél hónapot ki fogom bírni. És az első helyre jelentkezni fogok, amit kiírva találok.

Az Ajka Kristály keresett női betanított munkást. Jelentkeztem, elmondtam őszintén a másfél hónapot, mégis felvettek. Poharakat és kelyheket kellett mosnom, törölgetnem. Tettek ide, tettek oda, végül a legporosabb, legmocskosabb helyen kötöttem ki, ahol azokat a szép üveglovakat is készítik bonyolult eljárásokkal, amiket a Príma Primissima díjhoz is átadnak. Megtanultam, sőt már tökéletesítettem a technológiát. Már három éve nyugdíjas vagyok, és egyedül én gyártom a lovacskáimat. Ha meglátom őket a médiában, könny szökik a szemembe, mintha a gyerekeim lennének. El kell mondanom, mindez nem csak az én egyedüli érdemem, hanem az első olyan főnöké, akivel életemben találkoztam, aki okít, méltányol, annak ellenére, hogy a gyár igazgatója. Emellett szigorú, a háta mögött mégis Apánknak hívják.

Lehet, hogy kicsit szélhámosságnak tűnik a sok tanfolyam, de úgy érzem, az életemet, a fiatalságomat hosszabbította meg az iskola. Segít a megszerzett tudás lépést tartani a rohanó világgal. Egyelőre még nem kell csak úgy a fiatalok után botorkálnom. Biztosan ennek köszönhetem, de az egészségem kitűnő, hiszen a lelkem is rendben van.

Nyugdíjasként nem tagadom, büszke vagyok magamra. Nemhogy beszűkült volna, hanem kitárult a világ. Kárpótlást kaptam a fiatalkori kudarcokért, van miért élnem, és örülök az életnek.

Mert ugyebár: non scolae, sed vitae discimus.

Még akkor is, ha egy kicsit nagyképűen hangzik.

Miklós János
Egy kétgyermekes családapa öröm-kínjai az iskolapadban
„A 21. század analfabétái nem azok, akik nem tudnak írni vagy olvasni,
hanem azok, akik nem tudnak tanulni, a tanultakat időnként újraértelmezni
és ha kell, elfelejteni és újratanulni."
Alvin Toffler

Az életmódokkal és életmód-kutatással foglalkozók számára talán érdekes lehetne az én történetem, pedig nem egy eget verő szenzáció, mert ismerőseim között sokan és egyre többen vannak hasonló helyzetben: felnőttként ülnek be ismét az iskolapadba. Nem szégyen ez ma már számomra, 43 évesen sem okoz különösebb gondot, büszkeséggel tölt el, de jócskán megkeseríti s ugyanakkor meg is édesíti az életemet. Az alábbiakban remélem kiderül, miért.

Kezdeném egy rövid élettörténettel. Miklós János vagyok, hivatásos néptáncos, a Nagyváradi Állami Filharmónia folkszakán belül működő Nagyvárad Táncegyüttes vezetője. Nagyváradon születtem, itt éltem le majdnem egész életemet, és itt élek, dolgozom a jelenben is. A közeli határismereteim miatt mehettem volna, szökhettem volna sorstársaimmal sokszor külföldre is, de úgy gondoltam s most is úgy gondolom, ide teremtett az Isten, s nekem itt van dolgom. Székelyföldről a jobb megélhetést remélve elszármazott szülők első fiaként jelessel jártam ki iskoláimat, és leérettségiztem még az „átkos" korszakban, de a szerényebb megélhetésünk miatt nem jelentkezhettem a nagyobb egyetemi városok csillogó hírnevű egyetemjeire. Én úgy döntöttem, anyám szoknyája mellett, itthon járom ki az akkor még virágkorát élő Gépész-Almérnöki Főiskolát, hátha nem kerül majd szüleimnek olyan sokba embert faragni belőlem. Osztályomból egyedül csak én jutottam be felsőbb iskolai képzésbe, pedig voltak nálam sokkal „jobb koponyák" is. Mondhatom úgy, dagadó májjal és mellekkel koptattam emiatt az iskola padjait, míg össze nem akadt a bajszom a „korra jellemző, politikai hatalmat gyakorló hírszerző szervekkel", és a liberál-egyetemista diákliga-vezetői magatartásom, reformcentrikus nézeteim és szamizdat tevékenységem miatt ki nem rúgattam

magam harmadéven a főiskoláról. A '89-es forradalom után a Nemzeti Megmentési Front (Frontul Salvării Naţionale) felhívására és buzdítására igyekeztem én igazolni és „rehabilitálni" magam, mint olyan fiatalt, akit politikai alapokon fosztottak meg a továbbtanulás lehetőségétől, de szüleim és családom nem kis bánatára ez „dossziém eltűnése" miatt nem sikerült. Ennyi talán elég adalék ahhoz, hogy kellőképpen felvezessem a tényt, s hogy megérthesse a kedves olvasó, miért is nincs még felsőfokú végzettséget igazoló diplomám, de miért nem adtam fel a tanulást mind a mai napig. Tudják, van az a gyakori magyar mondás: *„A jó pap is hóttáig tanul."*

Felmenőim majd' mind a székely paraszti és munkástársadalom tagjai voltak. Óhatatlan tehát, hogy fiatal gyermekkorom óta magyar néprajzos beállítottságú vagyok. Mindig is szerettem a népdalokat, édesanyám gyönyörűen énekelt és sok dalt, székely balladát megtanított nekem. A kisiskolás osztályban – zene- és kórustanárnőm biztatására – én vállaltam egyedül az eredeti magyar népdalok előadását színpadon, nagyközönség előtt a különböző iskolai – és pionír – ünnepélyek alkalmával. Apám a székely virtust a székely verbunkkal „tette rá" a lábamra – Isten nyugosztalja! –, érthető hát, hogy 1990-ben beiratkoztam a hangzatos nevű Bihar Gyöngye néptánccsoportba. A „fordulat" után, a megnyíló lehetőségek óriási tárházában – rövid „zavarosban halászás", azaz némi kereskedés után – én a magyarságommal s a magyarsággal kezdtem foglalkozni. Belső ösztönöm azt súgta: tanulnom kell a néptáncot s a néprajzot, színpadon kell táncolnom, énekelnem, előadnom kell és – felismerve az óriási igényeket – rögtön ezzel párhuzamosan népnevelőként tanítanom is kell. A kommunizmusban nem tanulhattunk magyar néprajzot, magyar vonatkozású történelmet is alig, ráadásul nem volt „divatos" a magyar ének s a magyar tánc. Nálunk Erdélyben tiltották a táncos összejöveteleket, gyakran üldözték a táncházasokat, táncház-szervezőket is. Örök renegátként, kíváncsiságom és hatalmas szomjam kielégítésére tehát táncházakba kezdtem járni és tánctáborokba, táncműhelyekbe és táncos rendezvényekre. Tanultam szakadatlan, s közben tanítottam, szórakoztam és nagyszerű embereket ismertem meg. „Jó társaságba keveredtem." Nem bántam meg soha, nem is fogom. Nem elégedtem meg azonban ennyivel. Éreztem, hogy szükség van az állandó tanulásra, néprajzos tudásom szélesítésére. A Bihar Gyöngye néptáncegyüttes koreográfusai, Jánosi József (Háromszék tudora), Kardos László (Debreceni Hajdú Táncegyüttes) és Novák Ferenc (Budapesti Honvéd Művészegyüttes), közismerten „Tata" biztatására beiratkoztam az első adandó lehetőség alkalmával a Magyar Művelődési Intézet által hirdetett C kategóriás, távoktatásos rendszerű néptánc-oktatói tanfolyamra. Ezt Debrecenben végül is jelessel végeztem olyan tanárok keze alatt, mint a néprajzos Varga Gyuszi bácsi (Déri Múzeum), Kardos László koreográfus (Kölcsey Művelődési Központ), valamint Szilágyi Zsolt és Demarcsek György koreográfusok (Nyíregyházi Nyírség Táncegyüttes).

Hálás köszönetem tehát a Magyar Művelődési Intézetnek, hogy megszervezte s én kijárhattam iskoláját. Azóta sem szűntem meg tanulni. 2002-ben az én kezdeményezésemre megalapítottuk a Nagyváradi Táncház Egyesületet, melynek rendezvényszervezője, pályázati felelőse, táncoktatója és elnöke voltam, vagyok. Ezen civil szerveződés állandó indokot szolgáltatott a tanulásra. Civilként részt vettem számos felnőttképzésben, többek között a Berettyóújfalui Népfőiskola által hirdetett képzéseken. Itt jó emberekre, jó civil társakra, jóbarátokra leltem. Közben állandó jelleggel folytattam tanulmányaimat a néprajz, a néptánc és a népzene irányában, állandóan képeztem magam.

Így ragadhattam meg azt a 2002-ben adódott lehetőséget is, hogy hivatásos néptáncegyüttesben táncolhassak. Közös erővel megalapítottuk a Nagyváradi Állami Filharmónia Magyar Néptáncegyüttesét (akkori nevén), melynek közfelkiáltással vezetője lettem s vagyok, ellenben a jelenleg érvényben lévő törvények szerint – és itt jön közbe újra a „papír", a diploma problematikája – művészeti igazgatója nem lehetek, amíg nem lesz megfelelő felsőfokú végzettségem. Együttes vezetői tudásomat és tapasztalatomat menet közben kellett elsajátítanom. Sok keserűség és sok öröm ért, sok hálátlanság és sok köszönet. Nagy kihívásoknak kellett eleget tenni és rengeteg elégtételt kaptam munkám során. A színpadi előadó-művészet külön világ, abba „beletanulni" nem kis fegyvertény. A szakma grémiuma szerint nekem sikerült. Nem lettem híres, de Belgiumtól Kínáig ma már külföldön is „jegyzik" a legfiatalabb erdélyi hivatásos együttest, a Nagyvárad Táncegyüttest.

Húsz év telt el. Időközben „megkomolyodtam", megnősültem és nemzettem két gyönyörű kislányt, akik Anna Erzsébet (4 éves) és Luca (5 hónapos) névre hallgatnak. Feleségem Miklós-Papp

Zsuzsanna, magyar állampolgár, kollégám az együttesben, ráadásul gyönyörű hangú – Népművészet Ifjú Mestere Díjas – szólóénekes-pacsirta. Szerencsés férj vagyok mellette és szerencsés apa. A család érthető módon, ha szabad így mondani, talán a legnagyobb „hozadéka" pályámnak. Nem tudok elég hálás lenni a magyar néptáncnak, táncház-mozgalomnak értük. Emellett a rendezvényszervezői, táncosi, színpadi és táncpedagógusi sikerek is nagyon sok elégtételt hoztak. Meggazdagodni viszont nem sikerült, s nem is akartam belőle, mint ahogyan majdnem képtelenség számba megy ma már egy erdélyi, de anyaországi hivatásos néptáncos megélhetése is.

Ez volt egyik oka tavalyi elhatározásomnak: újra beülök az iskolapadba tanulni. Tanulnom kell újra, mert „kell a diploma", hogy feljebb kerüljek a ranglétrán. Nem pusztán a nagyobb fizetség reményében, bár az sem elvetendő dolog egy kétgyermekes családapa esetében. Meg kell céloznom az igazgatói posztot, hogy a román hivatásos együttes mellett teljes művészeti autonómiát biztosíthassak a Nagyvárad Táncegyüttesnek. Emellett lányaimat fel kell nevelnem, s persze, ha tehetem, meg kell tudnom adni nekik, ha nem is „mindent", de legalább „hamuba sült pogácsával" fel kell tudnom tarisznyálni őket. Másik oka annak, hogy ismét tanulni kezdtem: az intellektusom. Nem volt már időm fejleszteni, és nem akartam, hogy beszűküljön, plafonálódjon. Rengeteg elfoglaltságom mellett kezdett egyre kevesebb időm lenni az olvasásra, pedig mindig is nagyon szerettem, s bár az aktív intellektusom állandó igénybevételnek van kitéve, a passzívat nem fejleszthettem. Szükségét éreztem elméleti néprajztudásom szélesítésének. Újra csak tanulok tehát, mert tavaly beiratkoztam a Kolozsvári Babeş–Bolyai Tudomány Egyetemre, a Magyar Néprajz és Antropológia Szak távoktatásos formában szervezett tandíjas képzésére. Így nem kis örömmel jelentem: újra olvashatok, ráadásul olyan olvasmányokat, tanulmányokat, amiket nagyon élvezek. Rákényszerítettem magam az olvasásra, de írnom is kell sokat, és azt is nagyon szeretem, mert ugye jegyzetek, dolgozatok, tanulmányok, avagy esszék formájában állandó jelleggel referálnom kell tanulmányaimról. Rendkívül érdekes számomra, hogy újra tanulok, sikereim, tanáraim dicséretei és jó jegyeim nagy örömmel töltenek el, de vannak hátulütői is a dolognak.

Bár feleségemmel előzetesen megbeszéltük, hogy segíteni fog egyetemi tanulmányaim alatt, valójában nem tudtuk felmérni előre, hogy milyen áldozattal jár ez majd az ő részéről. Ez a felismerés későn érkezett, amikor már megszületett második lányunk, s ez, bevallom, konfliktusokat szült a mindennapi életünkben, de a kapcsolatunkon belül is. A szülés utáni első, kritikus hat hétben félre kellett tennem a tanulást, azután az újszülött betegségei miatt vizsgáimra is nehezen készültem fel. Vitáink és a ki nem mondott szemrehányások állandó jelleggel nyomasztottak, végül – értelmiségiek lévén – meg kellett beszélnünk, át kellett rágnunk magunkat a gyermeknevelés további módszerein, hogy szót tudjunk érteni és örömünket lelhessük benne. Elsősorban nekem kellett engednem, és át kellett szerveznem a tanulásra szánt időmet. Most éjjel tanulok, ha úgy tetszik „harmadik váltásban". Szerencse, hogy az egész napi munka után nekem is inkább éjjel „fog az agyam". A család eltartása mellett nem kis gondot és állandó, komolyan nyomasztó érzéseket okoz a tandíjam kitermelése, amit külön részmunkaidőben bevállalt munkák segítségével, táncoktatással, táncházak lebonyolításával és pályázat-menedzseléssel tudok megoldani, de nem panaszkodom. Más az, ami zavar. Óriási meglepetés volt számomra, hogy ismerőseim között akadtak olyanok is, akiknek a szemében én nagyot nőttem az által, hogy most beiratkoztam az egyetemre. Csalódásként éltem meg ezt egynémely barátom esetében, mert rá kellett ébrednem, hogy egyesek sznob szemléletében mekkora szerepe van a végzettségnek.

Úgy gondolom – s ennek hangot is adtam barátaim felé –, hogy nem változtam semmit. Talán csak a tudásom egyre több s a szemléletem lesz egyre nyitottabb, de ugyanazon ember vagyok s leszek ezután is. Néprajztudásom bővülésével képzettebb vezető, műveltebb szakember leszek, tudással felvértezett táncos és néprajz-kutató. Antropológiai tudásom hozzásegít majd ahhoz, hogy jobban gazdálkodjam és hogy kevesebb előítélettel szemléljem a világot. Fontosnak tartom, hogy csiszoljam az elmémet. Tudják, van az a jó latin mondás: *„Discere non est vitiosum, sed ignorare."* Nem a tanulás szégyen, hanem a tudatlanság. Számomra az a leginkább izgalmas, hogy tanultam az egyetem előtt is, és újra tanulni fogok az egyetem után is, ha már befejeztem azt. Tanulni fogok egy életen át. Talán igazuk lehet azoknak, akik úgy gondolják, az igazi tanulás azután kezdődik, hogy elhagyod az iskolát.

Érdekes, én visszakívánkozom! Visszaülnék még az első osztályos iskolapadba is!

Pászti Péter és Pásztiné Szűcs Andrea

Sziasztok, Prücskök!

Hát igen – mondhatnátok, és teljes joggal! Tényleg eltűntünk, mint szürke szamár a ködben, de az igazság az, hogy a tavalyi szindrómával küszködünk.

Mint azt a múltkori levelemből tudjátok, az Andi hatalmas nagy fejszecsapásokkal aprítja a főiskolát. Legalábbis a tantárgyakat. Most így vizsgák után be tudok számolni az elmúlt félév történéseiről.

Andi, hála a jó istennek, már tud magától tanulni, nincs nagy szüksége az én fenomenális tudásomra és magasztos eszméimmel átitatott mélyenszántó gondolataimra.

Amire szüksége van, az a megértés, a csönd, a nyugalom, a tea és rengeteg csoki.

Végül is megérteni megértem. Ha tanulni kell, akkor tanuljon a lelkem. Elvégre valami főnök szeretne lenni, vagy mifene. Csak rá ne fázzon! Csöndet és nyugalmat a két gyerek mellett nem nagyon tudok biztosítani a számára, hiába is próbálok hangtompítót és egyéb trükkös bizgentyűket helyezni el a gyerekekre. Viszont most már olyan jól alkalmazkodott hozzájuk, hogy a két gyerek nyávogása mellett nem csak tanul, de még rádiót is tud hallgatni. Komolyan mondom, a következő tanévben emellett vasalni és varrni is fog. Teljesen univerzális lesz. Képzeljétek el, ha csak leültetem a sarokba, az ölébe helyezek egy könyvet, hogy tanuljon, majd odaviszek mindenféle háztartási kütyüt, hogy na, akkor dolgozz is! J

Na persze, ez nem így van. Majd a meleg fenekem a hideg falhoz ér, és felébredek.

A tea és a csoki még biztosítva van, de azért nem szeretném, ha a suli végére egy Gombóc Artúr kászálódna ki az iskolapadból.

Tehát okosodik, és ez rettentő sok időt vesz el az életünkből. Most főleg az utazásaival van néha gond, hiszen az iskola a város másik végén van. Ha kocsival megy oda, akkor nem csak a benzint csapolja meg, de mi is végigbumlizunk a városon iskolatáskákkal megpakolva.

Ha meg mi vagyunk kocsival, akkor meg szegény élvezi a tömegközlekedés minden negatívumát. Arról nem is beszélve, hogy milyen későn ér haza.

És még valami zavar, de ez maradjon köztünk. Mostanában két témája van. A Posta és az Iskola. A nevemre mondom, igazán szeretem hallani a hangját, és higgyétek el, komolyan érdekel minden téma, pl. hogy Dr. Akula mit adott fel és mekkora hülye, vagy hogy Frank Einstein mit mondott az órán, és Könyök Ödön hogy puskázott. Tehát igyekszem mindent meghallani és értelmezni, de néha kicsit fárasztó!

Tehát mire odaérek, hogy én is szeretnék valamit mondani neki, mondjuk a gyerekekről, vagy a munkahelyemről (ami még megvan, de meddig?), akkorra ő is elfárad, és én is ki vagyok teljesen, mintha egész nap rőzsét cipeltem volna.

Ezen persze szeretnék változtatni, mondjuk egy kirándulással, de akkor is hozza a tanulnivalót vagy a notebookot. Még a gyerekek is (akik már megszokták úgy- ahogy) szoktak szólni, hogy anya már megint a tankönyveivel foglalkozik a kiránduláson is.

Meg aztán szerintem egy kicsit el is lustult. Mikor hívom, hogy menjünk ki a ligetbe, mert kell a gyerekeknek és neki is egy kis mozgás, akkor se jön le. Élvezi az egyedüllétet. A múltkor ebből egy összeveszés is lett. Pedig tényleg csak azt akartam, hogy mozduljon már ki és szívjon egy kis friss levegőt. Juj, de mérges volt! Igaz, én is az voltam!

Egy szónak is száz a vége: jól megy neki a suli! Hála a jó istennek szinte mindenből négyes vagy ötös lett (bár becsúszott egy kettes is, ami nagyon rosszul esett neki).

Most abban reménykedünk, hogy a munkahelye a tanulmányai költségeit át tudja valamilyen formában vállalni. Eddig a főnöke vagy bárki tökéletlensége miatt nem lehetett, vagy mi a szösz! És ez nagyon jó lenne, mert anyagilag – másokhoz hasonlóan – nem állunk a topon!

Hogy még egy hasznos dolgot mondjak az Andi iskolájáról, az a nyelvtanulás. Mint ismeritek, nem egy kispiskóta a feleségem. Tehát, ha valamibe tényleg belefog, akkor azt tényleg csinálja. Na, ezt is! Igaz, hogy most az angoltanárt hanyagolja, de a szavakat úgy gyűri, hogy öröm nézni. Komolyan mondom, hogy olyan 4000 szavas szótárt állított össze magától, hogy az álmélkodástól az én hétpróbás arcom is kudarc lett! Tök profi!

Lehet, hogy szégyen, lehet, hogy nem, de túlszárnyalt!

Persze azért én sem hagyom magam, mert csak úgy, autodidakta módon elkezdtem spanyolt tanulni. Odáig már eljutottam, hogy: retrete, azaz wc. Csak hogy én is a legfontosabb szóval kezdjem!

A gyerekek? Köszi, megvannak! Suli, ovi megy, megyeget. Néha azért van olyan érzésem, hogy a nagyfiamnak az ad néha lökést, hogy az anyukáját látja tanulni. A kicsi? Néha ő is beleszól az angol tanulásba, és persze mindketten segítenek mindenben.

Volt, hogy hármasban készítettünk ebédet, és mire az Andi hazajött, mindennel készen voltunk a lakásban. Ez nagyon jó érzés volt, és szerintem az Andinak is, hogy néhanapján levesszük a válláról nemcsak a kabátját, hanem az otthoni terheket is. És ugye a terhekből, mint említettem, van éppen elég.

Most úgy érzem, hogy ha ezt az iskolát befejezi, akkor a maradék pénzünkből elmegyünk zsíros kenyeret enni hagymával, azaz megünnepeljük magunkat.

Még egyszer kérem, hogy bocsássatok meg nekünk, hogy nem írtunk, nem telefonáltunk, de bizony mi is azt tesszük, mint mindenki, aki felnőtt létére továbbtanul; napi 28 órában él, dolgozik, tanul és nagyon szereti a hozzátartozóit.

Sziasztok!
Péter, Andi, Tamás és Virág

Reisz Edina

Olyan érdekesnek tartottam ezt a címet, hogy beleolvastam a pályázati kiírásba, és elhatároztam, hogy bár biztos nem az én korosztályomra gondolt a kiíró, de megkísérlem mások, azaz az Önök számára is érthetővé tenni, miért tanultam és tanulok még a mai napig is.

60 éves vagyok, két leányunokám van, 9 és 12 évesek. Aktív éveimet a nyomdaiparban töltöttem, gépészmérnökként gépeket, anyagokat értékesítettem a nyomdai termékek előállítóinak. A gépész diplomámat már felnőtt fejjel szereztem, és mivel kereskedelmi végzettségem nem volt, így éveken keresztül céges tanfolyamokon szereztem meg a gyakorlati tudás mellé a kereskedelmi elméleti ismereteket is.

Mindig kihívásnak és jó játéknak tekintettem az új marketing módszerek, a vezetői és számítástechnikai ismeretek megszerzését, és a gyakorlatban történő kipróbálását. És azt hiszem, számomra a *játék* egy kulcsszó, mert a tudás megszerzése, a gyakorlatban történő kipróbálása, a velem dolgozók meggyőzése az új módszerek hasznosságáról számomra mindig izgalmas játék volt. A játékban lehet nyerni és veszíteni is – igaz, a munka világában csak óvatosan lehet kockáztatni, de azért lehet.

Voltam beosztott, voltam főnök, aztán szaktanácsadó, szóval eltöltöttem 39 évet műszaki kereskedőként, és úgy gondoltam, hogy a nyugdíjas éveimet valami egész mással szeretném eltölteni.

Mindig sokat olvastam, ez az én korosztályomnál még eléggé természetes dolog. Gyerekkorom óta könyvtári olvasó voltam, és vagyok Pesten is, de a Pest környéki kisvárosban is, ahol 25 évet éltünk.

Voltak az olvasási szokásaimban egy-egy témára, íróra korlátozódott időszakaim, és akkor hónapokig csak attól az írótól, csak abból a korszakból vittem ki könyvet. És kicsit csodálkozva jöttem rá, hogy egyik könyvtárban sem kérdezték meg tőlem, miért pont Móricz vagy Gavalda, nem szólítottak meg, hogy megjelent egy új könyv vagy tanulmány az éppen kedvenc témámban, ami esetleg érdekelhetne. Elvették a visszavitt könyveket, kiadták az újakat, és nem történt kommunikáció, nem volt mosoly, ajánlás.

A könyvtárainkban rend és csend van, és ezt a rendet és csendet fenntartó emberek a könyvtárosok. Úgy éreztem, hogy a fiataloknál már nem lehet ezt a módszert alkalmazni, talán másként kellene csinálni, de igazán nem tudtam, mi a könyvtáros munkája, így azt sem tudtam, hogy mi lehetne ez a másként. Úgy éreztem, hogy ezt szívesen megtanulnám, és ha még heti néhány órában sikerülne is elhelyezkednem, akkor az tökéletes váltás lenne a számomra.

2007-ben mentem nyugdíjba, és még azon az őszön beiratkoztam a BME–OMIKK asszisztensi tanfolyamára. Nem volt véletlen, hogy erre a tanfolyamra mentem, mert a BME, ahol diplomát szereztem, szép és izgalmas emlékeket hagyott bennem, és a mai napig ismerősek, otthonosak számomra az egyetemi épületek.

Családom, férjem, gyerekem elnéző mosollyal fogadták ötletemet, hogy nem bírok megmaradni nyugdíjasként, hanem valami teljesen új dolgot kezdek el tanulni. Nem ellenezték, de nem is bíztattak. Számunkra a tanfolyam díja nem volt kis összeg, és ha nem sikerül levizsgáznom, vagy elhelyezkednem, akkor kidobott pénznek is nevezhetem. De én úgy gondoltam, a tanulásra fordított pénzt, energiát, időt nem lehet felesleges ráfordításként elkönyvelni az életünk „kettős könyvelésében".

Az első napon a tanfolyam vezetője kérte, hogy mutatkozzunk be egymásnak, mondjuk el, ki hol dolgozik, és miért jött erre a tanfolyamra. Volt bennem egy kis félelem, hogy én a magam akkor 57 évével csodálkozást, értetlenséget fogok kelteni a többiekben. De nem így alakult. Valóban én voltam a legidősebb, de sikerült beilleszkednem a zömében pedagógus csoporttársaim közé, és igen rövid idő alatt egymást segítő, baráti közösség alakult ki. Amitől még tartottam, hogy a számítógépes gyakorlatok során a többiekhez képest nem leszek-e

lassú és ügyetlen, de ez a félelmem is alaptalannak bizonyult.

A tanfolyam heti egy egész napot, sok otthoni tanulást, számítógépes feladatokat, gyakorlást, témazáró dolgozatok elkészítését jelentette. Valamint azt, hogy a lakóhelyemen lévő városi könyvtárba már nem csak mint olvasó, hanem mint gyakornok is bejárhattam. A tanfolyam tanárai és a könyvtárban eltöltött munkaórák visszaigazolták azt az elképzelésemet, hogy ez egy nagyon szép szakma, hivatás, és rádöbbentettek arra is, hogy ennek a szakmának is változnia kell.

A tanfolyamon kortól, nemtől függetlenül ismét DIÁKOK lettünk, és ezt nagyon élveztük. Eljött a vizsga ideje, a tanáraink több napos konzultációs lehetőséget biztosítottak, éjjel-nappal mentek az e-mailek, telefonok, a konzultációkról még a vidékiek sem siettek a vonathoz.

Írásbeli, szóbeli és gyakorlati vizsgánk volt, és egy fő kivételével mindenki levizsgázott, és megvallom, nagyon-nagyon örültem, hogy nekem minden jelesre sikerült.

2008 nyara volt, és tudtam, hogy nincs túl sok esélyem, de naponta bújtam a KÖZIGÁLLÁS lapot, és mindenhová elküldtem a pályázatomat, ahol asszisztenst kerestek. A válasz sajnos mindig nemleges volt, de akkor már tudtam, hogy nagyon sok pedagógus ment át a könyvtárosi pályára, meg természetes is, hogy nem engem vesznek fel. De azért hátha…

A tanfolyamon kötelező gyakorlati időmet lakóhelyemen, egy Pest környéki város könyvtárában töltöttem el, és úgy éreztem, elégedettek voltak velem, én meg nagyon boldog voltam, mert rengeteg mindenre megtanítottak, és olvasókkal, azaz felhasználókkal is foglalkozhattam.

De most már nyár vége volt, az oklevelem a fiókban, és nem találtam semmit.

És akkor szeptemberben felhívott a könyvtár vezetője, hogy levizsgáztam-e, mert… akkor esetleg, ha én is úgy gondolom, csak heti néhány óra… elégedettek voltak velem, meg a koromhoz képest…

Hát én mindenre igent mondtam. És a mai napig az ő igényeikhez igazodva, szabadság, betegség esetén helyettesítek, vagy ha olyan feladat van, selejtezek, író–olvasó találkozón felszolgálok, gyerekekkel kézműveskedek – szóval, ha kellek, ott vagyok. Ma már tudom, hogy nem fogom megváltani ezt a mikrovilágot sem, de a tanfolyamon sokat tanulunk, beszélünk a változtatás lehetőségeiről és szükségességéről.

Idén ismét beiratkoztam a BME–OMIKK tanfolyamára, ahol segédkönyvtárosi képzésben veszek részt, mert annyi mindent nem tudok még erről a későn választott, de nagyon szép szakmáról.

Családom már nem mosolyog rajtam, az unokáim olyan természetesen mondják, hogy a mama ma suliban van, a mama tanul, a mama dolgozik, könyvtáros.

Decemberben vizsgázom, kérem, majd szorítsanak, mert még mindig olyan vizsgadrukkom van, mintha életemben először méretném meg magam.

Stankovics Erika

1972. június 30-án születtem, egy hat gyermekes család első gyermekeként. Hiába voltam jó tanuló, szakiskolába jelentkezhettem. Csak édesapám dolgozott, ezért muszáj volt minél előbb a családnak segíteni anyagilag. Elvégeztem az Egészségügyi Szakiskolát, és 1989-től a zalaegerszegi kórházban kezdtem dolgozni. Akkor az érettséginek nem volt akkora jelentősége, mint napjainkban. Örültem, hogy már van fizetésem.

1992-ben beiratkoztam a Zrínyi Miklós Gimnázium levelező tagozatára. A tagozatvezető ugyanaz a tanár volt, aki óraadóként a szakiskolában kémiát tanított. Ez nem kis segítség volt, főleg hogy a kémiát nagyon szerettem.

Sajnos az iskolát fél év múlva otthagytam egy szerelem miatt. Akkor még ökrös szekérrel sem lehetet volna oda vontatni, hogy legalább a féléves vizsgáimat fejezem be. Férjhez mentem, jöttek a gyerekek, és nem számított, hogy nekem milyen az iskolai végzetségem. Aztán az élet megint mást produkált, mint ahogy én elképzeltem. Elváltam, albérletbe költöztünk, és itt már kezdett érződni az iskolázottságom hiánya. Több állásom is volt, de igazán nem tudtam sehol előbbre lépni, mert nem volt érettségim. A kórházban ekkor még nem volt besorolás, csak az évek számítottak.

1998-ban ismét nekiálltam a giminek, de a féléves vizsgák idején megfutamodtam. Hiába beszélték le nekem külön a vizsgaidőpontokat, nem mentem el. A következő években Halmi Tanár Úr (Ő az említett tagozatvezető) többször is kérte, hogy fejezzem be, hisz csak előnyömre válik, én a gimnázium felé se mentem, ha csak nem arra volt dolgom.

Aztán jött a 2005-ös év, és valami megváltozott. Már egy éves kapcsolatom volt valakivel, aki a Nyugat-magyarországi Egyetemre járt Sopronba. Hát elégé szégyelltem, hogy nekem nincs még érettségim se. Ekkor már a kórházban sem volt mindegy, hogy egy nővérnek milyen végzettsége van. Ráadásul nőttek a gyerekek is, akiknek szeret-

tem volna jó példát mutatni. Így hát szeptemberben elkezdtem a gimnáziumot.

Nehezebb volt, mint amit bármikor is el bírtam volna képzelni. Nem a tanulás miatt, hisz mindig is nagyon könnyen tanultam. 12 órában dolgoztam a sebészeten, reggel 6-tól este 6-ig és este 6-tól reggel 6-ig. Akkor már három gyermekem iskolába járt, egy pedig óvodába. Minden pillanatom be volt osztva. Tanulni csak éjszaka tudtam, amikor dolgoztam és volt időm a betegek mellett, akkor. Vagy nagy ritkán otthon, hisz éjszaka dolgoztam otthon is, segítettem könyvelni az egyik ismerősömnek. Az első évnek egyszer csak vége lett, és nekem megvolt minden vizsgám. Nem voltam a legjobb tanuló, de 3,5-tel nem is a legrosszabb. A gimnázium tandíjas volt, és ezért se volt mindegy, hogy kinek milyen az átlaga, hisz az után fizetünk.

A második év minden elképzelést felülmúlt. Sokkal nehezebben indult, ráadásul megoperáltak méhnyak rákkal decemberben, a féléves vizsgák előtt. Azt az emberséget, amit az iskola részéről tapasztaltam, nem lehet szavakkal leírni. A tanárok, a barátaim mind-mind azon voltak, hogy az évet befejezzem.

Soha annyiszor nem mondtam, mint abban az időben, hogy nem bírom tovább és feladom. De nem hagyták, és 3,7-tel be is fejeztem a második évet. Megvívtam a csatát, és akkor már tudtam valahol belül, hogy eljutok az érettségi vizsgáig.

A harmadik sem volt könnyebb, de mégis másképp vettem az akadályt. Az idősebbik fiam pályaválasztás előtt állt. Meg akartam mutatni, hogy nem adom fel. Persze a barátaim biztatása nélkül ez nem ment volna. Nagyon sokat segítettek. És a nagy fiam is, aki vigyázott a többi testvérére, amíg én suliban voltam. Ezt az évet osztályelsőként zártam, 4,2-es átlaggal.

A következő év nagyon mozgalmas volt. Októberben az előrehozott érettségin földrajzból négyesre érettségiztem. Persze nehézségek itt is voltak. Ekkor már mind a négy gyermekem iskolába járt. Alkalmazkodni hozzájuk és velük is tanulni nagyon nehéz volt. A nagy már műszaki szakközépbe járt, a többi általánosba. Mindenkinek voltak plusz órái, zeneiskola, sport. Nagyon nehéz volt így készülni. De tudtam, hogy most nem adhatom fel. Nem csak magamért, de a gyerekekért sem.

Februárban jelentkeztem a BMF-re és a PTE-re. Tudom, ez két különböző szakirány. Az egyikben dolgoztam már 20 éve, a másik egy gyerekkori álom, és nagyon szerettem volna az egészségügyből váltani. Ez a hónap nem kis meglepetést hozott. Kiderült, hogy a Természet Világa által meghirdetett pályázaton mindkét pályaművem díjat nyert. A matematika különdíjat, a biológia III. helyezést kapott. Sírtam, amikor megláttam. Nem tudom elmondani, mit éreztem. És az iskola? – Halmi Tanár Úr, aki szinte már lányaként szeretett, repesett az örömtől. A díjátadásra március 7-én került sor a Magyar Tudományos Akadémián.

Ott állni felnőtt fejjel, az valami hihetetlen érzés volt. A meghatottságtól még most is könnyes lesz a szemem. Olyan felemelő pillanat volt ez, amit soha nem feledek.

A díjak az Akadémián nem értek véget. 2009. június 6-án Bakonybánkon vehettem át a Bánki Donát emléklapot. Ez egy műszaki díj volt, ami szintén nagyon sokat jentett nekem és az iskolának is. Nagyon büszkék voltak rám. Bekerültem a Zrínyis Évkönyvbe is, az „Akikre büszkék vagyunk" fejezetbe.

A negyediket nagyon jól, 4,5-ös átlaggal zártam, ami felülmúlt minden várakozást. Az érettségi pedig számomra maga volt a csoda. Biológiából és történelemből 100%-t teljesítettem, magyarból 4-est, matekból 3-ast kaptam. Lett Érettségim. Nagyon büszke voltam rá, és köszönettel tartozom mindenkinek, aki csak segített a négy év alatt.

Eljött a felvételi napja. A műszakiról sajnos két ponttal lecsúsztam, de Pécsre felvettek az egyetemre, az Egészségtudományi Karra. A gyerekkori álomnak búcsút intettem, és elkezdődött egy új fejezet az életemben. Jelenleg a PTE másodéves levelezős hallgatója vagyok. Minden hónapban egy hetet töltök Pécsen. Nagyon élvezem az összes nehézségével együtt.

Kollégista vagyok, és ez visszaad valamit a fiatalságomból. Persze ez a gyerekeim segítsége nélkül nem mehetne, hisz most már ők segítenek a legtöbbet: 17, 16, 14 és 10 évesek. Na és a főnököm, aki elenged, és olyan beosztást készít, hogy ez megoldható legyen, hisz a kórház nem támogat.

A kollégium és az utazás az én költségem, de úgy érzem, ha egyszer eljutok a diplomáig, akkor már ezek a dolgok nem számítanak. Ha az ember kitartó, akkor nincs előtte lehetetlen akadály. Az a tudás, amit megszereztem az ország második legjobb gimnáziumában, felbecsülhetetlen érték. Más ember lettem, bölcsebb és okosabb. Átalakult az értékrendem.

Tudom a tudást és a tanulást, valamint az ezzel járó munkát értékelni.

Széger István

Kellemes meglepetést okozott, hogy épp a kedvenc folyóiratomban (Természet Világa, korábban Természettudományi Közlöny) olvasok egy olyan pályázatról, amellyel kapcsolatban szívesen írok le néhány gondolatot a pályázati kiírásban megfogalmazott szempontok szerint. (E folyóiratnak 40 éve szinte minden száma megvan nálam, és a cikkek kétharmadát általában el is olvasom.)

Éppen szeptember l-én írom mindezt, az új tanév indulásakor. Életem során mindig vártam a tanévkezdést. Szerettem tanulni, iskolába járni, felnőttként újra diáknak lenni. Persze vizsgázni kevésbé szerettem.

Visszaemlékszem, hogy sokszor már a nyári hónapokban is forgattam az új tananyagokat. Azért egy kis stréberség is volt a dologban, mert így a tanév elején összeszedtem pár jó jegyet, így később kevésbé került rám a sor.

Azt gondolom, hogy a pályázati szempontok sorba vételével igyekszem a témakört kibontani, kérdés–felelet formájában:

Munka melletti tanulás, továbbképzés

Nem mondanám ezt könnyűnek. A vizsgáztatók többségét nem érdekli, hogy dolgozom-e, vagy sem, munkanélküli vagyok, vagy sem. Szigorúan a vizsgán előadott tudást értékelik. Pályafutásom úgy alakult, hogy 31 évig egy szakmai terület, a társadalombiztosítás oktatójaként, oktatási vezetőjeként dolgoztam. Ültem tehát az asztal mindkét oldalán. Azonban a munka, család melletti tanulás nehézségét mindig akceptáltam: a felnőttek vizsgáztatása során nem a megbuktatás a cél, hanem az anyag minél teljesebb elsajátítása.

A legtöbb szakterületen, így pl. a társadalombiztosítás területén a továbbképzés különösen fontos. Igen szerteágazó szakmai terület, olyan év nem múlik el, hogy egy sor jogszabály-változás ne történne. Ezért a továbbképzések rendszerességét hangsúlyoznám. De rámutatnék arra is, hogy a saját magam számára továbbképzést jelent adott esetben a saját előadásomra való felkészülés. Nemrég nyugdíjba mentem, de ma is tanítok az ELTE és a Szegedi Tudományegyetem Jogi karán, s ma is minden előadásra külön fel kell készülni, éppúgy, mint akár húsz évvel ezelőtt.

Milyen helyzet indított a tanulmányok folytatására?

Fiatal koromban orvosi egyetemre szerettem volna menni, de a felvételi vizsgákon elért eredményeim ezt több éven át nem tették lehetővé. Hiába volt biológiából mindig jó jegyem, a fizikához, a példák kiszámításához való affinitásom egyenlő volt a nullával. Természettudományok iránti érdeklődésemet – mint fentebb jeleztem – máig sem vesztettem el.

De végül is egy szakmát el kellett sajátítanom, így a jogi egyetemet választottam. A történelmet mindig is szerettem, és legalább akkora érdeklődéssel tanultam itt az anyagokat, mintha orvosi tanulmányokat folytattam volna. A jogi diploma emellett állás vonatkozásában széles körben felhasználható.

Családom szerepe a döntés kapcsán, a tanulmányok folytatása során

Családom mindig messzemenően támogatott a munka melletti tanulás során. Bár voltak elég nehéz évek is, hiszen az első évfolyam alatt született az egyik lányom, az utolsó évi államvizsgák alatt született a másik. Ambicionált az is persze, hogy feleségem már megszerezte a maga diplomáját, szintén munka mellett.

Sokat segített a tanulás során a könyvtár. Minden tanévben sok délutánt, estét a Parlamenti Könyvtárban töltöttem. Ide kívánkozik egy megjegyzésem: komolyan tanulni leginkább könyvtárban lehet, otthon kevésbé. Otthon elvonja az ember figyelmét a család, a TV stb.

Milyen problémákkal szembesültem a tanulmányok folyamán?

Sajnálatos módon (vagy nem sajnos?) mindig olyan munkahelyen dolgoztam, ahol igen sok munkát kellett elvégezni. Felhívnám a figyelmet a tanulás tanulására. Amikor felvettek az egyetemre, azt gondoltam, hogy ha egyszer elolvasok egy vastag tankönyvet, biztosan marad annyi az emlékezetemben, hogy produkálok egy megfelelő vizsgát. Már az első félév végén saját káromon megtanultam, hogy ez nem igaz: romai jogból és még egy tantárgyból rögtön megbuktam.

Hogyan lehetett legyőzni a nehézségeket?

Legelsősorban is szeretni kell, amit csinál az ember. Amint írtam, tanulni mindig is szerettem, de emellett a tantárgyak túlnyomó többségét is igen érdekesnek találtam. Az érdeklődés állandó „szinten tartását" bizonyítja, hogy sokszor a nappali hallgatók tudományos diákköri munkáiba is bekapcsolódtam.

Nyilvánvalóan a család és a munkahelyi kollégák hozzáállása is alapvető a nehézségek leküzdéséhez. Volt olyan diáktársam, akinek a családja még egy asztalt sem biztosított a tanuláshoz, mondván, hogy úgyis meg fog bukni. Szintén példa az érdeklődés fontosságára: elvégeztem egy

Európai Uniós posztgraduális képzést is, mikor az már semminemű munkahelyi előnyt nem jelentett.

Milyen örömök érték a tanulmányok időszaka alatt?

Egy sikeres vizsga pl. mindig nagy öröm. Nem kell még egyszer átrágni sok száz oldalakat. Öröm az is, hogy a beléfektetett munkámnak eredménye lett. Szert tettem sok barátra, ismerősre. Korábban nem is sejtett mértékben kitágult a világ számomra, az ismeretek vonatkozásában. És nem utolsósorban igen sok, egyetemen tanult ismeretanyagot felhasználtam később (és még ma is) saját előadásaim során.

Mennyire felelt meg elvárásaimnak a felnőtt fejjel vállalt tanulás?

Életem egyik legsikeresebb, örömteli öt éve volt az esti egyetem. Sajnáltam is, hogy vége lett. Itt tennék egy megjegyzést: ha elvárásokról szólunk, meg kell mondani, hogy voltak olyan tanáraink is, akik nem sokat tettek tantárgyuk megszerettetése érdekében. Így visszaemlékezve és összehasonlítva azt mondhatom, hogy több jó tanárom volt az általános és a középiskolában, mint az egyetemen. Jobban tudtak lelkesíteni, valamilyen irányba vezetni a diák érdeklődését.

Diploma után hogyan értékelném az azt követő időszakot?

Sok új könyvet, szakirodalmat vettem pl. az egyetem elvégzése után, az ott felkeltett érdeklődés hatására. Az eltelt 30 év alatt folyamatosan bővültek az ismereteim, minden évben több és több tárgyi ismeretre tettem szert. S ez tart mind a mai napig. Mindezeknek alapja, kiindulópontja azonban az egyetem volt.

Milyen jövőt jelentett a diploma megszerzése a belső igények, valamint a munkáltató oldaláról?

A munkáltató oldaláról követelményként is jelentkezett a diploma megszerzése, hiszen a köztisztviselői törvény szerint vezetői megbízást csak diplomás munkatárs kaphat.

A belső igényt tekintve: egyetem után már természetesnek vettem a tanulás további folytatását, nem téve különbséget kisebb vagy nagyobb súlyú stúdiumok között. Elvégeztem a felsőfokú társadalombiztosítási szaktanfolyamot, középfokú munkavédelmi, tűzvédelmi szakvizsgát tettem.

Életszemléletemben hozott-e és miben változást a tanulás időszaka?

Életszemléletemben természetessé vált a tanulás és a tanítás egysége. Ideértve egyéb oktatási tevékenységet is: évente 20–30 hallgatónak nyújtok konzulensi segítséget szakdolgozata elkészítéséhez. Nagy öröm olvasni az e körben elkészült, többségükben kiváló dolgozatokat.

Köszönöm, hogy kérdéseikre ezen alkalommal kifejthettem gondolataimat. E pályázati felhívás nélkül erre bizonyára nem került volna sor.

Tóthné Pataki Csilla

44 éves, 7 gyermekes édesanya vagyok, immáron két diplomával. Nagykovácsiban élek szerető férjemmel és családommal, és ugyanitt dolgozom a Polgármesteri Hivatalban mint jegyzői referens.

Nem voltam mindig ilyen „elszánt" és kitartó, nem is szerettem tanulni, de az élet úgy hozta, hogy a családfenntartás most már inkább az én feladatom, mint a páromé.

Hosszú, 9 évig tartó GYES után, 1996-ban, öt gyermek mellett kaptam állásajánlatot jelenlegi munkahelyemtől. Nem sokat hezitáltam, és az év szeptember 1-jén munkába álltam mint általános műszaki ügyintéző. Három nap után éreztem, megtaláltam a nekem tetsző munkát, ez lett a hivatásom. Folyamatos ügyfélkapcsolatot tartottam a lakossággal, akik az úthibáktól kezdve az épület beázásig mindennel hozzám fordultak, fordulhattak. Imádtam és imádom a mai napig ezt a munkát, igaz, azóta egyre feljebb léptem „ranglétrán".

A nagy elhatározás

Három évvel a munkába állást követően megszületett hatodik gyermekem, de az akkori polgármester fél évvel a szülés után folyamatosan kérlelt, hogy menjek vissza mielőbb, mert nélkülem nem úgy mennek a dolgok. Ez idő tájt férjem vállalkozása elég „nyögve nyelősen" ment, és közösen úgy döntöttünk, ő marad otthon GYES-en, vállalva a háztartási munkát és a gyerekek gondozását, én visszatértem dolgozni. Beiskoláztak pályázatíró, majd egy évvel később közbeszerzési referens képzésre. Mindkettőt sikeresen elvégeztem, de ez sajnos a köztisztviselői fizetésemben nem igazán hozott változást. Hosszas jegyzői noszogatás után 2002-ben beadtam jelentkezésemet a Kodolányi János Főiskolára, gazdálkodási szakra, mert a munkahelyemen pályázati referens munkakörbe kerültem. Az építőipari technikumi végzettségem mellé a gazdálkodási ismeretek elsajátítása ia szükségessé vált, hiszen a pályázati ügyeket vittem a benyújtástól az elszámolásig. Azért ide jelentkeztem, mert ide nem kellett felvételi, „csak" egy szóbeli vizsga volt, ami az általános műveltséget mérte. Meglepetésemre 120 maximális pontszámmal túljutottam

az első próbán. A hivatal tanulmányi szerződést kötött velem és a költségtérítés 50%-át átvállalta.

A tanulmányok

A beiratkozáskor vált ismertté számomra, hogy van egy kolléganőm, aki szintén ide jár. Rögtön egymás mellé „huppantunk", és mint az elsős kisdiákok mindent aprólékosan feljegyeztünk, szorgalmasan jártunk a konzultációkra, megvettünk minden létező tankönyvet és jegyzetet. Nagyon precízen, egymást segítve haladtunk, kutatásokat végeztünk, házi dolgozatokat gyártottunk. Az első féléves vizsgaidőszakban jöttek a nehézségek. Nekem a szóbeli vizsgák mentek jobban, neki az írásbelik. Én szenvedtem a számvitellel, neki a gazdasági jog okozott gondokat, de valahogyan azért a kettes-hármasokat mindketten összehoztuk. A gyermekeim előtt persze nem dicsekedtem ezekkel a jegyekkel, mert tőlük persze nem ilyen jegyeket vártam. Mikor kérdeztek a vizsgákról, mindig csak annyit mondtam „sikerült". A vizsgaidőszakok megviseltek. Én hajnalban tudtam tanulni, hisz az esti mesélést „megtartottam", ezért sokszor háromkor keltem, és fél hatig, amíg a család még aludt, próbáltam a tanulásra összpontosítani. Év végén jöttek a szigorlatok. A pénzügyi és módszertani (zömében matematika) szigorlatok elsőre nem sikerültek, sőt másodjára sem. Fel kellett a tárgyakat újra vennem az ezt követő két félévben is. A kolleganőm is így járt, ezért magántanárt kerestünk. A valószínűség-számítást és a statisztikát jó pénzért ugyan, de megtanultuk. 2004. év végén született meg hetedik gyermekem, ezért fél évet halasztanom kellett a tanulmányokkal, de végül 2006. január 25-én sikeresen leállamvizsgáztam. A diplomát sajnos nem vehettem át, mert nem volt meg a nyelvvizsgám, erre még egy évet várni kellett. Visszamentem dolgozni, és ekkor a fizetésem a duplájára emelkedett, hát igen, ezért mindenképp megérte. De nekem ennél ez azért sokkal többet jelentett. Felnéztek rám a kollegák, a gyermekeim büszkén dicsekedtek a rokonoknak, ismerősöknek, hogy „anya már diplomás".

Időközben a munkahelyemen is helyt kellett állnom, a polgármester és a jegyző jobb keze voltam, néha kettőjük vitáját kellett megoldanom. A hivatalban többen az egekig magasztaltak, hogy én vagyok a példaképük. A velem egykorúak és a fiatalabbak is így vélekedtek, de amikor mondtam, hogy akkor tessék, lehet utánam csinálni, csak legyintettek, hogy nekik nincs ilyen férjük, aki mindent megcsinál: főz, mos, takarít. Az biztos, a férjem nélkül nekem ez tényleg nem ment volna. Az ő unszolására egy év után tovább folytattam a tanulást konkrét, határozott elképzelésre alapozva: Nagykovácsinak én leszek egyszer a jegyzője. (Az elmúlt 14 év alatt 10 jegyző főnököm volt!)

A második

2007-ben jelentkeztem a Budapest Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi karára igazgatásszervezőnek, hisz ez alapkövetelmény a „jegyzőséghez". Ezt az iskolát eleinte nagyon „lazára" vettem. A konzultációkra a munkahelyi elfoglaltságok miatt nem igazán tudtam bejárni, de hamar ismerősöket szereztem, akik mindig mindenről tájékoztattak. A vizsgaidőszakok itt is nagy izgalommal teltek, de mint „rutinos játékosnak", az évfolyamtársaim legnagyobb meglepetésére nekem minden elsőre sikerült. Kérem szépen, én megszerettem tanulni. Imádtam az államháztartástant, az alkotmányjogot, a közszolgálati jogot, de még a polgárjogot is. Megtanultam vezetés közben is olvasni, (bár ezt nem reklámoztam a család előtt), gyorsan és hatékonyan tanultam. Ez úgy ment a legjobban, hogy tanulás előtt tíz percet mindig meditáltam, és arra összpontosítottam, hogy most a következő két, két és fél órát csak a tanulással töltöm. Megmaradtak a hajnali tanulós időszakok, és a három év úgy elrepült, hogy szinte észre se vettük. Időközben a jegyző helyettese lettem, a jogszabályok „tudora", a hivatali kollegák, az ismerősök tőlem kérnek jogi segítséget (ezt nem beképzeltségből írom).

A nagy nap: a diplomaosztó ünnepség

Ez év július 9-én sok társammal egyetemben ott álltam én is talárban és sapkában a diplomaosztón. Nagyon megható volt, ugyanakkor hihetetlen büszkeség töltött el. Büszke voltam magamra, a családomra, az anyukámra, az évfolyamtársaimra és mindenkire, aki ehhez hozzásegített. Ők pedig büszkék voltak rám.

A tudás, amit elsajátítottam, az csak az enyém. Azt tőlem senki nem veheti el. Ezt próbálom átadni a gyermekeimnek is. Mert ahhoz, hogy a mai világban érvényesülni tudjunk, ez igenis szükséges. Így lehet megalapozni a biztonságot a család számára. Nekem ők az elsők, de 44 évesen még nem lehet nyugdíjba menni, ezt ők is tudják. Ezért is kell folyamatosan képezni magunkat. E rohanó világban minden olyan gyorsan változik. Nekünk meg kell tanulni az elvárásokkal lépést tartani.

Utóirat:

2010. szeptember 1-én megkezdtem, illetve folytatom tanulmányaimat a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, a közigazgatási mesterképzésen.

Halász Péter

IX. CSÁNGÓ NAP CSÍKSZEREDÁBAN

2010. november 14-én, a Szakszervezetek Művelődési Háza Márványtermében jeles eseményre került sor: a Hargita Megyei Kulturális Központ szervezésében immár 9. alkalommal rendezték meg a Csángók Napját. Az ünnepségen többféle, a moldvai csángók érdekben történt esemény 10. évfordulójára emlékeztek, olyanokra, melyek – ha gyökeres változást nem is eredményeztek – sok tekintetben fordulópontot jelentettek a moldvai csángómagyarok sorsának alakulásában.

Azt ünnepi rendezvény háziasszonyának, *Márton Judit* igazgatóhelyettesnek, valamint *Becze István*nak, a megyei önkormányzat képviselőjének és *Salamon Adrián*nak, a moldvai csángómagyarok szövetsége elnökének köszöntőjét követően erről a tízesztendős évfordulóról beszélt *Sógor Csaba* az Európa Parlament képviselője. Emlékeztetett arra, hogy az Európa Tanács Kulturális, Tudományos és Oktatási Bizottsága öt veszélyeztetett kultúráról készített jelentést vitatott meg: 1993-ban az *európai cigányok*, 1996-ban a *jiddis* kultúra, egy évre rá az *aromînok*, 1998-ban a veszélyeztetett *uráli*, majd 2001-ben a *moldvai csángó* kisebbségi kultúra került napirendre.

1998-ban készült el az Európa Tanács moldvai csángókról szóló első jelentése, amely vázolta emberjogi helyzetük megoldatlanságát, az anyanyelvű oktatás és vallásgyakorlat hiányát, és általában a román állam általi elismertségük nehézségeiből fakadó problémákat. Egy évre rá, 1999-ben, *Tytti Isohookana Asunmaa* diplomataasszonynak, Finnország korábbi oktatási miniszterének jelentését tárgyalta meg az Európa Tanács Kulturális és Oktatási Bizottsága. Mivel a román fél vitatta a Jelentés megállapításait, 2000 szeptemberében újabb küldöttség utazott Moldvába a portugál *Joe Ary* úrnak, a Bizottság titkárának vezetésével. Az útjukról készült beszámoló meggyőzte az Európa Tanács illetékeseit arról, hogy indokolt kijelölniük egy „hivatalos jelentéstevőt" a csángó kérdés tanulmányozására. 2001 áprilisában került *Tytti Isohookana-Asunmaa* asszony kiegészített hivatalos jelentése a Bizottság elé. A román küldöttség megpróbálta megakadályozni a napirendre tűzést, vitatta annak megállapításait, de érdemben semmit sem tudott cáfolni. Az ET Kulturális, Tudományos és Oktatási Bizottsága 2001 májusában, Isztambulban tárgyalta meg és fogadta el a jelentést, s a csángókkal kapcsolatosan Románia számára megfogalmazott ajánlásokat. Ezt az ET Állandó Bizottsága véleményezésre felterjesztette a „Miniszteri Bizottság" Kulturális Bizottságához, amelynek ülése 2001. szeptemberében volt Strassburgban. Ez a Miniszteri Bizottság fordult azután hivatalos formában Romániához és javasolta számára az ajánlások teljesítését.

Az ET Parlamenti Közgyűlésének 2001-ben született jelentése leszögezte a csángók történelmileg magyar származását, kimondta, hogy nyelvük a magyar nyelv régies formája, kiemelte, hogy hagyományos kultúrájuk középkori elemeket őriz. Az európai kulturális sokszínűség érdekében az ET

Miniszteri Bizottsága ösztönözte Romániát, hogy ratifikálja és alkalmazza „A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját"-t. Biztatta továbbá a csángók anyanyelvű oktatásának és vallásgyakorlatának támogatására, s megfogalmazta, hogy ennek érdekében – egyebek mellett – „osztálytermeket kell biztosítani a helyi oktatási intézményekben, a magyar nyelvet oktató tanárokat fizetésben kell részesíteni". „A csángó szülőket tájékozatni kell a román oktatási törvényről és a nyelvek oktatatására vonatkozó rendeletekről"; továbbá szorgalmazta, hogy „templomaikban a római katolikus szertartásokat anyanyelvükön tarthassák"; „a csángó szervezetek kapjanak hivatalos elismerést és támogatást", „figyelmet kell fordítani a csángó kisebbség szabályszerű összeírására a hivatalos népszámlálás alkalmával", és „szükséges a gazdasági megújulás elősegítése a csángó falvakban".

Tíz esztendővel az Ajánlások elfogadása után az Európa Tanács ismét foglalkozik a moldvai csángómagyarok helyzetével. Meghallgatják Brüsszelben a kérdés szakértőit, és számba veszik, hogy mi valósult meg – és mi nem – a 2001. évi ajánlás 9 pontjából. 2011 tavaszára *Sógor Csaba* RMDSZ-es EP képviselő támogatásával *„Mük szeretünk itt élni"* címmel magyar, román és angol nyelvű kötet jelenik meg a moldvai csángók helyzetére vonatkozó felmérés eredményeiről. Ezt a kötetet eljuttatják majd minden romániai román és magyar politikusnak, amire nagy szükség is van a megfelelő tájékozódáshoz.

A Csángó Nap másik programja az *a kerekasztal-beszélgetés* volt, ahol általában a *csángók sorskérdéseiről*, közelebbről a húsz esztendeje Csíkszeredán tanuló *csángó diákok oktatásának helyzetéről*, valamint a IX. Csángó Nap „díszvendégének" szülőföldjéről, Csángóföld egyik leginkább hagyományőrző települése, *Külsőrekecsin múltjáról és jelenéről* volt szó, a témák minden tekintetben avatott szakértőinek részvételével.

Borbáth Erzsébet tanárnő több mint másfél évtizeden keresztül a szeredai József Attila Általános Iskola igazgatójaként érzelmileg és pedagógiailag egyaránt példamutató emberséggel és szakszerűséggel segítette a keze alá került csángó diákokat az eredményes iskolai felzárkózásban és a továbbtanuláshoz szükséges alapok megszerzésében. Tőle tudtuk meg, hogy 2001. december 3-a óta rendezik meg a Csángó Napokat. Erdélyben és Magyarországon tanuló csángó diákok kezdeményezésére, a bukaresti parlament képviselőinek, az RMDSZ szakpolitikusainak támogatásával, valamint több tudományos és civil szervezet együttműködésével Bákóban fogalmazódott meg a *„cselekvési terv"*, amely célul tűzte ki, hogy Erdély nagyobb – és „magyarabb" – városaiban, továbbá Magyarország több településén, közösségében esztendőnként megrendezzék a *Csángók Napját*, a moldvai magyarok hagyományos műveltségének minél szélesebb körű megismertetése, a csángók értékrendjének és identitásának erősítése érdekében. Sajnos, a kezdeti lendület később alábbhagyott, csupán Csíkszeredán sikerült – egy esztendő kihagyással – mind a mai napig megőrizni a tíz évvel ezelőtti fellángolás parazsát. Aligha véletlenül – tettem hozzá, mint a kerekasztal-beszélgetés „moderátora" –, hiszen a Csíkországból a madéfalvi veszedelemkor menekült székelyek jelentették a moldvai csángók számára a legnagyobb vérfrissítést, valamint itt buzogott – és buzog – legbőségesebben a magyarul tanuló csángó diákokat kibocsátó iskolák forrása; itt működik a csángó témájú kétnyelvű folyóiratot és könyvsorozatot megjelentető Hargita Kiadó, és itt volt csaknem két évtizeden át polgármester az a *dr. Csedő Csaba,* aki orvosi pályafutásának első hat esztendejét körorvosként abban az Rekecsinben töltötte, ahová a most díszvendégként jelen lévő külsőrekecsiniek is tartoztak.

Csedő doktor, akit magam is moldvai állomáshelyén ismertem meg az 1970-es évek elején, elmondta, hogy az orvos szemével nézve negyven éve milyen állapotokat talált ebben a hegyek között megbúvó, erdők közé húzódott, mintegy kétezer lelkes csángó faluban. Szemmel láthatóan neki is jól esett visszaemlékezni, hogy feleségével, a gyermekorvos *Gyöngyvér*rel, s a falu népével kölcsönösen miként jöttek rá: a székely orvos és a csángó betegek anyanyelvükön beszélhetnek egymással. *„Jaj, isztenem!"* fohászkodott a szülőszobában vajúdó csángó kismama, s hogy a doktor és a doktornő betegeinek mit jelentett a szívükig érő „magyar" vigasztalás, azt csak az tudja, aki ismeri: a mégoly lelkiismeretes román orvosnak is milyen kiszolgáltatottak a kezük alá került, románul nem vagy rosszul tudó csángó gyermekek, öregasszonyok. Csedő doktor elmondta, miként csalogatták be négy évtizede a hagyományosan otthonszülő külsőrekecsini csángó asszonyokat a szülőotthonukba, hogyan igyekeztek az akkori kezdetleges felszereltséggel legjobb tudásuk szerint ellátni a rászorulókat, s hogy nem eredménytelenül, azt az mutatta, hogy *Cheţa Lucian*, a külsőrekecsinieket most Csíkszeredába kísérő községi polgármester annak idején Csedő Csabáék szülőotthonában látta meg a napvilágot.

Részt vett a kerekasztal-beszélgetésen a külsőrekecsini születésű *Ignat Mónika* tanárnő is, aki fel-

sőfokú iskoláját Magyarországon végezte, s most a falujában folyó fakultatív magyar nyelvoktatás egyik szépséges munkatársa. Faluja történetéről beszélt elsősorban, annak is egyik tragikus epizódjáról. Az 1940-es évek második felében, amikor sok más csángó faluval együtt itt is lehetővé vált az alternatív magyar nyelvű oktatás, sokan szerették volna, hogy az igehirdetés is anyanyelven történjen. A felemás, de talán inkább kétszínű állami politika, amely hol engedett, hol tiltott, végső soron összeugrasztotta a csángó embereket, sokszor testvérek néztek egymással farkasszemet. Volt, aki akarta, más meg nem akarta a magyar nyelvű igehirdetést, de érvényesült már az ateista propaganda és a mesterségesen kiélezett „osztályharc" is. Külsőrekecsinben annyira elmérgesedett a helyzet, hogy katonaság szállta meg a falut, s az egymást besúgó haragosok támasztotta viharban fegyverek is eldördültek. Az állami terrorakció egyik halálos áldozata a helybéli kántor volt, de többen is szenvedtek a falura zúdult erőszaktól. Ignat Mónika rokonaitól, elsősorban nagyanyjától szerzett ismeretek alapján dolgozta fel és mondta el ezt a nem mindennapi, szomorú történetet.

Ferenczes István nemcsak a Székelyföld Alapítvány elnöke, de a moldvai magyarok kettős identitásának, sokszor kétfelé dobogó szívverésének is olyan ismerője, amilyen csak az a költő lehet, aki régóta a csángó nép pulzusán tartja az ujját. A csángó gyermekek anyanyelvű oktatásáért kifejtett erőfeszítések során sikereket és kudarcokat egyaránt hozó kezdeményezések ismerete alapján, felelősségének teljes tudatában fogalmazta meg javaslatát: magyar nyelvű óvodák kellenek a moldvai csángó falvakba. Mert nagyjából most vált édesapává és édesanyává az a korosztály, akikkel gyermekkorukban a felnőttek már csak románul beszéltek, ők legföljebb a nagyobb testvéreiktől, nagyszüleiktől hallhattak magyar szót, s gyermekeikkel ma már puszta beidegződésből románul beszélnek. Márpedig ha a gyermekkel életük első 5–6 esztendejében csak idegen nyelven beszélnek, ez rögzül beléjük anyanyelvként. Magyar óvodák kellenek tehát – mondta Ferenczes István –, s javasolta, hogy Székelyföld tehetősebb települései vállaljanak védnökséget, „fogadjanak örökbe" egy-egy csángó falut és vállalják az anyanyelvű óvoda létesítését és fenntartását.

A *Ferenczes István* felelősségével működő Hargita Kiadó valóságos missziót teljesít azáltal, hogy 2000-től gondozza a moldvai csángók egyetlen folyóiratát, a *Moldvai Magyarság*ot, és kiadja a csángók történelmével foglalkozó *Bibliotheca Moldaviensis* kétnyelvű könyvsorozatot. A két kiadványról a lap felelős szerkesztője, *Mirk Szidonia-Kata* tájékoztatta a Csángó Nap részvevőit. A *Moldvai Magyarság* rendszeresen hírt ad a csángókat szolgáló civil szervezetek eseményeiről, terjeszti kulturális értékeiket, és figyelemmel kíséri az értelmiségivé vált csángók sorsát. Kívánatos lenne, hogy legalább hozzájuk rendszeresen eljuthasson ez a fontos sajtótermék. Az elegáns, kézbe és zsebbe simuló *Bibliotheca Moldaviensis* sorozat fő célkitűzése, hogy *két nyelven* tegye hozzáférhetővé azokat a magyar és román szerzőktől való, a moldvai csángómagyarokra vonatkozó forrásmunkákat, amelyek egyrészt nélkülözhetetlenek e nehéz életű népcsoportunk múltja és kultúrája iránt érdeklődők számára, másrészt bizonyítják, hogy a románok között is vannak olyan történészek, akik előítéletek nélkül közelítenek a csángó témához. A moldvai könyvek sorozatában eddig a következő kötetek láttak napvilágot: *Zöld Péter:* Batthyány Ignác erdélyi püspökhöz írt jelentése; *Nastase*: Moldvai magyarok 1646-ban a Bandinus-kódex nyomán; *Petrás Incze:* János tudósításai; *Bandinus*-kódex; *Domokos Pál Péter:* Moldvai útjaim; *Gazda László*: Codex; *Rosetti*: A moldvai magyarokról és a katolikus püspökségekről; *Ferenţ*: A kunok és püspökségük; *Lükő Gábor:* Adattár a moldvai magyarság térképéhez.

Nehezen hozzáférhető könyvek újrakiadásáról van tehát szó, mégpedig *két nyelven*, ami elősegíti, hogy a témával foglalkozó magyarok és románok előbb-utóbb *„egy nyelven"* beszélhessenek. Mindegyik kötet tartalmaz egy-egy bevezető tanulmányt, ami hasznos ismereteket nyújt a könyv szerzőjéről, és tudománytörténeti szempontból értelmezi a közölt szöveget. Valamennyi kötet korrekt, elfogultságoktól mentes anyagot közöl, a szerzők nem vesztegetik idejüket haszontalan dolgokkal, természetesnek tekintik azt, ami kézenfekvő, se nem bizonygatják, sem nem vonják kétségbe a moldvai csángók magyarságát, kizárólag a tényekkel, azok értelmezésével és tanulságaival foglalkoznak.

A kerekasztal-beszélgetés témájához többen is hozzászóltak. Így javasolták, hogy a Duna Televízió és a bukaresti tv magyar adása közöljön a csángók (és más asszimilálódó szórvány) számára magyar *nyelvleckéket*. Elhangzott továbbá, hogy a csipkerózsika álmából felélesztett *Magyar Állandó Értekezlet* tagjai között helye lenne a moldvai csángó szervezeteket is képviselő *Moldvai Csángómagyarok Szövetségének*. E szervezet elnöke, Salamon Adrián Ferenczes István felvetésére jelezte, hogy egyelőre 11 csángó faluban sikerült a nyá-

ri hónapokra megszervezniük a magyar nyelvű óvodai foglalkozást. Végezetül a IX. csíkszeredai Csángó Nap résztvevői köszöntötték az egyesztendős Csíkfalusi Csángó Rádiót, és azt kívánták nekik, hogy az éterbe is mielőbb sugározhassák műsorukat.

A IX. Csángó Napot méltó keretek között szervezte meg a Hargita Megyei Kulturális Központ. A rendezvény ideje alatt a HMKK külsőrekecsini fotótáborának anyagából *Ádám Gyula* fotóművész által rendezett fényképkiállításban, valamint *Petrás Mária* diószéni csángó kerámiaművész alkotásaiban gyönyörködhettek a résztvevők. Énekkel, zenével és tánccal a Külsőrekecsini Hagyományőrző Csoport, valamint a sepsiszentgyörgyi Kalagor Zenekar működött közre; *Veres Gerzson:* Székely legény éneke csángó testvéréhez című versét *Főcze Gabriella* szavalta, a délutáni ünnepi szentmisén pedig a moldvai csángókért szólt a Millenniumi templom harangja. Utána a csángó táncházban derékon kaphatta egymást a csángó, a székely és egyáltalában minden derék ember.

A jól sikerült Csángó Nap bizonyítja, hogy „vannak vidékek", ahol a közművelődési programok nemzetmentő feladatot is betölthetnek, mert híven szolgálják egy népcsoport megmaradását.

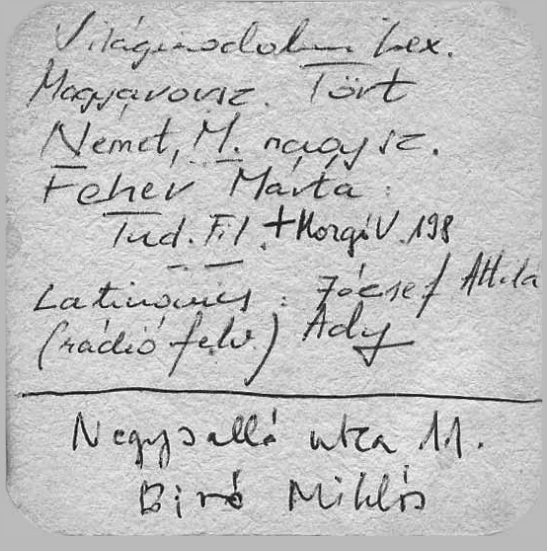

Trencsényi László

DINNYE A CSERESZNYÉSKOSÁRBAN

Általános Művelődési Központok Országos Egyesületének vándorgyűlése

Két Wlassich-díjas, három Apáczai-díjas, egy Brunszvik-díjas, egy Ybl-díjas, egy József Attila-díjas, egy Csalog Zsolt-díj várományos – ezek a „minőségi mutatói" az Általános Művelődési Központok Országos Egyesülete 2010 őszi vándorgyűlésének, melyre a fiatal mecsekalji városban, Kozármislenyben, az 5 éves Janikovszky Éva ÁMK-ban került sor, hagyományosan november közepén. (A krónika hitelessége kedvéért jelezzük: a 70-es, 80-as években még a minisztérium által szervezett debreceni, pécsi, egri, zalaegerszegi országos konferenciák után 10 év „Bajai ősz" következett a Sugovica-parti város vendéglátásában, majd 2001-től mindig más helyszíne volt a rendezvénynek. Szomorú tény: a tavalyi káposztásmegyeri találkozó után Felsőzsolca vette volna át a jelképes stafétabotot, ám a tavaszi árvíz ezt a tervet is elmosta. A borsodi város ÁMK-jának vezetője, Figeczky Lászlóné meghatottan köszönte a konferencia első hozzászólójaként az ÁMK-kból, a mozgalomból érkező szolidaritást, segítséget.

A minőségi mutatók mellett a mennyiségiekről is őszintén kell szólni: a korábbi évekhez képes csökkent a résztvevők létszáma, alig érte el az 50-et. A politikai várakozások, netán feszültségek fogták vissza az érdeklődést? Fogyóban az „alapító atyák" köre is. Köztünk volt Jeney Lajos, az 1966-os „világjáró", a nevelési központok hírét hozó egykori UNESCO-ösztöndíjas építész, Földes egykori alapító igazgatója, Krizsán Mihály (ma szakszervezeti aktivista), Sármellékről Ferge József. Hovatovább veteránnak számít a 25 éves káposztásmegyeri ÁMK második igazgatója, az egyesület elnöke, Hortobágyiné Török Rita is… A „régmúltra", a mozgalom keletkezéstörténetére való emlékezés inspirálta a „nyitányt" is. A felsőszentiváni Kisérleti Színpad vezetője, Kalmár János 1977 óta vezeti a gyerekszínjátszó csoportot, melynek most a nemzedékek közti kapcsolat drámájáról szóló – a 70-es évek diákszínpadára oly jellemző pódium-oratórium műfaját idéző – előadását Zorán „Apám hitte" című dala keretezte. Ezt követően a névadó írónő s a Réber László megörökítette halhatatlan gyerekhős humanisztikus-gyerekközpontú, mondhatni: a kor viszonyai között harcos – ha szelíden is intonált – *reformpedagógiai üzenetéről* esett szó.

A statisztikák a hozzávetőlegesen még mindig 200-as nagyságrendű intézménytípus átalakulásban lévő állapotáról szólnak: mintegy 25%-ukat oszlatták fel, alakították át, s körülbelül ennyi a friss „növekmény" is. Különböző finanszírozási, helyi, térségi és országos oktatás- és művelődéspolitikai – vagy olykor személyi – elképzelések motiválják ilyen élénken a korábban egységes mozgalomnak hátteret adó intézményrendszert, ez is oka lehet a megtorpanásnak. De legalább ennyire ott munkál a jelenségben a „kultúraváltás" nagy kihívása, mely a hagyományos nemzeti kultúrát, az európai kultúrát és a globalizáció kultúráját rendezi viharos sebességgel – az internet sebességével – át, mint azt a művelődéstörténész szemléltette. Kihívást jelent az intézményfinanszírozás kritikus helyzete, nemkülönben a forráshiányra válaszként megszövegeződő egészen különböző ideológiák. S az ÁMK-jelenség változatlan „másság-tudata" jelent meg a fiatal kutató, Tarcsa Zoltán vezette kerekasztal-beszélgetésen. A legendás pécsi Apáczai NEVKO igazgatónője, Turi Katalin panaszolta különböző hivatalos ellenőrzések tapasztalatai alapján: az „ÁMK – az övé az ország legnagyobb oktatási-művelődési intézménye, 600 dolgozóval – dinnye a cseresznyék között", s nincs ilyen „doboz" a bürokrácia keretei között, még ma sem képesek a maga komplexitásában értékelni a közművelődést, óvodai, bölcsődei nevelést, oktatást, könyvtári ellátást s még annyi mindenféle humán szolgáltatást egy szervezetben integráló intézménytípust, melyről az „ősatya", Vészi János azt jövendölte 40 éve, hogy a „jövő közintézménye" lesz.

Az „ÁMK-nemzedékek" diskurzusának termékenyítő szükségéért kiáltott ez a konferencia. Az idősebb generáció, az organikus, „kézműves"

innovációk tapasztalt hősei számára szokatlan, furcsa volt az a már-már nagyüzemi módon előállított – a HEFOP, TIOP, ROP, TÁMOP stb. különböző varázsszámokkal ellátott változatai nyomán készült – ún. „jógyakorlatok" terjesztési technológiája. A bemutatkozó intézmények, elsősorban a kabai, a mályi és a vésztői, nemkülönben a helyi, a kozármislenyi ÁMK (ill. a pomázi művészeti iskola, a perkátai SNI[1]*-s gyerekeket fejlesztő iskola) megannyi fiatal intézmény imponáló gazdagságát mutatta be, s ajánlotta hasznosításra kezdeményezéseit a mindig megújuló ÁMK-mozgalomnak is.

1 Sajátos nevelési igényű. Szabályozása a 2/2005. (III. 1.) OM rendelet által (a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve)

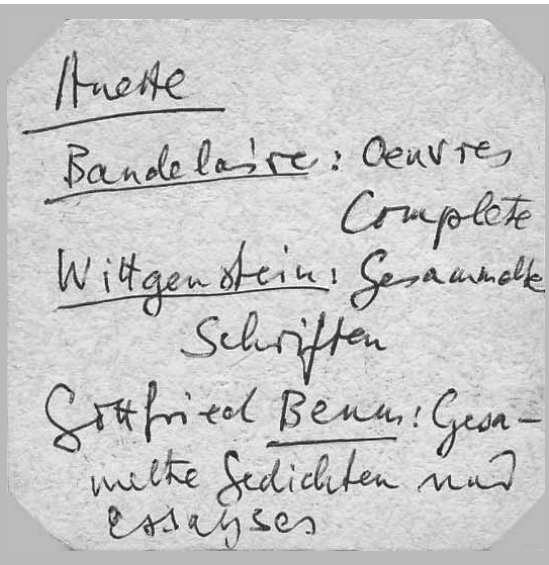

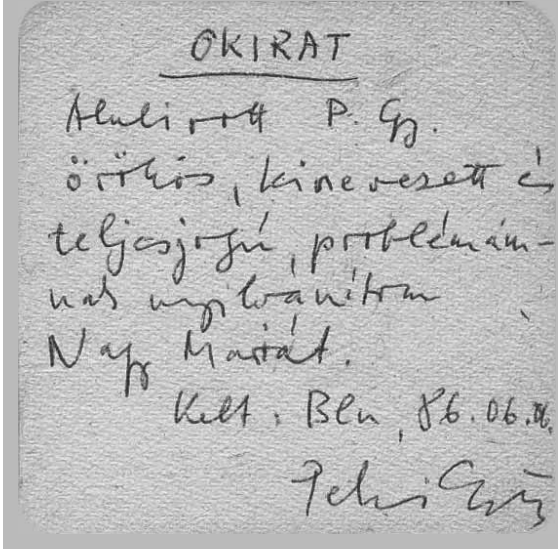

KODÁLY ZOLTÁN ÉS BARTÓK BÉLA GYŰJTŐÚTJÁN A FELVIDÉKEN

A Magyar Művelődési Társaság 2010. október 15-16-17-re tervezett szakmai utazására került sor sikeres pályázat eredményeképpen. Földiák András elnök úr és Márk Anna titkár vezetésével két mikrobusszal, 18 taggal, a Budai Vigadó parkolójából indulva, Észak-Komáromon át elindultunk Nyitra felé Kodály Zoltán és Bartók Béla gyűjtőútjának megismerésére, a Felvidékre. Néhány kilométer megtétele után Ógyalla község közepén egy csillagvizsgáló pompázatos parkjában Kopernikusz óriás szobránál meghallgattuk Maga Ferenc idegenvezető beszámolóját az intézmény múltjáról. (Maga Ferenc elénk utazott Zséréből Komáromba!)

Érsekújváron átrobogva Nyitrára érkeztünk az ötven éves Pedagógiai és Filozófiai Főiskolához, ahol a Magyar Tanszéken forró teával és kávéval várták a didergő társaságot. Az Intézmény fiatal tanára ismertette a főiskola múltját, amelyből megtudtuk, hogy Juhász Gyula is tanárként dolgozott itt. Továbbá ismertette a jelenlegi tizenháromezer hallgató körülményeit, amelyek már kielégítőek. Magas szintű képzésünknek hála európai színvonalnak megfelelő eredményeket produkálnak végzős hallgatóik: A magyar képzés harminc éves. 2003 óta minden karon van magyar szak. A szakok közül legújabb a Hungarológia és a Tolmács–Fordítói Doktori Szak. A tavalyi egyik Príma Primaszszima az ő hallgatójuk, Pusztai János. Büszkék rá.

Az 517 m-es Zobor hegy felé vettük utunkat, és lábánál, az Artiz étteremben fáradtan letelepedve, de jóízűen elfogyasztva az ízletes ebédet gyönyörködtünk Nyitra várában, amely lentről fölfelé nézve is maga a csoda. Felérve a várhoz a panoráma kárpótol minden fáradtságért. A vár bejáratánál Vogele mester negyven alakos óriás szobra lenyűgözi a látogatót: az 1710-es pestisjárvány emlékére emelték. A Gizella kápolna falában az egyszemélyes, kupolás páholyokban egyedülálló akusztika élvezhető. Kedves tagtársunk Tatabányáról mindnyájunkat meglepett és megajándékozott egy soha nem hallott minikoncerttel: csodálatos füttytechnikájával előadta az Áve Máriát. A döbbenetes akusztika és a fütty, valamint a mű találkozása felejthetetlen élménnyel gazdagította a meghatódott társaságot. Különlegességként láthattuk ereklyetartókban Szent László és Szent Imre egy-egy csontdarabkáját (hermáját). A vár múltjában az a legképtelenebb történet, hogy a németek már elmentek 1945-ben, amikor mégis lebombázták a várat.

A következő állomás zoboralji település volt, Csitár község, Nyitrától néhány km-re. Magyarok lakják. 1906 és 1917 között Kodály Zoltán több alkalommal járt a községben, ahol huszonhét dalt gyűjtött. Többek között itt örökítette meg az *A csitári hegyek alatt*, az *Egy szegény asszonynak volt tizenkét lánya*, és a *Szerelem virágja fölfolyott a fára* kezdetű népdalokat.

2005. augusztus 8-án Frantisek Tóth akkori szlovák kulturális miniszter és magyar kollégája, Bozóki András leplezte le Kodály Zoltán zeneszerző emléktábláját, amely Csáky Pál miniszterelnök-helyettes hivatalának támogatásával készült. A magyar nyelvű tábla ellen már akkor tiltakozott a kerület, később pedig a héttagú helyi képviselő-testület egyik tagja az 1995-ös szlovák nyelvtörvény megsértéséért feljelentést tett. A szlovák kormány arra kötelezte a falut, hogy teremtsék elő a szükséges pénzt, és a tábla fölé helyezzék el annak ugyancsak márványból készült szlovák nyelvű változatát.

A vitatott emléktábla szövege a következő: „Kodály Zoltán (1882-1967) népdalgyűjtő és zeneszerző. *A csitári hegyek alatt* című népdal községünk lakói ajkán született, s a zoboralji gyűjtése tette világszerte ismertté. Köszönettel emlékezünk! 2005. augusztus 28."

A Kodály emléktábla érzékenyen érintette a társaságot. A rajta lévő két koszorú mellé elhelyeztük a sajátunkat és meghatódva elénekeltük *A csitári hegyek alatt* című népdalt.

Alkonytájban, a falusi turizmus kereteiben, Zsére községben elfoglaltuk szálláshelyeinket, és meleg vacsorával (tejfölös húsoskáposztás knédlivel)

vártak bennünket a háziak. Este a Zoboralja Női Kar főpróbáján vehettünk részt. Csodálattal hallgattuk a tiszta kiejtésű, gyönyörű hangú fiatal énekesek produkcióit. Láthatóan ők is élvezték, hogy nekünk örömet szerezhettek a magyar és szlovák nyelvű népdalok előadásával. Karvezetőjük helybeli tanár, a Magyar Kultúra Lovagja. Apró mozdulataival irányítja énekelni tudó és szerető növendékeit. Idegenvezetőnk, Maga Ferenc leánya szlovák ünnepi népviseletben adta elő csengő hangján szólózva a legszebb, legkedvesebb dalait. A vendégszerető kórus pogácsával és borral kínálta társaságunkat, miközben elmesélték eddigi sikeres szerepléseiket: a Petri Éva gyűjtése alapján készült *Kolonyi lagzi* című zenés, táncos népszokást még a Művészetek Palotájában is előadták. Kolony község határában a Makovecz Imre tervezte szabadtéri színpadon is gyakran szerepelnek. Közös dalolgatás után elég későn tértünk szálláshelyünkön nyugovóra. A sűrű nap után mindenki fáradtan zuhant álomba.

Nyirkos, ködös hideg köszöntött ránk az első reggelen. Dideregve gyülekeztünk, és tudtuk, hogy a kastélyok, múzeumok, várak fűtetlenek, ezért megkóstoltuk a helyi jellegzetes italokat, a beherovkát és a borovicskát, ami jó kályhának bizonyult. Lélekmelegítőül régi magyar történelmi hőseink emlékhelyei, szobrai, ránkmaradt kincseinek látványa szolgált. Örömmel töltött el mindannyiunkat a bizonyosság, hogy a szlovák nép őrzi és rendben tartja ezeket a történelmi emlékhelyeket.

A Kistapolcsányi Rákóczi vár parkjában elbűvölő látványként tárult elénk Sróbl Alajos három óriás szabadtéri szobra: *Medve a muflonnal, Vaddisznó* és a *Haldokló szarvas.* Egy esküvői fényképezésnek is tanúi lehettünk. Szokatlan pózokban fényképezték az ifjú párt: henteregve a pázsiton, térdelve, fekve, soha nem látott pozitúrákban örökítették meg a nagy eseményt.

Várkastélyát a XV. században a Kistapolcsányi család építtette. Később birtokolták a Rákócziak, majd Heister tábornok serege foglalta el, azután a Coburg család vásárolta meg, majd Zichy Károly, végül a Habsburg család birtoka lett. Masarik csehszlovák köztársasági elnök nyaralója is volt. A település 12 hektáros vadasparkjában egy klasszicista vadászkastély is áll.

Továbbrobogva, kis kitérővel meglátogattuk a verebélyi kultúrházban az esti ünnepre készülődő polgármestert, aki megpálinkáztatta a didergő társaságot. Este a jól működő énekkart látta vendégül egész évi sikeres szerepléseikért. Erre készülődött a színpadra felsorakoztatott csemegekosarak sokaságával, a terített asztal sok-sok finomságával vacsorára.

A Mohi Faluházban a helybéli idegenvezető hölgy aprólékosan elbeszélte a falu száz évvel ezelőtti életét. A tisztaszobában egy fekhelyen csaknem plafonig rakott színes, hímzett párnák, dunnák sorakoznak az ágy tetején. Alatta dikó, nehéz, vastag függönnyel ellátva. Innen hallgatták a szülők a fiatalok beszélgetését, ugyanis a jegyespárnak csak a lakásban volt szabad találkoznia, ahol a szülők is jelen voltak, még ha épp láthatatlanul is.

A dunnák „megihlették" egyik társunkat, Jurth Ildikó egyetemi tanárnőt, aki elénekelte és megtanította nekünk az idevaló népdalt: „Dunyha, dunyha, dunyha, csipkés dunyha, / kilátszik a lábom ujja."

A törökök felett aratott győzelemre emlékeztet a nagyvezekényi csatamezőn egy monumentális oroszlánszobor. A Zsitvamenti csata emlékére állíttatta Eszterházy a négy gyermekéért. Az oroszlán talpa alatt a lófarkas zászló legyőzve hever.

Gimes község a Gimes patak völgyében fekszik. Vára több alkalommal a Forgáchok tulajdonába került. Ők mindig felépítették a leégett, elpusztított várat. A 19. század elején a faluban álló barokk kastélyba kötöztek és cukorgyárat alapítottak. A község felett erdő borította hegycsúcson áll Ghymes várának romja. A várkápolna egykori búcsújáró hely volt. Nevezetessége egy miseruha, amely aranyfonal helyett asszonyi hajjal van kivarrva. Ez Forgács Pál gróf hitvesének, Révay bárónénak ajándéka, férje számára, aki papnak szenteltette magát.

Felsőaha községben több meglepetés ért bennünket: a Tájházban a Jókai Anna nevű idegenvezető frissensült kaláccsal fogadott, amit „éhenkórászok" módjára pillanatok alatt befaltunk. Mindannyiunk számára újdonságnak számított a sárgarépás-mákos, a diós-almás, és a sós, kapros kalács. Elmondta, hogy a község 70%-a Jókai nevet visel, de nem rokon a komáromi Jókai családdal.

Kolon község Zoboralja egyik legrégibb települése. Kodály Zoltán két alkalommal, 1906-ban és 1912-ben gyűjtötte a falu népdalkincseit, amelyekben a kolerajárvány szomorú emlékét is felfedezte: „Falu végén két vasvella, / mégis bejár a kolera. / Sem urakra, sem papokra, / csak a szegény parasztokra."

Nagyapponyban, a kastély földszinti termében a II. világháborúban lezuhant amerikai repülőgépek összegyűjtött darabjai láthatók. Hiába csodáltuk később az Apponyi grófok aranyozott tárgyait, kincseit, a földszinti terem szörnyű látványát nem feledtették.

Nyitrától 16 km-re fekszik Felsőelefánt község. A dombon áll a középkori pálos kolostor kastéllyá alakított tömbje. Itt nevelkedett Edelsheim-Gyulai Ilona grófnő, Horthy Miklós kormányzó menye.

Utolsó esténket Aha község hegyi pincéjében töltöttük. A hegy-kapuban vastag, göcsörtös hársfarönk zsindelyes tetővel, sok madárodúval hívja fel magára a figyelmet. Mellette kis hegyi kápolna, a gazdák által épített imahely meghitté teszi a pincesort. A szőlősgazdák pincéi sűrűn követik egymást. Takaros épületek, rendben tartott szőlőhegyek, kedves tulajdonosok tették számunkra az utolsó estét emlékezetessé. Az egyik pincében négyféle bort kóstoltunk, miközben közös dalra fakadtunk a szlovák hegyi emberekkel, egy magyar, egy szlovák dal jelezte a nagy egyetértést. Az estébe nyúló mulatozás még az autóban is folytatódott.

Az utolsó reggelen felmásztunk a zobordarázsi vagy nyitradarázsi dombtetőn álló árpádkori kápolnához… Akkor épülhetett, amikor István király elrendelte, hogy minden 10 falu építsen egy templomot. Ezen a dombon kisugárzása van a földnek. Azt tartják a látogatók, hogy itt gyógyulni lehet. El is hiszem, mert az a körpanoráma, ami innen a dombról, a kápolna mellől belátható, feltétlenül lélekgyógyító. Tizenhárom település templomtornya látható erről a pontról.

Utolsó ebédünket is a nyitraalji vendéglőben fogyasztottuk el. Búcsúzkodni kezdtünk az ebéd alatt, megköszöntük, hogy megismerhettük egymást és együtt fedezhettük föl ezt a gyönyörű tájegységet.

A Magyar Művelődési Társaság e pár napnak igen értékes kapcsolatokat köszönhet az induláskor egymásnak teljesen idegen emberek között. Földiák András elnök úr és Márk Anna titkár múltunkban megmerítkező művelődési őrjáratot szervezett. Több ilyen lehetőségre lenne szükség, hogy Nagymagyarország más tájait is bejárva jobban megérthessük múltunkat és egymást az ezen a térségen élő népekkel. Mindannyian a magyar művelődés területén végeztük aktív tevékenységünket, azóta pedig ki-ki a saját településén vagy régiójában végez munkát lakóhelyének javára. Ezekre a szakmai utakra minden hazáját szerető magyar embernek szüksége van. A Magyar Művelődési Társaságnak kívánok továbbra is értelmes, tartalmas tevékenységet, mindannyiunk örömére!

Schultheiss

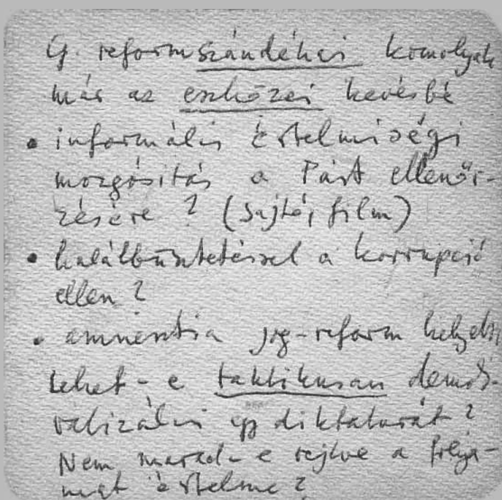
Gy. reformszándékai komolyak
már az eszközei kevésbé
• informális értelmiségi mozgósítás a Párt ellenőrzésére? (sajtó, film)
• halálbüntetéssel a korrupció ellen?
• amnesztia jog-reform helyett
lehet-e taktikusan demokratizálni egy diktatúrát? Nem marad-e rejtve a folyamat értelme?

SZÉP A MAYA, MERT FEKETE, ISTEN NÉKEM TEREMTETTE, Berlin, 02.04.'91
SCHULTHEISS-BRAUEREI AG BERLIN
AECHT PATZENHOFER
FEINSTE PILS-QUALITÄT

Schultheiss

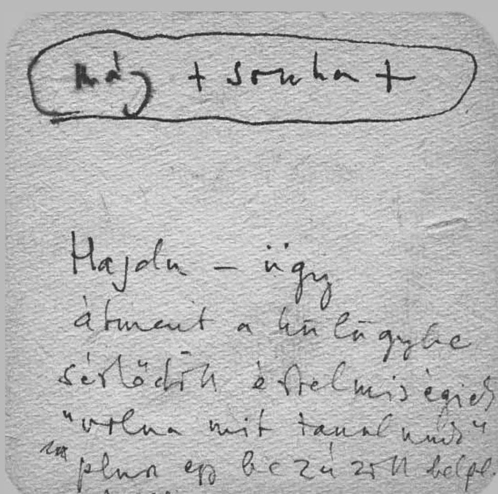
+ sonka +
Hajdu – ügy
átment a külügybe
súrlódik értelmiségiekkel
"volna mit tanulnunk"
plusz egy bezúzott belpol.

Egry Dóra

AZ EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA PÉCS, 2010 PROGRAM KERETÉBEN MEGVALÓSULÓ KULTURÁLIS INTÉZMÉNYEK KÖZMŰVELŐDÉSI FUNKCIÓIRÓL

Tájékoztató az *Európa Kulturális Fővárosa Pécs, 2010* program keretében megvalósuló Pécsi Konferencia- és Koncertközpont, Zsolnay Kulturális Negyed, Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont közművelődési funkcióiról

Pécsi Konferencia- és Koncertközpont – a projekt általános bemutatása

A beruházás célja egy nemzetközi összevetésben is jelentős akusztikai tervezéssel készülő, korszerű háttértechnikát alkalmazó, multifunkcionális épület létrehozása, mely hangversenyteremként és konferenciaközpontként működik.

A Pécsi Konferencia- és Koncertközpont a Dél-Dunántúli régió legnagyobb befogadóképességű, multifunkcionális hangversenytermeként, kulturális rendezvényhelyszínként és konferenciaközpontként működő középülete lesz.

Megvalósulása a régió nemzetközi hírű szimfonikus zenekarának, a Pannon Filharmonikusok-

nak, valamint a többi pécsi zenei együttes sikeres tevékenységének folytatását teszi lehetővé. A létrejövő kulturális térnek köszönhetően pedig bővül a város kulturális kínálata. A konferencia-funkció segítségével Pécs a közép-európai konferenciapiac egyik meghatározó színhelyévé válik, szakmai konferenciák, vásárok, kulturális fesztiválok megrendezése válik lehetővé. A kapcsolódó beruházásokkal (autópálya, regionális repülőtér) Pécs versenyképessége javul a kulturális és konferenciaturizmus területén.

Az épület Pécs történelmi belvárosának keleti határán épült meg, a külső közlekedési kapcsolatokkal együtt mintegy 23 000 m^2 nagyságú területen.

A területen 111 személygépkocsi parkolására van lehetőség, melyből 38 parkoló állás az épület előtt, 73 pedig az épület mögött került kialakításra, ahol 4 mozgássérült parkolóhely is helyet kapott. Ezen kívül 4 taxi beálló és az épület nyugati oldalán 5 autóbusz-parkolóhely lett kialakítva.

A Pécsi Konferencia- és Koncertközpont funkciói

Nagyterem

A 11 144 m^2 nettó alapterületű épület akusztikai tervezésű nagyterme 999 fő befogadására alkalmas, amely a rendezvény típusától függően a változtatható színpadállásnak megfelelően 928, illetve 880 főre csökkenthető a zenekari igényeknek megfelelően.

A nagyterem elsősorban koncertterem. Balett- és egyéb koreografált előadások, sőt bizonyos operák számára is alkalmas. Másodsorban a nagyterem a konferenciák plenáris előadóterme. Harmadrészt a földszinti zsöllye síkpadlóssá tehető, vagyis a síkpadlót igénylő rendezvények tartása is lehetséges.

A nagyterem tere és akusztikája úgy került megtervezésre, hogy akusztikus koncertek számára optimális legyen, ugyanakkor kisebb átalakítással (hangvetők, erősítés stb.) más akusztikai igényű funkciókra is alkalmassá tehető (erősített koncertek, konferenciák és egyéb rendezvények). Kon-

ferencia esetén a nagyteremben tartják a plenáris előadásokat, ezek között pedig a két konferenciateremben és a kétfunkciós szólampróbatermekben a szekcióüléseket. Kisszínpados kialakítással és az enyhén emelkedő zsöllyepadló süllyesztésével a földszint nagy része síkpadlóssá alakítható. A széksorok betolhatók a földszinti hátsó karzat alá. Így különböző rendezvények, bálok, könnyűzenei koncertek megtartására is alkalmas a terem.

Az épület országosan is egyedülálló multifunkcionalitását a nézőtér teljes területének emelhetősége biztosítja; annak síkba hozásával akár 1000 fős reprezentatív rendezvények is befogadhatók (pl. bálok, fogadások).

Konferencia- és szekciótermek

A nagyterem teljes kapacitása elhelyezhető az épületben található konferenciatermekben és szekciótermekben, melyek befogadó kapacitása 368 főtől 50 főig változó, az igényeknek megfelelően. A földszinten található több mint 310 m²-es, 368 fő befogadására képes konferenciaterem a konferencia igényeknek megfelelően szekcionálható. Az első emeleti 287 fős konferenciaterem pedig balett próbateremmé alakítható, és maga az épület alkalmas táncszínházi produkciók befogadására is. Az épületben különálló, állandó termet biztosítunk a nagyzenekari próbáknak is.

Egyéb termek

Az épület a hangversenytermen, a konferenciatermeken, valamint az öt, összesen 349 fő befogadására képes szekciótermeken kívül magában foglalja az irodákat, a Pannon Filharmonikusok zenekar működéséhez szükséges további szokásos termeket (pl. hangszertárat), a közönség számára fenntartott tereket – kávézó, könyvesbolt, fogadótér stb., valamint mindezek kiszolgáló helyiségeit.

A Pécsi Konferencia- és Koncertközpont legfontosabb tereinek kapacitását a lap alján látható táblázat összegzi.

A PKK szolgáltatásai

A Pécsi Konferencia- és Koncertközpont alapvetően az alábbi szolgáltatásokat nyújtja:

– Saját rendezésű produkciók, programok
– Konferenciák
  – Nemzetközi konferenciák: konferenciaszolgáltatások, étkezés, business szolgáltatások, tolmácsolás, igény esetén kiegészítő szabadidős programok;
  – Hazai konferenciák: konferenciaszolgáltatások, étkezés, business szolgáltatások, igény esetén kiegészítő szabadidős programok.
– Fogadások, partik, multinacionális cégek rendezvényei: terem, vendéglátás (vacsora), rendezvény-szolgáltatások (pl. technikai igények kielégítése).
– Meetingek: terem- és technikai berendezések rendelkezésre bocsátása, ebéd és 1–2 kávészünet.
– Koncertek, kulturális programok: terem, technikai szolgáltatások, büfé, kiegészítő tevékenységek (ruhatár, jegyszedés).
– Külső programok fogadása: más rendezvényszervezők programjai számára az infrastruktúra bérbeadása, biztosítva az ehhez szükséges háttérszolgáltatásokat.

Multifunkcionális nagyterem	terület (m²)	kapacitás (fő)
kis színpadállás esetén	1011,08	999
közepes színpadállás esetén		928
nagy színpadállás esetén		880
Konferenciatermek		
földszinti osztható konferenciaterem	317,34	368
1. emeleti konferenciaterem (balett-terem)	266,25	287
Szekciótermek		
1. emelet, szólampróbaterem és szekcióterem	59,82	64
1. emelet, szólampróbaterem és szekcióterem	49,96	54
1. emelet, szólampróbaterem és szekcióterem	49,96	54
1. emelet, szólampróbaterem és szekcióterem	58,24	60
1. emelet, Szimfonietta próbaterem és szekcióterem	94,82	117

– Egyéb, kiegészítő tevékenységek: közönségforgalmi szolgáltatások szervezése, hang- és videostúdió szolgáltatások, műsorok képi archiválása, marketingkampányok és kreatív anyagok, épületlátogatások szervezése stb.
– Kiszervezett és vásárolt szolgáltatások szerződtetése, ellenőrzése.

A kivitelezés előrehaladása:
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata mint Megbízó a kivitelezési szerződést 2009. június 18-án írta alá a Magyar Építő Zrt. – Arcadom Zrt. Konzorciummal mint Kivitelezővel.

A Kivitelező 2010. október 14-én készre jelentette a kivitelezési munkálatokat, melyet a beruházás FIDIC Mérnöke 2010. október 20-án elfogadott. A műszaki átadás-átvételi eljárás 2010. október 27-én megindult. A műszaki átadás-átvételi eljárással párhuzamosan folyamatban van a használatbavételi engedélyezési eljárás is. 2010. október 25-én benyújtásra került az első fokú építésügyi hatóság felé a használatbavételi engedély iránti kérelem. 2010. október 27-én a használatbavételi – és műszaki átadás-átvételi – eljáráshoz kapcsolódva megtörtént az építési helyszín szakhatósági bejárása. A használatbavételi engedélyt a Baranya Megyei Közigazgatási Hivatal 2010. november 11-én, 17 nappal a kérelem benyújtását követően kiadta.

Zsolnay Kulturális Negyed
A Zsolnay Kulturális Negyed projekt célja, hogy a Zsolnay Gyár építészetileg legértékesebb területeinek rehabilitálásával egy olyan igényesen felújított épületegyüttes jöjjön létre, amely az épített örökség védelmével, valamint az idetelepülő kulturális, oktatási és közművelődési funkciókkal szolgálni tudja a város és a térség turisztikai forgalmának növekedését, hozzájárul az itt élők kulturális és oktatási igényeinek magas szintű kiszolgálásához, és segíti a kreatív iparágak alapjainak megerősödését.

A fejlesztés keretében mintegy 35 000 m^2-nyi, jórészt műemléki épület felújítása valósul meg, köztük a Zöld Ház, a Sikorski ház, a Zsolnay mauzóleum, valamint a műemlékvédelem és a tervezett funkciók szempontjából értéktelen épületek bontása mellett újak építésére is sor kerül: létrejön egy 1000 fő befogadására is alkalmas multifunkcionális rendezvénytér, mintegy 1000 m^2 kiállítótér, galéria a kapcsolódó kiszolgálóterekkel, valamint egy kétszintes parkoló a déli részen. A negyed északi és déli területét a Zsolnay Vilmos út felett átívelő gyalogos híd köti össze, melyet 2010. október 22-én emeltek be. A híd tövében a látogatóközpont

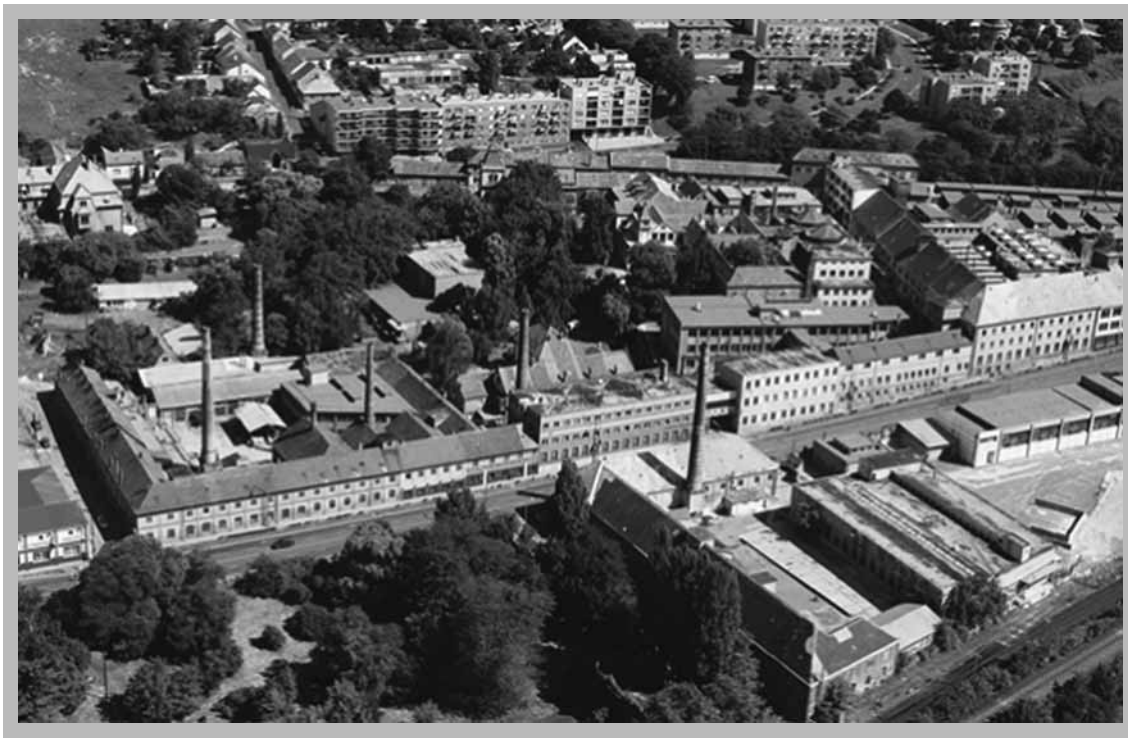

fogadja a turistákat. A fejlesztés része az épületeket körülvevő, értékes ősfákat és mintegy 11 000 m^2 zöldfelületet, játszótereket felölelő park, illetve díszburkolattal ellátott utak, terek felújítása, valamint a negyedet, mauzóleumot szegélyező díszkerítés, a kapcsolódó közművek és díszkerámiák felújításával. A negyed gyalogos és gépjárművel történő megközelítését lehetővé tevő fejlesztések a közterek és parkok újjáélesztése kulcsprojekt és a projekthez kapcsolódó útfejlesztések keretében valósulnak meg.

A Zsolnay Gyár területének tervezett megújításával az alábbi építészeti, illetve funkció-együttesek jönnek létre:

A *Míves Negyed,* amelynek legfontosabb eleme a Zsolnay család és a gyár történetét bemutató kiállítás, kiegészülve a Gyugyi Gyűjteménnyel. Ezekhez egy, a manufaktúrán átvezető látogatói sétaút segítségével kapcsolódik a Zsolnay Mauzóleum, a gyár jelenlegi termékeit bemutató mintabolt és a kávézó. A látogatóúthoz kapcsolódó funkciók mellett elegáns rendezvényterem, étterem egészíti ki az épületegyüttes hasznosítási terveit.

A Míves Negyed egyik meghatározó eleme a Kéz-művész utca, ahol képző- és iparművészek, kézművesek és más kreatív területek képviselői bérelhetnek üzleteket, műhelyeket, műtermeket, irodákat, illetőleg vendéglátóhelyeket. Egyes épületekben a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. bérel működéséhez szükséges jelentős méretű tereket.

Az *Alkotó Negyed* a volt pirogránit üzem épületegyüttesében jön létre, helyet adva a Pécsi Ifjúsági Központ, a Kortárs Művészeti Központ, Labor Szövetkezet, és vendéglátóhely számára. Fontos eleme ennek az épületegyüttesnek az újépítésű multifunkcionális rendezvényhelyszín mellett az úgynevezett „cifra kémény" előtt kialakuló nagyméretű tér, amely mozgalmas kulturális fesztiválok, események helyszíne lehet.

A *Családi Negyed*ben jön létre az Interaktív Tudományos-Technikai Kiállítás és a Planetárium, közös fogadótérrel kapcsolódva a hosszan elnyúló Pécsi Galéria modern épületéhez. Az úgynevezett Zöld Házban fog működni a Bóbita Bábszínház, amely tevékenységét a tervezett szabadtéri színpadra is „kiterjeszti". A negyednek fontos része lesz az épületek közötti park, ahol különböző korcsoportok igényeinek megfelelő játszóterek kialakítására, valamint a régi teniszpálya környékének felújítására kerül sor.

Az *Egyetemi Negyed*ben a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kara, a Bölcsészettudományi Kar Kommunikációs és Médiatudományi Tanszéke és a Filmtudományi és Vizuális Kultúra Szeminárium

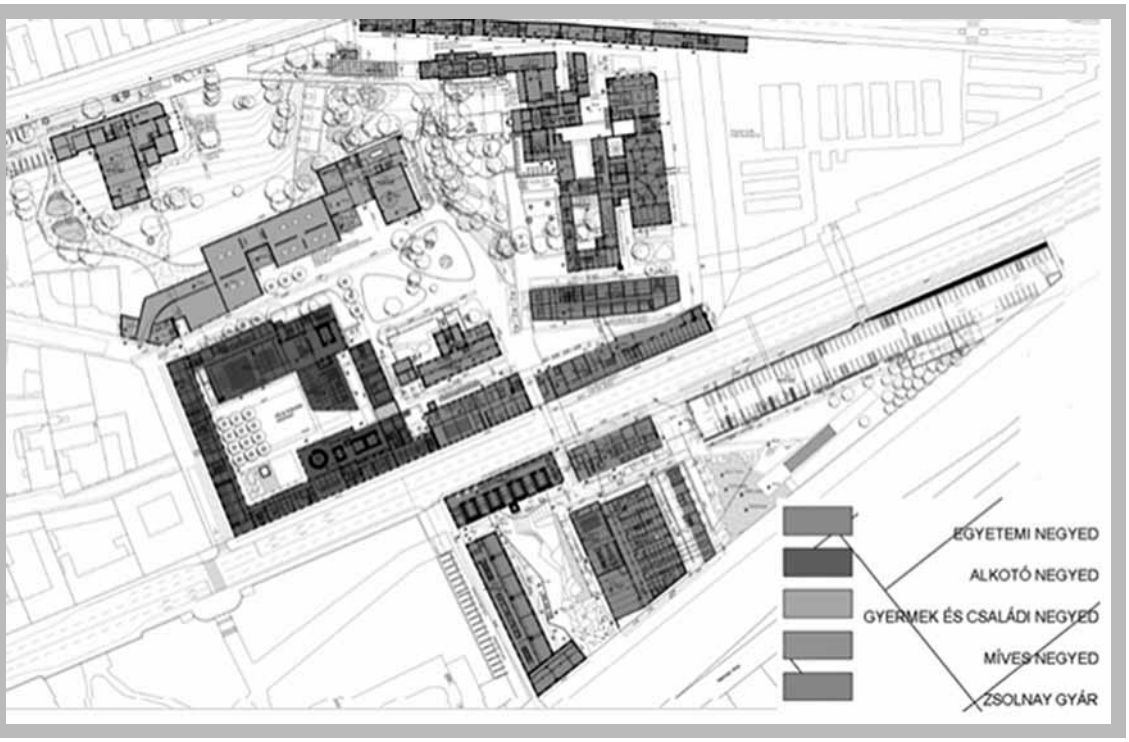

fog működni. Az egyetemi oktatáshoz szükséges termek, műhelyek, illetve menza mellett itt fog helyet kapni a Janus Egyetemi Színpad is, amely az egyetemi és városi ifjúság kulturális igényeit hivatott kiszolgálni.

Kiegészítő funkcióként az új épületben látogatóközpont, illetve kétszintes térítésmentes parkoló és menedzsment irodák fogják szolgálni az itteni tevékenységeket, valamint felüljáró biztosítja a kapcsolatot az északi és a déli területrész között.

A kulturális és közművelődési funkciók célcsoportjainak meghatározása

A potenciális látogatói csoportok tekintetében viszonylag jelentős méretű látogatói kör odavonzása és magas színvonalú szórakoztatása a cél, úgy, hogy a negyedet minél szélesebb körből kikerülő célcsoportok látogassák, egymás zavarása nélkül. A kulturális attrakcióknak folyamatosan képesnek kell lenniük a negyed „megtöltésére", izgalmassá tételére. Fontos, hogy ez a látogatottság ne a belvárosi forgalom csökkenésével, hanem annak fennmaradása, illetve lehetőleg növekedése mellett jöhessen létre.

Az attraktív kulturális funkciók esetében fontosak lehetnek a hagyományosan jelentős célcsoportnak számító általános- és középiskolai diákcsoportok és családok, a magasabb kultúra, a tudomány és a hagyományok iránt érdeklődő hazai és külföldi turisták, valamint a Pécsett és térségében élő lakosság és az egyetemi diákság. Az EKF programokhoz kötődően, de hosszú távon is jelentős szerepe lehet a tágabb régióból érkezőknek (balkáni szomszédok, Ausztria) és a célzottan ide érkező külföldi látogatóknak.

A jelenlegi tervek szerint létrejövő funkciók, illetve kulturális tevékenységek a következő fő célcsoportokat célozzák meg:

– Általános és középiskolai diákok (elsősorban a Pécsi Ifjúsági Központ, a Tudományos-technikai Kiállítás, a Zsolnay Családtörténeti Kiállítás és Látogatóút, a Gyugyi Gyűjtemény Pécsi Galéria, valamint a kapcsolódó események kapcsán);
– A hagyományok és az elegáns környezet iránt fogékony látogatók (a Zsolnay kiállítás és Látogatóút, mauzóleum, az étterem és a park kapcsán);
– Az igényes művészet iránt érdeklődők (a Zsolnay kiállítás, Gyugyi Gyűjtemény, a kortárs művészeti kiállítások és programok, az egyetemhez és a Pécsi Ifjúsági Központhoz kötődő kiállítások és zenei programok, az Egyetemi Színház és a Bóbita Bábszínház felnőtt előadásai kapcsán);
– Gyermekes családok (elsősorban a tudományos-technikai kiállítás, a Bóbita Bábszínház, a Pécsi Ifjúsági Központ, a park és a tervezett szabadtéri események kapcsán);
– Városi és egyetemi ifjúság (elsősorban a Janus Egyetemi Színház, az Ifjúsági Ház zenei rendezvényei, a művészeti események és programok, az egyetemi infrastruktúra, a park és a vendéglátóhelyek kapcsán).

A fenti érdeklődői csoportok alapvetően három fő látogatói körből kerülhetnek ki:

– Pécsett, illetve Pécs környékén élők, illetve tanulók, akik rendszeres látogatóként is megjelennek a negyed tevékenységei, eseményei kapcsán;
– Hazai turisták, aki hosszabb vagy rövidebb idejű pihenés, rokonlátogatás, vagy kulturális események kapcsán jelennek meg a városban;
– Külföldi turisták, aki szervezett, vagy egyéni út keretében látogatják meg a negyedet.

Több önkormányzati fenntartású intézmény leromlott állapotú, elégtelen kapacitású épületben működik (pl. Pécs Ifjúsági Központ, Bóbita Bábszínház), az új helyszínen kulturális, közművelődési tevékenységeit lényegesen hatékonyabban tudná ellátni.

A Zsolnay Kulturális Negyed mint sajátos funkcióknak helyet adó épületegyüttes páratlan a maga nemében. Építészetileg is látványos, működő iparművészeti termékeket előállító gyártó egység, egyetemi és kulturális funkciójú intézmények együttesét foglalja magában. A negyedben párhuzamosan működő funkciók több korcsoport számára is teljes, akár egész napos programlehetőséget nyújtanak, ami jelentős motiváció a távolabbról érkező látogatók számára, növeli a többnapos tartózkodás valószínűségét.

A közvetlen célcsoporton belül a belföldi turisták számára a kulturális események meglátogatása nem számít fő vonzó tényezőnek. A Központi Statisztikai Hivatal a hazai turizmus 2006-os eredményeiről szóló jelentése szerint a belföldi turisták kulturális szolgáltatásokra 3,5 milliárd forintot költöttek, ami alig több, mint összes költéseik 1%-a. A kulturális események, intézmények meglátogatása csak harmadlagos-negyedleges tényező a helyszín megválasztásakor, ezért csak a megfelelően előkészített, reklámozott és folyamatosan megújuló egyedi látványosságok jelenthetnek vonzerőt. A kérdőíves lekérdezésekből látható, hogy a Zsolnay Gyár meglátogatása ilyen esemény.

A hivatalos együttműködések keretei túlmutathatnak a 2010. évi rendezvényeken is. Ezek elsősorban a rendezvények további kihelyezését jelentik, főleg olyan intézményeknél, amelyek már

eddig is folytattak ilyen tevékenységet, mint pl. a Bóbita Bábszínház kihelyezett előadásai. Szintén lehetőséget nyújtanak az együttműködésre az egyetem művészeti karának kihelyezett alkotótáborai a térségben.

Az együttműködések másik irányát a környező települések intézményeinek szervezett látogatásai jelentik a negyedben. Ilyen az oktatási intézmények tanulóinak, pedagógusainak látogatása a tudományos-technikai kiállítás előadásaira, a planetáriumban kihelyezett órák megrendezése. További lehetőség az iskolák által szervezett nyári képzőművészeti táboroknak a negyedben történő lebonyolítása.

Másik szegmense az együttműködéseknek a közművelődési funkciók kihasználása. Az ifjúsági ház által üzemeltetett komplexum több olyan eseménynek is helyet adhat, amely a környező települések megjelenését biztosítja (helyi kulturális szervezetek bemutatkozása, szervezett tanfolyamok lebonyolítása).

A kivitelezés előrehaladása

A projekt kivitelezésére 2009 első felében az Önkormányzat közbeszerzési eljárást folytatott le, amelynek nyertes Ajánlattevőjével, a Reneszánsz Kőfaragó Zrt. – Magyar Építő Zrt. Konzorciummal 2009. július 3-án kötött vállalkozási szerződést. A vállalkozási szerződés 2009. augusztus 13-án, a Támogatási Szerződés megkötésének napjával lépett hatályba.

2010. szeptember 1-jén ünnepélyes keretek között megnyílt a Gyugyi-gyűjtemény – a *Zsolnay aranykora* c. kiállítás az E24-es épületben. Ünnepi beszédet mondott Schmitt Pál, a Magyar Köztársaság Elnöke. Dr. Gyugyi László műgyűjtő több mint 600 kerámiatárgyból álló Zsolnay-gyűjteménye páratlan értéket képvisel. Darabjai a gyár 40 évét felölelő időszak (1870–1910) főként historikus és szecessziós korszakából származnak, s jellemzői, hogy minden forma-, dekor-, technikai színvariációból csak néhány darab készült. A gyűjtemény különlegessége, hogy néhány egyedülálló művet is tartalmaz (ilyen pl. a Zsolnay Vilmos kézírásával jelzett és datált festett tányér, amelyet Rippl-Rónai készített).

A tárlatnak otthont adó Sikorski-ház elsőként került átadásra a Zsolnay Kulturális Negyed beruházásai közül, hogy mielőbb a nagyközönség előtt is láthatóvá válhasson a különleges kiállítás.

Sikorski-ház

Gyugyi- gyűjtemény

2010. október 22-én beemelésre került a 6-os út felett az a gyalogos híd, mely a déli és az északi területet köti össze.

2010. december 10-én nyílik meg Pinczehelyi Sándor életmű-kiállítása a Zsolnay Kulturális Negyed új kiállítóterében, az E31-es épületben. Az épület készre jelentése szeptember 11-vel megtörtént. A kiállítás 2010. december 10-től 2011. január 17-ig lesz látogatható.

A Zsolnay Kulturális Negyed öt szakaszban kerül átadásra. A vonatkozó Vállalkozási Szerződés jelenleg módosítás alatt áll.

Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont

A projekt célja egy több mint 13 000 m^2-es, korszerű, a mai felhasználói igényeknek megfelelő regionális könyvtár és tudásközpont felépítése, amely az európai uniós szakmai követelményeknek megfelelően a város és a régió lakosságának információs és dokumentumigényét szolgálja, valamint alkalmas közösségi, kulturális és szabadidős programok befogadására is. A megvalósuló új könyvtárat épületi adottságai és korszerű felszereltsége alkalmassá teszik a lakosság eddiginél szélesebb körének kiszolgálására.

Az új intézmény integrálja a város három jelentős könyvtárát: a Pécsi Városi Könyvtárat, a Csorba Győző Megyei Könyvtárat és a Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtárát; továbbá magában foglalja majd a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának, illetve Közgazdaságtudományi Karának könyvtárait is.

A könyvtárakat a pinceszinti tömörraktár szolgálja ki. A szabadpolcos terek, az olvasó terek, a folyóirat olvasók és a tanulóhelyek az épület 1–3. emeletein kerültek kialakításra. A 4. emeleten került elhelyezésre a zenei könyvtár.

A Tudásközpont funkciói

Két, egyenként 200 fős előadóterem került kialakításra az épületben, melyeket az egyetem fenti két kara fog használni, de összenyithatóságuk révén nagyobb rendezvények befogadására is alkalmassá teszik az épületet. Ezen felül egy 150 fő befogadására képes konferenciaterem is szolgálja az egyetemi és könyvtári igényeket. A tudásközpont-funkciót további számos kutatószoba, internetes munkaállomás és egyetemi kutatóközpont erősíti. A kicsiket a legfelső szinti tetőkerthez kapcsolódó gyerekkönyvtár és játszószoba várja. A kö-

zösségi funkciókat a fogadótér-fórum, a könyvesbolt, a kiállítótér és a kávézó–étterem jelenítik meg. Az épület eszmei központja a földszintről nyíló úgynevezett kaptár.

A Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont olyan közösségformáló találkozási hely, információs, szolgáltató és kutatási központ, ahol a közművelődési, oktatási, kulturális és tudományos tevékenységek egymásra épülve és egymást erősítve segítik Pécs városának, Baranya megyének és a dél-dunántúli régiónak társadalmi-gazdasági modernizációs folyamatát.

A könyvári, oktatási, kutatási és szolgáltatási funkciók kialakításával a DDRKTK Pécs város kulturális és közösségi központjává, szimbólumává válik, ahol az emberek a könyvtári és a tudásközponti szolgáltatások igénybevételén túl szívesen találkoznak, tanulnak, beszélgetnek, bekapcsolódnak a világháló rendszerébe, valamint közösségi programokat szerveznek, illetve azok aktív részeseivé válnak.

A DDRKTK megvalósításának legfontosabb célkitűzései:

– a városban párhuzamosan és elkülönülten működő könyvtárak hálózatának egységes fejlesztése, ésszerűsítése és harmonizálása;
– az élethosszig tartó tanulás, a tudás, a közösségformálás kultúrájának terjesztése;
– a korszerű, az olvasói, felhasználói igényeknek hosszútávon is megfelelő, a lakosság széles rétegeit vonzó integrált információs és tudásorientált könyvtári szolgáltatások kialakítása;
– a városban folyó hazai és nemzetközi kutatási programok bővítése, a kutatók számának növelése, inspiratív kutatási környezet kialakítása;
– az egyetemi oktatási infrastruktúra korszerűsítése, bővítése;
– egységes, kényelmes és hatékony hallgatói szolgáltatások kialakítása, működtetése;
– a város, a megye és az egyetem összefogása, az intézmények közötti tudásmegosztás lehetőségének megteremtése.

A DDRKTK az EU fejlesztési irányelvekkel összhangban segíti:

– az élethosszig tartó tanulás koncepciójának meghonosítását és megvalósítását (1720/2006/EK, 2006/C 229/03);
– a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok beilleszkedéshez szükséges kompetenciák megszerzését („digitális írástudás"), (2006/585/EK, 792/2004/EK);
– a közösségformálást (hagyományőrző tevékenységek, kisebbségi egyesületek, foglalkoztatást növelő átképzések, egészségmegőrző programok), (2006/797/EK);
– a regionális identitástudat erősítését (a DDRKTK szimbolikus épületként, Pécs városát a közművelődés és tudásfejlesztés központjaként is pozícionálja a régióban és az országban) (2006/702/EK);
– a fiatalok közötti szolidaritás fejlesztését és tolerancia erősödését (1719/2006/EK).

Az Európa kulturális örökségének digitalizálására és a digitális könyvtárak kialakítására irányuló javaslat hangsúlyozza, hogy ez igen fontos eleme az *Európai Bizottság 2010 – európai információs társadalom a növekedésért és a foglalkoztatottságért* elnevezésű kezdeményezésének, amelynek teljes megvalósítása nélkül nem képzelhető el az európai versenyképesség javítása (2006/C 229/07).

A kivitelezés előrehaladása

Baranya Megyei Önkormányzata és a Pécsi Tudományegyetem mint Megbízó a kivitelezési szerződést 2009. július 29-án írta alá a Gropius Zrt-vel mint Kivitelezővel.

A kivitelezési munkálatok befejeződtek, az épület átadás-átvételi eljárása 2010. június 23-án megindult és 2010. július 21-én lezárult. A használatbavételi engedély iránti kérelem 2010. július 13-án benyújtásra került az elsőfokú építési hatósághoz. A használatbavételi engedély szeptember 1-én kiadásra került, mely október 8-án jogerőre emelkedett.

A létrejött új intézmény birtokba adása 2010. augusztus 27-én megtörtént. Az új intézményt a Pécsi Tudásközpont Kft. átvette üzemeltetésre.

2010. augusztus 21-én megkezdődött a könyvtárak beköltözése (Csorba Győző Megyei-Városi Könyvtár és a Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtára, valamint a jogi és közgazdaságtudományi kari könyvtár), mely szeptember 7-én befejeződött, ezzel az épületbe mintegy 1 millió dokumentum került.

2010. szeptember 8-án BMÖ-PTE rendezésében megtörtént az ünnepélyes megnyitó, egyben a PTE tanévnyitója és kihelyezett szenátusi ülése.

A könyvtárak az uniós pályázatban megfogalmazott úgynevezett *szolgáltatásintegráció* keretében működnek. Ez azt jelenti, hogy állományukat előzetesen egyeztetett, egységes telepítési rendben helyezték el, a megyei-városi és egyetemi könyvtárosok pedig ugyancsak összehangoltan végzik a látogatók kiszolgálását.

A könyvtár teljes körű, valamennyi szolgáltatását érintő megnyitására október 25-én került sor. Október 21–22-én szakmai konferencia keretében került bemutatásra a könyvtári szakma számára a Tudásközpontba költözött könyvtárak szakmai programja és működése.

A Tudásközpontban folyamatos oktatás zajlik a létrejött szekcionálható, összesen 400 fő befogadására alkalmas nagyteremben, és a 150 fős konferenciateremben.

2010. október 11. – október 13. között került megrendezésre a Jubileumi Rektorkonferencia – Expanding Europe rendezvény. Meghívott előadója José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke és Orbán Viktor miniszterelnök volt.